

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 60.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA

KIRÁLY ISTVÁN

60. KÖTET

CIKKEK ÉS KARCOLATOK

X.

1880–1881

1970

MIKSZÁTH KÁLMÁN
CIKKEK ÉS KARCOLATOK

X.
1880—1881

1970

A *Tisza Lajos és udvara Szegeden* c. kiadványt (5–94. l.,
jegyzet: 217–252. l.)

NACSÁDY JÓZSEF,

az 1881. évi Szegedi Napló-beli cikkeket (95–213. l.,
jegyzet: 253–361. l.)

BISZTRAY GYULA

rendezte sajtó alá

© Akadémiai Kiadó, 1970

50207

A kötésterv Csillag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Szerkesztésért felelős: Somogyi Béla

Műszaki felelős: Fülöp Antal

A kézirat beérkezett: 1969. IX. 3. — Terjedelem: 23 (A/5) ív + 4 melléklet

Példányszám: 1900

69.66925 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

1880

TISZA LAJOS ÉS UDVARA SZEGEDEN

ELŐSZÓ

Írta egy szélsőbaloldali képviselő

Nem ismerek nehezebb föladatot, mint egy könyvhöz előszó-t írni, és még fokozottabb a nehézség akkor, ha oly könyvhöz kell megírni azt, amely más tollából eredt.

Az előszónak föladata, ajánlani a könyvet az olvasónak, kiemelni annak kiválóbb, és védelembe venni annak gyengébb részeit.

Midőn ezen előszó megírására vállalkoztam, teljesen tudatában voltam föladatom nehézségének, de mégsem riadtam attól vissza, mert tudtam előre, hogy nagyon kevés lesz e könyvben az, amit kiemelni kell, és még kevesebb lesz az, amit védeni kell.

Kevés az, amit kiemelni szükséges, mert az olvasó vagy nélkülül is fölismeri a kiváló részeket, vagy amellet sem tartandja azokat kiválóknak, de kevés az is, mit védeni szükséges, mert vagy fölötte sok benne a gyenge rész és akkor a védelem céltalan, sőt komikussá válik, vagy kevés benne a gyenge rész, és akkor az olvasó a túlnyomólag kiváló részekért észre sem veszi vagy elfeledi a gyengébb részeket védelem nélkül is.

*

Ezen könyvben a rombadólt Szeged újjáalkotásának nagy művében résztvevők árny- és fényképeit találja föl az olvasó.

Nem célja tárgyilagos bírálatot mondani azok fölött, kikről szól, mert a tárgyilagosság csak komoly szavakban található föl — ezen könyvben pedig a tréfa követeli magának az oroszlánrészt, ennek dacára is azonban csalódnék, ki azt hinné, hogy célját csak az képezi, hogy mosolyt csaljon

az olvasó ajkára a szavak tréfás csoportosítása vagy egyéb célzatok által.

E könyv komoly részeinek nem tulajdonít teljes hitelt, de tréfás részeinek komoly célzatát nem tagadja meg.

Az, ki csak komolyságot keres e könyvben, jobb ha azt el sem olvassa, annak pedig, ki csak humort óhajt, e könyvet olvasmányul nem ajánlhatom; ki sem komolyságot, sem humort nem keres, az mindkettőt föltalálja — és éppen ebben rejlik a könyvnek azon merész célzata, hogy minden olvasónak tetszeni akar.

*

Tetszeni kíván, mert sérteni nem fog. Ferdén mutató tükre lesz azon érdekes, mert eredeti időszaknak, míg Szege-den Tisza Lajos székelte udvarával, kolibri parlamentjével, udvaroncaival és bürokrataival. Ferdén mutató tükör lesz, de mégis hű, mert amint sorba elénk hozza e könyv az egyes kikapott vonásokat, egyszerre szemünk elé pattan az egész kép.

De senki sem is volt illetékesebb megírni e fény- és árnyképeket, mint éppen a szerző, ki egész közlőrl látta az udvart mindennap. Tudja, mit ittak, mit ettek, mit szerettek és hogyan gondolkoztak.

Hogy pongyolába [!] írja le őket és nem az ünneplő ruhájukban, az az ő ízlése.

Ez urak között ez úgysem tesz nagy különbséget, mert ünneplő köntösben sem olyan nagyok, hogy pongyolájuk föltűnő legyen és pongyolán sem olyan kicsinyek, hogy egyéni tulajdonaik ne érdekeljék a helyi közönséget, amelynek érdekében működtek s amelynek íratott ez a könyv is elsősorban . . . hadd emlékezzék azokra vissza egy mosollyal, akik neki a dolog természeténél fogva gyakran a bosszúság ráncait okozták.

*

Régen töröm már a fejemet, hogyan lehetne a királyi biztos és udvarát, mely annyira távol tartja magát a polgároktól, egészen közel hozni azokhoz.

Végre nyitját leltem. Lefotografizom őket egyenkint.

Végig vonulnak előttem emlékezetemben; látom méltóságos járású *Szemzöt*, arisztokratikus arcú *Horváth* Gyulának

hallom csoszogó lépteit, jó *Pálffy* Ferenc hozza feje tetején a gomba kalapot.

Képzetelem élem festi *Rosenberg* Izidort, s csakhamar behunyom szemem, hogy ne lássam az érem megfordított oldalán *Dobó* komor alakját . . .

Komjáthy Béla sötéten fixírozza, a királyi biztosság karcsú szépeit, a két Bélát: *Talliánt* és *Rónayt*.

Podmaniczky-féle kabátba öltöztetik *Tisza* Lajost a vízi nimfák, kiknek belenyúlt az ágyába.

Mint a mitológia szörny-asszonyai *Pillich* Kálmánban végződik Bakay. Remegve nézem odább, nem-e ismét Bakay kezdődik *Pillichben*? . . .

Ködben úszik *Végh Aurél*, s rövidre nyírott hajával enyelegve játszik a *tiszai* szellő.

Egyszóval látom valamennyit, Jankovich-, Szluhát is, s nem tudom, kit válasszak elsőnek.

Veszem hát legelsőbb az erősebb idegzetű embereket, akiket már mások is eleget leszidtak, s akik ennélfogva hozzá vannak szokva a napfényhez és az árnyékhoz, — ahonnan én a színeket kölcsönzöm e tréfás rajzokhoz.

BAKAY NÁNDOR

Ha én from Bakai: ha ő írja Bakay

Arisztokratának kíván látszani azért, mert demokratának nézik. A bakra ül a kocsis mellé, hogy közelebb legyen a nagyúrhoz, ki olyan távol áll a canaille-tól. S ezt ő mind nem tenné, ha nem volna egy a »canaille«-ból.

Bakay meglapul, összehúzódik a hatalom előtt mint a süni, azért, mert neki kétszeresen kell meghunyászkodnia, miszerint elhiggyék felőle azt, hogy csakugyan meghunyászkodik, mint ahogy a vereshajúnak kétszer kell jobbnak lennie, mint más embernek arra nézve, hogy jónak tartásák.

Ezért lett Bakaiból Bakay

S erre az anektált »y«-ra bazirozva, nem lehetetlen, hogy nagy-bakai és kis-bakai Bakay Nándor urat ott találjuk egyyszer »kedves barátja« (mert Bakaynak minden magas

állású ember kedves barátja) nagyapponyi Apponyi Albert előszobájában. Ő ott is éppúgy otthon lesz, mint »kedves barátja« borosjenői Tisza Lajos bakján.

Siessünk hát őt a jelen helyzetében lefotografrozni addig, még nem késő; mert Bakayn az is megeshetik, hogy mialatt a »camera obscurá«-hoz futnék őt a mostani »maszk«-jában levenni, azalatt *Bakajnovicsra* változik át.

A »maszk« szót pedig azért használom, nehogy valaki azt higgye, hogy az *igazi* Bakayt fogom neki bemutatni.

Az *igazi* Bakay *láthatatlan*.

Mert ha Bakay egészen látható lenne, akkor senki sem nézné meg — mert mindenki elfordulna előle.

Olyan ő, mint a harminchárom-féle papirosba csavart mákszem, a zöld boríték már lejött róla, most a vörös boríték hámlik, s ez így megy tovább, tovább . . . ki tudja meddig?

*

Egyszer a jó Dáni Ferenc pattantotta ki azon történelmi nevezetességű gondolatot, vagyis inkább óhajást, midőn egy kényes határozatot kellett volna a miniszterelnökkel írásban közölnie, hogy:

»Uramisten, hajíts le nekem valahonnan az égből egy olyan koncipistát, aki ezt a határozatot akképpen komponálja meg, hogy odafönn a minisztériumnál pecsovicznak látszas-sék, idehaza pedig minden ember revolúciót olvasson ki belőle.«

Amit Dáni óhajtott, azt kitalálta Bakay, ő olyan, mint a közönséges kakukkóra; míg az egyik pondusa le a földre ereszkedik, addig a másik mindig a magasba húzódó.

Tisza csak a *magasba* húzódó pondust látja belőle, az iparosok csak a földre ereszkedőt . . .

S míg a derék iparosok a pöröly és gyalu mellett tiszteletteljesen gondolnak a jó és hű Bakayra, ki mert vér az ő vérükből, kétszeresen küzd érdekükért, addig Bakay markába nevetve kokettíroz és bujálkodik az elvtelenségben, mert hát mivel az ő választói vér az ő véréből, ő kétszeresen élhet vissza a bizalmukkal . . .

Ilyen furfangos ember Bakay.

Meglett népképviselő, anélkül hogy népszerű lett volna, írt brochure-t a Szeged rekonstrukciójáról, anélkül, hogy írni tudna, gyalázta programbeszédjében az észarisztokráciát (persze attól áll a *legtávolabb*), és dicsérte Zichy Jenő gróf ittlétekor a születési arisztokráciát, anélkül, hogy megszűnt volna demokrata lenni.

Tisza Lajos előtt nagy becsben áll, mert az azt hiszi, hogy a városi közgyűlésekre van nagy befolyása, a város primipulusai előtt is nagy becsben áll, mert azok azt hiszik, hogy Tiszára van nagy befolyása.

Ez a csizmadia-politika tartja Bakayban a *lelket*, s ezzel a csizmadia-politikával főzi le lelketlenül vagy választóit, vagy Tisza Lajost, amelyiket könnyebben lehet.

Hogy mi célja van Tisza Lajosnak Bakayval, azt még csak értem. Mert Tisza úr; minél több a szolgája, annál jobban szereti, s az olyan aktusokra Bakay körülbelül elég alkalmas, hogy a királyi biztos belső cselédei számára beszerezze a vörös bort, vagy hogyha a kis Tisza Pista Szegedre jön, megmutogassa neki a várost, de hogy mi célja van Bakaynak Tisza Lajossal, azt már szeretném tudni.

Egész környezetében Bakay az egyetlen ember, aki nem várhat tőle semmit, mert Bakay az egyetlen ember, aki semmi egyébire nem alkalmas, mint arra, ami most.

S éppen azért, mert neki is be kell látnia, hogy itt semmi sem lehet, ha már elmondtam azt, mint lett Bakay tigrisből macska, a Tisza Lajos épülésére elmondom azt is, *hogy lesz Bakay ismét macskából tigris*.

Egy szép napon, mikor már elfogy a kalász az asztag alul, arra fog ébredni Tisza Lajos, hogy a jó Bakaynak, akinek nem volt semmi más vágya eddig, mint hogy a Tisza kegyes pillantása az ő ábrázatára essék legelőbb, ha az előszobába kilép; akinek nem volt egyéb akarata, mint a Tiszáé; aki csúszott, mászott, hízelgett, bólintott és pukedlizett, arra ébred, mondom, hogy *Bakaynak ismét* elvei vannak, s ezek az elvek kollízióba hozzák ővele.

S vajon honnan támadnak elvei ily hirtelen?

Keres »ágít« ő maga, hogy kollízióba jöhessen.

Mert hát Bakay demokratává pilléssedik. Eszébe jut, hogy ő nem hagyhatja a maga városát. Ő republikánus, ő bátran

síkra száll a népjogért, eldobja magától a még hátralevő »tíz forintokat« . . . Ő nem marad benn a biztosi tanácsban. Ő nem szolgál egy kalap alatt »hazaárulókkal és Szeged ellen-ségeivel«. Ő lemond.

Ilyen kifogásokat talál ki.

És csakugyan le fog mondani, s ismét tigrissé és népszerű férfiúvá leszen Szeged szabad királyi városában.*

A lutheránusról azt mondják, hogy a kulacsában mindég kétféle folyadék van, bor és víz. Bakay is így tesz; az ő két-felé nyíló kulacsában *otkolon* és *petróleum* van.

*

A biztosi tanácsot azonban másképp képzeltek. A tanács, melynek tagjai egyenkint derék, sőt felében kiváló férfiak, egészben véve egészségtelen, életnélküli testület.

Semmiféle vér nem kering ez összeerőszakolt intézményben, mely eklatánsan válik el két részre: a firtlikre és a polgár-tagokra.

A firtliké volna a túlnyomó befolyás Tiszánál; de ezek nem használják föl, mert nemesemberek. S a nemesember csak odáig lép, ameddig joga van s ameddig nem lesz indiszk-rét.

Igaz, hogy ez a firtli-szellem, mely a biztosi tanácsot áthatja, nem talál talajára Szegeden, üldözött szellem az a sajtóban is — de én sok szépet találok benne.

Ha pusztán arról volna szó, hogy az a négy-öt úr itt lakjon a városban, beleszövődve az itteni társadalomba, bizony nagy nyereség lenne. Az ő magaviseletük finomítaná az erkölcsöket, kiforrasztaná a jellemeket és megteremtene az úgynevezett »gavallér modort«.

Mert olyan a jó erkölcs, mint a kékitő, néhány csepp kék vér egy egész pohár vizet megszínesít.

Azonban a biztosi tanács magának él, s mintegy kerülni látszik a polgári elemeket.

*E fotográfia — eltérőleg a többitől — még a múlt évben lett megírva s közzétéve. Hogy találó volt, igazolja a következés. Bakay azóta kilépett a tanácsból s a királyi biztos működése ellen izgat.

Mikor egyszer szemrehányásképpen jött szóba ez a tárgy, méltatlankodva mondá az egyik:

— De hát kivel társalkodjunk »itt«?

Lehet, hogy igaza van. Nem tartozik a dologra. A tény csak az, hogy a biztosi tanács a mondott iránybani befolyását már az intézmény ideiglenességénél fogva sem tarthatjuk olyannak, amiért érdemes lenne a szót vesztegetni.

A biztosi tanácsot nem szabad kedvezőleg megítélni azért, mert egyénei jobbadán szeretetreméltó emberek; a biztosi tanácsnak a működését kell nézni.

Mégpedig nem azt bírálni, amit tett, *sokkal fontosabb az, amit nem tett.*

Nem bírt magának se hatalmat, se befolyást teremteni. Sakkfiguráknak csinálta őket a törvényhozás. Azok is maradtak.

Igaz, hogy az egyik »pion«, a másik talán »futó«, a harmadik talán »király« — *de Tisza Lajos a játszó.*

Pedig hogy rendén legyen a dolog, ezekből a tényezőkből, akik most csak sakkfigurák, szintén ki kellett volna emelkednie egynek — aki a saját figuráival egyrangúan játszszék Tiszával; mert csak akkor lenne az a játék »igazi parthie«.

Ha nincs öröködő ellenjátékos, Tisza Lajos, nem mondom, hogy tesz, de tehet a figurákkal »hamis húzást« is.

Komjáthy Bélát illette volna a vezérszerep. Van a gömbölyűségén kívül is némi tekintélye hozzá, s országos népszerűség fekszik a háta mögött. Csakhogy hát Komjáthy Béla rest még gondolkozni is. — Aztán ő olyan júrista, hogy okvetlenül rossz vezér lenne.

Mert, mint hajdan a jó Ghyczy Kálmán, oly pedantériával és addig keresi mindenben az igazságot, hogy ideje jut az ellenfeleinek eltakarni azt előle.

Horváth Gyula a Tisza Kálmán embere: ő tetszeleg magának azzal, hogy hú a síríg. Az ő szerelme örök — egész a kiábrándulásig. Tudna járni a maga lábán, de azt tartja, hogy sokkal komótosabb a másén.

Szemző lassú és merev. Szabályzott, mint a Tisza folyónak kellene lennie. — Ő kiválasztott magának egy alakot a »Kaszinó«-ban s azt utánozza mindenütt; ő olyan a politikában, mint Lacassé herceg, aki, mikor meghallotta, hogy félig

zárt ajtónál arról tanácskoznak, hogyan veszítsék el, elfutott onnan, hogy illetlenséget ne kövessen el a hallgatódzással, és hogy kellemetlen dolgokat ne halljon.

Végh Aurél vékony ember, Tallián kezdő, Rónay Béla kezdődő.

Hát Dobó Miklós? Az pap.

Ily körülmények, ily rossz összeválogatás okozta, hogy a biztosi tanácsból csakis ily liliputi intézmény lett, mint aminő.

S ily körülmények magyarázzák meg azt, hogy Bakay Nándor vergődött körülbelül a legnagyobb befolyásra a biztosi tanácsban.

*

Ha a mennyei gondviselés a Maszák Hugó ballábát és a Tisza Kálmán jobb (de nem a jobbik) lábát venné alapul, hogy arra egy testet alkosson, olyanforma konstrukció kerekednék ki belőle, mint aminő a királyi biztosság.

Az egyik láb (Tisza Lajos) nagyon hosszú, a másik láb (a biztosi tanács) nagyon rövid, emiatt a test egészben véve szenved, s a sántikálás elkerülhetlen.

S különösen akkor, ha az egyik lábon még azonfölül olyan tyúkszem is van, mint aminő — Bakay.

A »szegedi hármak« ellen nem lehet panasz. Állják a helyüket derekasan. De mert a hírlapíró kötelessége észrevenni a csekélységeket is, amik a szereplő egyéneket jellemzik, meg kell jegyezni, hogy Szluha magasodik ki legjobban.

Csak az egy Szluha van régi magyar fából faragva. A légkör, melyet a királyi biztosság teremtett, csupán őt magát nem zavarta meg. Az maradt, aki volt. Katona, aki nem mozdul onnan se jobbra, se balra, ahova állították. — Aki tudja, hogy ha a »császárt« szolgálja is, a hátán levő borjúnak otthon bóg az anyja. Szluha nem hajhász nagy szerepet és nem is visz nagy szerepet. S éppen ez a legszebb szerep.

Általában igen érdekes anyag az elmélkedésre a szegedieknek, hogy most Szluhát említettem Bakay mellett, — kit csak nemrég fölcseréltek Bakayval.

Szluhától elfordult a népszerűség, mert az országgyűlésen nem játszott szerepet, mert nem volt szemtelen, mert nem

szólt hozzá az olyan kérdésekhez, amikhez nem értett, s nem-blamírozta magát és a várost, mert nem szaladgált a miniszterek után, nem hajhászta a kegymosolyokat, s nem igyekezett svindlírozással államférfiúnak látszani.

Elfordult tőle a népszerűség, amikor át kellett volna melegednie. Mert úgysem látunk ma egyebet, mint hogy éretlen fickók humbugizálnak az országgyűlési padokon . . . a talmi arany csillog még a Dicsőség kirakatában is.

S a szegedi közvélemény, amikor azt látja, hogy Szluha Ágoston eldobja magától a tolvajkulcsot, amellyel a hírnév templomába belophatná magát, hanem szerényen meghúzza magát a névtelenek között és tanulmányozza a nagyok nyomdokait, ahelyett, hogy kalapot emelne előtte, elfordul tőle és megválasztja Bakayt.

Ha Szeged olyan politikust akar magának nevelni, — aki a szédelgésen kezd — akkor jobb nekünk csak megmaradni — a baromtenyésztésnél. Többet használunk vele az országnak.

*

A mi örökké szellemes Taschlerunkkal történt, hogy egyszer egy miniszteri tisztviselő azon panaszkodott előtte, hogy az utazási utalványát s különféle napidíjait bármily lelkiismeretesen számította is föl, csak levonás mellett fizették ki.

— Oh, oh fiatal ember, — mondja az öreg úr gúnyorosan — ön még túlságosan fiatal ember. Tapasztalatlan . . . egészen tapasztalatlan.

— Bocsásson meg, kérem, de . . .

— Semmi de. Ha ön azt akarja, hogy az összes számadását helyben hagyják, tegyen ön bele mindég a számlájába valami ostobaságot is a cassakontrolór számára, mert annak muszáj törülni.

A genialis öregúr e mondása korántsem egy fölületes bonmot. Mély filozófia az.

S én ajánlom azt mindazon államférfiak számára, akik nem akarják magukat lejárni: kövessenek el néhanapján egy-egy ostobaságot is, amin az ellenzék megbotránykoz-hassék.

Mert az ellenzéknek olyan szükséges a megbotránykozás, mint pihenő embernek a testmozgás; az ellenzék emberhússal él s piros véresöppeket iszik.

S ezért tartom én furfangos embernek Bakayt, aki gyakran odadob nekünk egy-egy apróbb hibát, hogy azért szidalmazzuk, s azalatt észre se vegyük, mit csinál, s ezért követ rossz politikát Tisza Lajos, ki oly kevés egyes hibát láttat velünk, hogy *egész működése* ellen vagyunk kénytelenek támadni.

De ha a nyitott szem áthatóan nézi Bakay működését, azt kell látnia, hogy az egy galimathiasz. Egy kocsi az, melyet az iparosok indítottak meg, s mely most sebesen gurul a lejtőn. Egy kocsi, amelynek ide-oda lötyög a rúdja. Egy kocsi, amelynek a két első kereke az önzés, a hátulsó két kereke pedig az esetlegesség.

S hogy teljes legyen a kép, ott csörömpöl megoldva a kisa fán a *kerékkötő lánc*.

Nem akarom a múltat hollygatni. Legyen az most pihenő tó, s nyelje el benne a lavírozó Bakayt a köd. Pedig közel suhannak sötét árnyak, itt táncolnak a tollam hegyén, és integetnek negédesen, mintha arra kérnének, hogy támasszam fel őket.

A *megettépt erkölcs* görcsösen fogja meg kezemet, és azt sziszegi »vágd«.

A *politikai jellem* penészlepetten, színehagyottan lép elő egy szerény zugból: »Ne kíméld — mondja —, én nem ismerem.«

A *népszerűség* bekocogtat ablakomon, s azt kiáltja: »Én tévedhettem.«

S a *méltányosság* sötét fátyollal födi el szelíd arcát, mintha súgná: »Ne láss meg engem.«

De én azért meglátlak téged, szép istenasszony, s méltányos leszek Bakay iránt, s nem ócsárlom tovább, mert Bakay eléggé meg fog bűnhődni hibáiért. A nagyravágyás, mely a képviselői székig vitte, megássa sírját is. S ez egy olyan sír lesz aztán, amin nem zöldül ki a fű sohasem . . .

S én csak sajnálom ezért Bakayt, s szinte rosszul esett, hogy éppen nekem kellett meghúzatni a vörös haját, amely, úgy lehet — csupán paróka.

HORVÁTH GYULA

Horváth Gyula nem tud ugyan annyi adomát, mint Komjáthy, sem annyi Ponson-regényt nem olvasott, mint Rónay Béla, hanem van benne annyi »sikk«, szellem mégis, hogy magát Végh Aurél előtt abba a gyanúba keverte, miszerint nem egészen okos ember.

Ami annyit tesz, hogy nem föltétlen mameluk.

*

Pedig Horváth Gyula az. Annak is született (Erdélybe való), s az is volt mindig.

Mert ő nem úgy tett, mint a többi horvátok.

Azok »fehér lapot« kaptak. Ő ellenben fehér lapot adott át a meggyőződésében Tisza Kálmánnak. Hadd írjon bele, amit akar.

Tisza Kálmán átforgatta Horváth Gyulát a rekonstrukció idejére Tisza Lajosra és most azon a meggyőződésen van, amin Tisza Lajos.

S ez a legjobb mód arra nézve, hogy senkise tudhassa, mi a meggyőződése.

*

A biztosi tanácsban ő a legtevékenyebbek egyike, azaz olyan ügyesen tudja gruppírozni a semittevést, hogy az szakadatlan munkálkodásnak látszik.

Ha Bakay Nándor Szeged »Dózsa Györgye«, akkor Horváth Gyula a biztosi tanács »Nopcsája«.

Elegáns, szertartásos és sima, mint az angolna.

A legkényesebb diplomáciai közvetítéseket ő eszközli a biztosság és város közt.

S a jó modor mindig megteszi hatását elannyira, hogy amire Horváth Gyula nem számított, egyszer csak arra ébredt, *hogy ő népszerű ember Szegeden.*

Meg is ijedt rettenetesen, — s a neki följánlt sövényházi kormánybiztosságot átengedte Nováknak.

S csodák csodája, ezzel Horváth Gyula még népszerűbb lett Szegeden.

S így léssen neki soha el nem évülő érdeme az, hogy nem ő építette a sövényházi töltést.

*

Eleinte, híre szárnyalván, hogy Komjáthy Bélának van a legnagyobb tajtékpipa gyűjteménye, ő bírt a legtöbb auktoritással Szegeden.

Horváth Gyula nem tűrhette meg ellenzéki kézben e hatalmat, fogta magát, elment a kaszinói bankettre s elmondott egy meglehetősen gyenge toasztot nagyon erős hangon.

S azontúl Horváth Gyula lett a biztos tanácsban a legokosabb ember.

*

Általában kis eszközökkel ér el nagy dolgokat.

Mikor a király jubileumára elhozatta Budapestről a díszruháját, híre kerekedett, hogy ő lesz az új szegedi főispán: s már-már belenyugodott a közvélemény.

A ruha ugyan visszaküldetett a parádé után, de Horváth ügyesen föl bírja használni e kis incidenst, mert valahányszor pressziót akar gyakorolni valamiben a jó öreg Dáni Ferencre, mindig megfenyegeti előbb:

— Vigyázz magadra, Ferkó, mert megint le találom hozatni a mentémet.

*

Tisza Kálmán állítólag azzal bocsátotta el öccsét várost építeni, hogy itt, Pálfy Ferencet kivéve, senkivel se érintkezék melegebben.

Horváth Gyulát pedig e szavakkal adta át neki:

»Ezt az okos, hű embert pedig azért küldöm veled, hogy mindig meghallgasd a tanácsát, hanem sohase kövesd.«

S Horváth Gyula jól érzi magát ebben a szerepben.

Nem kíván lenni kormánybiztos, s nem vágyik önálló munkásságra.

Megelégszik azzal, ha, mint valami bolygó plánéta, ott keringhet a nap és hold körül, az azoktól kölcsönzött fényvel körülöntve.

Nem vágyik pedig komoly munkásságra azért, mert ha a küüllői sógorság-komaság, mely a parlamentbe választá, megtudná, hogy Horváth dolgozni is tud, sohse választaná meg többé követnek, mert hiszen más tisztességes pályán is megélhet odahaza.

*

Ha igaz az a francia mondás, hogy a »stíl az ember«, akkor Horváth Gyula nem ember, s eszerint nem is voks.

De mivelhogy Tisza Kálmán nagyon is tudja, miszerint Horváth Gyula biztos voks, ennélfogva az a francia közmondás egyszerűen nem igaz.

Horváth nevezetes arról, hogy nagyon szórakozott. Szórakozottsága még dilettantizmusánál is nagyobb.

Mondják, hogy egyszer szórakozottságból Tisza ellen szavazott a »Ház« ban, s mikor a kormányelnök emiatt szemrehányást tett neki, *elpirult*. S ekkor kapta azt a titulust, hogy »naiv mameluk«.

Máskor ismét szórakozottságból Bakayt a Zsótér-ház folyosóján »kegyelmes uram«-nak szólította.

Mire az szemét sem hunyorítva mondá:

— Pszt! Lassabban! Még meg találja Lajos hallani!

*

Egyébként Horváth Gyula az erdélyi dzs centri egyik leg-jórávalóbb példánya a derék, szpícelő, tarokkozó, atyafilátogató nemességéből egy darab; mintha csak Apafi Mihály uram önagysága udvarából szakadt volna ide.

Nincsen benne annyi jó tulajdon, hogy az árnyoldalait érdemes volna élesen kiemelni, s nincsen benne annyi árnyoldal, hogy rászorulna a kíméletre.

Középszerű ember éles judiciummal. Sok szellem, kevés tudomány, érző kedély, egészséges világnézet, de nagy adag erélytelenség.

Sokat utazott, de keveset látott.

El lehet mondani, hogy európai nívón áll, — hanem véletlenül éppen süppedékes talajon.

Ha tanulni fog ezentúl is, jó alispán lehet belőle.

Ha pedig nem tanul már, akkor beválik — főispánnak.

KÉT KIR. BIZTOSI TANÁCSOSI SZALONKABÁT

A biztosi tanács tag fogalma, és a szalonkabáté körülbelül azonos — mert szalonkabátot lehet ugyan képzelni biztosi tanács tag nélkül, de biztosi tanács tagot szalonkabát nélkül képzelni lehetetlen. Mi is lenne anélkül? Hogy jelenhetne meg a királyi biztos teaestélyein? És ha nem jelenne meg a biztosi estélyeken, el kellene veszítenie a teljesített kötelesség öntudatát. Az pedig borzasztó lenne — mindenkükre.

De nem akarom tódani-fódani ezt a szomorú történetet, — csak azt kívánom még konstatálni, hogy a biztosi tanács tagok többnyire csoportosan röpködnek, járnak és laknak, mint a vadludak.

Ezt pedig azért bocsátom előre, mert hozzátartozik e történethez, mely mellesleg legyen mondva, öltözködéssel kezdődik. De hiszen ez oly természetes, mert a biztosi tanács tag leginkább öltözködésből áll.

De kezdjük novellaszerűen.

Sötét téli este volt. A hópelyhek lassan ereszkedtek alá az égből. Benn a szobában milly-gyertya égett, s X. biztosi tanács tag a sifonér előtt állott (ami teljességgel nem volt csuda, mert olyan is van köztük, aki benn lakik a sifonérban). Igen, ő ott állott és öltözködött.

Fölcsatolta a kráglit, mely olyan fehér volt, hogy még Komjáthy Béla sem botránkozott meg rajta, s felkötötte a nyakkendőjét, még pedig olyan csinos csokorra, hogy az ember mindjárt láthatta, miszerint bizonyosan azért lett tanács tag, mert sokat ólálkodott valamikor a Korona utcai masamód boltok körül.

Azután a lajbi jött; majd meg a szalonkabát, a tavalyi fess szalonkabát, melyet azért vesz elő most, mert a másik már elkopott a rekonstrukcióban.

De íme a szalonkabát, ami még sohasem történt, nem akar engedelmeskedni, és sehogy sem kívánt helyet foglalni a nagyságos tagokon; szűk lett, s csak nagy erőfeszítéssel sikerült végre fölhúznia.

A derék tanács tag, aki nem nevezhető karcsú embernek, de annak hiszi magát, s akire bízvást el lehet mondani, hogy

hiú ember, bár nem annak hiszi magát, elsápadt e rettenetes felfödözésre, s rémulten ejté ki kezéből a kis toalett-tükört, nemes ábrázatának hú mutogatóját.

— Irtóztató! — kiáltá — el vagyok veszve, meg vagyok semmisülve . . . De ennyit hízni! Ez az átkozott szegedi levegő . . . Tavaly még bő volt a szalonkabátom.

Töprengve süllyeszté fejét tenyerébe.

— Csak már tudnám, mitől van? Talán a Gajdacs-féle halpaprikások? vagy a koszt a *Hungáriánál*.

Sietve hívatta az orvost.

— Uram — mondá —, nagy titkot bízok önre. Egy olyan titkot, amit senkinek sem árulnék el önön kívül. Remélem, orvos úr, ön férfi és tudni fog hallgatni.

— Bizhat bennem . . .

— Tudja meg tehát, hogy én

— Igen, hogy ön?

— Hogy én szörnyen hízom.

— Ah! Ez igaz, gratulálok hozzá.

— Tudja meg pedig, hogy inkább főbelövöm magam, mintsem Komjáthyhoz hasonlítsak. Pedig nagyon rohamosan hízom, nagyon rohamosan.

Kétségbeesetten markolta meg az orvos kezét.

— Az isten szerelmére kérem, segítsen rajtam.

— Mutassa ön a nyelvét. Igenis . . . nézzem csak!

valóban uram, ön igen hajlandó nagyon meghízni. Ön a legkövérebb emberek egyike készül lenni. — Igenis, önnek árt a szegedi levegő.

A tanácsos úr fájdalmasan szisszent föl:

— Van-e szer ellene?

— Minél kevesebb tésztásétel és minél több testmozgás.

Az orvos éppen elmenni készült X-től, midőn a harmadik szobából X. lakótársa, Y. tanácstag lép be, szörnyű sápadt arccal.

— Jó, hogy itt van, kedves doktor. A hangját hallottam. Jöjjön be kérem, fontos közölni valóm van.

Y. kezében reszketett a gyertya, amint az orvost a sötét szalonon keresztül öltöző szobájába kísérté.

— Uram — kezdé hebegve —, én el vagyok veszve.

— Hogyan uram? — kérdé az orvos.

— Én hektikában vagyok. Legalább negyven fontot kellett fogynom, mióta Szegeden vagyok. Most hogy szoáréra készülök őexcellenciájához, fölveszem a szalonkabátot, s íme uram, e kabát, mely szépen tagjaimhoz simult nemrég, most csak úgy lötyög a testemen .

— Igen, valóban.

— Mentsen meg kérem, ha lehet .

— Mutassa ön a nyelvét. Igenis . . nézzem csak, . . valóban uram, önben benne van a tuberkulózis csírája. Igenis, önnek árt a szegedi levegő.

A tanácsos úr fájdalmasan szisszent föl:

— Van-e szer ellene?

— Minél több húsétel és kevesebb mozgás.

A doktor elment s a tanácsosok is elmentek a szoáréra, de igen szomorúak valának. A királyi biztos szalonja sem vidámítá föl őket, pedig az varázserővel bír, hogy aki belép, rögtön mosoly és alázat ül ki az ábrázatára.

Talán a szalon változott meg? Nem, minden úgy van, mint azelőtt, az az ismerős óra ketyeg a falon, mely mindig *elkésve* jár. A szögletben ott vannak üveg alatt a régiségek éppen, mint múltkor, a falon Szeged madártávlati térképe. Az asztalon ott kevélykedik a fehér kötésű díszalbum is, amelynek első lapján vitéz Jankovich Miklós áll hősi pozícióban és fringióval. Utána még mintegy tizennégy szalon-kabát látható azzal a kis variációval, hogy minden szalon-kabát tetejibe más-más fejet pingált a fotográfus.

A párolgó teát behozták. Mindenki jól érezte magát, csak Y. és X. urak nem.

Mi lesz őbelőlük ezután? A képzelődés köde ülepedett agyvelejükre. (Mert hisz különben is azzal van szaturálva a terem.)

Az egyik nemsokára be fog illeni a londoni kövérek báljába, a másik pedig lefogy minimumra és elsorvad. Hát megérdemli ezt a rongyos tíz forint diurnum?

A diskurzus ezalatt vidáman folyt. Komjáthy tisztesegebb adomáit mondta el (mert tud ilyeneket is), Horváth Gyula a mameluk világról csevegett, a saját modorában, rap-szodice, mikor még ő inspirálta az »Ellenőr«-t a kormány megbízásából. Tyű! Milyen világ volt az akkor, s mekkora hatalom ő maga.

Egyszer elvitt egy cikket, amiben ez a szó fordult elő »államügyekett«.

»A szerkesztő — úgymond Horváth — kijavította aztat a szót nekem titokban, hogy én aztat észre ne vegyem.

Én azonban elköveteltem a kéziratomat.

A szerkesztő elpirult.

— Bocsássa meg, ön — mondá —, de én az »államügyeket« szót két »l«-lel és egy »t«-vel írom. S ennek következtében bátor voltam . . .

— Ah, ön két »l«-lel és egy »t«-vel írja az államügyeket? — mondtam én neki — Én aztat hiszem, hogy *úgy is jól van«.*

Horváth Gyula oly szeretetreméltóan tudja elmondani a maga turpisságait, hogy az ember szinte megbocsátja neki, hogy okos dolgokat nem cselekszik.

De nem használt az általános jókedv . . . a két rekonstruktor szomorú volt az egész estén, s az egyik is, a másik is fölemlíté, hogy egészségügyi tekintetből le akarnak tanácsosi hivatalukról mondani. Y. Meránba megy, X. Karlsbadba.

— De hiszen olyan egészségesek vagytok, mint a makk — mondták a nagyságos kollegák.

De ők csak váltig hajtották, hogy nem maradhatnak Szegeden.

S már-már olyan szerencsésen alakultak a viszonyok, hogy alkalmasint *elvesztettük volna őket*, ha másnap a közös szálláson a közös inas ki nem viszi a szalonkabátokat porolni az ambitusra, s ha onnan nem viszi vissza »ismét« kicserélve.

. . . S lőn, hogy amint a legközelebbi alkalomkor újra felölté egyik is, másik is a szalonkabátját, öxcellenciájához menendők a lemondást beadni, örömrészketve vették észre, X. azt, hogy *soványabb*, Y. pedig azt, hogy *kövérébb* lett. Egy-szóval visszanyerték előbbi formájukat.

S ennek köszönhetjük, hogy maradtak — s hogy Szeged ennél fogva nem marad fölépítetlenül.

JANKOVICH MIKLÓS

Zsedényi piperkőcnek tartotta.

Itt Szegeden azonban cinikusnak hiszik, s praesentes concludunt.

Jankovich Miklós nem törődik a divattal, mindenben a maga ízlését és eszét követi.

Az *előbbiből* következtetést lehet levonni az *utóbbira*.

*

A *minden* alatt nem értem a politikát is, mert ezt egészen ráhagyja nagyságos Tisza Kálmán úrra, aki gondolkodik helyette, s ő hűségesen alkalmazkodik parancsaihoz, küldenék bár kályhafűtőnek Gesztre, vagy pedig a »legyőzhetetlen szád-fal« kormánybiztosának Szegedre.

Egyik őse, Jankovich László, azért vesztette el egykor adminisztrátori székét, hogy midőn Fráter Pál hajdani követ berlini útjáról referálva, többi közt így folytatá óriás pátozzsal, majdnem éneklő hangon a nagyteremben: »és láttam ő királyi felségét fejedelmi díszornátusban«, meg nem állhatta, hogy főispáni székéből mérgesen fölpattanva, gúnyosan közbe ne kiáltson:

— *Volt-e bagó a szájában?*

Változnak az idők. Ami az ősapát megbuktatta, éppen az emeli ki az unokát. Jankovich azért lett kormánybiztos, mert mindig bagó van a szájában.

Tisza Kálmán kiismerte és belátta, hogy *szalonszerepekre* nem alkalmas, — megtette hát a »kubikosok királyának«.

*

Elementuma a víz. Még mielőtt az »ország vadmérnöke« lett volna, mindig nagy előszeretettel adta a »vizit«.

Azért is lett *vízi* kormánybiztos.

S annyira irigykedik minden más élőlényre, amelyik a vizet lakja, hogy odahaza vadasi parkjának halastavában még a békákat is kilövdözte szalonpisztollyal.

S ez az ő egyetlen sikerült vállalata.

*

Fiatal korában Józsa Gyurinak készült, vendégeket fogdosott, azokat holtra részegítette, hecceket inszcenírozott, bundát borotvált, kocsikerekeket szedetett ki, egyszóval prototípjé volt a fenegyerekeknek.

Képtelen lévén minden komolyabb foglalkozásra, szolgabíróvá választatta meg magát a dunapataji járásban.

Azonban még az is terhes és komoly foglalkozásnak látszott előtte, s bekívánkozik a parlamentbe.

Be is jutott, de itt az általános dologtalanságban csoda történt rajta, megutálta a tétlenséget. S egy szép reggelen elhatározta magát, hogy ő szakember lesz.

S azóta ő szakember.

Valahányszor árvíz borítja az ország valamely részét, azon mindig Jankovich Miklósnak kell segíteni.

Igaz, hogy még eddig egyszer sem segített. A kormány rá is jött arra, hogy itt is, ott is hibákat követett el.

De azért mégis mindig őt nevezi ki a vízvédelem élére, mert úgy okoskodik, hogy minél több hibát követ el, annál többet bír majd a jövőben kikerülni.

S abban a kormánynak tökéletesen igaza van.

*

Legnagyobb hőstette az, mikor 1876-ban a haragvó Duna folyamon át, melynek fölkorbácsolt szilaj hullámai óriás jégtáblákat paskoltak egymáshoz, a dunaföldvári postamester társaságában törekeny lélekvesztőn Dunaföldvártól Pataj felé evezett.

Időközben elindult a jég Földvára, s utolérte őket.

Nem volt menekülés semerre. A csónakot felhúzták a jégre ketten, mert az evezős beleveszett[!], s jégtábláról jégtáblára ugrálva Ordasig jutottak.

Itt szerencsésen feljutottak a töltésre, de hasztalan, mert egész tenger volt Ordastól Patajig a környék.

Jankovich Miklósnál mintegy huszonötezer forint volt a kormány pénzéből, hirtelen elhatározással kivette zsebéből, átadta útítársának, maga pedig lehányván összes ruháit, méztelenül a vízbe ugrott (csípős tavaszi nap volt) s átúszván az ártért, sebes vágatva beszaladt Patajra.

A jó patajiak azt hitték, megbolondult a nagyságos úr, mikor ruha nélkül látták végigszaladni a falun, egyenesen a jegyző házához, hol parasztasszonyokkal azonnal dörzsöltetni kezdte magát, mígnem bekövetkezett az izzadás.

Ezzel ruhát kérve azon módon, egészségesen visszasietett a halálnak ott hagyott társát megszabadítani.

Nemrég e tette miatt királyi elismerésben is részesült.

S volt benne mameluk létére is annyi malícia, hogy az elismerés közzététele után megkérdezze Tisza Kálmánt:

— Kegyelmes uram, nem mondanád meg kérlek, kell-e ezért, és kinek kell fizetni?

*

Mióta Szegeden van, igen jól viseli magát. Akik egyszer beszéltek vele, azok azt mondják, nagy demokrata, akikkel gyakoribb érintkezésben van, azok szörnyű arisztokratának deklarálják, akik azonban tökéletesen ismerik, szentül meg vannak győződve, hogy Jankovich Miklóst lehetetlen kiismerni.

Különben szereti mindenki, mert egyforma goromba mindenkivel. De gorombaságában van valami szeretetreméltó.

Munkakedve törhetetlen, ront, javít, sose pihen.

Nem hízeleg senkinek, a politikában nem nagyképűsködik, s ritkán antichambrírozik a királyi biztos előszobájában.

Ha be-bevetődik is referálni, hideg, kimért és száraz.

Talán érzi, hogy Tisza Lajos éppen úgy tesz vele, mint a szép Nathalie fejedelelnő, mikor a szkupcsina tagjait fogadja.

T. i. Tisza Lajos — vagyis akarom mondani a szép barna fejedelelnő — kifüstölteti ilyenkor a szobákat.

*

Jankovich Miklós mindig hajnalban kel, mert tudja, aki korán kel, aranyat lel.

De azt is tudja, hogy ha aranyat akar találni, valakinek még korábban kell fölkelnie, hogy azt az ő számára elveszítse. S éppen ez az ő diplomáciája.

Megválasztása a helyes időnek, kizsákmányolása a körülményeknek, eszközöket tudni teremteni a cél elérésére — s az eszközökben is külön-külön célt érni el.

Csernátony-féle életfilozófia!

Pedig Jankovich Miklós csak annyiban hasonlít Csernátonyhoz, hogy egy bűnbe, a *bankócsinálásba* keveredtek, de azzal a különbséggel, hogy míg Csernátony Lajos (a Tisza jobb keze) valóságos ötforintosokat rajzolt, addig Jankovich még csak a *«Jancsi bankó»*-ig jutott.

*

A *«Jancsi bankó»* pedig semmi egyéb, mint írásbeli utalvány a kubikosok számára, amelynek alapján ezek enni-inni-valót kapnak a csárdában.

S ilyen kubikosok között foly le Jankovich élete egy idő óta. Nyáron a baktó-szilléri töltest építette nagy kedvvel, most meg a körtöltésnek feküdt neki.

Hogy bírja a közbizalmat, s milyen tekintélyt vívott ki akaraterelye és szívóssága, mutatja azon körülmény, hogy most, midőn Kende Kanut eljátszván gyermekjátékait, leköszönt a *«világ legnehezebb hivataláról»*, a percsórai kormánybiztosságról, a szegediek úgy szeretnék kikombinálni a dolgot, hogy az ország vadmérnöke lenne a legjobb percsórai kormánybiztos, míg az ő félben hagyott dolgát idehaza majd elvégezné a *«város vadmérnöke»* Pillich Kálmán.

Az még tréfából sem bírna lenni Pallaviciniékkal szemben engedékeny.

Emez pedig még tréfából sem engedné, hogy valaki ne legyen engedelmes.

*

Józsa Gyuriskodó korában egy vendéget csípett meg Jankovich, valami német utazó tudóst, akit sehogy sem akart elbocsátani néhány napig. A tudós úr rettenetes mély alvó volt.

Egyszer midőn legédesebben szunnyadozék vala, puha párnákkal bélelt kocsiba helyezte, s sebes vágatva vitte a harmadik német faluig, hol cókókmókjával egyetemben gondo-

san kiemelve a hintóból, egy bokor tövébe fektette szelíden és otthagya.

Es ezt a történetkét jól tudja Tisza Kálmán.

S ezért van az, hogy csakis a szavazásokra sürgönyözi föl, s nem meri otthon tartani e szeszélyes, excentrikus mamelukját, hanem különféle expedíciókkal szórakoztatja.

Mert ha Jankovich gondolkozni kezdene, amilyen állhatatlan, szépen összepakolná összes »szabadelvű« nézeteit (mert őnála minden nézet csak vendég), s nem őket vinné, hanem ő szaladna el előlük — *a szomszéd határba*.

De Tisza Kálmán nyugodt lehet, Jankovich Miklóson sohasem esik meg az a csoda, hogy ő *gondolkozzék*.

*

Éppen már a Dobó fotográfiájának megírásához fogtam, midőn a következő levelet kapom Jankovich Miklós viselt dolgaihoz kiegészítésül.

Uram! Ki ne feledje, kérem, a Jankovich egyik legfontosabb stiklijét, melyet Csíky Sándorral követett el.

Egyszer ugyanis Csíky Sándor rémítő hosszú beszédnek keseredett neki, mikor pedig igen drága volt az idő, mert sürgősen kellett a kormányoknak keresztülvinni a tárgyalás alatt levő javaslatot.

Azt mondja Tisza Kálmán Jankovichnak:

— Ugyan hallgattasd el, kérek, valahogy.

Jankovich bemegy erre a büfébe, kér ott a »képviselőházi angyal«-tól egy darabka jeget, cukkerli papirosba csavargatja, oda-settenkedik Csíky bátyánk hátamögé és beereszti az inggalérja alá a veszedelmes katarcetlit.

Eger város érdemes képviselője pedig folytatja honyhazai fájdalomtól remegő hangon...

»Igenis, így van ez mélyen tisztelt képviselőház... *jaj!l! jaj!l!*»

Jó Csíky Sándor ijedten kapott nyakához, s fogvacogva ült le, még mondatát se végezvén be.

... Sajnálám, ha a történelem számára elveszne Jankovichnak e fontos szolgálata. Írja meg kérem utólagosan.

Egy szemtanú.

S én örömet írtam meg, mert ki ne időznék még egy-két percig szívesen Jankovich Miklósnál, ha nyomban tőle Dobóhoz kell átmennie?

DOBÓ MIKLÓS

Egy tehetség sem próféta a saját hazájában a közmondás szerint.

Dobó Miklós pedig csakis a saját hazájában bírt próféta-ságra vergődni, minélfogva talán nem is tehetség.

Annyi tagadhatatlan, hogy van svádája — s ez tartja fenn az illúziót iránta.

Ez vezette félre az alsóvárosiakat is, kik fölkarolták mint követjelöltet 1875-ben. Fölkarolták, mondom, de nem választották meg.

E sváda csábította el Dánit is, kinek mikor már mindene volt, eszébe jutott, hogy hátha lenne egy püspöke is.

S egy hajszál híja, hogy nem lett.

*

Csakhogy az az egy hajszál legalább is olyan hosszú, hogy a csókai paplaktól a Tuillériák palotájáig elérne.

Mikor a szegeci kiállítás volt, az itt időző Trefort minisztert Dáni édes mázos szavakkal kapacitálta mellette. Szavakkal! Trefortot!

Trefort meg is ígérte, hogy kinevezi kassai püspöknek. S ők hittek neki.

Nem ismerték Trefortot, nem tudták a boldogtalanok, hogy Trefort soha senkit sem nevez ki püspöknek *ingyen*.

Naivitásuk elvakította[!], s a sajtóban kezdték szellőztetni Dobó kinevezési ügyét. Ebből azonban vihar lett.

A sajtóban élesen vágódott föl az a kérdés, vajon kicsoda az a Dobó?

A leendő kassai püspök érdemeiről nem tudott az ország, a közvélemény semmit.

Ekkor állott elő Dáni egy hírlapi nyilatkozattal, áradozó magasztalással festve jelöltjét, s / · alatt melléklí „*Antal bátya beszélgetéseit Miklós öccsével*» című füzetét Dobónak, melyben kérdések- és feleletekben a közösügyre vonatkozó közönséges dolgok vannak gyarlón összefércelve.

Ebből aztán megtudta a világ, hogy Dobó Miklós író.

S most már az az érdeme sem maradt: hogy sohasem írt semmit.

*

Nem maradt benne semmi jó tulajdonság, csak a *szerénység*.

De Dáni azt is megcsorbítá, mert a nyilatkozat végére Dobó püspöksége mellett odatette argumentumnak, hogy Dobó nemcsak *nagyon okos ember*, hanem egyszersmind neki *jó barátja*.

Ez se használt. Trefort még *ezért* sem nevezte ki.

Dobó nem keseredett el és nem pihent; pogácsát süttetett az útra és elindult patrónusokat keresni.

Ment, mendegélt, míg végre eljutott Esztergomba is a primáshoz.

Simor nyájasan fogadta, s meghallgatván kérését, kedélyesen mondá:

»Fiam, amint az újságokból olvasom, te nagyon okos ember vagy. Te nagyon sokat tanultál. Felejtsd el a felét, s mialatt elfelejtetted, tanulj meg lemondani.«

*

Lemondani, lemondani . könnyű nektek azt mondani !

De minek is mondott volna le vágyairól? Hiszen, hogy Trefortot, Simort meg nem nyerhette, azért még nem kell kétségbeesni. Ott van még Várady Gábor képviselő és primipulus mameluk, akinek titkos üzlete van Budapesten rendejelekre, világi és egyházi hivatalokra. Hátha annak a boltjában van egy eladó püspökség.

Dobó már akkor is ösmerte Váradyt erről az oldaláról, föl is kereste, meg is kérte, — de Várady kijelentette nagy kézdörzsölgetés közt, hogy ezt az árucikket annyira monopolizálja Trefort, miszerint ő ritkán jut egyhez-egyhez, s annak is mindjárt annyi vevője akad, olyan melegiben elkapdossák, hogy ez idő szerint minden jóakarata mellett sem szolgálhat a t. c. vevő úrnak, hanem ha netalán egy kis idő múlva tetszenék befordulni stb.

Így lón, hogy Dobó nem lett kassai püspökké, sőt postot discrimina rerum, még csak nem is terjesztetett föl a királynak.

Búsan, csüggedten tért vissza, s hogy szót fogadjon Simornak, megkísérté elfeledni annak a felét, amit tudott.

Sikerült neki.

Éppen az a fele volt, amiért püspöknek *kellene* lennie az embernek — de amiért sohasem *lehet* még apát sem.

*

Következett is nyomban az áldás, ha nem csordult, csöppent: kanonokság, apátság, s ez utóbbival egyidejűleg a biztosi tanácsnak lett tagja.

Itt a »here bizottság«-ba osztották be, amelynek Dáni fölmentése óta elnöke.

Nagy föladat vár reá a biztosi tanácsban.

Komjáthy Bélát imádkozni tanítja. S azalatt megtanul Komjáthytól káromkodni.

Tisza Lajos, ha majd elmegy innen, a fölösleges pénzből, amit már nem fog tudni hova fordítani — úgy hírlík — pályadíjat fog kitűzni a Dobó Miklós tanácsosi összes működéséről írt *legkimerítőbb* műre.

A pályázó mű öt petit sornál kisebb és tíz petit sornál nagyobb nem lehet.

*

Ezer aranyat pedig a segélypénzekből azon kérdésre szánt, hogy valaki fejtse meg, milyen a Dobó politikai hitvallása.

Hanem ezzel bizony egyetlen péterfillért sem reszkiroz Tisza Lajos; az, mint a háromszínű kandúr előállítására, a lehetetlenségek sorába tartozik.

Mert Dobó Miklós sokkal ügyesebben tudja elrejteni önnönmagát, mint rokona, Dobó Pista — Végh Ignácot.

1874-ben demagóg beszédeket tartott a legelők eladása ellen, melyeknek árát a hatóság egy állandó híd fölépítésére kívánta fordítani.

»Antal bátya beszélgetései«-ben a közös ügyeket menteti.

Titokban a »Magyar Állam«-mal van összeköttetésben.

Fölvilágosodott embernek látszik, aki az árral úszik, minden körülményből hasznot húz, az orrát mindenbe beleüti, s sehol sem piszkolja be, kit folytonos tevékenységre ösztökél szertelen ambíciója.

Az eszközökben nem válogatós, mennyek boldogságát prédikálja, de a poklok dicsszomját érzi.

Várady Gábor úr cége megszűnven, kérdés, milyen úton szerezte meg a biztosi tanácstagságot? Mert hogy nem igazi szerzemény, azt nagyon könnyű kitalálni.

Igazi jezsuita: a cél szentesíti neki az eszközöket, s az eszközök közül egyet sem tart megvetendőnek és kicsinynek. Dicséretes akaraterő van benne, s rendkívüli szívósság.

Mióta a primás világiasságát egy kissé rosszállólag megvágta, azóta bigott is tud lenni.

Nemcsak a lényegesebb dogmákban, de a misztériumokban, csodákban is hisz.

Ugyanis a szegedi romok közül véli kihalászhatni — *a püspöki süveget.*

*

Tisza Lajos udvarában grata persona. A kálvinista nagy úr tetszeleg azzal magának, hogy egy katolikus pap iránt bizonyos fokig előzékeny.

Van is tehát nem csekély befolyása a királyi biztosra, ki viszont a városházávali viszonyokban használja fel Dobót jól. Vagy legalább hiszi, hogy használja.

A kollegák azonban nemegyszer felbosszantják frivol megjegyzésekkel és erkölcstelen »szabadonc« adomákkal, úgyhogy egyszer mérgesen fakadt ki a derék pap:

— Én »itt is« az *isten szolgája vagyok.*

S ezzel elárulta, hogy Szegedet tulajdonképpen csakis az Úristen rekonstruálja.

*

Számtalanszor vetődött már fel az a kérdés, hogy miért szegény Szeged jeles embereiben.

Mert nincsen arisztokráciája. És mert arisztokráciája nincs, a közügyekben való szereplés nélküli azon külső csillogást, mely a megyei élet sajátja, s mely oly hatalmas tápláléka az ambíciónak.

Valóban, e hetvenezet lelkét számláló város csakis Dobókat és Bakaykat tud produkálni.

Ez az oka aztán ama nagymérvű elhagyatottságnak, mely oly szörnyen megbosszulta magát.

Nincs protekciónk. Meddő talajon nem nőnek szálak, melyek összekössenek a hatalommal.

Szomorú dolog, de igaz — s az igazat, ha nem hízelgő is, miért ne mondanám ki?

Bakayt egy epidemikus nyavalya szülte, mely most kezdődik a városokban.

Dobó pedig egy már elmúlt betegség utólagának tünete.

Sehogysen egészséges állapot tehát, hogy e két ember szerepel Szegeden.

Vigasztaló a dologban csak az, hogy sokáig úgysem szerepelhetnek.

Dobó olyan, mint a szivarszopóka, csak addig fehér, míg a füst át nem járja.

Bakay pedig olyan, mint a szivar; úgy elszívódik, hogy csak a hamuja marad meg.

A csutkájára legfeljebb az utca-gyerkőc gyújt még rá: a hamuja pedig jó lesz fogtisztító pornak a »városházi klikk« számára.

SZEMZŐ GYULA

Hasonlít a mesebeli sárkányhoz, aki mindennap hét szűz hajadont evett meg früstökre.

Ezenkívül nem hasonlított semmihez és senkihez.

De a sárkányali hasonlat is csak olyan, hogy ha nem a sárkány falta volna föl a szűzeket, jobban hasonlítana a szelíd báránnyhoz, — mely harmatos zöld füvet legel.

De nem; hisz ő nem a saját eszméivel táplálkozik!

*

Hogyan lett képviselő, azt csak a zombori pince mondhatná meg; hogyan lett biztos tanácsos — annak sincs története. Az egyesült ellenzékéből is kellett kinevezni valakit, s miután Beniczky Ferenc nem akart Szegedre jönni, hogy hogy nem, Tisza Kálmán szeme Szemző Gyulán akadt meg.

Szemző Gyula elfogadta a tanácsosi állást, mert ő neki tökéletesen mindegy, akár Budapesten hallgatni, akár Szegeden hallgatni.

S az a különbség mégis csak megvan, hogy ott öt forintért, — itt meg tizenöt forintért hallgat az ember.

*

Csendes, jóakarátú ember, aki nem mosatja és varratja ugyan ingeit Párizsban, mint Gorove István, hanem a hazai mosónőkkel és varrónőkkel, — de azért tökéletes gavallér az utolsó gombig.

Járása méltóságos, kimért és olyan lassú, mintha már előre predesztinálva lenne, hogy nem jut messzire.

De ő nem is akar messzire jutni.

Meg van tökéletesen elégedve azzal is, ha szavazáskor neve a »nem«-mel szavazók között nyomtatva jelenik meg a lapokban.

Vagy azt sem bánja, ha az *absentések* között is: mert az a kevés dicsőség, amennyi neki kell, mindenütt megterem.

S neki tetszik az, hogy aki e nevet hallja: *Szemző Gyula*, — tűnődve kérdi önmagától:

Vajon ki lehet az a Szemző Gyula?

*

A »győri Takács-eset« óta semmi sem lehetetlen többé a világon.

Megeshetik, hogy Szemző Gyula is szerepelni fog még.

Sőt Gromon Dezső sem lévén örökkévaló, történhetik, hogy Szemző lesz a Bács-Bodrog megyei főispán.

Titkos gondolatai közt ott is szerepel e néma vágy .

Képviselői mandátuma tehát arra nagyon jó, hogy odafönn megszokják arcát a kormánykörök, odahaza pedig elszokjanak tőle.

Hogy az egyesült ellenzék melyik árnyalatához tartozik, az egykori disszidensek híve-e vagy a konzervatívoké, azt voltaképpen kitalálni nem lehet.

Egyelőre tájékozásul annyit, hogy se nem hordott, se nem hord monoklit.

Vannak dolgok, amik ha igazak is, mégsem valószínűek, ilyen például, hogy Horváth Gyula röpiratokat írt, és ismét olyanok, melyek ha nem igazak is, mégis valószínűek, ilyen például, hogy Szemző Gyula is ad valamit magára.

Ha Szemző Gyula ad magára valamit, akkor ő végtelenül hálás lehet Tallián Béla és Bakay Nándor iránt.

Az ő példájukból pedig *elnéző* énrántam — amiért fény helyett csak árnyat konstatáltam benne.

Mert Tallián Bélán bizonyul be, hogy nem mindig az igazi érdeme az elismerés, s Bakayn, hogy nem mindig a tevékenység a leghasznosabb.

*

Máskülönben Szemző Gyula egyike a legszeretetre méltóbb embereknek, akit mindenki becsül és tisztel, komoly, férfias és nemes gondolkodású.

Szegeden nem sok vizet zavar, működéséről nem tudunk egyebet, mint azt, hogy egy nagy szünetet rendezett a királyi biztosok számára Zomboron.

Különös érdeméül fölhozható, hogy a »Függetlenség«-et járattja, — de nem ír bele.

A színházba szorgalmasan jár — de az előadásra nem figyel.

Legfontosabb mozzanat életében, hogy egyszer minden ok nélkül leborotváltatta a szakállát.

A zomboriak nagy változást jósoltak e változásból. De semmi sem történt.

S a zomboriak ezt sem bánták; Szemző már hozzá szoktatta őket a *csalódásokhoz*.

Még csak azt jegyezzük meg róla, hogy a »fekete ház«-ban lakik, s hogy gyakran mereng, ábrándozik az ablaknál.

Az úszó felhőket nézi . . . amint összegomolyodnak, a végtelen világúrt, mely kibékíti önmagával.

A merengések egy ilyen percében, midőn gyémánt gyűrűjével álmodozón zörgetette az ablak üvegét, kedélyesen szólítja meg egyik kollégája:

— Miért nem karcolod rá a nevedet?

— Minek? — kérdi megrezzenve Szemző.

— Hadd tudja meg az utókor, hogy te is Szegeden voltál.

KOMJÁTHY BÉLA

Van valami rejtélyes az ég alatt és a föld fölött, amibe a tudomány bele nem hatol, amit az elme föl nem érhet, ahova a tudat mécsének fénye nem világít, van valami megfoghatatlan, megdöbbenítő, hogy *miként lehetett Komjáthy Béla nevezetes ember!*

Pedig ő az, nevezetes ember, kapacitás a szélső balon, renomírt ügyvéd, publicista, kitűnő jurista, híres demokrata és nagy gentleman. Azaz mindenki annak tartja, s ez a tudalom mint valami chlumi köd terül el terebélyes alakja fölött, s remegésben tartja a fölületességet, gúzsba kötve a kételyt, láncon a harapós irigységet.

Már két országgyűlés óta ül ott a házban, s abból az anyagból van gyúrva, melyből az örökös képviselők. De ha véletlenül kimarad, bizony nem esik nagy kár miatta.

A csillag-rendszer járnai fogja a maga útját, a mező azon túl is hol fakó lesz, hol *zöld*, a parlamentek »igen«-je, »nem«-je belezúg az események folyásába, a csaták vérvilágába, de Komjáthy nem fog hiányzani seholsem: ő, kinek alakja annyi úrt betöltött, nem fog hagyni semmi úrt maga után.

*

Azt mondja Eötvös Károly, hogy Komjáthynak legkomolyabb tanulmánya az ő adomái.

Horváth Gyula meg azt állítja Rónay Béláról, hogy annak egy-egy jó mondása többet ér huszonöt Komjáthy-adománál.

Mármost tehát csak a Rónay jó mondásait kellene ismerünk, hogy következtetést vonhassunk a Komjáthy tanulmányaira.

De én istenem! — mikor Rónay Béla mindig éppen akkor hallgat el, mikor a jó mondásai következnének.

Mióta Pálffy Ferenc lett »helyettes jó öreg«-gé Szegeden, azóta Komjáthy az egyedüli »táblabíró« a Tisza Lajos udvarában.

Egy reminiszcencia a negyvenes évekből... egy cifra tarsoly a »fokos fénykorából«, melyet a hazafiúi etikett kedvéért akasztott a belügyminiszter a királyi komisszárius nyakába.

Az emberek azt hitték, hogy az a tarsoly európai eszmékkel van tele. A királyi biztos is azt hitte.

Pedig a tarsolyban csak mogyoró volt — a Csernátony-féle lyukas-fajta.

Aki még nem látta Komjáthyt, az nézze meg a Nemzeti Színházban VI-ik Henriket, és látni fogja Falstaffban nem Szigethyt, de Komjáthyt.

Aki pedig nem evett lyukas mogyorót — az rendeljen magának fokhagymás rostélyost majonézzel keverve.

S az is Komjáthyt fogja élvezni.

*

Miután, dacára ellenzéki voltának, belépett a biztosi tanácsba, nem lehetek iránta szelíd.

S igazságosnak kellennem, hogy szelíd ne lehessenek.

Pedig Komjáthy, éppen mert ellenzéki ember, ahhoz van szokva, hogy tenyerén hordja a közvélemény. Úgy is van, csakhogy maholnap szatíra lesz a tenyeren hordás is. És jóformán csakis olyan értelemben fogja azt elmondhatni, mint a haldokló Uhland, kit egyik barátja éppen akkor látogatott meg, mikor betegápolónői egyik ágyból a másikba helyezték át.

— Hogy érzed magad, öregem? — kérde a látogató.

— Nos, pompásan... — mondá keserű humorral. — Amint látod, még mindig *tenyerükön hordanak az asszonyok*.

A közvélemény tenyere is olyformán mozog már Komjáthy alatt, mintha egy nagyot akarna ütni rajta.

És Komjáthy érzékeny ember, akinek ez nagyon fog fájni. Túlságos érzékenysége és hiúsága a két legnagyobb hibája, amik őt abban akadályozzák, hogy valaha számottevő államférfiú lehessen.

A külsőségek folytán emelkedett, a külsőségek közt fog mozogni örökké, s a külsőségek fogják megölni. Ez az ő fátuma.

Mint a planéta, mely más égitestektől nyeri fényét, ő is a Verhovay által ráöntött fényben úszik. Ez az ő szerencsétlensége.

Saját erejéhez hozzá nem nyúl, érzi, hogy van ereje, de nem tud vele bánni; tartogatja, mintha gazdálkodni akarna

vele, és nem jön rá, hogy az erőt megnöveli a minden más egyebet elkoptató *használat*. S ez az ő gyengesége.

*

Itt a szép Alföldön hallottam. Egy szegény szegedi parasztasszony mondta: »*Elpusztul az a ház, amelynek pávája és jegenyefája van.*«

Tisztelettel kaptam le fejemről a kalapot, úgy hátba ütött ez a mondás. Szegény parasztasszony, de okosat mondtál!

Századok baját, hibáját festetted le egyszerű szavaddal. Kerkápoly professzor minden tudománya csak félig ér ennyit.

A magyar luxus-gazdálkodás elleni népies szólam ez, átgyúrva izmos képbe.

S e kép, amint tovább átvisszük, mindenhova beilleszthető, még a képviselőházba is, ahol az úgynevezett »*luxus kapacitások*«, a nem gyümölcsöző talentumok vannak túlsúlyban.

Ezek közé tartozik Komjáthy Béla is. A jegenyefák és pávák közé.

Természetes eszét juxokra használja. Vannak eszméi, de ő azokból teóriákat farag, s teóriái mint valami birkózó medvék, egymást gyúri le, amint sűrűn változnak, de a teóriák egyikébe sem kíván életet lehelni, forr mindig, de nem azért, hogy kiforrja magát, hanem hogy a saját privát passziójára mindig forrjon.

A vére kék, nagyobb arisztokrata Tiszánál is, undorodik a demagógiától, s mégis jól érzi magát pártjában, mert nem néz le a víz fenekére.

Fiatal ember még, alig harminckét éves. Azért is hagyta magát olyan hirtelen elcsábíttatni az által a szép istenasszony által, akinek »Népszerűség« a neve. Pedig ha jobban nézné, megláthatná, hogy biz annak nagyon szeplős az arca.

Az istenasszony csak úgy véletlenül botlott bele Komjáthyba — mert éppen Verhovayhoz állott közel; a kassai toaszt-ügyben ő védelmezte.

Komjáthy tehát azért lett népszerű, mert egy védbeszédet tartott.

Egyszer aztán az történt, hogy Mileticset elfogták. Az is Komjáthyt kérte föl védelemre. El nem fogadta.

S ekkor Komjáthy azért lett népszerű, mert nem tartott védbeszédet.

Íme, hogy azért is lehet érdemeket szerezni, amit nem tesz az ember!

Hja! Tudni kell eltalálni!

*

Az esetlegesség és a jó szerencse vette föl aranyos szárnyaira.
(Nem is bírná valamelyikük egyedül.)

A legutóbbi szomorú esetről még a télikabátja is nevezetes lett. A szegény Verhovay vérborított testét azzal takarta le, mikor a párbaj színhelyén összeesett.

Azóta az a kabát is nemzeti ereklye.

És hiába, Komjáthy van benne a kabátban.

*

Az országos dolgokban Komjáthy a kulisszák embere. Tagja a Verhovay-Szalay-Mednyánszky ligának. S ha valaha Verhovay-kabinet lesz, övé lesz az igazságügyminiszteri tárcsa, ha ugyan be nem elégszik mindenkorra azzal a tizenkét tárcával, amit mint biztosi tanácsos innen fog elvinni emlékképpen a kollegáktól.

A kulisszák mögött nagy dolgokat sző Verhovayval. Zászlót szeretnének kibontani, melyre a párt purifikációja volna fölírva, — de attól félnek, zsebkendő lesz belőle, ha kibontják. Többségről álmodnak, s alusznak, hogy álmodhassanak.

És mégis, az intenció nemes és dicséretre méltó. Kérdés, van-e elég erejük a kivitelhez.

Nincsenek tisztában az eszközökkel.

Ha a függetlenségi párt arra kell, hogy az utókor számára megőrizze nemzedékről nemzedékre Magyarhon függetlenségének eszméjét a maga szűz tisztaságában egész addig, míg üt az óra, s fehér galamb csőrében hozni fogja a függetlenség zöld ágát; vagy míg üt az óra, amikor át kell adni ez eszmét újra földből nőtt hadseregek lobogóira; ha erre kell a függetlenségi párt, akkor jobb, ha kicsiny, de valógtott párt ad életet ez eszmének a parlamentben, akkor nem szükség kerületről kerületre járni s csellel, fortéllyal minél

több egyént (*bárminők* legyenek is azok) hozni be a függetlenségi párti padokba.

Vagy pedig az a cél, hogy most *mindjárt* többségben legyen a szélsőbal s ez esetben nem szabad úzni e merev politikát, mely kizárja a kormányképeséget, s mely többségre találva bizonytalan kimenetelű zavaroknak vetne ágyat.

Komjáthyéknak majoritás kell. Éspedig kell minél előbb. Arra törekszenek, mert nem hiszik, hogy elérik. Ők komolyan csak a *párt-szaporodást* kívánják, hogy *szerepelhessenek*.

S a párt purifikációja is csak a párt tekintélyének emelése végett képezi törekvéseiket. A párt tekintélyével az övék is emelkedik.

Hogy a nemzet sorsának forgandó kereke ebbe a vágányba zökkenjen bele, arra nem iparkodik a Verhovay—Komjáthy liga, mert akkor azon törnék a fejüket, hogy a »függetlenségi párt« programját mindenekelőtt kormányképes mezbe öltöztessék.

Csakhogy akkor el kellene felejteniök a Komjáthy kedvenc nótáját, melyet a palócoktól kölcsönzött, s melyet a *népszerűségről* énekel:

Vasas kocsin járok én oda . . .
Vasas kocsi, réz a, réz a szögeji,
Feteklik a rózsám szemeji.

Ha nem vasas kocsin rohannának a *népszerűség* után, lassabban érnének ugyan oda, de aztán elmondhatnák, hogy »helyén vagyunk«.

*

Komjáthyról kevés rosszat lehet mondani, de jó tulajdonsága éppen nincs. Még az az egy sem, hogy nem zsurnaliszta. Bele-belekontárkodik ebbe a mesterségbe is, s amit az országgyűlésen elhallgat, a sajtóban potyogtatja el.

Pedig sokkal jobb lenne ránk nézve is, rá nézve is, ha azt mondaná el az országházban, amit a sajtóban elhallgat.

Szokásaiban semmi sem zavarja meg a világon. Boldog ő pipái, kostökei között. Kevélyen fut át szeme jogi bibliothékáján, melyben van egynéhány raritas és antiquitas is, s amint kinéz könyvtárszobája ablakán a ködben úszó budai

hegyekre, nagy füstmacskákat eregetve száján, el-elmereng azokon a boldogtalan embereken, akik azokat a könyveket valamikor el is olvasták.

S ilyenkor kedélyesen pödri bajuszát és ravaszkásan mosolyog.

*

A szegedi királyi biztossághoz a szélsőbal részéről ő és Bakay neveztetett ki a tanácsba.

Sok remény fűződött Komjáthyhoz.

De Komjáthy szerencsétlenségére megpillantotta itt a Tallián Béla fehér kabátját Rónay Bélán, máskor pedig Rónay Béla fehér kabátját Tallián Bélán s így kiáltott föl:

— Viseljük az egymás kabátját!

S azóta Komjáthy Béla is a többiekkel egyszínű ruhát öltött, s egy csöppet sem látszik meg rajta, hogy szélsőbali.

Ő úgy fogta föl a dolgot, hogy itt utóvégre is nincsen politika, s ebben igaza is van, s hogy a gavalleritás azt követeli, ne vessen gátat a királyi biztos intencióinak, — és már ebben nincsen igaza.

Magában véve az, hogy a különböző országgyűlési pártárványlatok illő arányban vétettek föl a biztosi tanácsba, mutatja, hogy az opponálás nincs kizárva; egészséges élet valamely testületben opposzió nélkül nem lehet.

De különben is laza fölfogás, hogy a királyi biztost az opponálás akadályozná valamiben: a törvény gondoskodott arról, hogy minden akadályon egyetlen tollvonással túltegye magát.

Az opposzió arra lett volna hivatva, hogy Tiszának eszméket adjon, s az ő eszméi is mintegy keresztülszűrődjenek rajta. De Tiszának hiányzott ez az eszköze, s valóban sokszor fölkiálthatott volna Richarddal (kivált, hogy Bakay is mindenre igent mondott):

»Egy országot egy ellenzéki szóért.«

És Komjáthy meghallotta volna Tisza szavait, és nem mondta volna, hogy

»Itt vagyok én.«

*

Miért hallgatott Komjáthy? Talán azért, mert semmi mondanivalója sem volt.

Lehet; de csak azért nem volt mondanivalója, mert nem gondolkozott, mert pihentette az eszét, s beállott »kéz«-nek.

És nem gondolkozott azért, mert ő egy Komjáthy, s mert Tisza Lajos egy Tisza. Egyik is úr, másik is az; perfekt gavaléro, akik ugyan ellenfeleknek vallják magukat, de egymáshoz közel, éppen mert ellenfelek, kellemesek igyekeznek lenni egymásnak. Ez a *raison*!

S ez a *raison* a mi megölő betűnk még sok, ennél nagyobb dologban is, ez az oka az országgyűlési merev és ferde pártállásoknak, ez alkotmányos életünk nehézségének, s még a korrupciónak is. A *raison*, mely megköveteli, hogy hű államtitkárja hibái fölött szemet hunyjon Tisza Kálmán, a *raison*, mely megkívánja, hogy Szapáry, Trefort sat. el ne ejtessék, a *raison*, mely azt diktálja, hogy akivel elindultunk, azt el ne hagyjuk.

Pedig mi nem *gavallérokat* akarunk, hanem *politikusokat*, nekünk államférfiak kellene és nem gentlemanok. Jó azoknak a *turf* is.

Komjáthynek vagy voltak eszméi a városalkotáshoz, vagy nem.

Ha voltak, mért nem mondta el őket, mért nem igyekezett azokat hullámszóba hozni, s megkísérteni az érvényesítést?

Vagy nem voltak eszméi a város alkotásához, és akkor minek fogadta el a tanácstagságot?

Ez alternatíva. Nincsen alóla kibúvó.

Mert a mameluk képviselő vállalhat hivatalt; őt megilleti a — *jutalom*.

De az ellenzéki embert idegen táborban csak a *munka* menti.

TALLIÁN BÉLA

Tallián Bélának csak születni volt nehéz. A többi azután könnyen megy neki. Serkedező bajusszal lett szolgabíró, ugyanezzel a serkedező bajusszal biztos tanácsstag, s nem volt rá más jogcíme, csak az a serkedező bajusza.

Torontál megyének ő a legreményteljesebb szülötte, s úgy lehet, nemsokára alispánja.

S ezzel van leginkább konstatálva Torontál vármegyében az *ínség*.

*

Mikor Tisza Kálmán a biztosi tanácsot szervezte a párt-árnyalatok szerint, hat képviselőt kívánt abba beilleszteni a miniszteri tanács, s három szakértőt.

E három szakértőnek került be Dobó, Tallián és Rónay Béla.

Hogy a tudomány és ismeretek melyik ágában szakértő Dobó, Rónay és Tallián Béla, azt eddig halandó embernek kisütni nem sikerült, de hiszen talán éppen azért lettek ők biztosi tanácstagok a szakértelem révén, mert a tudományukat tudták gondosan elrejteti a külső világ szeme elől.

*

Tallián Béla kinevezése azonban nem okozott méltatlankodást a közönség közt, mindenki belenyugodott, mert Tallián Béla szeretetreméltó fiatal ember, akinek jó modora van. Még akarva sem tud ellenségeket szerezni.

A szertelen elbizakodás, lényének egyik alapvonása, mélyen elrejtve a hamu alatt ég. — Azt nem veszik észre laikusok.

Azonfelül érdemei is voltak. Az árvíz alatt erélyesen viselte magát Újszegeden. A menekülők közt nagy rendet tartott, s az élelmezés körül ritka buzgalommal ügyeskedék. S általában egyike a jobb modern szolgabíróknak.

Nem hord cifra sallangos dohányzacskót s nem szí ezüst kupakos tajtékpipából, hanem — cigaretlizik.

Ruháit részint Ugron Gábor, részint Podmaniczky Frigyes mintájára varratja.

A gomblyukában többnyire virágcsokrot visel, s zsebében címeres zsebkendőt kikandikáló csücsökkel.

Férfi társaságban hallgatag: ritkán szól — de nem elég ritkán.

Jellemzésül még annyit, hogy majd minden kéthétben fotografiroztatja magát, s ilyenkor villogó szemekkel tekint

bele a camera obscura éjjelébe s alázatosan mosolyog, mert azt hiszi, hogy az *valami csontos mameluk feje* — *belülről*.

Míg végre kikerül onnan a saját feje — kívülről.

*

Tisza Kálmán egyébiránt azt tartja, hogy Tallián is jó *mameluk-palánta*.

S sietett őt elültetni a saját kertjébe.

De nehezen marad ott, mert természete, úgy látszik, könnyen megtűri a különböző talajokat.

Mondják, hogy alispánná leendő megválasztása esetén Tisza Lajos már ki is szemelte utódját — Rónay Jenőben.

Ami elég eredeti gondolat tőle: mert egy Rónay igen kevés a biztosi tanácsosi teendőkhöz.

Kettő azonban, félek, sok lesz.

De nem azért kevés egy, mintha még egy másik is kellene, és nem azért lesz sok a kettő — mintha egy harmadiknak is nem hagyna elég tennivalót — »egy« helyett.

*

Haját fején középütt elválasztva viseli, kezén karperec csillog, s erről mindenki azt hihetné, hogy »nőnemű«, ha a tanácsülésekben a legfontosabb kérdésekben ki nem tűnnék, hogy »semleges«.

Semlegességét gyengesége okozza.

S e tekintetben hasonlít Jankovichhoz, azzal a különbséggel, hogy Tallián *még* gyenge, Jankovich pedig *már* gyenge.

Míg Pillich be nem jutott a tanácsba, addig Tallián volt benn a legszebb, most azonban csak a legszolidább.

Pillich pedig úgy jutott be a tanácsba, hogy valaki egyszer beárulta a királyi biztosnak, miszerint valahol nagyon élesen megtámadta a biztost és embereit. Elmondott rájuk minden rosszat, amit csak össze lehet szedni egy kalap alá.

Tisza Lajos mosolyogva jegyzé meg:

— Megindító ragaszkodás! Mihelyt üresedés lesz, mindjárt kinevezem.

— Hogyan, kegyelmes uram? — kérdé meghökkenve egy udvari úr.

— Úgy, hogy Pillichet ismerni kell. Én már informálva vagyok. Sosem úgy beszél, ahogy érez.

Ezt pedig azért hoztam elő, hogy fölemlíthessem, mennyivel önállóbb Tallián, ki mindig úgy beszél, ahogy érez. S úgy érez, ahogy Tisza beszél.

*

A biztosi tanács üléseiről jegyzőkönyveket is vezetnek. Ártatlan mulatság ez a hosszú délutánok eltöltésére.

Egyszer egy ilyen jegyzőkönyvbe külön vótumát kívánta Komjáthy fölvetetni.

De már ezt nem engedi Horváth Gyula. Úgyis régen csépell már agyon ellenzéki vágyakat. Gusztusa jött tigrishúsra, s heves szpiccselés után leszavaztatta Komjáthyt. Aminthogy nem is arra való a hiteles jegyzőkönyv, hogy abba az legyen beírva, ami történt, mert hiszen arról van anélkül is elég tanú, hanem az legyen benne, ami nem történt.

A jó Tallián Béla szíve megesegett Komjáthy vereségén, s méltatlankodva mondá:

— Ugyan, már miért ne írhatná be? Csakis ott maradhat meg az örök titoknak, hogy külön voksolt!

Ha megtörtént, ez volt eddig Tallián Bélának a legjelesebb szónoklata.

*

Tallián Béla tagadhatatlanul kiválik a dzs centri fiatalsága közül, ha nem is az esze által, de ami ezzel nagyon fölé, igyekezetével, szorgalmával, jellemével és komolyságával. Mind megannyi kitűnő tulajdonok, amikhez ha hozzávesszük jó hangzású nevét, vagyonát, szereplése már ily fiatalon is indokolt, s kétségkívül szép jövő áll előtte.

Fődolog, hogy könnyen szerzett sikerei el ne szédítsék, mert a közpálya még azoknak is, kik nagyobb előnyökkel lépnek arra, nagyon göröngyös út. Ezer tüske vérzi meg lábukat.

Talliánt a *szerencse* vette szárnyaira... ő még eddig mindig csak *röpült*. Hanem véges-végig ritka halandó utazik a nagyság felé ezen a forsponton.

Ha egyszer ő is lemarad arról — majd akkor lássuk, *mekkora ember*.

Eddig két érdemkeresztje van, de igen kevés érdeme arra nézve, hogy sohase legyen érdemkeresztje.

S ez a legnagyobb baja.

Mert mi lesz a nemzetből, amelynek már ifjúsága is konzervatív, s a hatalom fényénél melegszik?

TISZA LAJOS

Hárman vannak testvérek. Kálmán túlságos sovány, László túlságosan kövér, Kálmán fősvény, László tékozló, Kálmán okos ember, László nem, Kálmán nagybirtokos, László *kisbirtokos*.

Mindenben ellentétek. A harmadik testvér, Lajos, egyikhez sem áll közel. Ő az arany középszerűség.

S nekünk főleg ővele van dolgunk.

*

Nem akarok vele foglalkozni, mint államférfiúval, arra nagyon kevés anyagot nyújt, sem mint volt miniszterrel. Az csak vendégszereplése volt . . .

A miniszteri tárcához azért jutott mint Deák-párti képviselő, hogy a Kálmán vezérlete alatt álló ellenzék akkori heves támadásai szelídítettessenek a kabinet erősítése szempontjából. S így lehet a *gyengesség* is jó helyen alkalmazva *erő*.

Mint miniszterről nem beszéltek semmi jót, jele, hogy *azelőtt* nem szubvencionált lapokat, és semmi rosszat, jele, hogy nem követett el nagy dolgokat.

A fúzió után a Tisza Kálmán személyi pártjához csatlakozott ő is, és memelukja lett a bátyjának.

Különben igazi gentleman, sportsman és nőhódító. Múltja gazdagabb pikáns kalandokban, mint komoly törekvésekben.

Gőgösebb ember a két Tiszánál alig van Magyarországon. Kálmán a Telekiek összes nagy-, László összes rossz tulajdonait örökölte, Lajosban ami jó van, az a Tiszáké: a szorgalom, a szívósság és becsületesség.

A Telekiek tulajdonaiból neki nem jutott semmi.

*

De nekünk semmi közünk a régi Tisza Lajoshoz, kinek életfonalá szépasszonyok hajszálaival van összegombolyítva, ki legfeljebb a Nemzeti Kaszinóban volt számottevő egyéniség, ki duellál, lovagol és részt vesz a megyeri rókavadászatokban; mi a szegedi királyi biztost keressük benne.

Beösmérjük, hogy szerencsés volt a kormány választása, legalább szegedi szempontból.

Ismétlődött annak a kalapnak a története, amelyikhez minden fej kicsiny volt.

Mi, szegediek voltunk végre az a nagy fej, amelyre Tisza Lajos éppen ráillett.

Mi is jól jártunk Tisza Lajossal, Tisza Kálmán is jól járt velünk, mert csak így adhatott túl a kalapon; ez éppen öccsének való hivatal; olyan úri, mintha miniszterség lenne, de könnyebb.

Legalább arra könnyebb, hogy dicsőségesebb legyen.

*

Amint Tisza Lajos betette a lábát Szegedre, egyszerre új élet fakadott a romok között.

Egész kis állam, státusban keletkezett.

Légió hivatalnokból áll a biztosi apparátus. És ezek az urak folyton dolgoznak.

A finn mesék hősei végeznek olyan dolgokat, hogy az apró kása közül kiválogatják a mákszemeket, amiket megint összekever valami rossz szellem. Nincsen annak célja, vége...

A királyi biztos lejött, de terv nélkül, aminthogy nem is jöhetett le másképp, mert mikor Szeged rekonstrukciója a nemzeti közvélemény pressziója alatt beledisputáltatott a miniszterelnök fejébe, ő is a régi, kitaposott nyomra lépett, hogy majd szerez Szeged számára egy kölcsönt és egy királyi biztost. A többi aztán megy magától.

S a kettő közül meg is szerezte először a könnyebbiket, a királyi biztost.

Az idejött gondolkozni, töprengeni, — holott *teremteni* küldték ide.

Legalább így fogta föl a biztossági intézményt a kormány és országgyűlés, midőn a biztos mellé rendelt tizenkét tagú tanácsnak nem adott befolyást. Itt egy embernek kell gondol-

kozni, határozni és parancsolni. A diktátor szerepköre ez. S a diktátornak tudni kell mindent.

De a diktátor nem diktál semmit. A tollat rágja, viraszt, hogy gondolkozhassék. S a gyertyának, mely íróasztalán ég reggelig, sok hamva marad, de gondolatnak árnya sem.

Hatalma nagy, mert fivére a miniszterelnöknek, de kötelezettsége is nagy, éppen ezért. Az egyiknek nem veheti hasznát, ha nem felelhet meg a másoknak.

A lassúság átka ül a háta mögött, mint ahogy a sötét gond Horác lovagjának nyergében.

*

Hogy e hosszas habozást és sokat ártó lassúságot mérthessük, s annak okait és hatását mérlegelhessük s általában, hogy a Tisza Lajos működésébe bepillantást vethessünk, szükséges előbb megösmernedni a szegedi viszonyokkal, s e végből Bakay Nándort szellőztetni kissé.

Bakay már régen kereste Szegeden a hírnevet és dicsőséget. Nehezen jutott hozzá.

Legelőbb egy billentyűt nyomott meg: ez a hízelgés hangja volt, lágy, édes, suttagó. A népszerű emberek kegyét hajhászta. Úgy akart a magasba emelkedni, mint az ökörszem: a mások szárnyai alatt. Osztrovszky- és másokba kapaszkodott és természetesen ezek Deák-párti liberiját viselte.

De ezen az úton nem boldogult.

A Deák-korszaknak nagyon talmi embere volt.

*

Akkor hát megnyomott egy másik billentyűt. Recsegő ellenzéki hang, mely leperegtette a bihari pontokat, mint a verkli. Tisza-Ghyczypárti lett. De itt sem boldogulhatott.

Tiszának még akkor nem volt szüksége mamelukokra, csak *férfiakra*.

*

Bakay akkor megnyomott egy harmadik billentyűt, s fölhangzottak a Rákóczi-induló akkordjai. Bakay a függetlenség hőse lett, ki a németek véréért szomjúhozza. Neki országgyűlés kellett a Rákoson, király, aki csárdást táncol a Horto-

bágyon, miniszter, aki Bruderschaftot iszik a napszámosokkal. Egyszóval minden kellett, ami sallangosan hangzik, kellett neki az Aranybulla és nem kellett neki a Pragmatica Sanctio.

De hát ő még úgy sem kellett senkinek.

*

Fogta hát magát és még följebb licitált, szélsőbaliból republikánus lett. Elkezdte emlegetni a debreceni országgyűlést, olvasott valahol valamit a kommunizmusról, fölült erre a paripára s hirdette a demagógiát tele szájjal.

Dehát a fátum leleményes, arra kellett ébrednie, hogy még az elvtársai is idegenkednek tőle. A ház három »republikánus« tagja: Mednyánszky Árpád, Szalay Imre és az öreg Kállay Ödön idehozta ellene a szelíd, mérsékelt Törs Kálmánt, nehogy ilyen republikánus jöjjön be a parlamentbe.

Mindenki kétségbeesett volna e sikertelenségen, s visszavonult volna, csak Bakay nem. Az ő fortepianóján volt még egy ötödik billentyű is.

*

Megnyomta azt is.

Ott volt előtte az iparos-osztály, kivált Szegeden nagy lendületet vett mozgalma.

E mozgalom üdvös volt, mert az ország által kijelölt irányban indult.

Nemzeti törekvések tükröződtek vissza a szegedi iparosok nyüzsgésében.

Egyesültek, hogy tömörülve legyenek, s az egyesülés célja saját iparérdekeik kiismerése volt: mert csak ha ösmerik, akkor juttathatják azokat érvényre.

S e nagy nemes eszme, mely kiváltképp itt ápoltatott Szegeden, mely betölti a műhelyeket, mely kihangzott a poröly- és kalapácsütésekből, mely majdan forrásává lehetett egy nemzet jólétének, e nagy eszme alá lett aknázva.

Bakay úr a politika puskaporát csempészte be a műhelyekbe, s elméje kohaján addig csiholt, míg szikrát kapott, s légberöpült a valóságos cél; csak a füstje maradt meg, hogy osztály-mozgalomban lyukadjon ki.

A gondolkozó emberek a fejeiket csóválták.

Hát hitte azt valaki, mikor az iparosérdekek gyámolítását tűzte ki zászlójára ország, kormány, hogy az iparosok abban fogják látni az ipar haladását, *ha ők intézik a közügyeket?*

Bizony senkisésem; mint ahogy mi most nem gondolunk arra, hogy gróf Apponyi Albert vegyen mértéket a kabátunkra.

Nagy tévedés ez, nagy eszmezavar, ami a szegedi iparosköröket betölti. Nekik, kiknek annyira szívükön fekszenek az iparérdekek, nem súgta meg valami, hogy azokat veszélyeztetik, ha az iparérdekek köpenyegébe békát csúsztatnak be?

Mert azt a köpenyegét aztán ki is porolhatja a rászedett ország, hogy valahogy ne legyen többé béka benne.

És ki szedte rá az országot?

Az iparosok?

Nem.

Az iparosokat szedte rá Bakay.

*

Lassan, észrevétlenül közeledett hozzájuk, mint a kígyó. Legelőbb is elfordítá őket természetes vezéreiktől, majd elfordítá őket azon útról, amelyen eddig haladtak.

Programjában kimondta, hogy ellensége mindenféle arisztokráciának, *még az észarisztokráciának is.*

Éljen az esztelenség!

S az iparosok visszamondták:

Igaz! Éljen Bakay!

*

Meglett az, amire vágyott, bejutott a törvényhozásba, s hogy ő oda bejusson, meghurcolva kellett oda löketni a veszedelmes mozgalmak lajstromába ama célnak, mely az ipar gyámolításában kulminált, s mely ott ragyogott jobbról, balról, minden zászlón.

Az ötödik billentyű megnyomása használt tehát Bakaynak, hanem ártott az iparosoknak és Szegednek, mert annak az ötödik billentyűnek olyan volt a rugója, hogy kikapantottotta az osztályok szerinti sorakozást.

*

Ily viszonyokat talált Szegeden Tisza Lajos. Az intelligencia szétszakadva, saját egyéni érdekei szerint csoportosul.

TISZA LAJOS ÉS UDVARA

SZEGEDEN.

— Fény- és árnyképek. —

IRTA

EGY ISMERETLEN.

BUDAPEST, 1880.

GRIMM GUSZTÁV.

Mikszáth Tisza Lajosról szóló brosrájának címlapja

II.

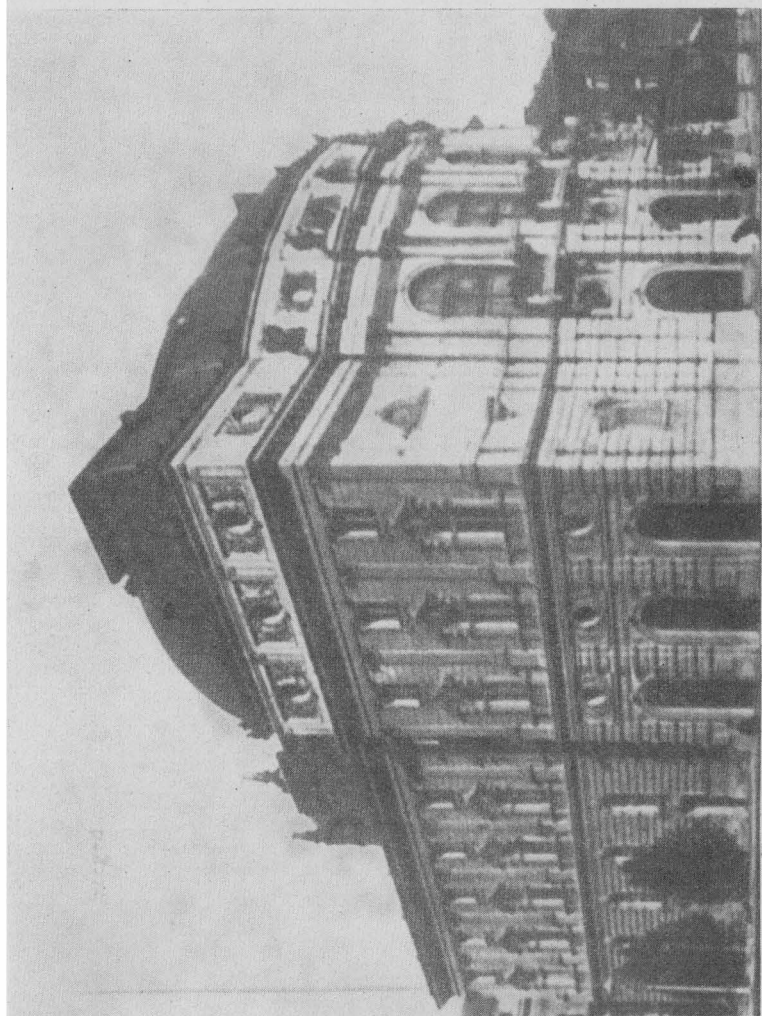

Pillich Kálmán
— A Tisza Lajosról szóló brosúra képmelléklete —

Tisza Lajos
— Egykorú karikatúra —

IV.

A szegedi színház

Egy része, kivált az ügyvédek majd a néppel, majd az iparosokkal tartanak, amint ebből vagy abból az osztályból nyerik klienseiket, sőt maga a főispán mind a kettővel kokettírozik egyszerre.

Sehol a világon nem található elkényeztetettebb alsó osztályokat, mint itt, s sehol erőtlenebb, elnyomottabb intelligenciát. A tekintélyek kora itt járt csak le igazán, mert nincs egyetlen olyan kiváló személy, ki csak öt biztos követőre számíthatna valamely politikai vagy társadalmi akciónál, csak azért, mert Ő áll az akció élén. Az egyéniség súlya elvész; s enélkül az erő nélkül nem képzelhető egészséges élet, de még kevésbé mozgalom.

Az intelligencia nem párt, hanem csak néhány apró klikk, melyek örökké váltakoznak, az iparosság és a nép ellenben egyletekben és népkörökben egésszé tömörödik, az egyesülés bizalommal és erővel tölti el, s ő tudja, érzi ezt, s nem akar osztozkodni a hatalomban, nem akarja magát vezetettetni engedni, hanem magához ragadja a vezérszeret.

Ily viszonyok mellett nehéz volt a Tisza Lajos szerepe. Az adott hamis helyzetek közt minő álláspontot foglaljon, hova csatlakozzék, kinek kedvezzen, vagy ha kedvezni nem akar, miként egyeztesse össze az ellentétes érdekeket?

Tisza hirtelen kiismerte a helyzetet. Bevonult a Zsótérházba, hermetice elzárta magát mind a három osztály elől, s csak az ablaküvegen keresztül nézett le a nagy káoszba.

*

Különben is szomorú tradíciói voltak a királyi komisszáriusságnak Szegeden . . . Mint valami fekete árnyék, úgy húzódott itt át az emlékezeteken Ráday.

A királyi biztosról intézkedő törvény, habár nem függesztette is föl a municípium és tisztviselőinek hatáskörét, de mégis úgy bánt el azzal, mintha mondaná: »Félre bokor, erdő jött helyetted.«

Csupán maga a municípium első hivatalnoka: Dáni főispán maradt meg önérzetesnek, kevélyen mutatva rá a törvény egyetlen paragrafusára:

Ebben gyökeredzik az én hatásköröm.

S ez a paragrafus azt tartalmazta:

»A főispán ezekben és ezekben a dolgokban a királyi biztossal egyetértőleg, illetőleg annak utasítása szerint jár el.«

Minden hatalom Tiszánál összpontosult. S amint végigtekintett a Zsótér-ház első emeleti ablakaiból a messze nyúló, romokkal tarkított város fölött, lelkét XIV. Lajos kevélysége ringathatta.

A legelső impresszió az volt, hogy vagy Tisza Lajos fog érdemtelennek bizonyulni állására, vagy Szeged városa lesz érdemtelen Tiszára, mert Tisza Lajosnak kétszer könnyebb volt nagy hibákat elkövetni mint másnak, azért, mert a Kálmán testvére, de kétszer nehezebb volt Szeged elismerését kivívni mint másnak, azért, mert a Kálmán testvére.

De a legelső impresszió csak a körülmények számbavetése volt, s az is csak hozzávetőleges: az idő kivetkőzteti alakjukból még a számokat is, s az eredmény letörli, mint a szivacs, a találgatásokat.

Szeged akkor nagyon beteg volt. S senki sem türelmetlenebb, mint a beteg. Felhők látása gyötri, erdők zúgása ingerli, a levegő fojtogatja. S bármelyik oldalán fekszik, mindig a másikon volna jobb.

Tisza Lajost nem fogadták melegen. Mintha valami démonok ingerelték volna a közvéleményt, az mérges kezdett lenni rá. Aggodalmak keltek, panaszok támadtak. Miért? Honnan? Senki sem tudta, s mégis mindenki érezte.

Csoda-e tehát, ha a viszonyok által megbénítva, terv és a lángelme csodaereje nélkül nehéz volt a kezdet, nem lett nagy koncepciójú a rekonstrukció, sőt alapjában elhibázott lón egyoldalúsága miatt?

De eltekintve ezen egyoldalúságtól (mely sok részben éppen talán a viszonyokban talál, ha nem is mentséget, de legalább magyarázatot) azon szűkebb határok közt, melyekben a Tisza látköre és ereje kítűzte a törekvések fő pontjait, egy sok tekintetben sikerült munkálkodást kell konstatálni.

Ha nincsenek is megvalósulva a fényes álmok izgatott agyvelők csodálatos víziói egy tündérszepségű új Párizsról, Szeged létele biztosítva van.

Nagy föladat volt, s teljesítése nem oly könnyű, mint hinni lehetne.

Az Aladin csodalámpája kis szerepet játszott itt. Bár

néha-néha megnyomta rugóit annak is, s midőn Pauler igazságügyér egy csomó indok kíséretében múlt év október 15-ére visszatelepíthetlenné nyilvánította a törvényszéket, Tisza Lajos hatalma egész erejével írta vissza a miniszternek: »A fölhozott okok közül egyet sem találtam olyannak, mely arra készítetne, hogy határozatomhoz ne ragaszkodjam.« S a miniszternek engednie kellett.

De nemcsak a miniszterelnöktől kölcsönzött hatalom ügyes fölhasználása támogatta Tisza Lajost sikereiben, hanem személyes tulajdonai szerezték azt meg neki.

Úgy tűnik ő fel, mint az orvos, ki mérges, kártékony füvekből főzi a legjobb medicínákat. Excentrikus eszközöket használt föl céljaihoz.

Arisztokratikus légkört teremtett maga körül itt a demokrácia fészkében. Úgy akarta meghódítani az embereket, hogy távol tartá magát tőlük.

Siket volt minden panasz előtt, hogy igazságos lehessen. S megorvosolt minden panaszt.

Sohasem ígért semmit. S többet teljesített, mint amennyit elhittünk volna neki, ha ígéri.

Harcot folytatott ellenünk — hogy mindenkit legyőzőn — a mi számunkra.

*

Hajthatatlan volt, szívós maradt, tetteit a tapintat vezette, s még azok is, amelyeket kezdetleges alakjukban el lehetett ítélni, félremagyarázni, mind egy közös pontban, Szeged érdekeinek keresésében futnak össze, s megvilágítják az ő egyéniségét s összes törekvéseire a tehetség, erő és nemes gondolkodás bélyegét nyomják rá.

Körülbelül lejárt ember volt már. Mint miniszter kevés nyomát hagyta működésének. Lefutott pályáján nem látszottak oroszlánny[!] nyomok. Az ország nem ismerhette egyébként mint közönséges nagyúrnak, aki a felszínen úszik. Nem kapott tőle nagy dolgokat, de nem is várt, sem most, sem a jövőre.

S most íme, az történt vele, ami Ornan lovaggal, aki fényes királyi udvaroknál kereste a Dicsőséget, míg végre kifáradva, eltikkadva igénytelen kunyhóban találta meg parasztleányka

képiben. Egyszerű, fehér kötény volt rajta, s mezei virágot tartott kezében

*

Megérdemli e dicsőséget, mert energia, fáradhatlanság, türelem, hatalmas kinyomata az önállóságnak, az önmegtagadás és mérséklet félreismerhetetlen ereje kell, hogy diadalnak magja legyen.

Szépen jellemzi Tisza Lajost, hogy midőn a Polczner-féle közgyűlési felirat következtében konfliktus támadt közte s a város között, s azt tanácsolták neki barátjai, hogy függessze föl a köztörvényhatóságot, így szólott:

— Ez bizonyára könnyebbségére szolgálna a mi feladunknak: de ha én hozzá nyúlnék mint alkotmányos ember a város autonómiájához, azt csakis indokolással tehetném, s ebben az indokolásban kénytelen volnék, hogy magamnak igazságot szerezzek az ország előtt, Szegedet eláztatni. S én inkább tűnök, hogysem Szeged jó híre szenvedjen csorbát.

E sokhelyütt kitündöklő nemes gondolkozásmód szerzte meg számára a jobbak tiszteletét, s e tisztelet volt legnagyobb garanciája az elért sikernek, ez fedte be fényével azon nagy árnyékot, melyet az újjáalkotási mű elhanyagolt oldala vet.

*

De szóljunk erről az oldalról már egyszer bővebben, hogy megértse az olvasó, hol követte el a hibát azon férfiú, ki a részletekben cirkumspektus tudott lenni.

Mutassuk ki, hol tévedett s miben, mert hiába, rendszerint csak a lángelmének vannak tökéletes alkotásai.

S Tisza nem lángelme. Műve azonban mégis könnyen sikerülhetett volna teljesen; azon ambíció, mely benne buzog, rásegítette volna, ha nem vegyül abba a *hiúságból* is sok, s ha nem a felületességet keresi és nem szalad a *külső siker* árnyéka után.

Mikor kezébe vette az újjáalkotás ügyét, érezte, hogy nagy eszközökkel rendelkezik. S ez eszközöket fölhasználta mind; többet tett, mint amennyit várnunk lehetett.

De az alap, a kiindulási pont helytelen.

Úgy tett, mint a hadvezér, ki a harctéri bulletinok kedvéért vívja az ütközetet. Megnyerte a csatát, mindenképp megnyerte volna, de hogy nagyobb bravúrral győzhessen, oda dobta martalékul az embereket. Mert jólesik neki, hogy a hadi-bulletinben fényesebb siker lesz konstatalva.

Tisza is várost akart itt építeni, magas falakat, amik nagy eredményeknek fognak látszani.

Potemkin városa lesz — de a tyúkhús nélkül a lakosok asztalán.

*

Így rekonstruál Tisza Lajos, lehet tudva, lehet nem tudva.

Ő úgy gondolja, magas falak, imponáló háztömbök hirdessék, hogy ő itt járt. Ha ő arról álmodott, hogy ezernyi kémény felhőkbe kapaszkodó füstje rajzolja le ködbetűkkel a Tisza nevet, arra elfelejtett gondolni, hogy ahonnan ered az a füst, azt a tűzhelyet koldusok ülik ott benn majd körül.

Látszatra, hatásra van számítva a rekonstrukció. Mert hogy jól vannak-e lakva az emberek, van e valami bajuk vagy nincs, azt úgysem lehet meglátni. Vagy ha lehet, ki gondolna azzal, mennyire járult e jóléthez a királyi biztos?

Olyan rekonstrukció kellett hát, amit a szem *azonnal* észrevegyen, hogy Tisza Lajos is *azonnal* kivegye a magáét a dicsőségéből.

S ezért van elhibázva az újjáalkotás műve sarkalatosan. El van hibázva, mert erőltetett város fog épülni, s a rendszeres *fejlődés* helyett szükségszerűen a *hanyatlás* lejtőjére hág.

Régi magyar szokás: mutatni és mindenáron mutatni. Ez csillog ki itt is. A könyöradományok építő anyagokban való kiosztása, az építkezési kölcsön, s az építkezésre való forcírozás annyi meg annyi mesterkéltneme, mind a jelzett cél felé gravitál.

Igaz, hogy Tisza intencióit indokolni is jól lehet.

Mert ha itt nagy város lesz — úgy okoskodtak fönn a Zsótér-házban —, majd csak kerül abba lakó is. S aki ide kerül, legyen akármilyen nemzetiségű, itt ugyan magyarrá válik.

Tisza Lajos reményeinek vitorláit egész odáig feszítette ki, míg Szegednek *százezer* lakója lesz. Képzelete e pontnál pihen s mulat édesdeden. Nem ok nélkül, mert tagadhatlan,

hogy önállóvá csak akkor válik egy város, ha lakossága fölül van a százezren. Azon innen kiskorú, s a kontinensen észre sem veszik, azontúl pedig már egészen a *maga ura*. A világ-piacon neve van és hitele.

De ha az érem megfordított oldalát nézzük, ott viszont azt kell látnunk, hogy az építkezés forcírozása oly pangást és krachot fog előidézni, s annyira ledevalválja azon házak értékét is, amelyek megmaradtak, hogy az egy új katasztrófa lesz megint.

Ez elszegényítés nyomán lehet, egy nagy kereskedelmi város virágzása indul meg majdan, de az elszegényített elemek — Szeged mostani lakosai lesznek.

*

Egy felvidéki megyében történt, hogy a rémuralmat gyakorló Deák-párt teljes diadalokat akarván produkálni, az egyetlen ellenzéki (Tisza-párti) képviselőjelöltnek elfogatását határozta el egy értekezleten.

A szolgabíró, egy fiatal, ambiciózus tudós, kire az elfogadás bízott, ahelyett, hogy azt szó nélkül elfogadta volna, hosszabb beszédben kezdé fejtegetni, vajon helyes-e az elfogadás, vagy sem.

»Mert uraim — úgymond —, minden dolognak két vége van . . . «

»Elhiszem, öcsém! — kiáltott bele a hatalmas megyei urak közül valamelyik — hanem akkor nem is leszel soha vicispán! «

Nem is lett, de még szolgabíró sem. A követjelölt pedig rab lett a választásokig.

E hatalmas megyei oligarchák egyikét látom minduntalan Tisza Lajosban.

Az a légáramlat van itt is, ami ott a megyeház márvány termeiben csapkodta az ajtókat. Itt is csak egy oldalát látják szándékosan a dolognak.

*

Pedig a rekonstrukciónak csakugyan *két oldala* volt.

A nép, az egyének, akikért igen kevés történt, akiknek a kedvezményt is úgy nyújtották, hogy alig volt benne köszö-

net, s a város, a »köz«, amelyért viszont több történt, mint amennyi elég hogy harmóniába legyen a másik tényezővel.

S az is, mi a közöser t történik, mindig az egyének vállára nehezül, azon egyénekre, akik a közösen mindenüket elvesztették, de most csak nagy nehezen fognak nyerni valamit a közösen valamikor.

Az ideiglenes építkezések — e költséges hidak a nyomorúsághoz — többet ártottak, mint amennyit érnek a nyújtott kedvezmények; a kisajátítások és segély-kiosztások későre maradása, a kölcsön megnehezítése mind az egyesek kárára esik erősebben, mint a közre. Sőt mindezek a köznek való kedvezés miatt történtek így.

Kétséget nem szenved, hogy Tiszának a város, a jövő felé illet gravitálni — de nem oly *aránytalanul nagy mértékben*, mert nemcsak a hatezer rombadólt ház értetődik a rekonstrukció alatt, hanem a végpusztulásra jutott *hetvenezer magyar is*.

Azok a házak nem fognak magyarul megszólalni.

Ez a hetvenezer ember beszél és érez magyarul: ezt kell vala megmentenie az elpusztulás- és szétszéledéstől.

Franciaországban vagy egyebütt, hol egy nemzetiség van, s hol egy elpusztult lakosságot hasonló ajkú lakosság vált föl, bár szorosan ott sem lenne humánus, mindamellet megengedhetőbb az ilyen irány, mert ott csak annyi egy város új benépesítése, mintha valakinek az előbbi foga helyett egy másik nő: de itt nem lett volna szabad elhanyagolni a lakosokat, mert a mostani lakosok a város — az a város, amelyért áldozatot hozni érdemes az országnak.

»A jövőnek dolgozunk!« — szokta mondani Tisza Lajos.

Ám húsz-huszonöt év múlva tán érezni fogja az ipar, a kereskedelem, sőt még a mezőgazdaság is a közösnék tett nagymérvű befektetések áldásait. S ezáltal érezni fogják az egyesek.

Meglehet —, de minek a fű már, ha a bárányok kivesztek?

*

Mindezek tekintetbe vételével lehet-e sikerültnek mondani a rekonstrukciót?

De lehet-e vajon elítélni?

Lett volna-e méltányos kulcs, mely szerint a lakosság is rekonstruáltassék, s e kulcs, bármilyen legyen is, keresztülvihető lett volna-e a kaotikus zavarban, melyet Tisza Szegeden talált, s mely az osztályok természetellenes álláspontjában fekszik?

A »demokrácia városa«, mint ahogy Szeged magát szereti neveztetni, nem valami dicséretes titulus.

Ha az államban szögletes minden anakronizmus, szögletes az is, ami korai.

Ami Szegeden demokráciának látszik, az csak az arisztokratizmus paródiája.

Az emberek önként érzik meg természetszerű szükségét a vezetőknék az arisztokráciából, s mert benne van e szükség a vérben, kipattan az ott magától.

S e pattanások nagyon aggasztók, mert mérgesek.

Elvetik a kiváltságos osztályt a szegediek, s mindjárt teremtenek egy másikat az iparosokban.

Azért, mert valaki kézi munkával keresi a kenyeret, lehet az államnak olyan tisztességes tagja, mint a többi, de nem bírhat kiváltságokkal. Mert nem az a demokrácia, hogy egy osztálytól a másikhoz jusson a hatalom, hanem hogy valamennyi között eloszolják.

Itt Szegeden pedig akként magyaráztatik az iparemelés, hogy az iparosok hatalma, befolyása növekedjék a közügyekben, a politikában — amikhez nekik mint iparosoknak a saját speciális kérdéseiket kivéve semmi közük.

A közügyeket vezessék az összesség megbízásából azok, akik azt a mesterséget tanulták.

*

Nem apró dolog ez, amiről most szólok, mert itt ötezer magyar iparúzó van egy csomóban, messze túlhaladva az intelligencia számát, tehát *Szeged az irányadó a magyar iparos osztály jövő fejlődésére nézve is, nem Budapest*, hol az egyesülési szellem is kisebb, s hol az iparos osztályok folytonos váltakozási processzusa nagyban hátráltatja a tömörülést, de ami iparos élet van is, az idegen jelleget ölt fel. Itt az anyafészek. Aminő bélyeg nyomódik itt ez osztályra, olyan lesz az mindenütt a magyar városokban.

S itt bizony nagyon veszedelmes tulajdonokat vesz föl az iparos élet.

Eddig még nem mertek nekik megmondani senki. Mert ez az osztály az, melyet fölülről dédelget a kormány, engedve a divatos jelszónak, »emeljük az ipart«, s magát és a világot akként ámitva, hogy mert az ipar emeléséhez nincs elég esze, s tán ereje sem, az iparosokat gügyölgeti [!].

Itthon pedig az iparos osztály, mert tömörült, s mert ferde látköre ábrándokat és hiú célokat mutogat neki, magához ragadta a hatalmat a közügyekben, s mindenkor, ha alkalma nyílik, siet azzal ferde irányban élni, itthon tehát szükségképpen úgy tekintik, mint hatalmi tényezőt, s mint ilyenekkel paktál vele főispán, politikai párt s mindenki, aki boldogulni akar.

Hibáit legyezgetik, hiúságainak, álérdekeinek hízelegnek — s ezzel folyton jobban szédítik el fejét, növesztik hatalmát, mely végre is az ő saját nyakát fogja szegni, s egyre mélyebben rántják a hínárba.

És soká nem akadt ember, aki megmondaná nekik, hogy észre térítse:

»A ti föladatotok a munka, nem a kormányzás és uralkodás. Mihelyt uralkodni akartok, ellenségeivé váltok a hazának, mely hasznos polgárokat remélt belőletek. Ha demokráciát akartok, ott az intelligenciát illeti az uralkodás: az elmét a gondolkodás, a kezeket a munka.«

Elmondtam nézetemet, bár tenné azt nyomatékosná az igazság, — mert nem kívánom, hogy jósszavam beteljesedjék, de bizton tudom, hogy ha az iparos mozgalmak a szegedi iránylatban fognak fejlődni (s minden azt mutatja, hogy úgy fognak), nemsokára megjön az idő, hogy ország kormánya s a nemzet jobb fiai, kik e mozgalmat megindították, ellene fordulnak, hogy azt az államfejlődés veszedelmes fattyúhajtásaként gyökerestől kitépjék.

Hogy pedig ez így van Szegeden, annak az intelligencia gyámoltalansága az oka. Mert minden eső sarat csinál, épp ahogy minden fejlődő mozgalom, s így az iparmozgalom is míg teljesen kiforrná magát, hibákban leledzik, de ezeket elnyesegetni az intelligencia dolga lenne s annak róható föl

mulasztásul a mai iparos-uralom, mely immár a hatalom feje fölé nőtt, s melyet az iparos-egyletek és higgadt vezetői Rainer Ferenc, Lemle Miklós, Schütz Antal sem bírhatnak helyes mederben tartani, mert a nem szabályozott erő most már fölülhaladja a vezérek ellenállási képességét, s gáttalanul vágja a medret — mely a lendületet vett magyar iparnak is sírja lehet.

Tisza Lajos azonnal észrevette ezeket, amint idejött, s vajon lehet-e hibáztatni, hogy a nagy feladat mellett, mely vállaira nehezült, nem kívánt belebocsátkozni a szétzüllött köz- és társadalmi élet rekonstrukciójába is?

Szép feladat lett volna az, s elengedhetetlen föltétele egy igazi, minden irányban kiterjeszkedő rekonstrukciónak, s neki módja lett volna hozzá, mert bír az amalgamizálás erejével és tehetséggel: irányt adni a társadalomnak, tartani a gyepelőt, egyesíteni az erőket, kiirtani a hibákat, s összehozni azt a testet, amely az uralkodást átvegye utána s magát erre mintegy előkészítse, s mely mint erre prognosztikált tényező, nemzedékről nemzedékre önmagától foglaljon el minden talp-alatnyit, mihelyt üresen marad.

Provinciális városnak nagy jövője csak így lehet. A köz- és társadalmi életet ha a konszolidált »Erő« vezetői és nem a »Véletlen«.

*

Tisza azonban vagy nem tartotta föladatának, vagy restellt a darázs-fészekbe nyúlni, hol lehet semmire sem megy, s még kockáztatja azon sikereket is, melyeket így elért, — túltekingtett tehát az embereken, hagyott mindent és mindenkit a maga útján, nem avatkozott semmibe, bezárkózott a saját udvarával minden benyomás elől, sem rontani, sem javítani nem akarva, s csak akként tekinti az embereket és viszonyokat, amint és amennyiben azok terveivel összefüggésben állanak.

Előtte egy szebb, egy másik, egy új Szeged képe áll, a jelenlegi embereket úgy veszi, mintha azok is olyanok volnának, mint az ideiglenes épületek.

A Böröcsök-mozgalom nem alterálja, még élcet sem csinál rá. Mi köze hozzá? Hisz az is még a régi Szegedé!

Sőt ott is, hol okvetlenül intézkednie kellene, azon hatáskörben, melyet a belügyminiszter külön reá ruházott, ott is mesterségesen odáz el magától minden alkalmat, mintha restellne viszonyaink azon részébe benyúlni, melyek nem érintik a rekonstrukciót.

Ideges, mint az arisztokrata Lassalle, mikor egy munkás kezét kellene megfognia, hogy azt vezesse . .

Senkit nem ösmer, és ösmerni nem akar.

Ebédjeire a deputációkat invitálja, és »alkalomszerűség« nélkül senkit. Megszeretni nem tudott senkit, s *mutatni* sem akarja, hogy megszeretett valakit.

Úgy tűnik föl előttem, hogy egy hasonlattal éljek, mint aki egy szállást akar fényesen berendezni, s ha elképzeli lelkében, minő szép lesz az, szinte kéjeleg a látványban, hogy most még mennyi benne a lom.

*

Nehéz eldönteni, hogy kishitűség volt-e Tiszában elhanyagolni a társadalom és a közélet regenerálását, s szemmel láthatólag megvonni az ország intenciójával szemben a jelenlegi lakosoktól a köz javára a kompetens kedvezményeket, vagy egyszerűen — előrelátáson alapuló okosság.

Mert kérdés, hogy a jelenlegi egészségtelen közviszonyok mellett, midőn lelketlen és értelmetlen agitátorok hintik a konkolyt az osztályok közé, midőn az intelligencia háttérbe szorulva, a közgyűlés és a közigazgatási tisztviselők megbénítva demagóg és mindenféle befolyásoktól, nem képesek átgondolt, tervszerű működésre, hanem esetről esetre való életfenntartási politikát követnek, gyakran a legnagyobb kárára a városnak, —, nagy kérdés, mondom, hogy az örök vacillálás közt tehetetlenségbe sülyedt hivatalos elemek mellett nem-e veszett volna kárba teljesen minden garas, mely az egyesek fölsegitése útján adatik át a *természetszerű fejlődés* számára?

Ha keltek ilyen aggodalmak Tiszában, — akkor lehet, ő látott csak jól.

S hogy igazságtalan volt — a jövő kedvéért: a mai nemzedék bosszankodhatik fölötte, de el nem ítélni emiatt.

Én pedig csak azt jegyzem meg, hogy ez esetben jelleméből ki nem magyarázhatom tettét.

Ő, a skrupulózus ember, hogyan tudott ily merész lenni?

Mert olyat tett, amiben a jövő nem igazolhatja.

Tette indokát éles szem láthatja csak, de az sem bizonyos benne, hogy helyes-e?

S nem lehet soha azzá.

Nem lehet bizonyosság még ő maga sem.

*

Tán nagyon széles mederben, s komolyan írtam meg a füzet e fejezetét, mely Tisza fotografiája helyett inkább a helyzet képének ütött ki: hanem elvégre is a teremtett állapotok az a tükör, amely őt leghívebben mutatja. S ezzel nem a céltől távoztam.

Tisza Lajos ideges ember, sok tekintetben kicsinyes, és minden apróság bosszantja.

— Sehogy sem bírom — panaszolja egyszer Horváth Gyula — a királyi biztost kigyógyítani abból a hibájából, hogy a helybeli lapokra is hallgat.

S íme az történt, hogy éppen Horváth Gyula volt az első, ki a legjobban elérzékenyült az első szóra, mely nyomtatott betűkkel ellene irányult.

De ez nem vált szégyenére sem Horváth Gyulának, s még kevésbé válik Tisza Lajosnak, kinek éppen a részletek a force-a, s apróságokból csinál alkotásokat, míg ellenben a zsenik alkotásaikat, mely agyukból kipattant, odadobják nagy vonásokban, hogy dolgozza ki a részleteket más.

Aki a kicsinységekből épít mozaikszerűen, éppen olyan nagy lehet, mint a zseni, mert nagy emberek mértéke — alkotásaik.

Az az egy azonban bizonyos, hogy aki a kicsiségekből épít, annak nem szabad azokat kicsinyleni; az egyes tégladarabokat, a homokszemeket is tekintetbe kell vennie.

S ez Tisza Lajosnak a legszebb tulajdona.

Az ő kicsinysége az ő nagysága.

*

A váracs megszerzése, az állandó híd, a rakpart, a kölcsön, a körtöltés, mindmegannyi nagy előny kivívása, nem jellemzik őt annyira, mint azon hangyaszerű türelem, mellyel például messziről kerülgeti s fokról-fokra elősegíti a Somogyi-könyvtár megszerzését és a percsórai ügy végmegoldását. Oly lassan, oly szívóssággal és oly észrevétlenül örölte le az akadályokat, mint a szű . . . az övét.

Mikor ezen utóbbi kérdés már annyira akut lett, hogy a kiegyezkedés majdnem lehetetlenné válik, egyszerre megkerülik a grófot arról az oldalról, ahol legkevésbé gondolta, s megtalálják lassan, tapogatózva az utat — *szívéhez*.

A királyi biztos mellett Horváth Gyuláé az érdem, ők ketten semmisítették meg »Szeged tengeri kígyóját«, mely úgy volt éppen körültekerődve Szeged életfáján, mint ahogy az öreg Aeskulap apó botján szokott lenni, a patikák címer-tábláin.

De lehetetlen itt ki nem emelni magát a fiatal Pallavicini Sándor örgrófot is, ki a jogaira büszke főúr volt, amíg jogokról beszéltek, s menten hazafi lett, mihelyt ezt a húrt érintették. Igazi magyar embernek bizonyult, ki »jussait nem hagyja, de ha vele bánni tudnak, az ingét is odaadja«.

Veled pedig nehéz volt bánni tudni, kit olyan hatalmas cerberus óriz, mint Radenich János: az uradalom nagyszű igazgatója.

Hanem attól a könnytől, melyet a király »itt« hullatott, még a cerberusok is szelíd kezes bárányokká változnak . . .

Ez az a víz — mondaná Komjáthy —, melynek mégis nagyobb ereje vagyon a bornál.

*

Az olvasók csodálkozni fognak, hogy miért nem írtam Tisza Lajosról karikatúrát, amint azt e füzet természete megköveteli, de megvallom, bár az nekem könnyebb lett volna, nem tartottam a jóízléssel megférőnek, hogy őt, aki a rekonstrukciót annyira komolyan vette, én, hacsak tréfából is, ne vegyem komolyan.

Mert bizony nagy megerőltetés kell ahhoz, hogy egy ember, aki az Indiákon járt, aki a turfokat taposta és a női boudoárookban lejtegetett, most két álló esztendeig otthon

hagyja a veres frakkot, és a Jankovich Miklós nagy csizmái nyomára lépkedjen, utána nézve minden talyicska földnek, melyet a védgátakra töltenek, vigyázva minden egykedvű vállrángatást, küzdve közönnyel, sokszor rosszakarattal, ültesen és gyomláljon — másoknak.

Az ellenzékeskedési viszketegnek is van határa, s ha nagy hibákat találni is működésében, azt el kell ismerni, hogy ő azokat nagyrészt el akarta kerülni, s hogy érdemei erősen alányomják a serpenyőt.

Skrupulózus természete oka a lassúságnak, s a lassúság azon megbénító hatásának, mely minden irányban érezhető.

De éppen skrupulozitása eredményezte a rekonstrukció egyes fázisainak sikerült megoldását is, mert lelkiismeretes gondosság, bizonyos összhangzat és arányosság jellemez mindent, ami történt s ami történik, még a (bizony elég kicsiny) munkaerő felosztásánál is, mintegy kiérezzük a rendszerességet, az emberismeretet és az egyéniségek tanulmányozását.

A nép nyelvét tudó Komjáthyt a kisajátítási bizottsághoz teszi Tisza Lajos.

Az erélyes Jankovichot a végrehajtásokhoz.

A szelíd Szluhát a könyörödmányokhoz.

Horváth Gyulát pedig gondosan megóvjá a személyi ügyektől, hol az elkoptathatná azon nimbuszt, amelyre szüksége van nagyobb dolgok kivitelében.

Mit is bírna tenni Horváth Gyula itt, hol mindenki kedvezményt akar, ő, ki mindenkinek kedvezni akar, kit a *»királyi biztosság jó szívé«*-nek nevezett el a nép, e címmel nyújtva neki koszorúnál szebb elismerést.

S mert *»csupa szív«*, Tisza felismerte, hogy csupán észnek lehet használni.

*

Ezekben mondtam el, fölületesen és általánosságban, ami Tiszáról s vele kapcsolatosan tollamban volt.

Összes érdemem az, hogy igyekeztem igazságos lenni.

De talán csakis igyekeztem.

Mert némelyek megítélésében és fölfogásában félrevezethetett az ellenzéki pártállás, némelyekben ismét félre-

vezethetett a szimpátia, a magyar dzscentri e még hatalmasnak maradt dinasztíája iránt, ki bátyjával együtt itt áll még, s midőn az egész osztály pusztulóban van, mégsem az arisztokráciára támaszkodik, hanem erejével még egy utolsó fényt vet azokra búcsúzóul, kik lemondtak a csillogásról, hogy élhessenek, s kik meghalnak, mert nem csilloghatnak.

Mikor a mécs lángja utolsó, nagyot lobban és kialszik örökre!

Ez a láng a Tisza-éra. Még egyszer kezébe veszi a Tiszák révén a hatalom gyepőlőjét a középnemesség, a »hajdani nemzet«. Beül az államméltóságokba, főispáni székekbe, . . . de tagjai lankadtak, lépései bizonytalanok, s a rá vetett sugarak nem melegítik többé, csak szűrják . . .

Érzi már maga is, hogy ez a bágyadt fény a ravatalhoz kíséri, s annak az utolsó pompájába megyen át.

A dzscentri el fog enyészni a Tiszák hatalmával együtt, Kálmán politikai működését fölváltják jobbak vagy rosszabbak, csak a történelem őrzi meg az időnek, s az idő elhalványítja.

De a Tisza Lajos jelen műve megmarad, és beszélni fog sokáig sokat.

S amit beszélni fog, az lesz az igaz, — nem pedig az, amit én mondtam.

KOMJÁTHY MINT KÖLTŐ

(Vagyis fecsegés a »Szeged veszedelmé«-ről)

Komjáthy Béla nagyon *sokoldalú* ember, dacára, hogy olyan *gömbölyű*, miszerint tán oldala sincsen.

Majd úgy bukkan föl, mint híres kriminalista, majd mint szélsőbali vezérszónok, ismerjük mint hírhedt toasz-tírozót, szeretjük mint elmés társalgót és haragszunk rá, amiért túlsimulékony a kormánypártiakhoz.

Pedig talán azért simul a kormánypártiakhoz, mert passzionátus kriminalista, s azért jó toasz-tírozó, mert szélsőbali vezérszónok.

Pártfelei féltik, hogy mamelukká lesz. Féltik, mert szeretik. Szeretik, de nem ismerik, mert ha ismernék, nem féltének. Komjáthy Béla nemcsak pártvezér, kriminalista, tajtékpipa- és régiség gyűjtő, nemcsak firtli és demokrata egyszerre. Ő sokkal több még ennél: ő humorista.

Nagy magaslat ez, ahova más halandónak nem lehet följutni, s olyan magaslat, ahonnan nem lehet leszédülni. Mert a humorista mindent és mindenkit lát. Látja nevetségességnek az isteneket, szánakozólag mosolyog a saját bálványai fölött, nincs előtte nagyság és kicsiség, komikum előtte a királyi korona, és bearanyozza a hitvány cserepet, amit az útszélen megpillant.

Az ember föl nem veheti a lapokat, hogy a Komjáthy nevét bennük ne lássa, ma szekundáns, segédkezik egy ember agyonlövetezése mellett gavallér szempontból, holnap már mint hírlapíró dörgelmes cikkekben ostorozza a társadalmi bajokat. Mindig más-más ruhában látjuk, s minden ruha ráillik: rokonszenvesen néz ki mindenikben.

De azért mint költőt senki sem ismeri. Nos, én ebben a pozitúrában mutatom be. Kijelölve helyét a Parnasszuson. Ott a mennyekben is két hely jut neki, mint ahogy itt a földön kétapidj.

Költői véna tekintetében közvetlen Tatár Péter és Sréter Kálmán mellett áll a Parnasszus legalján, de humor és jóízű nyelvezet dolgában oly magas hely illeti, mintha igazi író lenne.

Pedig csak naturalista: a természet vadvirága ő, olyan virága, amelynek se illata, se színe, csak tövisei. De ezek a tövisek érdekesek.

Adjunk közülük összevissza néhányat, mint ahogy ő szokta megírni összevissza; amikor eszébe jut, odafirkantja az ötleteit apró papírszeletekre, falakra, az étterem márvány asztalaira, sőt hely hiányában, ha valakit megfoghat, útközben ceruzával az inge mandzsettájára is oda teremti a rímet.

De éles elméjének e jóízű forgácsai és tréfái elhányódnak, elvesznek, mint a sírból kísértenti járó sziporkái az elfogyott táblabírói életnek és passzióknak.

Komjáthy egyéniségében a múlt századot látjuk megifjodva. Azonban nem annyira órála akarok most szólani,

és egyes elszórt rigmusairól, melyekkel pedig egy félköteten át lehetne kacagtatni a nyájas olvasót.

Egy egészen helyi érdekű paskvillus tartalmát hozom a publikum elé hozzátvetőlegesen úgy, hogy ösmerni is lehesen, nem is.

Mert a »paskvillust«, mely »Szeged veszedelme« címet viseli, Komjáthy nem a nyilvánosságnak szánta, egy kedélyes tréfa az egész, mely pusztán baráti körnek van szánva, és pedig oly baráti körnek, ahol a magyar úri élet fűszere: a tréfa, a legszélesebb határokig otthonos.

Ezért jutott nekem kényes föladat — nem abban, hogy a mintegy kétszáz strófából álló verszetet közlöm, mert azt nem közlöném a fenti okokból, még ha könyv nélkül tudnám sem, s még ha a szerző megengedte volna is, itt csakis annyit engedtem meg magamnak, hogy ez egy példányban létező humorgazdag versről egy keveset beszéljek önöknek, — és még ez is kényes föladat.

A »Szeged veszedelmé«-nek tartalma az, hogy Szeged elpusztulván, a város fölépítésére tizenkét tanácstag érkezik és a királyi biztos színe előtt megjelenvén, kiáll a tagokból egy, s jellemző sorokban vázolja: micsoda a tanács s mi a föladata. Kár, hogy e hosszabb s legérdekesebb részletet nincs módomban közölni.

Erre aztán sorba a királyi biztos elé lépkednek a tanács-tagok, s mindenki maga magát mutatja be. A bemutatások közül közöljünk egyet egész terjedelmében:

Nekem te »kegyelmes«, Bakay a nevem.
Per tu vagyok veled, te pedig énvelem.
Apostolaid közt én leszek a Júdás,
De addig gondom lesz, hogy te naponta láss.
S ha majd a napidj már nem soká járhat,
Kiegyenesítem a most görbe hátat.
De titkon akkor is hú embered leszek,
Csak a »népkörökben« leszek dühödt, veszett.
Hogyha amit mondok meg nem tartom s állom,
Saját kézi munkám okozza halálom.

Egy másik tanácstag pedig (ismertetésül annyit, hogy még nem nemes ember) a következőket mondja többi közt magáruul:

Mert Szeged halála emelt engem Hozzád,
Herrichnek, Lukácsnak énekek zsolozsmát,
A város jogait bár százszor megérted,
A közgyűléseken lándzsát török érted.
Jutalmat nem kérek, — hisz tudom előre,
Nem ok nélkül vagyok a kutyának — bőre.

Egy fiatal úr, aki még nem képviselő, így szól Tiszához bemutatása végén, mandátumot jelezve fáradozásai céljának:

Példányképem Aldzsi, Végh, Boér, Ivánka,
Kik mindig úgy járták, mint bátyád kívánta.

Azután jönnek a többiek: Végh Aurél persze főispánságot akar. Tallián Béla így szól: »szolgabíró vagyok, de alispán tojás.« Jankovich, mint idült kormánybiztos a vadászatról és a vízről mond önnönmagáról sottise-okat. Csupán egyetlen tanácsstag van meglegedve, s körülbelül így kiált föl ötleírásának befejezéseül:

A zsíros napidíj jó helyen van nálam,
Nagy uzsorát fizet eszemért az állam.

A bemutatások végeztével Tisza Lajos veszi át a szót:

Magamról nem szólok. Úgyis fölösleges,
Mivel az úr s főnök mindig okos, jeles,
De mit is beszéljek? Tiszteljetek vakon!
Te Bakay külön szolgálász majd a bakon stb.

Azután kiszabja a többiek teendőit is, s amint idők folytán új tanácstagokkal szaporodik a testület, azokat már a költemény szerint a királyi biztos mutatja be a társaknak.

Egy későbbben kinevezettet például ekképpen:

Ha szidott is eddig . . . nem tigris ő mégsem,
Most, hogy idekerült, hú jobbágyom léssen.
Jégverem, melegház együtt kombinálva
Pozitív, negatív összefér önála.

De nem követjük in infinitum a jó zamatú paskvillt.
Elég a jóból ennyi.

Ezt a keveset is itt-ott hallomásból szedegettem össze nagy ügyel-bajjal, mert Komjáthy Béla úgy őrzi a kéziratot, mint a sárkány a tojásait.

Mert biz az a kézirat helyyel-közzeel nagyon szélső-baloldali.

S ő az igazi meggyőződését a fiókjában tartja.
Kérdés, van-e ehhez a fiókhoz másnak is kulcsa?
Az idő majd megadja rá — a rímet.

PÁLFY

Izgatnak a blattok, a tercek, a »léz«-ek,
Mély belátásom van, ha mély kútba nézek.
(Komjáthy: »Szeged veszedelmé«-ből)

Pálfy Ferenc!

A legismertebb név Szegeden, — mert legtöbbször olvasható plakátokon.

A legszeretetremlétebb ember, — mert még sohasem bántott senkit.

A legrosszabb polgármesterek egyike, mert még sohasem bántott senkit.

Királyi tanácsos — bár még semmit sem tanácsolt a királynak.

Királyi biztosi tanácsos — amit úgy kell érteni, hogy a királyi biztos tanácsait vakon teljesíti.

Történelmi személy, de úgy jutott be a történelembe, mint Bucefalus: hogy t. i. nem ő az oka.

Ugyanis annak nem ő az oka, hogy a víz elöntötte Szegedet, s hogy emiatt Szeged, polgármesterestől, mindenestől nevezetes lett.

*

Becsületessége színarany, jelleme acél — hanem a többi tulajdonai azután csupa puha anyagból vannak.

Politikai hitvallásra nézve nagy royalista — de csak a kalábriaszban, hogy négy kell a királyokból.

Igénytelen, egyszerű, kedélyes és patriarchális.

Az ember szeretné megcsókolni, ahelyett hogy megvállassza.

Kivált közigazgatási főnökek, hová szívósság és erély kell.

Legnagyobb baja az, hogy mindenkiben bízik, egyetlen embert kivéve.

Az az egyetlen ember pedig ő maga.

*

Csak néha-néha csillog ki akaraterevének egy kis csücske, s az egészen megszépíti.

Az utóbbi közgyűlések egyikén, mikor egy szónok kissé rakoncátlankodék, megrestellte a dolgot a »helyettes« jó öreg*, s szelíden körülnézett a teremben, megharagudott-e a szónokra valaki.

De bizony senki sem haragudott meg. A városatyák vagy szenderegtek, vagy egykedvűen törülgették az izzadságot homlokaikról, és sehol sem volt található villámló szem és kifelé kapaszkodóban rendreutasító dikció, búsan lecsüggeszté hát fejét, s mert belátta, hogy valakinek mégis csak meg kell haragudnia, felkelt, s először életében élt kemény megrovó hanggal és szavakkal.

S illet neki. A városatyák a fejüket csóválták bámulatlukban:

»De iszen, mégis derék ember Pálfy Ferenc!«

S ezen a napon senki sem szólította szokott nevén: Pálfy Ferkónak.

*

Mikor a király itt járt, nem volt ideje a nagy bajok közt az üdvözlő szónoklat szövege fölött a spiritus familiarisaival konferálni, s ekkor kerültek ki, tán először, magvas, egyszerűségükben megindító szavak szegedi szónok szájából.

Talán ezektől a szavaktól csordult a király könnye.

.. Az a könny, amelyért áldja meg az isten magyarok királyát jártában-keltében. Birodalma szélét Nagy Lajos ékezte, fegyvereit ülje a Mátyás hollója!

*A valóságos jó öreg, Dáni volt főispán, távozása óta ő vezeti a közgyűlések tanácskozásait.

Bámulva láttuk, hogy Pálffy Ferkóban szónoki véna
veszett el!

A király azt jegyzé meg róla a miniszternek:

»Ez egy jó ember.«

É fotográfiához mi még csak azt tesszük hozzá, hogy
semmi egyebet sem lehet hozzá tenni.

SZLUHA ÁGOSTON

Az én becsületes nevem Szluha Ágost,
Méltósággal tudom adni a nagyságot.

(Komjáthy: »Szeded veszedelmé«-ből)

Gusztii olyan, mint aminőnek a rónát írja le jó Petőfi,
»csak közel ismerősei előtt veti le fátyolát«.

És mégis inkább olyan ő, mint a hegy: kopár, rideg
kívülről, de mélyen belsejében tűz forr.

Aki felületesen nézi, azt hinné, hogy csak bodza és
árvalányhaj terem rajta, az is gyéren, kedvetlenül.

Hanem aki annak a tűznek érezte már kisugárzását
— az jól tudja, hogy az a hegy nem végig agyag.

*

Könnyebb azonban Szluha azon tulajdonságairól írni,
amelyekkel nem bír, mint azokról, amelyekkel bír.

Mert igen kevés tulajdonsága van, de ami van, több-
nyire jó.

Zárkózott és mégis nyílt, flegmatikus és mégis érzékeny,
szerény, de tele ambícióval, leereszkedő és mégis gögös,
rátartós.

S e látszólagos ellentéteket mind az magyarázza meg,
hogy ő két ember.

Az egyik az a Szluha Guszti, aki lusta beszélni is, aki
per tu van mindenkivel, aki ott szívja naponkint tajték-
pipáját az „Arany Oroszlány”-ban, és nem érdekli a világ
folyásából egyéb, mint az, hogy amikor a városi írnök urak

kártyáznak, melyiknek milyen a kártya-járása. Ő maga azért játszik ritkán, mert osztania kellene.

A másik az a Szluha Ágoston, aki európai műveltség nívóján áll, akinek meleg szíve van, hatalmas ítélőtehetsége s magvas gondolatai.

Az egyik a másikkal gyakran összetéveszti magát. E két egyén mindég viaskodik benne, hol az egyik, hol a másik keveredik fölül egy-egy pillanatra . . .

Kérdés, melyik lesz az erősebb!

*

Szluha Ágoston valódi szegedi ember — eszményítve. Pityke — aranyból.

A »bennszülött vörös indiánusok« legesiszoltabb példánya.

Korán lett népszerű, s *korán* adtak neki nagy szerepet, amit ő igen *későn* vett észre.

Ez röviden az ő tragédiája.

*

Mint fiatal ember lett a szegedi első kerület képviselője. Nagy *tisztesség*, s ő annak úgy igyekezett megfelelni, hogy nem igen használta.

Szerényen megült a »ház«-ban, és hallgatta az öregebbeket. *Tanult előbb, hogy beszélhessen.*

De a szegedieknek olyan követ kellett, aki beszél, minden áron beszél, sokáig beszél és sokszor beszél.

Szluha helyett megválasztották Bakayt.

Hanem kezdik is lassankint belátni, hogy bezzeg jó volna most odafönn a Szluha Guszti *hallgatása.*

*

Annyi népszerűsége Szluhának a sokból mégis megmaradt, hogy beválasztatott Pálffy és Rosenberg mellett a város részéről a biztosi tanácsba.

Az országgyűlésen a szelíd opposzicióhoz tartozott. Itt is az ő.

Az országgyűlésen nem volt primipulus, de még csak azt a titulust sem humbugizálta, hogy »pártunk jeles tagja«. Egyszerűen, zajtalanul élte le a három évet, becsülve, szeretettelve sokaktól, nem bámultatva senki által.

Itt a biztosi tanácsban is az ő: egyszerű, igénytelen és zajtalan.

Nem tolja magát előtérbe, nem kapkod a hírnév után, nem halássza a nép kegyét, sem a Tiszáét.

Nincs is nagy kegyben egy helyütt sem.

Mert amikor az ilyen embereket kereste föl az elismerés, az az idő már elmúlt.

S amikor az elismerés újra föl fogja keresni, az az idő még nem jött el.

De már *útban van* — Magyarország felé is.

*

Jankovichról azt írtam egy ízben: csupa szív és csupa epe. Szluha csupa szív, epe nélkül.

Nem ingerli föl semmi s elérzékenyíti minden.

Kedélyéből a humor nemes nedve is elcsöppen néha.

S mert némileg humorista is, kell hogy világosabban lásson a többi embernél.

Látna is — ha nem szeretné *behunyva tartani* a szemeit.

A RUHA

Én vagyok Jankovich, idült kormánybiztos,
Tudom az ily állás a konyhára mit hoz.
(Komjáthy: »Szeged veszedelmé«-ből)

E címen az olvasók bizonyosan valami értekezést várnak a ruháról, a piperéről, s kinek kedvéért e divatcikkek vannak: az asszonyokról, mert ha igaz az a közmondás, hogy »az asszonyt a ruha teszi«, akkor a ruha aequale asszony, s az én cikkem az asszonyokkal fog foglalkozni.

Pedig dehogy fog. Nekem tetszik az, hogy mindent megfordítsak, ami van, ha lehet meghazudtoljam még az igazságot is hipotézisekkel. Hiszen az igazság tán már nem is létezik többé, hanem csak jobban és kevésbé indokolt állítások járnak az ő megviselt ruháiban.

Ha a világ azt mondja, hogy a »ruha teszi az asszonyt«, tudja is indokolni, és igaza lesz.

Ha pedig én mondom, hogy »éppen a *ruha nélküliség* teszi az asszonyt«, én is tudom indokolni, és nekem is igazam lesz.

A világ még azt is mondja (mert mond a világ következtelenségből és ész nélkül mindent), hogy »nem a ruha teszi az embert«.

No, én meg éppen azért bebizonyítom, hogy igenis, a ruha teszi az embert.

Bebizonyítom: dacára annak, hogy Jankovich Miklós kormánybiztossal az történt (mert ővele mindig történik valami), miszerint egy kubikos nem akarta vedlett ruhája miatt kormánybiztosi minőségét elhinni, s nemcsak nem engedelmeskedett parancsainak, hanem azon a címen, hogy még az ilyen ember is kormánybiztosnak meri magát kiadni, nehogy a jövőben valami bolond embert elámítson, tetteg is hozzájárult, hogy mindenkorra elvegye tőle a kedvét. A törvényszék el is ítélte két hónapra azon megrögzött hite végett, amit én most mindjárt bebizonyítok, hogy t. i. a ruha teszi az embert.

Jankovich Miklós igen kedves ember. (Bocsánatot kérek a t. ügyvédi kamarától, inkább hozzáteszem, hogy néha.)

Én azonban többnyire jól érzem magam társaságában, az ő mulatságos történetkéi mellett. Nem egyet mondott el közülük, sokszor családbeli emberekről is, amely élményekből én még eddig semmit sem tanultam.

No, én elmondok most neki viszonzásul egyetlenegy, szinte családjabeli emberről, amelyből ő azonban sokat tanulhat.

Történetem hőse a Nógrád megyei Jankovich Miklós (mert Jankovich Miklósa minden valamire való vármegyének van), a Nógrád megyei, mondom, de bizvást ráfoghathnám a mi Pest megyei Jankovich Miklósunkra is, mert annyira ráillik a következő eset erre is, hogy aki amazt nem ismeri, kész esküt tenni, hogy ezzel történt.

Minthogy pedig amazt csakugyan nem ismeri itt senki, — én abba a jó helyzetbe jövök, hogy idegen színekkel idevaló embert festhetek le.

Akárki mit mond is, — már az egyszer úgy van, hogy a Jankovich család Miklósait valami végzetes átok nyom-

hatja, amiért gavallér létükre ruha dolgában annyira dúskálnak a szegénységben, ha látja az utcán, még a legkeményebb szívű finánc is keservesen megsiratja az ágrólszakadtakat.

Budapestre vetődött egy izben a nógrádi Miklós, s midőn a legelőkelőbb Úri utcai ékszeres-bolthban valami gyémántos tárgyat választ ki, a kereskedő különösen méregeti, s tekintetével végig telegrafirozza adjunktusai közt a »nagy gyanú«-t.

Jankovich az ékszer árát kérdi, ötszáz forintra mondják Szó nélkül kiveszi tárcáját, s több hasonszórú testvérei közül kivág egy ezrest.

A kereskedő meghökken a nagy bankó láttára, átveszi, s hebegve mentetgeti magát, hogy nem bírja fölvaltani, hanem hát majd fölvaltja a segéd a szomszédban, mire a segédnek principálisi szemekkel ismét megtelegrafiroztatik, hogy »hova« menjen.

A fürge segéd el is megy, vissza is jön, de már nem egyedül, hanem konstáblerral, aki megfogja a Jankovich Miklós gallérját s így szól:

— Ön velem jön!

— Hová?

— A városházára, a rendőrséghez. Hol vette azt a sok pénzt?

— Van nekem több is — mondja Jankovich Miklós a zsebébe nyúlva, s vagy húsz ezres bankót halászva ki onnan.

— Iszonyatos! Hol rabolta? hol vette ezt a sok pénzt, hé?

— Hol vettem? Hát eladtam a repcém, a gyapjumat, meg a búzámat.

A rendőr elröhögte magát:

— Hazudj ily bolondokat az öregapádnak! Aló! mars! Gyerünk!

Odaát a tornyos épületben igen megörült Thaisz Elek ennek a kitűnő fogásnak. Még be sincs jelentve ez az új rablás, még tán az illető, akitől a 20 ezer forint el van lopva, nem is gyanítja a kárt, s már a pénz itt hever a rendőrség asztalán.

Megállt a tükör előtt és sokáig nézte magát öntelten. »Lexi, Lexi, te mégis ügyes ember vagy.«

Ezalatt egy szubalternus hivatalnok a jegyzőkönyvet vette föl a delinkvenssel.

Néha Thaisz is odafordult a vallatotthoz:

— Tehát megmarad makacsul azon konok, konok, mert neveltség és neveltség, mert konok állítása mellett, hogy maga Jankovich Miklós, Nógrád megyei földbirtokos?

Jankovich már ekkor dühös volt, kijött a flegmából, toporzékolt mérgében, és fenyegetőzött, hogy csak hadd szabaduljon ki innen, az egész városházát fölrobbantja. (Különös véletlen, hogy a nógrádi Jankovich Miklós is *robbantásokkal* fenyegetőzik.)

— De hát föl bír ön valami tekintélyes tanút hozni, aki a személyazonosságot bizonyítsa? — kérdi a hasban vállas kapitány, ki a dühöngő emberről azt kezdi pszichológiai ismeretei folytán gyanítani, hogy az egy nagyobb szabású gonosztett elkövetése után megőrült a maró lelki kínok alatt, s most éppen a rohamok vannak rajta.

— Hát hogyan bírnek tanút fölhozni?

— De tekintélyest!

— Amilyet akar. Jó lesz Tisza miniszterelnök?

Csakugyan meg van őrlülve, gondolá a főkapitány, s félig szánakozólag, félig gúnyosan mondá:

— Nem bánom; de eljön-e?

— Írok neki — mondja Jankovich. — Küldje el ön valamelyik fogdmegét hozzá.

Tollat, tintát adtak neki. Leült, s a következő levelet tette papírra:

Nagyméltóságú Tisza Kálmán miniszterelnök úrnak,
Helyben.

Kegyelmes Uram!

Tisztelt Barátom!

Engem a te kopóid elfogtak, s most itt ülök a rendőrségnél. Elfogtak pedig azért, mert pénzem van.

Hát már annyira vitted az országot, hogy a *becsületes embernek nem szabad pénzének lennie?*

Gyere, kérek, és szabadíts ki a te kopóid körmei közül, mert nem akarják hinni, hogy én vagyok

tisztelő barátod:
Jankovich Miklós.

Thaisz szentül hitte, hogy elmeháborodottal van dolga, de azért mégis elküldte egy kellő instrukcióval ellátott hivatalnoka által a képviselőházban levő miniszter-

elnöknek. A hivatalnok visszatért, hogy a miniszterelnök őccellenciája átolvasta a levelet, és azt mondta neki a folyosón, miszerint az ülés végeztével személyesen fog elmenni a rendőrséghez.

A főkapitány nem tehetett egyebet, mint hogy várt, pedig a főkapitány nem szeret várni, kivált ha a várakozási időbe gonoszul belesznek a déli és a szundikálásra szánt órák is.

Szörnyű lassan pergett az idő, s Thaisz úrnak legelőször jutott életében eszébe, hogy milyen terhes dolog a hivatal. Végre azonban délutáni három óra felé besántikált Tisza Kálmán, s a komédia véget ért.

Jankovich Miklós kiszabadult, visszakarta a pénzét, — Thaisz Elek pedig nem kapott ezért a tévedésért rendjelet, ami pedig szokatlan dolog a rendőri *tévedésekkel* szemben.

— No, Miklós — mondja Tisza —, most az egyszer kivágtalak a bajból. Hanem azt megmondom, hogy ezentúl tisztességes öltözetbe kerülj elémbe.

A nógrádi Jankovich is mameluk, szót fogadott a kormányelnöknek, nyomban egy előkelő szabóhoz hajtattván, hogy az talpig dandynak öltöztesse, mert maga is belátta, miszerint a mai kellemetlen esetet ruhájának köszönheti.

Mikor vett új ruhába öltözve kilépett szállodájából, úgy nézett ki, mint egy Ugron Gábor: nem! úgy nézett ki, mint egy hiú francia márki.

Kevélyen és feszesen szedegette lábait, mint egy hidalgó, s búbanatos méltóság tükröződék arcán, mint egy angol peer-én hivatalos temetéseknel. Végigment a Váci s Dorottya utcán a klub felé, ösmerősök jöttek el mellette, utána, vele szemben, de senki sem köszönté nyájasan, *senki sem ismerte meg.*

A volt börzeépület lépcsőin mielőtt benyitna a »kör«-be, megállott, mert egy félig ismerős és mégis ismeretlen úr jött egyenesen feléje — a szembe függő tükörből. Nem emlékezett rá, honnan ismeri ezt az urat. Pedig olyan jó nógrádi ábrázata van!

Egyszerre kezdte kikombinálni, hogy az ő maga, — meg-hökkent s tűnődve helyezte a mutató ujját homlokára.

»... Ma elfogtak, mert rossz ruhám volt, a miniszterelnök azonban konstataálta személyazonosságomat. Kiszabadultam.

Most már jó ruha van rajtam. De ha most elfognának, akadna-e valaki, aki e gúnyában a személyazonosságomat konstataálná? Nem akadna. Sose szabadulnék ki. «

Visszafordult. A kisebb veszedelmet választá.

Futott a szállodába, s magára szedte a piszkos, ócska ruháit. Így ment vidáman fütüörészve az utcán, ahol minden harmadik, negyedik úriember »öcsémnek« vagy »bátyámnak« szólította.

Ím' elmondtam a szegedi Jankovich Miklós épülésére a nógrádi Jankovich Miklós toaletthistóriáját úgy, ahogy én hallottam; ha meg majd egyszer Nógrádba vetődöm, ott a szegedi Jankovich Miklós toaletthistóriáját mondom el a nógrádi Jankovich Miklós épülésére.

Hadd tanuljanak egymástól öltözködni.

A PARTNEREK

I. VÉGH AURÉL

Díszruhában jöttem, mint illik egy Végh-hez,
Érzem, nagy dolgokat tudnék vinni véghez.

(Komjáthy: »Szeged veszedelmé«-ből)

Szerény ember. Csupán főispán akar lenni.

Pedig ő is *tizenkét tárcából* válogathat.

Mégis csak egyet használ, azt, amelyiken a kacsaringós Kállay-címer van e jelmonddal: »In prosperis et asperis«.

Ez az ő jelszava is.

In prosperis et asperis, mameluk.

Mameluk örömben, búban, éjjel és nappal, ébren és alva.

Végh Aurélról könyv nélkül csak annyit lehet tudni, hogy bizonyosan született, s hogy valószínűleg meg is fog halni.

Könyvből pedig még kevesebbet, mert ha föltéve, de meg nem engedve, (bocsánatot kérek Jankovichtól ez *ügyvédi*

kifejezésért), sohasem halna is meg Végh Aurél — azért ő mégsem lenne *halhatatlan*.

*

De ha nem lesz halhatatlan ember, lesz legalább *örök* mameluk.

Nem rosszság-, de gyengeségből.

Mert még Dobó sem olyan fekete, mint aminőnek festik, annál kevésbé Végh, aki jó hazafi és hecsületes is, s egyéb baja sincs, mint hogy kissé szűk a látköre, nincsen önálló véleménye, nem bír a maga lábán járni, s hogy mégis járhasson — lett Tisza Kálmánnak lába kapcája.

Véghgel a battonyai választókerület boldogította az országot.

Nem ok nélkül nevezték el »szolgabíró parlamentnek« a múlt országgyűlést, úgyszólván hemzsegett a pályatévesztett Végh-féle úriemberektől.

Mert Végh is jó szolgabíró volt, közigazgatási talentumát nem lehet eltagadni, vasszorgalma pedig teljes méltánylást érdemel — de a politikában ő semmi egyéb, mint rokonszenves »gibic«, aki együtt érez a vakmerő játékossal, Tiszával, neki drukkol, neki gusztál —, de csak addig, *míg jó kártyái járnak*.

Ha majd a szerencse fordul — ő ugyan akkor is gibic marad, drukkolni, gusztálni fog —, de másnak.

Mert Végh Aurél mameluknak született, s mint mameluk fog meghalni, — miután előbb, mint mameluk, kényelmesen élt — a mameluksága után.

*

Bakay ellenében és Glatz után választatott meg képviselőnek, úgy választatott meg, hogy: *no még egyszer utoljára*.

Ő maga is érzi ezt, s igen rossz néven vette Lonovicsnak, hogy a főispánsággal kijátszotta.

Általában életében nagy szerepet játszik a játék. Nemcsak hogy ő maga kártyázik, hanem ő maga is egy kártya a Tisza Kálmán kezében.

Most ide osztotta Tisza Lajosnak. Az próbálgatja, lehetne-e vele valamit elütni.

Mert Végh Aurél nem fordult még meg sok kézben, s éppen azért még nem viseltes és nem ragadós kártya.

A Tiszák szeretik is, miután meg van az az előnye, hogy úgy kis faggyúval még mindig visszakaphatja a régi glancot.

*

Rónay Jenő (a vadonatúj biztosi tanácsos) így szólt egyszer, midőn az ügyvédek és a királyi biztos között konfliktus volt napirenden.

»Én most se nem úgy beszélek, mint szolgabíró, se nem úgy, mint biztosi tanácsos, se nem úgy, mint Rónay Jenő — hanem úgy beszélek, mint ügyvéd.«

És úgy beszélt, mint valami iskolás gyerek.

Követem a Rónay Jenő észjárását, s én sem beszélek Végh Aurélról többé sem úgy, mint képviselőről, sem úgy, mint volt szolgabíróról, hanem úgy beszélek róla alább, mint biztosi tanácsosról.

Félek azonban, hogy úgy talállok járni én is Végh Auréllal, mint ahogy Rónay Jenő járt önmagával.

Mikor végighallgatták mint *ügyvédet*, senki sem volt kíváncsi többé a *szolgabíróra*.

*

Nem! Végh Auréllal nem úgy áll a dolog.

Őt mint biztosi tanácsost nem lehet gáncsolni. Egyike volt a legtevékenyebb és legszorgalmasabbnak, úgyhogy a battonyaiak meg lehetnek vele elégedve.

Persze csak olyanformán, mint Rónay Jenő lehetett az egyszeri szerelmetes cikkével, melyet egy vidéki lapnak küldött a »*Tárcá*«-ba, s mely aztán azon módon meg is jelent, de a »*közönség köréből*«.

Végh Aurél is más »rovatban« vált ki, de itt aztán igazán helyén volt, úgyhogy a királyi biztos Jankovich távozása után őt bízta meg a legkritikusabb végrehajtási teendőkkel.

Pontosság, lelkiismeretesség s valódi munkadüh jellemzik. Elmondhatni, hogy csak akkor nem dolgozik, amikor alszik és kártyázik.

De minthogy ritkán alszik és gyakran kártyázik — a munkában absolute nincsen ideje megszakadni.

Különben már régen megtette volna.

Véghnek nagy érdeme, hogy Csanád megyei ember létére mégse svihák. Nem akart többnek látszani, mint

amennyi, nem visel hófehér kabátot (az alföldi dzsentrí ismertető jelét), nem nagyzol, nem hányja-veti magát, hanem igyekezettel és becsületes törekvésekkel indul célja felé, melytől már nem lehet messze.

Ő nagyon jól tudja, hogy képviselősege semmi egyéb, mint hogy a képviselőházi ruhafogason egy kabáttal több lóg, s benn a házban egy könyökre támasztott, rövidre nyírott fejfel több van.

De mégis olyan édes az az ottlétel.

Néha a piros székről hátrafordul egy-egy miniszter s nagy álmosan, ha szétnéz, órá is vetődik egy-egy tekintet.

S ez untig elég, hogy Végh Aurél mindig meg legyen magával elégedve.

II. RÓNAY BÉLA

Rónay főispán Béla fia vagyok,
Paraszttal, polgárral nem beszélek gyalog.
(Komjáthy: »Szeged veszedelmé«-ből.)

Valóban, Rónay Béla nem sokkal több, mint amennyinek e rigmus mondja, — de semmivel sem kevesebb.

Ő a főispán fia: s ez a legtöbbit érő tulajdonsága.

Vannak emberek, akikben szintén van egy-egy jó tulajdonság, de egy sem tudja úgy hasznát venni, mint Rónay Béla.

Volt már követjelölt is, de megbukott.

Azután biztosi tanácsos lett, s bármily gyenge kártyára ment is be, mégsem bukott meg.

*

Más ember a kabátját tartja begombolva, ő az eszét, s ezzel van előnyben a másik Rónay felett.

Mert Rónay Bélának jó iskola volt a biztosi tanácsosság, megtanulta azt, amit azelőtt nem tudott, t. i. hogy ő keveset tud.

S mihelyt erre rájött, mindjárt megkétszereződött az értéke, mert szerény lett és tanulékony, igyekezettel pótolta az ismerethiányt.

Különben nagyon fiatal, s még jeles ember is válhat belőle, mert meg van hozzá az anyag — s jó jel, hogy hallgat, ha semmi mondanivalója nincsen.

Sokkal szeretetreméltóbb, mintsem az ember ne sajnálná, hogy parlagon maradjon, de sokkal jobban félre van vezetve, mintsem elég ereje legyen elfelejteni azt a »szárnyas orosz lányt« a cimereiben, mely véznasága és fiatalsága dacára is elég jó arra, hogy vágatva vigye hátán — a *kaszinó* felé.

A firtli irány megöli őt, — ha azonban tanulni fog, a nagyobb látkör megöli benne a firtlit.

*

Véghnek és Kállaynak (a »kis Metternich«-nek) ő a legbuzgóbb partnere.

Ivánka Zsigánál idegesebb, Kállaynál vakmerőbb, Rohonczy Gidánál szerencsétlenebb.

De talán éppen ezért szerencsés a nőknél, akik pedig szorosán összefüggnek állásával, mert valahol mégis csak gyakorolnia kell a kisajátítási eljárást, ha egészen korrekt akar lenni benne! . . .

A Freckai János könyvét is gazdagította egy találmánnyal, melynek minden partner meghódolt.

Ez az úgynevezett »gyufa-szisztém«, mely szerint, három gyufa tesz ki egy »tömb«-öt, s egy tömb tesz ki körülbelül egy biztosi tanácsosiapidíjat.

. . . És ez sokkal jobb szisztém, mint az, ahol Rónay Béla maga tesz ki egy egész biztosi tanácsot.

III. PILLICH KÁLMÁN

Állva mit sem végez . . . no mert úr s nem paraszt,
Ha szerét ejtheti, minden dolgot halaszt.
(Komjáthy: »Szeged veszedelmé«-ből.)

Addig halasztottam a fotográfiáját, amíg csak lehetett, de már itt a partnerek közül lehetetlen kihagynom.

Sőt, hogy a biztosi tanács külsejéről is fogalmat szerezzem az olvasó közönség, pars pro toto, ide csatolom a Pillich arcképét.

Pillich Kálmán arról nevezetes, semmi igazi nincs rajta, se a szava, se a mosolya, se a cselekedete.

Még ez az arckép is egy nagy hazugság, mert dacára annak, hogy ő van híven eltalálva — mégsem őt ábrázolja, hanem egy kecskeméti asszonyt.*

Sok kliense, szép villája, zsiros hivatala van, — csak bajusza nincs és rendjele.

Bajuszt a király sem adhat neki, de rendjelt okvetlenül kapni fog a rekonstrukció után.

Amit mond, senki sem veszi komolyan.

Amit tesz, senki sem veszi rossz néven.

Pedig ritkán tesz olyat, amit rossz néven ne lehetne venni.

*

Agglegény. Ezzel a fajtával bőven van benépesítve a Tisza udvara. Nem csoda; similis simili gaudet.

Pillich is alkalmasint ezen a réven lett Bakay lemondása után a tanács tagja.

* Körülbelül úgy tett a Pillich arcképével kiadónk, mint az egyszeri magyar ember, aki beállított Bécsben egy híres piktorhoz, hogy pingálja le az öregapját, aki a múlt napokban halt meg.

— Hozott-e jó fotografiát róla? kérdé a piktor.

— De már én fotografiát nem hoztam, hanem elhoztam a pakszust, abból kedvére lefestheti az úr. Csináljon az úr fekete bajuszt, nagy orrt, tulipiris ábrázatot, sűrű, deres körszakállt nyakig lajblit nagy gombokkal, — ennyi az egész.

A piktor nevetett az eredeti embernek, s azt mondta, hogy hát majd megpróbálja, nézzen be hozzá úgy tíz nap múlva.

Tíz nap múlva csakugyan elment az unoka a képért, s mikor jól megnézegette, örömmel eltelve, nagy meglepődéssel szorongatta a piktor kezeit:

— Nagyon jó... fölséges jó... no, már ez csakugyan jó.

Kifizette az árát kétszeresen, s azután is még soká elmerengett a szeretett családtag képe fölött, közbe-közbe fölsóhajtott nagy keservesen:

— Szegény jó öreg apám, de megváltoztál tíz nap óta.

Nem lehetetlen, hogy Pillich képét látva is így fognak fölsóhajtani, — ami nem is csoda, mert furfangos kiadónk, mint hallom, úgy jutott e képhez, hogy egy kecskeméti asszonynéit állított a festő elé, azzal az instrukcióval, hogy rövid haját pingálja neki és fekete férfi kabátot.

Hogy a kép így is sikerült, — az nem a festő művészetét bizonyítja, de a Pillichét, ki oly ügyesen viseli másnak a képét, mintha egészen az övé lenne.

A szerző.

Nagy debattőr a városi közgyűléseken, ahol élesen támadja a hivatalnokokat.

A szegény városi hivatalnokokat, akik valódi páriák Szegeden.

A régi római írók jöttek rá arra, hogy »akit az istenek gyűlölnék, megteszik tanítónak«.

Kétezer év óta még kegyetlenebbek és okosabbak lettek az istenek, s most már akire megharagszanak, megteszik municipális tisztviselőnek.

Megteszik tisztviselőnek, olyannak, aki a népnek parancsoljon, s akinek a nép is parancsoljon, akitől a nép megkívánja, hogy tekintélye legyen, s ugyanakkor száz kézzel vágják a tekintélyében a nép, akinek elengedhetetlen kelléke, hogy önálló legyen, de akinek egyszersmind az a sorsa, hogy száz urat túrjon a nyakán.

No, már aki ezt kibírja — az megérdemli, hogy a szintén municipális pályára készülő Pillich legyen — a chefje.

*

Nem hiszem, hogy a hallgatás arany legyen, — mert akkor Pillich nem volna olyan bőbeszédű, mint amilyen.

Nem hiszem, hogy a Szilágyi Dezsőék minisztersége inputarem, — mert akkor Pillich nem lenne kormánypártisága mellett józanabb óráiban néha-néha habarékos is.

Ha egyebe nem is, de az érzéke jó.

Pedig jó a szíve is. Szeretetreméltó minden irányban. Érdemei pedig, melyeket leginkább a vízvédelem körében szerzett, méltán följosítják azon kiválóbb szerepre, melyet játszik.

Nagy talentumnak nem válik be, de sok bátorság, helyes ítélőtehetséggel párosult rusztikus észjárás, s amellet jókora adag prókatori furfang van benne. Ezzel imponál a gyengéknek; kedélyes egyéniségével s fesztelen ragaszkodásával pedig magához köti az erőseket.

Meglehetősen népszerű, de a népszerűséget nem arról a tőrül metszi, ahonnan a többi ember.

Fűzfa termi neki a körtét. Éppen a rossz tulajdonai teszik kedveltté.

Ezért is van az az anomália, hogy jó hírneve olyan, mint a verem. Minél többet vesznek el belőle, annál nagyobb.

*

Nem akarom túlságosan nagyvá tenni; nem szidom tovább.

Hanem kiemelem azon dicséretes állapotát, hogy az ügyvédi praxisán kívül valami speciális tanulmánya nincs. Éppen ez teszi függetlenné. Minden hivatalba beleillik: éppúgy lehet kerületi bába, mint polgármester.

Foglalkozásnak jobban szereti az *emelést*, mint az *osztást*.

Csodák csodája tehát, hogy mégis rendes tagja a kártyakompanyának, ahol pedig ugyanannyit kell osztani, mint emelni.

A KIS TÖRPE*

Unatkozva ültem odahaza ma délfelé, s a királyi biztosságról gondolkoztam. Úgy tűnt föl nekem Tisza Lajos és a körülötte pezsgő sajtó szerű élet, mintha valamelyik erdélyi fejedelem, például Apafy Mihály uram ónagysága udvara volna.

Aminthogy csakugyan az. Ahon ni, Teleki Mihály őkegyelme Horváth Gyulában, Bánfy Dénes Szemző Gyulában, Naláczai, Boér uraimék Komjáthyban, Bakayban.

Csupán egyetlenegyét, Béli Pál uramat nem látom sehol sem.

Vagy már nem is fejedelmi udvarokba valók a Béli Pálok!

Amint ezen tünődöm, megnyílik szobám ajtaja, s egy különös úriember lép be, arca piros volt, mint a karmazsin, alakja összegörnyedt, az egyik szürke nadrágszára be volt gyűrve a csizmájába, a másik egészen anständig lelógott a stíblire.

— Mit akar? — kérdém.

— Ön az a fekete újságíró?

— Én. Hát ön kicsoda?

— Én Bakay Nándornak vagyok egy tisztelője.

*Ez a história a tavalyi naplóból van véve, október 6-áról, midőn a képviselőházban az elnökök választásával Bakay is kapott egy szavazatot.

Megdöbbenve pillantottam az idegenre, ha nincs-e megőrülve.

— Ugye csodálkozik? Pedig én mégis tisztelője vagyok e nagy férfiúnak, ki államférfiaink között egy fejjel válik ki. Bakay eszményképem, uram több ő mindenem: büszkeségem, reményem . . . szememfénye. Remegve figyelem pályáját és csodás emelkedését.

— Engedje meg, uram, de . . . ön mégis örült.

— Au contraire, ha ön meghallgat, meggyőződik róla, hogy nem. Uram, én valaha szerencsés és magas állású, boldog ember voltam, mígnem a közvélemény tönkretett.

— Nos aztán?

— Én hát megharagudtam a közvéleményre, arra a fogalomra, amit úgy neveznek, s életem föladatává tettem bizonyítani, hogy *a közvélemény nyomorult, megbízhatlan; még önnönmagát is csalja.*

— Ahá! Ebből a szempontból figyelni ön Bakayt? Értem már. Igen, ön a közvéleménynek segít *tévedni*. Bocsnat, amiért örültnek tartottam önt. Ön igen szellemdús ember.

— Miben lehetek szolgálatára?

Az én emberem leült, s így szólott.

— Olvasta ön a tegnapi országgyűlési tudósítást, amelyben a ház alelnökeit választotta meg?

— Olvastam.

— Akkor tudja, hogy Bakay Nándorra is beadatott egy szavazat.

— Tudom.

— Nos uram, ez az egy szavazat nem tréfadolog. Én meg voltam lepetve, és bizonyára meg van lepetve az egész ország. Mit gondol Ön, ki adta be ezt az egy szavazatot?

— Hát én azt nem tudhatom.

— Hehe — kacagott föl gúnyosan az én ijesztő arcú emberem —, én se tudom — hanem tudni akarom. Azért jöttem önhöz. Írja ön ki a lapban, hogy száz aranyat tűzök ki azon úr számára, aki Bakayra szavazott, ha magát száz arany fölvétele végett jelenti, s képes beigazolni is, hogy e szavazatot ő adta be.

Ísmét meglepetve fordítám szemeimet a furcsa emberre, ki egy nagy zacskóból kezdte kifelé olvasni az aranyakat.

— Ön mégis, csakugyan hogy ugyancsak meg van bolondulva. Ennyi tömérdék pénzt kockáztatni?

— Hohó, uram! Van nekem annyi eszem, hogy nem szórom ki. — Jegyezze hozzá a pályázati feltételekhez azt is — *hogy ő, maga Bakay nem pályázhat.*

— Az ördögbe is! — kiálték föl ámulva és kacagva — ön csakugyan nem kockáztat semmit.

DÁNI

Mikor a királyi biztos udvaráról írok, nem hagyhatom ki a »valóságos jó öreget« sem, hiszen ennek az udvarnak ő volt az egyik gyöngye, míg kegyvesztett nem lett.

Most elvonult, mint egy új Cincinnatus, és keserű könnyeit, melyekkel a hatalmat siratja, jóízűen issza a szatymazi homok.

A kegyvesztett udvaronc sorsa nagyon szomorú...

Ott járkál a mezőn, nézi a lealkonyodó napot, mélézik... néma fűszálak rezgését hallja, megborzong, madár ha rebben, s ha mozdul a haraszt...

Hátha hírnök jó? Az ő lépteinek nesze az tán? Hátha, amit hoz, az van a staféta-levéiben:

»Jer vissza, jó öreg, még egyszer. Vedd kezedbe a gyeplőt megint.«

A vonat hasztalan fütyül át mindennap arra.

Oh, mint hasogatja szívét e gúnyos fütyü!

A vonat senkit sem hoz.

A Dáni-tanyához vezető utat fölverte sűrűn, vastagon a gyepp.

*

Kis halakból lesznek a nagy halak, a közmondás szerint, de vajon mi lesz a nagy halakból, ha kiteszik őket a szárazra?

Új vizet keresnek maguknak.

Dáni is fog találni.

A csalóka délibáb künn a tanyán ragyogó képeket mutogat neki a jövőből.

S ez is csak némi kárpótlás a — múltért.

*

Üresen áll a főispán szék, kihűlve: Horváth Gyulának semmi hajlandósága beleülni, Végh Aurélnak van a legtöbb chance-a.

Mert olyan főispán kell Szegedre, akinek szép felesége van. A társadalmat rekonstruálni előkelő asszonyok művésze. S a társadalom rekonstrukciója a főispánság programja.*

*

De mortuis nil nisi bene. A »jó öreg« ezen a réven nem lehet dicsérni, sem agyonhallgatni.

Neki még van szerepe.

A mi politikai viszonyaink mellett a szereplő egyének nem járják le magukat végképp. Felmelegítik őket, mint a káposztát, s újra tapétára kerülnek — még a Várady Gáborok is.

*Istenem, milyen jó világ volt még ma egy éve! Bezzeg akkor még más programja volt a szegedi főispánnak, amint azt a »Dáni szüretén« című közleményből láthatják az olvasók, melyet Mikszáth írt a »Szegedi Napló«-ba azon alkalomból, hogy Dáni fényes szüretet rendezett Tisza Lajos és udvara számára.

Bis repetita placent: íme, hadd következzeek itt annak a fényes napnak józú emléke szóról szóra:

... »A főispánék is csináltak maguknak egy jó napot. S az ő jó napjuk az, ha a nagy úr köztük van, és nincsenek haragosan összevonva a szemöldei.

Soha nem taposta Szatymaz homokját annyi nagyságos láb, mint tegnap. Megélenkült a főispán tanyája, s bürokratikus rossz viccek és esetlen nyájaskodások kerekedének kelet, nyugat és dél felől.

Nappal volt, és mégis éjjel, mert hiszen ott volt maga a tündöklő csillag, Tisza Lajos is, és körülötte a göncölszekér fényes kerekei Bakay, Kovács Albert s még néhány bennfentes.

Föltálaták az arisztokratikus birkahúst kásával, jöttek azután a pecsenyék is. — Mindenki nyugodtan evett és ivott, és senki sem hitte, hogy olyan közel van egy rettenetes bomba, mely mint a villám, lecsap, és összezúzza a kedélyeket.

A mi jó öreg Dáni Ferencünk emelkedék föl helyéből, poharát fölemelte ünnepélyesen, köhintett egyet-kettőt, Tiszára sandított a bal szemével és stentori hangon kezdé.

— *Véghetetlen öröm fog el...*

— Ohó, hohó! Vág bele a királyi biztos — csak azon föltétel alatt jöttem, ha nem lesz toaszt.

— Ezer bocsánatot kérek, de: *Véghetetlen öröm fog el...*

— Semmi esetre sem engedem — akadékoskodik Tisza.

Dáni pedig nem abból a fajtából való.

Bár nem elég ügyesen, de hosszú ideig híven szolgálta a közügyeket, s tiszta kezekkel.

Nád volt, mely ide-oda hajlik — de sose hajlik olyan nagyon alá, hogy feje a sárba érjen.

Ez a fej még miért ne lehetne tisztességes zászlója sokaknak?

Változik a világ. Kerekei folyton forognak . . .

A csákós baka monoton lépteinek nesze is elhangzik majd egyszer végképpen a Zsótér-palota kapuja mögül . . .

A Tiszák is eltűnhetnek a horizontról, ki Gesztre, ki Kovácsiba . . .

S akkor a medve ismét ki fog jönni a barlangjából, mert új táncoltatói akadának.

— Akkor hát *végzetlen sajnálat fog el* — mondá a főispán és leült nagy dünyögve, elégedetlenül hordozva körül szürkés szemeit. Bántotta ez a dolog, kikéredzkedett belőle a hazafiúi harag; hol a homlokára ült ki, hol az erein nyargalt keresztül.

Lemondatták; nem fájt neki annyira.

Elvették hatáskörét, tekintélyét: békén tűrte.

De hogy a toasztját meg nem hallgatták, az ő okos, szép toasztját. Az már rettenetes.

Azt várta, hogy elmenjen a királyi biztos; egy disszidens természetű vendégét kihívta az udvarra, körülnézett nagy óvatosan, ha nincs-e ott valaki, aztán halkán, szomorúan suttogá:

— Gyermekem! Most már én is azt mondom, hogy *nincs szabadság!*

Ez volt az egyik esemény. A másik esemény a kulacs története.

Derék főispánunk more patrio egy kulaccsal akarta megajándékozni excellentiáját. A kulacs gyönyörű mű, hogy bízvást megénekelhette volna Csokonai.

De akármilyen cifra volt is a kulacs, mégsem adaték meg neki azon tisztesség, hogy egy excellenciás úr lehessen a gazdája, mert Tisza csak az esetben ígérte azt elfogadni, ha szegedi.

A kulacs azonban nem volt szerencsés szegedinek lehetni, és a főispán maga is indigenának nyilvánítá az alkotmányos jószágot.

— Akkor hát valami szegedi dolgot adok excellenciádnak . . . például egy dohányzacskót.

— Nem bánom — mondá a kegyelmes úr —, csak azt az egyet kötöm ki, hogy anyabirkából legyen.

Kerestetik egy ilyen birka.

És ezzel aztán ki is van jelölve a szegedi főispánság legközelebbi munka programja.

ROSENBERG IZIDOR

vagy

A »csillapító« udvari tanácsos.

A legszorgalmasabb ember és a legnagyobb munkaerő. Egyike a legokosabb embereknek Szegeden, akiről nem lehet azt mondani, hogy az eszét rosszul használja, de azt sem, hogy jól.

Higgadt, sima, mint az angolna, ildomos, mint a harmadnapos férj, és unalmas, mint a Horváth Gyula röpiratai. Ünnepélyes, mint a Végh Aurél arca, ha semmi gondolat nincs a fejében, fölfelé olyan, mint a Tisza Kálmán dereka, lefelé olyan, mint a Szabados János versei, csupa szív, csupa édesség.

De az édességben van valami imelygős (ami a Szabados verseiben nincs) és valami keresettség (ami szinte nincs a Szabados verseiben).

De ami az ő modorában is, a Szabados verseiben is megvan: az a refrén.

Az ő modorának a refrénje az — egyszeregy.

A szavak mögött a számok. Csengő rímek kedvéért a sorok . .

*

Egyik barátját arra kértem, mondjon valami életadatot róla:

— Rosenbergről? — szólott az csodálkozva, majd hozzátette teljes meggyőződéssel: — *Nem történt azzal soha semmi.*

Nem is történt.

Élete zajtalan, csendes és kimért.

Keresett ügyvéd, mégis több »testvére« van, mint kliense.

Mestersége a pörlekedés, mégis a »csillapításban« excellál.

*

Ha az »örök béke«-féle fogalom nem volna még ki-gondolva, akkor bizonyosan kitalálta volna azt Rosenberg — így azonban nem maradt semmi kitalálni valója.

Pillich Kálmán arról nevezetes, semmi igazi nincs rajta, se a szava, se a mosolya, se a cselekedete.

Nem is arra való az esze. Nagy gondolatok nem fogamznak meg benne, de a közönséges gondolatokat szépen tudja sorba rakni.

Logikus fő, dialektikája is van.

Egészben olyan, mint az a rejtélyes kínai doboz, amelyben, ha felnyitjuk, van egy kisebb doboz, abban ismét egy kisebb, és újra meg újra mindég kisebb-kisebb, míg végre a legutolsó dobozt, — *lehetetlen felnyitni*.

Senki sem tudhatja meg, mi van benne.

*

A biztosi tanács legtöbb tagja hasonlít a kalocsai érsekhez, aki mindenütt ott van a világon, csak éppen Kalocsán soha nincsen.

Rosenberg ebben is szerencsés kivétel volt.

Ő folyton dolgozott és sokat dolgozott. Tisza sohasem tette kényelmes pozícióra.

Szorgalmas volt, mint a méh . .

Mézet szedett minden fűből, virágból, mint a méh . . .

Ki vethetné szemére? A méhnek ez a természete.

Fullánkját nem éreztük. Ő azonban érezhette a mienket.

De a csipéseket be fogja takarni a nemesi diploma.

Már látja is álmában a Kendék három liliomját, a Komjáthyak hét búzakarászát, a Szluhák koronás orosz-lányát és a Horváthok kék golyóját röpdülni arany mezőben.

*

A szegedi zsidóságból majd minden időben kerül ki egy-két jelesebb ember, akik díszére válnak az intelligenciának. Nagyon kicsiny szám aránylag, mert a kaputos osztálynak több mint felét teszik Szegeden a zsidók. Szeged az a pont, hol egész Magyarországot tekintve, legjobban olvadtak bele a zsidók a keresztényekbe; illetve a magyarságba s mégis — szomorú biztatás a jövőre — kasztot képeznek, szokásaik, gondolkozásuk, életirányuk egészen elütő, s csak imitt-amott vetődik fel nagy ritkán közülük egy-egy olyan ember is, mint Rosenberg Izidor, Oblát Lipót, Reitzer és May, kiknek érzéke van a közügy iránt, s kiknek ambíciójuk nem kizárólag a meggazdagodás.

De az ilyen kiemelkedőbb embereik között is igen ritka a közügyek önzetlen szeretete, náluk a szereplésre való törekvés leggyakrabban eszköz csak és nem cél.

Mindig eszünkbe juttatják, hogy idegenek, akik hasznot akarnak húzni abból, hogy »itt« vannak. És mindig elfelejtetik velünk, hogy a mi hasznunk az, hogy ők is a »mieink«.

*

Ok nélkül jut ez eszembe, midőn Rosenbergről írok, — de e szemrehányás mégis jogosult, s könyvem tartalmát tekintve ide volt beilleszthető leginkább.

Rosenbergben is van fajjelleg, de az meglehetősen elmosódik. Őt mindenekelőtt úgy kell venni, mint prókátort.

S e tekintetben nem hasonlít a mai ügyvédekhez — de még a régi prókátorokhoz sem —, kiknek kliensei akként fizették a honoráriumot, hogy a katolikus fél meginvitálta ügyvédjét ebédre.

A lutheránus kliens összecsókolódzott vele a per végén és azt mondta:

»Köszönöm, barátom uram, legyünk per tu.«

A kálvinista kliens pedig megveregette a vállát és így biztatta meg:

»Fiskális úr, ha valami akar lenni a restoráción, csak nekem szóljon.«

. . . Rosenberg nem hasonlít a régi ügyvédekhez, hanem sokkal jobban hasonlít a régi ügyvédek klienseihez.

*

Rosenberg Izsó politikai hitvallására nézve szinte egyesült ellenzékinek mondja magát, s ha abból következtenék a szegedi pártállásokra, hogy a biztosi tanácsba beválasztatott három szegedi úr, sőt a kinevezett Pillich is habarékpártiak, azt kellene hinni, hogy Apponyi-világ van, pedig tulajdonképpen nincs a dologban semmi egyéb, mint az, hogy a szegedi közgyűlés ebben a tekintetben érettebb volt a kormánynál, s minden párt tekintet nélkül egyéni képességeik szerint választá meg embereit.

Azért jegyeztem meg, hogy Rosenberg egyesült ellenzékinek mondta magát, mert mióta tanácsos lett, sohasem látszott meg rajta, hogy az legyen.

Hátgerince örökös C-re volt dresszírozva, s valahányszor csillapító szert kellett beadni a fölpezsdült vérű közgyűlésnek, Tisza mindig készen találta őt a házipatikájában.

Ha Pálffy Ferencnek az a jelszava: »*Hagyjatok engem aludni!*«

Az övé ez volt: »*Küldjetez engem öket elaltatni.*«

S ha a közgyűlés néha-néha mégis ébren volt, bizony nem a Rosenberg érdeme.

UTÓSZÓ

Írta egy mameluk képviselő

Aki e könyvet olvasta, annak önkénytelenül eszébe jut, ha ösmeri e francia közmondást: »*Ils se rendent justice, en se méprisant tous**«. Pedig sem azok, kikről e könyv megemlékezik, sem az, ki írta, és azok, kik ösmerik őket, ezen közmondást reájuk alkalmazhatónak találni nem fogják; egészen közönséges középszerűségekről, még ha rosszat is mondunk, reklám nékiök; a középszerűség csak annyiban érdeklí a közönséget, amennyiben a nyelvvelő pletykának egy kis anyagot szolgáltat.

Clio a halál után keresi a magvat, miből a történelemben új élet virágzik, a tárcaíró és alakjai, mint a Tisza virága, egy napig él.

Nagy események kis embereket is elérhetetlen magasságba dobnak föl, igaz, mentől nagyobb, óriásibb a piederstál, annál parányibbnak tűnik föl a reá helyezett alak; de nem egyen vannak itt ök, egy egész kis hangyaboly, kik sürögnek, forognak, másznak föl és le, más se tudja, de talán ök se, miért e hemzsegés.

Oly kicsinyek, hogy a magasság nem alterálja öket, egy kavicsról a szédítő mélységbe hullának, egy szikla megmérésére nem bírnak látszervekkel, és ezért otthon érzik magukat rajta. A korallszigeteket az apró kis korall-

*Igazságot szolgáltatnak maguknak, amidőn egymást megvetik.

állatocskák építik; pedig ezek a világ legrégebb építményei. Ki tudja, a természet e nyilvánulásának nem-e egy szerencsés alkalmazása lesz ez uraknak működése itt?

Ha úgy lesz — akkor együtt sokat fognak érni, külön-külön ma csak furcsa sajátságaik, mulattató bakugrásaik lehetnek érdekesek a közönség előtt, ezeket ellesni nagy figyelő tehetség kellett, jó mikroszkóp és nagyító tükör, a figyelő tehetség hiányát pótolta, nagyrészt bizalmaskodó nyájas közlékenysége ezen kis nagyuraknak, kik, mert övelök úgysem foglalkozik a világ, úgy kárpótolják magukat, hogy annál többet foglalkoznak és foglalkoztatnak más kezük ügyébe eső kalandokat saját magukkal.

A mikroszkóp meg a nagyító tükör ezen borongós, szomorú napokban a sötétebb részt emelte ki jobban: a fény elmaradt; — de avval az olvasó aranyozza meg őket, s az újra támadó fényes alföldi magyar város juttasson nekik egy sugarat nyerendő fényéből, hogy legyen nekik is, e könyv írójának is egy boldog napja, mint a Tisza virágának, mielőtt elmerülnek az ösmeretlenség árájába, ahonnan keletkeztek.

NÉHÁNY SZÓ

még nem lesz fölösleges, annál is inkább, mert mind az epilógot, mind a prológot átengedtem a biztos tanács két általam igen tisztelt tagjának, kik míg egyrészt nagyon kitüntettek engem azzal, hogy szívesek voltak könyvem tartalmához járulni, s így magukat azzal kapcsolatba hozni, másrészt pozitív jelét nyújtották azon helyes és felvilágosodott nézetüknek, hogy mint a nyilvánosság emberei, a bírálatot, bármely alakba legyen az öntve, nem találják kellemetlennek.

Így kívánná ezt a többi urakkal szemben is a szerző, ki magát ezúttal megnevezni nem akarja, mert igénytelen füzeté csak félig tarthat eredetiségre igényt, amennyiben a tartalom egy része, maga is beismeri, imitt-amott a Mikszáth Kálmán egyes cikkeiből van véve, annak engedelmével, mielőtt könyvét útnak indítaná, az olvasók tájékoztatására megjegyezni kívánja még, hogy az itt leírt szereplő férfiak

fotográfiai nem egyszerre írtak a legközelebbi napokban: hanem az első és utolsó rajz között több mint félvnyi idő fekszik.

Innen van az egyöntetűség hiánya, ha tán néhol kiérezhető lesz, s innen helyenkint az élesebb hang, minő például Dobónál, kit szerző bizonyára kedvezőbb színben festene le már ma, mint azelőtt. Egy félév nagy idő a jellemek kiösmérésében. A munkálkodás iránya is változik, és jobban kidomborodik annyi idő alatt.

Még Kende Kanut hiányzik e könyvből. E kedves, derék öregúr, kinek nemes, patriarkális alakja szinte bele van olvadva ez érdekes időszakba, midőn Szeged maga egy kis ország volt.

De ezen kívül is bizonyára sok maradt ki a »here«, a »röpülő« és a jó isten tudja még miféle bizottságok élményeiből.

Nem tudni, ha elolvassa a közönség e könyvet, tudni fogja-e maga elé képzelni a Zsótér-palota lakóit, hol egész fényében székel az udvar, sürgő-forgó udvaroncok járnak a folyosókat, s bent a termekben a nagy úr tanácsosai csoszognak, sugdosnak, szövetkeznek. Foly az udvari intrika is. A zárt ajtók mögött a tükrök előtt mosolyogni tanulnak a hízelgők, s cselet szőnek a diplomáciára hajlandóbbak.

Hát maga a nagy úr! Az izgatottan jár fel s alá, ajtók nyitása, hangos szavak idegessé teszik.

Pedig mennyi ember van ott, hogy kellemessé tegye perceit. Nappal, hogy elsimítsák redőit, éjjel, hogy meglessék ébredését.

Hatalmasabb ő, mint egy fejedelem. Háborút nem üzen neki senki, mert mások tartoznak őt megvédeni; adót nem szedtet, mert azt is mások végzik helyette, parancsol mindenkinek és nem engedelmeskedik senkinek, uralkodik, ahelyett hogy kormányoznék.

És miként uralkodik? Úgy, hogy ő mindig *csak ad* a népnek, és sohasem kér attól semmit . .

Csodálatos, hogy mégsem népszerű?

Hajdan a középkor oligarchái, a Drugethek, Drágffyak, Omodék úgy képzeltek a hatalmat, hogy tartottak ezer vagy kétezer főből álló banderiumot, amely fényes páncélban

követte őket, amellyel rajta lehetett ütni valakin, annak a kastélyát elpusztítani, házi népét leöldösni, őt magát foglyul ejteni, s ma már nincsen meg ebből a régi fényből semmi, kivéven azt az egy bakát, aki ott paradérozik a Tisza kapuja előtt, nappal az a kötelessége, hogy szalutáljon, éjjel pedig, hogy csak azt bocsássa be, aki elmondja a »*gut Freund*« jelszót. (Nem tudom, a »*gute Freundin*« ki van-e zárva?)

Ma már a hadi banderium helyett ki van gondolva egy különb eszköz, mellyel jobban lehet vagdalkozni, mely jobban pusztít, öl és emel, mint a zsoldosok, s ez egy négy arasznyi lepedő, egy-egy újságlap.

Ma már csak az az oligarcha, akinek egy ilyen van.

Tiszának van. Mégpedig sok van neki. Ő a közvélemény fölött is uralkodik.

Valószínű tehát, hogy nekem, ki függetlenül, úgy, ahogy éreztem, írtam meg minden betűt, nem lesz igazam.

Igazam csak ott lesz, ahol kiemelni valót találtam.

De, ahol igazat fog adni nekem, ott hozom Tiszát a megszokatlanabb helyzetbe.

Mert az még talán csakugyan nem történt meg rajta, hogy *szubvenció nélkül dicsérjék*.

1881

SZEGEDI NAPLÓ

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

(Unalmas időjárás. — A királyfi házassága. — Kossuth beteg. — A színházak. — Új adatok Petőfiről.)

Mióta a Váraljai Olga énekét hallottam (s ez az utolsó benyomás Szegedről), azóta nem vagyok annyira ideges a nagy zibongás és robogás iránt, amit itt visz végbe az emberiség, ez örökké siető raj, mely idegenül keresztezi egymást, s ugyan el egymás mellett, mint megannyi megfejthetlen talány. Hova siet, merre megy, mire igyekszik, ki tudná megmondani?

Bezzeg Szegeden nyitott könyv volt minden. Ott minden emberről eltaláltam: Ez az Oroszlányba vágat, nehogy kimaradjon a calabrias partiból, az a »Corsó«-ra megy, mert ott találkozik Y kisasszonnyal, a jó öreg C. a kaszinóba baktat s ujjain számítja, mint a szerelmes az ákác levelein: »nyerek-e, vesztek-e?«

De minek folytassam az összehasonlítást, csak keserűséget okoznék vele magamnak, pedig vagyok annyira önző, hogy ezt ne tegyem.

Itt két napja úgyis szakad az eső s ha még telik az egek csatornáinak két napig, bizony-bizony egészen hasonlítani fog jelenlegi lakóvárosom volt lakóvárosomhoz. Szörtyögő cipők és fölborzadt szőrű cylinder-kalapok némán vádolják Montedegói Albert Ferencet, hogy ilyen bolond időjárást rakott a kalendáriumba.

Hát még a haute-crème szép hölgyei, kik a sport mindenféle nemétől elzártan, pusztán az unalmas vizitekre vannak szorítva. Még szerencse, hogy a királyfi közelgő házassága és a kilátásba helyezett magyarországi ünnepélyek benépesíték kis fejüket ezer meg ezer tervvel, melyeket hol elvetnek, hol módosítanak, s melyek többnyire a toalett-re vonatkoznak, vagy a remény és fantázia virágaival ültetik be sűrűn a talajt, melybe a szezon az unalmat vetette el.

Mert az előkelő világban a farsang is a »saison morte«, azaz alantasabb körök mulatsága, az övék a böjt: az »estélyek korszaka«. Ilyenkor nyílnak meg csak igazán a budapesti örökké csukott paloták kapui, s ilyenkor irigylendő az a nagy aranybotú ember a kapuban, akit a palóc ember »palatinus«-nak becsült föl, s aki sorba emelgeti le a societas csillagait a hintók hágcsoíról.

A szegény magyar író sohasem juthat e csillagokhoz egész közel. Ő csak a távolból nézi ragyogásukat. Hideg fény az nagyon neki. S talán éppen azért olyan csábító, mert olyan hideg . .

*

Valóban a fejedelmi házasság előre vetődő árnyéka —, akarom mondani fénye már meglátszik nem egy kirakatban, hol egy-egy elkészített pazarfényű ruha vonja magára a járókelők figyelmét, kik olyan csoportosan nézik ez öltönydarabokat, éppen mint a gr. Pálffy Lipót fantasztikus, a »Magyar költők« című festményét, mely az Aigner Váci utcai kirakataban van közszemlére kitéve, s melyben nem annyira a kompozíció a bámulatra méltó, és a technika, mint inkább a türelem és fáradság, melyet a hazafias gróf tanúsított e képcsoportozat összeállításánál.

Kossuth betegségének híre tegnap óta folytonosan élénken foglalkoztatja a lakosság minden rétegét, még a börzét is. A távirida számtalan részvételtjes tudakozódást visz minden órában a jó öreg »Mikes Kelemen«-hez, Ihászhoz, ki nem a tenger mormogását hallgatja, hanem talán a nagy beteg nyögéseit. Kereskedelmi körökben ma egy helyütt arról folyt a vita, hogy ha az öregúr rosszabbul lenne — amitől persze isten mentsen —, vajon fogna-e az előidézni változást a börzén is?

Oh, hogy meg kellett érnünk azt is, miszerint az emberi nagyságnak is a börze a mértéke!

*

Mondjunk valamit a színházakról.

A Népszínházban tegnapelőtt az »Alagút« című kis vígjátékot adták először. Úgyes dolog, hanem túlfinom a Nép-

színház tagjainak, kik közül egy sem emelkedik olyan magaslatra, hogy egy szalonszerepet művészileg eljátszhasson.

Sokkal jobb ennél a »Franciák Milanóban« című bolondság, amit Aradinak is ajánlok, mert a kis Halmaynének kitűnő szerep jutna benne.

Egy dolog fölötte föltűnt nekem. S ez az, hogy dacára a legjobb színi hónapnak, mind a két magyar színház megirigyelhetné a szegedi publikumot. Félig telt házak előtt játszanak mind a két helyütt.

Talán a Gyapjú utcai német színház vonja el ingerlő újdonságánál fogva a közönséget, gondoltam, és benéztem kíváncsiságból oda is tegnap, de bizony csak úgy kongott az ürességtől az is.

Nagy vigasztalásomra esett, hogy csak úgynevezett német nyárspolgár családokat láttam ott, zsidót alig egyet-kettőt, magyar ember meg csak magam voltam.

Minthogy palóc alakú fizonomiámon nagyon is meglátszik a magyar jelleg, olyan rettenetesen megbámultak, mintha valami indus volnék köztük.

A fővárosi társadalomban különben szomorú hatása lett — amennyire tapasztalni kezdem — a színházi hecnek. Egy budai társas körben, mint egy igen tisztelt barátom, ki tegnap ott szinte részt vett, beszéli, midőn az egyik műkedvelő körtag német szavalatba kezdett bele, a magyar érzelműek nem akarták meghallgatni s követelték, hogy hagyja abba, míg viszont a német ajkú rész sürgette a szavalatot. A dologból végre botrány lett a hölgyek nagy szomorúságára, s több rendbeli kihívások történtek a nap folyamán, s félni lehet, hogy ez újabb eset ismét belejut a lapokba is s megint felizgatja a szenvedélyeket, melyeket nem volt jó tapintat föl-
őbreszteni sem most, sem azelőtt.

*

Az irodalmi életről és a körökről, úgy a társadalmiakról, mint a három pártklubról majd egy más alkalommal írok

Most csak annyit, hogy a hírlapirodalom, mely gyerekek kezében van, nagyon alányomja az irodalmat és az írókat.

Mint oldott kéve, széjjelszórtan futják a világi pályákat, összetartás legfeljebb apró klikkekben nyilvánul, vagy vala-

mely kocsmában összpontosul és mindössze az együtt való vacsorálásra szorítkozik.

Mióta elmentem Budapestről, s most hogy visszajöttem, már egy új nemzedéket is találtam a Szervita téri vendéglőben, melyet Balás Sándor és Berecz Károly tart szóval.

A kompániának most éppen egy érdekes vendége van: a »Gaulois« munkatársa, ki Magyarország politikai és társadalmi viszonyait tanulmányozza, s amint meggyőződtem róla, már meg is tanulta fütyölni a magyar népdalokat.

Több hónapig lesz itt s Szegedet is meglátogatja, írtam is neki egy ajánló levelet Kelemen Ida kisasszonyhoz, kinek művészi kivitelű arcképe (mellesleg legyen mondva) méltó feltűnést okoz a Sárkány kirakatában ezzel az aláírással: Comtesse Elemen, ami persze ebből analizálódott: »C. Elemen.«

A kedves, víg francia, ki tegnap egy bálban is részt vett, roppant csodálkozik, hogy milyen »szomorú nemzet« vagyunk.

Persze, persze! Ők még az utcán is fütyülve és quadrillelépésekben járnak!

Erős célja, úgymond, a Tissot munkáját kijavítani. Hanem én nem hiszem, hogy sikerülne neki, mert csupán franciául beszél s nincs módjában, hogy magát elégszer és eléggé informáltassa.

Berecz Károly egy érdekes munkán dolgozik, mely az »Ország-Világ«-ban lát napvilágot, s mely »Petőfiről pongyolában« érdekes és egészen új adatokat fog hozni.

Petőfi Sándor 1846-ban Losoncra utazott egyik barátja, Steller Antal meghívására, ki őt a legközelebbi állomásról egy szürke és pej lovon hozta be losonci házába. Losoncon már nagy volt az érdeklődés az érkező költő iránt. Az ismerősök egymásután jöttek, mit megsokallt Petőfi s dühösen mondá barátjának: »Ha azt akarod, hogy itt maradjak, zárasd be a kaput, mert nem vagyok én, akit mutogassanak.«

A sok meghívás közül nem is fogadott el csupán egyet, Kocsi György nevű gazdag úri emberét, ki maga is titkos poeta lévén, imádta Petőfit. Nagy ünnepély volt az a háznál, midőn barátjával ebédre jelent meg a költő, öröm és büszkeség sugárzott le a családtagok arcáról.

Hát még mikor Petőfi a peccenyénél Steller titkos nógátására fölkel, fölemelte a pezsgős poharat, hogy toasztot mondjon a háziúr és háziasszony egészségére, mert hiszen az kétségtelen, hogy őket köszönti föl.

Mindenki ezt várta.

A háziasszony fülig pirulva sűgá szomszédjának:

— Sohasem hittem volna, hogy az a kitüntetés ér, miszerint a haza legnagyobb költője iszik az egészségemért.

A haza legnagyobb költője pedig a következő toasztot mondta szóról szóra:

»Uram, Uram! Tekintetes Steller Antal uram, szállok hozzád!

Az Űristen sokáig éltesse azt a te pej és szűrke gebéidet, akik minket idehoztak.«

A gazda ajkaiba harapott, a háziasszonynak pedig egész nap folyt az orra vére.

*

Ugyancsak ez emlékekből veszek ki még egy adomát.

Steller Antalnak volt egy originális kocsisa, a pej és a szűrke víg kedvű abrakolója, ki igen kíváncsi lévén, miféle ember az, akit olyan nagy becsben tartanak, megkérdezte az urától:

— Hát abizony, Miska fiam — mondja Steller —, olyan ember, aki nagyon szép verseket ír.

— Ahá! A már derék dolog! Tudja mit, tekintetes uram, ha már olyan nagyon szereti, marasszuk meg itt — kántornak.

Petőfinek nagyon megtetszett a kocsisnak ez a megjegyzése, azontúl sokat tréfálozott vele s később is nem mulasztotta el egyszer sem megemlékezni róla Stellerhez írt levelében.

APRÓSÁGOK

Igazán elszomorító, amennyire a fővárosi zsurnalisztika hanyatlik napról napra.

Csak nemrég jelent meg a lapokban egy kis közlemény egy hatodrendű szerkesztőről, hogy mellékesen még uzsorászkodással is foglalkozik.

Egy uzsorás szerkesztő igazán érdekes.

A társadalom őre mint a társadalom megrontója.

Érdekes volna tudni azok neveit, akik a lapjára prenumerálnak.

*

Vannak lapok, melyek par force ellenségei minden üdvös dolognak, ha az a kormány köréből jön, és viszont, melyek agyonütnek minden, az ellenzéktől származó üdvös törekvést.

De ezek még a tisztességes sajtó.

Vannak gourmand lapok, melyek, mint a szörny-sárkány, minden áldott nap megesznek egy embert.

Van bennök egy-egy rovat, melyben okvetetlenül a tér mennyiségéhez képest, nagyon vagy kevésbé le kell rántani, becsületétől, jóhírnevétől meg kell fosztani valakit — mert a publikum étvágya azt úgy kívánja.

Még folyton telik az emberekből, de miután több nap, mint ember, mi lesz, ha majd tövig föleszik az embereket?

Persze föleszik, s akkor aztán csupa gazemberek lesznek a prenumeránsok.

Miféle morált kell majd ezeknek föltalálni?

Így fordul meg a világ. Azelőtt a lapok voltak *megbélyegezve*, most az olvasókat éri ez a sors.

*

A belga királykisasszony esküvőjét elhalasztották. Ez most a beszéd tárgya a fővárosban.

Még ki nem kötöttek az angolok — mondják a szellemes emberek.

. . . Még nem készült el a staffirung — vélik a falusi anyák.

Még nincs eldöntve, miféle érdemjelet kapjon Posner Károly Lajos — elménckednek az irányadó körök.

Bizonyosan Szász Károly nem készült még el az ünnepi ódával — gyanakodnak az írói klubok.

A menyasszony csókja még nem elég érett, sutto gják a poéták.

És senki sem találja el az igazi házassági akadályt, pedig benne van a törvényben, hogy a menyasszony katonához menvén férjhez, még nem képes letenni a kauciót.

*

Hanem bezzeg — hogy im a házasságról van szó — mint a madár, ágról-ágra könnyedén röpked a mi bűbajos csalagányunk egyik frigyéből a másikba.

Csakugyan tény már. A kedves Blaháné Splényi báróné lesz.

Helyesen jegyezte meg valaki, hogy ő Zsoldosból zsoldost csinált, s hogy a basából jobbágyot.

Azt mondja az aranyos jószág: »birtokot veszünk falun, odavonulok a férjceskémme, föl húzom ott a piros csizmát s magam látok a gazdaság után.«

. No hiszen, ha ő húzza föl a csizmát, vajon ki viseli akkor a papucsot?

*

Hanem azért nem kell megijedni.

Az ország legtartósabb szépe, akihez az idő sem mer hozzányúlni, nem vál meg a színpadtól mindjárt, maga is csak két-három év utánra tervezi a falusi örömeit.

Addig pedig még de sok gondolat megfordul abban a szép fejben, s be sok újabb arc záródik abba a viasz-lágy szívébe.

Egyszóval Blaháné megmarad a Népszínház tagja, s mind-össze annyiban változik a helyzet, hogy a színlapon »Splényi báróné« lesz odanyomva föltűnő betűkkel.

S ez is csak új érdekességet kölcsönöz neki. Mert bizony nagy szerencse, hogy csak a neve változik nagyon gyorsan, de ő maga nem.

Egy igazi báróné a Marcsa-, Borcsa-szerepekben, ez már mégis csak érni fog valamit.

Vasárnap a »Piros bugyelláris« előadása alatt, midőn a függöny legördülte után hatalmas tapsok kíséretében hítták Blahánét és Tihanyit, a kópé Tihanyi gúnyoros maliciával fogta meg kezét a színpalak között.

»Jöjjön, méltóságos báróné! menjünk, hajtsuk meg magunkat: Tapsolnak a mesterlegények.«

A FŐVÁROSBÓL

[I.]

Tegnapelőtt megnéztem a »Dragonyosok« premierjét. A »Dragonyosok« nagyon csinos operett, azonban az a sorsa, ami körülbelül a Lauka Guszti novelláinak, hogy már a harmadik kosztümben és cím alatt kerül a közönség elé. Jó anyagból van, még így sem vallott szégyent, habár hajdani opera-jellegét erősen magán viseli.

Az operett tetszett is, nem is. Meséjét olvashatják önök a fővárosi újságokban, ami különben nemigen fontos önökre nézve, mert ezt nem fog lehetni Szegeden előadni, még talán az új színházban sem, annyi és különféle benne az énekrész.

Ez tehát olyan operett, amit csak itt lehet meglátniok, ha sietnek, mert valami hosszú életű, dacára bájos zenéjének, nem lesz e földön, hol a francia, eleven, cikornyás, mindenféle csecsebecsével megrakott zene a hódító.

De nem is ez a »Dragonyosok« a fősemény, hanem az új csillag.

A színlap ökölnyi betűkkel hirdette a Szabó Karola első föléptét, de a közönség most az egyszer úgy járt, mint a háztűznéző tündérr királyfi, ki a kiöltözött királyleány mellett a hamupipókékat szerette meg.

Ez a hamupipóke, ez az új csillag és új Blaháné—Hegyi Aranka.

Olyan bravúrral játszotta a parasztleány szerepét, hogy mindenki el volt ragadtatva, s ami vajmi ritkán esik meg, a hírlapok székeiről tapsok hangzottak.

Az történt, ami még eddig soha, a népszínházi közönség elfeledkezett róla, hogy Blaháné nem játszik.

Az új csillag ragyogását nézte mindenki és nem gondolt a másikra, a fénylőbbre senki.

Hegyi Aranka sugár növésű bájos alak, szép, hosszúkás, barna arccal s fénylő fekete szemekkel. Igaz szépség, bizonyos pikáns jelleggel.

Az összes kritika áradozólag szól róla ma. Híre, neve, mely reméljük mindig nagyobbodóban lesz, tegnapelőtről fog datálódni.

S önök, ha már a »Dragonyosok«-at nem láthatják oda-haza, igyekezzenek legalább Hegyi Arankát meglátni — az Aradi közvetítésével.

Valóban már szűkség is volt egy új tüneményre, — mert mindig vésteteljesen lebegett a Népszínház sorsa fölött az a kérdés, hogy mi lesz majd, ha egyszer a szeszélyes Blahánének az talál eszébe jutni, hogy ő többé nem játszik?

[II.]

Somoskeőynél

Titokban megírom önöknek, hogy a hírneves kalandort, kiról annyi sok famózus dolgot közöltek a lapok derűborúra, meglátogattam.

Felmentem hozzá a Frohnerbe, délután négy órakor. Éppen a reggelinél találtam: egy beefsteakkal birkózott meg.

No megállj, gondoltam magamban, ha te rászeded az egész világot, hát énbennem emberedre találj.

Amint benyitottam, egy rokonszenves, elegáns külsejű, rövidre nyírott hajú fiatalembert találtam benne, szellemes tekintettel függeszté rám szemeit.

— Uram, nem állhattam ellent a kíváncsiságnak önt láthatni. Én Derecskey orvos vagyok Szegedről, s higgye meg, kedves kollega, bámulom önt.

— Ön igen szíves, uram. Örülök látogatásának. Foglaljon helyet. Annyi rengeteg dolgom van, hogy alig érek rá reggelizni. Apropos, hol végezte ön a kurzust?

— Itt Pesten — mondtam, mert céлом híven adni vissza beszélgetésünket.

— Ah, Pesten? No, az nem valami sokat mondó — jegyzé meg fugigative —. Ezért nem gratulálom meg.

— Bocsánat, kollega, de az első három semestrist Zürichben.

— Eh bien. Ez már nyom valamit a latban. Leider, én nagyon kevésbé foglalkozhatom e kedvenc tudományommal, fölívágatlanul hevernek nálam a legújabb szakmunkák, mert higgye meg, kedves kollega, éppenséggel nem érek rá, minden percemet ezer foglalatosság veszi igénybe.

— De hát mi az ördög dolga lehet a kollegának?
— Nézzen ön oda, kérem. Látja?
— Mit? Azt az óriási szivarládát?
— Nagyon finom ezer havanna van benne, de nem azt értettem.

— A bonbon-piramisokat talán?
— Diable! Azt a sok folyamodványt és levelet a fekete asztalon. Az mind egy nap, ma jött. Segélyért folyamodnak hozzám; nem győzöm, uram, ma délelőtt kétezer forintot osztottam ki, pedig csak az igazi nyomort veszem tekintetbe!

— Ön derék emberbarát, tisztelt kollega.
— Hagyjuk ezt, uram. . . Az a többi írás pedig többnyire szerelmes levél. Azokra is válaszolni kell, legalább némelyikre.

Finom mosoly futotta körül ajkait.

— Igen, uram, csak némelyikre. Becsületemre mondom önnek, kollega, hogy két év óta csak tisztességes nőszemélyekkel volt dolgom. — Minden más fajtájút kerültem. Mert énelőttem mindenha legfőbb egy férfiúban — az *erkölcs*.

Erre meg már én mosolyogtam édesdeden.

— Ön maliciózus ember — mondá kelletlenül. — Tehát szegedi? Nos, én azt a várost is ösmerem, mint minden várost Európában. Otthon vagyok ott, éppen mint Párizsban, Londonban, Chicagóban vagy Madridban.

— Ez igen kellemes állapot, uram! Hát Pesttel hogy van ön megelégedve?

— Ez egy erkölcstelen, veszett fészek, uram. A Fortunában mint rab, kedvest tartottam. Nincs itt egy garas-ára erkölcs. Pénzért megveszek itt mindent.

— Ej, ej, nem kíméletlen ön kissé?

— Nem, uram. Minden országnak és embernek alapja, talpköve a tiszta erkölcs. Ahol az nincs, ott vége mindennek. Az erkölcs a fundamentum.

— De hát kire haragszik olyan nagyon? A rendőrségre, a lapokra?

— A rendőrségről ne beszéljünk, mert azt, mikor a vasútra fölülök, bekötöm Thaiszostól, mindenestül a zsebkenőmből s a vagon ablakából fogom őket kirázni; ami pedig a lapokat illeti, azok úgy hazudnak, mint egy gascogne-i nemes

s mindenből terhelő vádat csinálnak. Most is azt vetik szemre, hogy karonfogva vezettem a philadelphiai kiállításon a brazíliai császárnőt.

— Tehát nem igaz?

— Igaz, hanem úgy tüntetnek föl, mint aki föltolakodtam erre, pedig hát az igen természetes, mert a császárnő magántitkára voltam, s ez az ottani udvari etikettbe tartozik.

— Mindjárt gondoltam. Eszerint a soknejűségről hozott közlemények sem valók.

— Merő koholmányok, kedves kollega. Egyetlen feleségem van. Viszonyom, igaz, hogy volt elég, de szavamra mondom, egyet sem zsákmányoltam ki. De richtig, milyen jó, hogy ön az én kedves öregemet említi. Majd elfeledkeztem róla, hogy írnom kell neki. Örülök, kollega, hogy volt szerencsém. Vacsoráljunk színház után együtt valahol.

Leült íróasztalához, de nem hiszem, hogy írhatott volna, mert a szintén pazar bútorzatú előszobában már sokan vára-koztak, míg kijövék, egy őrnagy, egy igen szép hölgy, két zsidó, egy uracs és egy szabó, ki karján több rendbeli új öltözetet hozott óméltósága Veysy gróf számára.

FARSANGI TÁRCA

Boz-Dickens-szel történt, hogy midőn egy ízben Dowerbe utazott, a kupéban rajta kívül még egy úr ült és egy vénkisasszony.

Mindkettő, mihelyt a gőzmozdony megindult, könyvet vett elő s irtózatosan elmélyedve olvasott, míg maga Dickens gondolatainak adta át magát.

Az olvasmány nagyon érdekelhette az utasokat, mert a férfiből mint a zuhatag tört ki hellyel-hellyel a hahota, míg a kisasszony szemeiből zápoként hullottak a könnyek.

A nevető úr, kinek a tokája is rezgett a széles jó kedvtől, meg nem állhatta, hogy az ismeretlen útitársnőt meg ne szólítsa.

— Ön sír, miss? Mit olvas ön az isten szerelmeért?

-- Boztól a »Bleak House«-t. És ön, uram?

— Én is éppen a »Bleak House«-t olvasom Boztól — mondá a nevető ember —. S teringette, az a legderekabb, hogy amint látom, egy lapon olvasunk.

Én is úgy vagyok a bálokkal itt Pesten. Más ember mulatni jár oda, én meg a mulatságaimtól megvont időt unatkozom itt át.

Ez alul csak az álarcos bálók (vagy hogy szegedi grammatikával szóljak, *bálak*) tesznek kivételt. Ezekben azért-e, hogy pikánskodni szabad a maszkokkal, vagy azért-e, hogy az arcokat nem látja az ember, sok érdekes van.

De hát ezek a pesti bálók sem olyanok már ám, mint azelőtt. A szép leányok nem fogytak ki ugyan, hála istennek, s nem is fognak Magyarországról kifogyni soha, hanem bezzeg kifogyott a jókedv, s nem szegénység, mert hiszen a pazar pénz megkápráztatja a szemeket, hanem bizonyos elszegényedés fojtó levegője lengedez a fényes Redoute-termekben.

Az emberek arcán az látszik, hogy az, aki itt van, minde-
nik valami nagy bajt hagyott odahaza, és az innen mintha a lábánál fogva húzná vissza.

Báró Eötvös József helyesen mondá a társaságról, hogy az olyan, mint egy csomag kulcs, mely egymás mellé fűzve szépen összezsorög — de azért mindenike mégis más-más zárba való.

A közönséges bálók közül csak az elegánsak érnek valamit, a maszkenbálók közül pedig csak a nem elegánsak.

A nem elegáns álarcos bálók ott van az egész arisztokrácia, a jeunesse dorée, a képviselőház Apponyi Albert gróftól kezdve le egész Bakay Nándorig.

Minden ilyen bálnak van egy bálkirálynője, éppen úgy, mint a tisztességes báloknak, csak hogy egy ilyen királyné sokkal veszedelmesebb amazoknál, mert nem csupán a jobbágyok szívét kívánja és bókjait, hanem erszényüket is.

Minden időszakban volt a demi-monde világban trónus, s mindig ült rajta valaki. A híres bécsi Fiakker Milly óta legalább hat-nyolc ilyen uralkodónót sorolhatna föl a történelem. Ott van miss Turtin, ott van Pepita Anne, Mademoiselle Snoor, Feher Tilli s mindannyi mások, kiket bonton volt akármilyen áron *egyszer* megcsókolni.

A szezon jelenlegi kedvence a szép Mariczl, aki Bécsből került ide, hol már tavaly szerepelt, mi csak úgy élvezzük már mint szurrogatumot.

Németh Berciék ugyan iszonyodnak mindentől, ami Bécsből származik, de a kis Mariczltól éppen nem, s valamint a társalgásra egyesült ellenzék fiatalabb tagjait, őket is épp-úgy ott lehet találni mindenütt, ahol Mariczl megjelenik.

Mariczl pedig sokszor jelenik meg és sok helyütt. Nem unja el soha a mulatságot.

Magas, délceg termet, gyönyörű kék szemek, hosszúkás tojásdad arc, gazdag arany haj. Egyszóval Juno lehetett ilyen nagyon fiatal korában.

A tegnapelőtti bálon is ott volt Mariczl, rózsaszín atlasz ruhában a legelső párizsi ruhakereskedésből, nyakán hamis gyémánt ékszer, fején hamis diadém.

Hanem hát a bál nagy hadi fortély szomorú színhelye volt, s Mariczl szerencsecsillaga elhalványult, de ez csak olyan volt, mint mikor a gáz elalszik egy percre, hogy még jobban világítson később.

A nagy esemény röviden így történt. A belépti jegyhez minden férfit kapott egy sorsjegyet is, mert egy aranyóra volt kijátszandó. Egy igazi aranyóra, az egyedüli igaz dolog.

Régi szokás már, hogy az ilyen bálokban a jegyét minden férfi annak a hölgynek adja, aki neki legjobban tetszik. Éjfél táján a hölgyek sorban leülnek s várják a jegyeket. Valószínű, hogy aki a legtöbb sorsjegyet kapja, az nyeri meg az órát is, de ha nem, egy legalább mégis vigasztalja magát, s ez az, hogy ő volt a legszebb, mert ő kapta a legtöbb jegyet.

Mondanunk sem kell, hogy Mariczl kapta volna meg talán az összes jegyeket, ha egy furfangos csíny nem történik.

A szép barna Vilma ugyanis kivágta oldalt a ruháját, a szoknyákat, a jó egek tudnák, hogy meddig, s az, aki a jegyét neki adta, joga volt benyúlni a bűvös zsebbe.

E leleményes dolognak csakhamar híre futott a nemes férfiúi sereg között, sugdosások támadtak.

— Hogyan, a Vilma?

— Tehát egészen be lehet nyúlni. Aranyos ötlet!

Mindenki sietett Vilmához térni, s Vilmának áldozni a jegy átadásával. Valóságos tolongás támadt körülte.

Mariczl le volt sújtva, kétségbeesve. El nem bírta képzelni, mért bolondul az összes férfivilág Vilma után.

— Fi donc, milyen izlés ezen a Pesten!

De azért Mariczlnak is jutott néhány jegy, s a szerencse olyan udvarias volt véletlenségből, hogy csakhamar visszaállítá uralmát. Az aranyórát Mariczl nyerte meg.

Vígan folyt tehát tovább a polka, a galopp, a filiszterek, honatyák és demi-monde-ok egy nagy gombolyaggá tömörülve járták örületes sebességgel.

Ugyanazok az urak, akik holnap a »házban« talán így fogják kezdeni beszédeiket:

»A haza koporsóban fekszik.«

A SZERELEM KÖLTŐJE

(TÓTH KÁLMÁN)

Budapest, péntek délután

Komor, borongós téli nap. Ma temetik Tóth Kálmánt. Nem is temetés ez már, hanem mint ő maga éneklé — csak átköltözés.

Meg volt már ő régen halva.

»Milyen agyvelő bomla össze itt!« Milyen szív lett érzéketlen, hideg.

Tóth Kálmán Arany és Jókai után kétségkívül a legnépszerűbb költője a nemzetnek; halála országszerte nagyobb levertséget fog szülni, mint itt az irodalmi körökben, hol már hosszú idő óta el vannak arra készülve. Megszokták már azt a gondolatot, *mikor még élt*, hogy Tóth Kálmán *nincs többé*, de bizony tapasztalni fogják most, mikor már nem él is, hogy ő még mindig *megvan*.

Művei nem századokra kiható remekesek, a kornak, a napoknak írtak, de azért mégis halhatatlanok maradnak. Az igaz érzés, mely általlengi költeményeit, s a nemes humor, melytől prózája csillog, megmentik azokat az enyészettől.

Mézes szavú dalmok, kinek koporsóját most viszi dőcögve a halottas szekér, ki már nem fogod megpillantani többé a

fakadó tavaszt, és nem fogod meghallani a pacsirta-dalt, tudsz-e te még arról valamit, *hogy itt hagytad a gondolataidat?*

Míg a leányka szeretni tud, míg az ifjú szíve eszményképek után vágy, azok mind tehozzád mennek, — kölcsönvenni szavakat, édes bánatot és fájó vigasztalást. És te örökké hitelezni fogsz nekik abból a nagy vagyonból, ami utánad maradt.

Sírodat zöld gyöp veri föl, vagy bedűl, mert ki tudja, miféle nemzet lova patkói tapossák itt a földet valamikor, de a szívek megmaradnak érző szíveknek, s költői búbánatod visszhangozni fog örökkön örökké.

Kérdeni fogják melán, kétségbeesve, a te szavaddal:

Minek is van a szív s a szívben szerelem?

S emésztő töprengések után felelni fognak a te szavaddal:

A szerelem mindent pótol s a szerelmet
Nem pótolja semmi.

.Pihenj hát édesdeden sírodban. Lágyan boruljon reád a rög, virágok sejtsék, fű érezze, hogy a szerelem költője álmodik odalenn.

Schirasz rózsaberkei volnának őhozzá méltó temetkezési hely. De nem, nem .. hisz ott van ő helyén, annak a keblén, »aki mindnyájunknak édesanyja«.

A »szegény elhagyott özvegy«, kinek tövisekkel van kirakva koronája, ővele is özvegyebb lett.

Az ötvenes évek írónak a legtehetségesebbje szállott vele sírba.

Nagy sikereket produkált s a közszeretetet nagy mértékben bírta. Boldog ember lehetett volna, ha tud az lenni, de a költő szíve úgy van teremtve, hogy csak boldogtalan lehessen.

Az a szép koszorú, mely ma csüggött alá a sok között koporsójáról, s melynek szalagján ez volt odairva:

»Kálmánnak — Majthényi Flóra«,

«a szép koszorú a pont azon szomorú regény után, mely egész életén végighúzódott.

Tóth Kálmán szíve szeretetre volt alkotva, családja tagjait imádta, barátaiért mindent föláldozott, igazi költői szív volt, minden benyomás iránt fogékony.

*

Társaságban víg, a társadalmi életben a szó szoros értelmében gentleman.

Mint politikus szülővárosának, Bajának volt képviselője három ízben, s mint ilyen, míg az »öregúr« élte, Deák-párti.

Egy ízben, midőn Ghyczy Kálmánék nagyon nyugtalanok voltak, a baloldalra csábítá féltréfásan Tisza Kálmán.

— Nem való vagy te mameluknak, Kálmán. Gyere át a baloldalra.

— Hiába beszélsz nekem, barátom — mondja Tóth Kálmán búskomoran —, mert én nagyot hallok a *balfülemre*.

Talpraesett ötletei különben is úgyszólván korszakot képeznek. A hatvanas években a »Bolond Miská«-ban azokkal kacagtatta meg s illetőleg ébresztgette az országot. Ez a homéri kacaj volt akkor a leghatalmasabb fegyver.

A mai nap virágzó élelapirodalmat ő teremtette, mert a »Borsszem Jankó«, mellyel sok polémiaja volt eleinte, sokkal későbbben keletkezett, s a »Bolond Miska« nagy sikerei szülték.

A »Borsszem Jankó«, melyről akkoriban azt tartották, hogy a kormány által szubvencionálva van, »Árva Miská«-nak titulálta következetesen a Tóth Kálmán lapját.

Egyszer Tóth Kálmán megállítja az antagonista szerkesztőt, s így szól kedélyesen:

— De miért nevezi ön az én lapomat »Árva Miská«-nak, mikor az ön lapjának vannak *gyámjai*.

A szerkesztő esküdözött, nem híz szubvenciót, s követelte, hogy vonja vissza e sokak által hallott élcet.

— No, jól van no — mondá Tóth Kálmán —, beismerem, hogy *gyámoltalan*.

A fiatalabb generációhoz tartozván, csak igen ritkán, s igen fölületes érintkezésem volt a rokonszenves külsejű költővel. Róla közvetlen tapasztalat után alig írhatok valamit.

Mindössze négyszer-ötször vacsoráltam vele az utóbbi években, mikor már szikrázó szelleme bágyadt volt, de azért a humor sohasem hagyta el végképpen. Ez a hatalmas jó

barát nem pártol el olyan könnyen, mint a másforma jó barátok.

Fülbaja miatt, mely mind jobban nehezíté hallását, nemigen vehetett élénk részt a társaságban, mert nem hallotta, amit beszélnek, de ha ő szólott valamit, az mindig érdekes volt. Fölségesen tudta pointirozni a legcsekélyebb dolgokat is.

Legutoljára a Szikszayban láttam, ahol nekem azt tanácsolta a gyomorfájás ellen, hogy egy szervétába meleg lepényt takarva, tegyek rá.

— Ez a legpraktikusabb medicina — mondá —, éjszakán át kihűl, s akkor beveszi az ember az orvosságot még egyszer — fölöstökönnék.

Ugyanakkor nagyon panaszkodott, hogy kiadójának igen olcsón kellett átengednie az utolsó verskötetét.

— Rossz mesterség ez! — szólt keserűen.

Majd hozzátette, de minden komolyabb jelentőség nélkül, csak azon a hangon, amint már azt az ember szokta, ha bosszankodik:

— Nem írok több verset ez életben.

Az asztalnál köztünk ott ült egy bajai kapacitás is, ki ezekre a szavakra élénk örömmel kiáltott föl:

— Kezet rá, Kálmán pajtás. Szívemből beszéltél. Megvallom neked őszintén, hogy már magam is meg akartam mondani, de restelltem. Mert hát bizony már idestova vén ember vagy, ideje megkomolyodnod, márpedig a poetizálás még meggy, de csak bizonyos korban.

A költő ajkán keserű mosoly jelent meg e szavakra. Volt abban a mosolyban gúny is, de keserűség is tengernyi.

GR. ANDRÁSSY GYULA PONGYOLÁBAN

A »szép Gyula« kezdi magát egészen jól érezni »semminék«. A »nagy« kancellár még csak nem is népképviselő, ha gróf nem lenne és nem volnának uradalmai, abszolúte semminemű foglalkozást nem írhatott volna be a népszámlálási ívbe.

Pihen a babérajain, ha ugyan babérok.

Egy pihenő nagy ember pedig még mindég több nálunk, mint egy dolgozó kis ember. Andrásy Gyulának derogál kisebb kaliberű föladatokat végezni, mint aminőket már végzett, mert megvan benne a kicsinyes emberek hiúsága, hogy a világ mit fog mondani, hogy íme, ez egykori kancellár, ki az összbirodalom sorsát intézte, ma már csak egyszerű magyar államférfi, ki Tisza mögött baktat vagy éppen mellette, holott egykor sat.

Egyszóval az a logika vezet, amely szerint, ha valakinek olyan nagy a tehetsége, hogy kancellárrá lehet vele, az aztán azt a tehetségét ne használja, ha esetleg nem lehet kancellár.

Ha nem tárcacikket írnék, kifejteném, hogy Andrásy Gyula hálátlan a magyar nemzet iránt, mely őt rajongásig szerette, s melynek szeretetéből fakadt nagyságának gyökere. S ha valamikor a történelem el fogja ítélni azokat a dolgokat, amik most történnek Magyarországon, bizony méltó joggal ítélheti azon »heverő államférfit« is, kinek hatalmában állott a közvéleményt idomítani s változtatni a dolgokon, de ő visszavonult, mert túlságos kicsiny dolognak találta a haza közügeit, s ezekkel talán sorsát is.

Andrásy éppen olyan, mint Bukovay Absentius a »Borszszem Jankó«-ban, aki mikor a hónap elseje van és az »Angol királynő«-ben ebédel, kiül az ablakba, hogy minden ember lássa, míg ellenben, ha a »Két kék kecske bakoknál« van a sors különös szeszélyeskedései folytán a menü, olyan pozíciót foglal ott el, hogy senki meg ne lássa.

Igen, a »szép Gyula« semmit sem csinál s szinte kerüli, hogy neve valahogy a nyomdafestékkal jöjjön érintkezésbe. Ha nem lehet olyan, mint Gorcsakoff, akkor nem akar lenni csupán olyan, mint aminő Szepi báró, Rudi gróf, vagy pedig olyan, mint a charmant Pepi gyerek . .

S ha már ilyen, úgy tesz éppen, mint a »fiúk«, eljár a maszken-bálokba. Azaz, hogy a maszken-bálokba jár, ahol az olyan hölgyek vannak többségben, kik nem akarnak egészen férjhez menni.

A híres gróf haja kissé őszülni kezd, de ez még csak jól áll neki. Mikor egy vagy két női maszkkal, kik közbe-fogják, végiglépkedik ruganyosan a termet, senki sem gondolná hátul-

ról, hogy az a fiatal ember okkupálta Boszniát. Itt is okkupál az még. Csakhogy nagyobb megfontolás után és sokkal olcsóbban.

A tegnapelőtti bálban egy tréfás szélsőbaloldali hírlapíró és képviselő ráuszította az egyik maszkot, hogy ijesszen rá Andrássyra s betanította a mondandókra.

A szép maszk (mert éjfél után meggyőződünk, hogy szép) utánairamodott a grófnak s pici kezecskéivel megérintette hátulról.

— Tudod-e, micsoda veszély fenyeget?

— Te magad — mondja a szellemes gróf, mert az egész diskurzus fülem hallatára folyt le.

— Oh, nem! Egészen más veszedelem az. Kompromittálva leszel.

— Hiszen már nem lehetek több, mint ami most vagyok: »hazaáruló«.

— Egy leveled lesz közölve a Kossuth »emlékiratai«-nak III-ik kötetében, amelyben lángoló gyűlölettel szólasz a dinasztiaról, s a lázadási jelszó és idő kitűzését kéred.

— Negyvennyolcban?

— Nem. Később, midőn már nem lett volna szabad konspirálnod.

— Te mindent tudsz. De mégse beszéljünk most a politikáról, hanem inkább a szerelemről.

Eltűntek előlem a tömegben és valószínűleg beszéltek a szerelemről.

Hogy a kettő közül melyik volt a nagyobb diplomata, nem tudom.

Andrássynak, mondanom sem kell, ahol megjelenik egész udvara van mindég az arisztokrácia és a közélet legkiválóbb nevezetességei közül, kik minden szavát megbámulják és minden élcét megnevetik, úgyhogy őneki abszolúte lehetetlenné van téve, hogy valaha valami ostobaságot mondjon és azt esetleg helyre is igazíthassa, mert ő mindig olyat mond, ami gyújt, ami bámulatot kelt, ami másnak soha eszébe nem jutott volna.

A báli estén ezen kis epizód után még csak egy pillanatra láttam, midőn kimenet a lépcsőn egy csinos nőcseléd arcát csipkedte meg:

— Gyula, Gyula! — inti hódolattal egy öreg mágnás.
A gróf szokott akadozó modorában mondá féltréfásan.
— Sokszor többet ér egy szőke szobaleány, mint egy
barna királyné.

OPERA SZEGEDEN

Ki van mondva a büszke szó, hogy »Szeged szebb lesz, mint azelőtt volt«, én magam is sokszor leírtam e sallangos mondatot, míg szerencsém volt önök között lehetni, és leírtam azt a másikat is, hogy *Szeged az ország második városa*.

De vajon igaz-e ez egészen?

Annyiban talán, mert Szegednél külön város aligha van, de azért a »második város« titulus nem kompetens teljes mértékben. Mert Magyarországnak csak egy városa van s az Budapest: ami azontúl van, az mind — *falv*.

Igen, a várost nem a falak teszik, nem a háztömbök s nem a lakosság száma. Hanem igenis teszik a modern kultúra, azon eszközök és kényelmi módok, melyeket nyújt s melyeket kötelessége a fokozottabb igényeknek nyújtania azon mértékben, aminő rangot kíván elfoglalni.

Szegednek le kell, az én nézetem szerint, vetkőzni eredetiségét immár, mely oly szép nekünk, íróknak és poétáknak, hogy szinte elandalodunk bele, de ha valamire akar menni, föl kell vennie a modern kultúra divatos köntösét s minden azzal járó díszet — mert különben petrezselymet fog árulni s hetykélkedését, hogy ő ilyen meg amolyan város, elhiszik, — de csak odahaza.

Ne essék tőlem zokon az igaz szó; együtt éreztem önökkel évekig, s együtt fájt nekünk a közös baj, melyet hála istennek kiláboltak, szereztem annyi jogot, hogy ne kelljen a dekorum kedvéért cukorral porozni be a keserű mondásokat.

Szegednek kapnia kell minden alkalmon, mely kínálkozik, hogy a többi várost fölülmúlhassa s azoknak előljárjon. Szerencséje, módja is van hozzá most. Szerencséje, mert csak tavaly is véletlenül kapott egy nagy könyvtárt, módja, mert

hiszen ott van háta mögött a királyi biztos, aki, ha fogyatéban van a posztó, bűvös kezével mindég meg tudja toldani egy-két véggel.

Egy ilyen kedvező alkalomnak tekintem én a Balázsné-Bognár Vilma asszony, Láng Fülöppel és Bogyó Alajos társaságában beadott ajánlatát a szegedi színügyi választmányhoz, melyben a népszínmű és a többi drámai műfajok kultiválása mellett, még operák előadására is vállalkozik. S hogy ez nem kivihetetlen, kezeskedik róla a három név, melynek mindenike ismeretes a Nemzeti Színház deszkáiról, s különösen a köztiszteletben álló Balázsné-Bognár Vilma asszony neve, mely egész napjainkig fénye volt a magyar operának.

A szegedi lapok indignálódva utasítják vissza azon hírt, mely a fővárosi lapokban tévesen cirkulált, hogy t. i. Szeged város annyi és annyi ezer frttal ígérte volna szubvencionálni az »operatársulatot«. A lapoknak igazuk van, mert Szeged nem szubvencionálhat még most színházat oly jelentékeny összeggel, de ha nem is — a lapok e helyreigazítása korántsem jelentheti azt, hogy a Balázsné asszony szép tervét ne fogadják az ottani intelligens körök s magok e lapok is pártolólág, mert hiszen a sajtó és az intelligens körök örökös panaszának nyomában, hogy az operettek lascivitása és mételyző hatása kiöli a publikumból a nemesebb ízlést és érzéket, egész váratlanul jön a segítség e társulatban, mely színügy tekintetében igazán hivatva van Szegedet az ország második fővárosává tenni.

Visszaemlékezve a színügyi bizottmány tavalyi eljárására, nem ismeretlen előttem, hogy Szegeden e bizottmány kicsinyes, személyes okokból szokott kiindulni és szavazni (tisztel-et a kivételeknek), de nem hiszem, hogy ez esetben a személyes tekintetek háttérbe ne szoruljanak, mert olyan nagy az előny, amit a társulat nyújt, afölött, amit a többiek nyújthatnak, hogy alig lehet habozni.

Az az egy bizonyos, hogy Szegeden a zenei daraboknak nagyobb közönsége van a drámaiaknál (tessék megnézni egy operett- és egy másnemű est pénztári bevételét), s hogy e zenei igények kielégítése szükséges, ha a meztelen erkölcsrontó darabok útján is, égető szükség tehát, hogy a tényleg

meglevő zenei igények nemesebb zenei darabokkal — operákkal — elégtessenek ki, s ezáltal a szegedi színház átadassék természetes hivatásának és céljának, mely az erkölcsök és ízlés finomításában, ápolásában kulminál.

Mert valóban botrányos és elszomorító dolog, midőn az ember azt látja, hogy készpénzen veszi meg a családapa azt az anyagot, mely leánya és neje lelkét, erkölcsét megrontja, s gondolkozásmódját mintegy átgyúrja lassanként frivollá. Sőt még a város is ezer forinttal járul e cél eléréséhez — nem gondolva meg, míg az ő vélelmében úgy él a színészet, mint hazafiságból pártolandó szent, úgy addig azt a direktorok spekulációja a vidéken alig észrevétlenül elváltottatta: Thalia temploma a bűn csarnokainak előszobája lett lassankint.

Nem örömet avatkozom olyan kérdésekbe, — melyeknek hullámai nem közvetlen közelemben gyűrűznek, mindamellet is fölszólaltam, mert bosszantott a fővárosi lapok ferdítése, azért mert a ferdítés képes volt rossz színbe öltöztetni látszólag Balázs Vilma asszony ajánlatát, mely nem köt ki semmi különös szubvenciót, hanem egyszerűen a kiírt pályázat alapján adatott be a színügyi választmányhoz, mint a többi ajánlkozó folyamodványa.

Mint Podmaniczky Frigyes bárótól hallok, a Nemzeti Színház is pártolni fogja Balázs né asszony vállalkozását, mely fölött, hogy üdvös-e, nyújt-e elég garanciát, véleményem szerint fölösleges vitatkozni, mert az kétségtelen; az egyetlen kérdés csupán az lehet, fönn bírja-e Szeged közönsége tartani az ilyen nagyobb szabású társulatot?

De ez az egyetlenegy kérdés sem önöket illetheti, hanem inkább a vállalkozókat.

Mindamellet könnyű rá a felelet.

Szeged közönsége megérdemel egy jobb társulatot, mert fönn bír tartani egy jobb társulatot — mégpedig saját erejéből, minden városi szubvenció nélkül is.

Adja isten hát, hogy esztendőre ez a nagy kevély szó: »szegedi opera« teljes valósággá nője ki magát.

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

(Ködös gondolatok. — A dísztoaszt. — Szegedi familia Amerikában.)

Unalmas világot élünk. A farsang, amely megfűszerezi az ifjúság életét, a mi multságainkba kerül. Diplomáták, államférfiak szinte belekeverednek ilyenkor a kotillon rendezésbe és nem érnek rá az intrikákra. Pedig az ő bajuk a mi örömünk.

Az újságíró olyan szárazzá és érzéketlenné lesz lassankint, mint a szivacs, amint kiadja a magába szedett benyomásokat, éppen mint a szivacs a nedvességet, nem marad meg benne semmi, de semmi.

Egy idő óta azon veszem magamat észre, hogy teljesen érzéketlen vagyok, a jövő nem integet felém biztatón, a múlt nem hívogat vissza. Ami tegnap történt, azt elfeledtem, ami holnap történik, arra nem gondolok, csak az érdekel, hogy ma mi lesz.

Ismerőseim vannak, barátaim is talán, de engem nem húz hozzájuk semmi. Egy-egy úgynevezett gyöngéd emléket is előkotorászhatnak múltamból, ha nem undorodnám összes emlékeimtől.

Nem tart engem lekötve ezen a világon semmi egyéb, csak az, hogy némileg kíváncsi vagyok: Mi lesz Bismarckból? Nagy temetése lesz-e Hugo Viktornak, ha meghal? Előadják-e »Bagdad hercegnőjé«-t Budapesten, s ki fogják-e fütyülni itt is? — s több efféle bolondságok, amikből sem hasznom, sem károm, ha jól meggondolom, bármiként történjenek is.

»Milyen boldogok voltak a középkori tudósok — mondja egy mostani jeles tudósunk —, kik még keveset tudván a természet titkaiból, azzal amit tudtak, magukat természetfölötti lényeknek hitték.«

Milyen boldog volnék én, ha nem ösmerném annyira az életet, amennyire ösmerem! Oh, hogy a tudás boldogtalanná tesz bennünket.

Hazafiság, szeretet, két magasztos érzés, aki hisz bennök. Engem kacajra fakasztanak, mert látom őket, hogy honnan származtak.

Csupa torzalakok közt járok. Az undok fekélyek, melyek bent vannak a lelkekben, kiülnek az arcokra. S énnekem nézнем kell azokat mindenütt.

*

Jókai beszédet tartott a mágnáskaszinóban. Nagyon megtisztelő dolog, tagadhatatlan, ott ülni Magyarország főurainak a fészkében, Magyarország főurai között a legfelül, Andrásy jobbján, Tisza Kálmán balján s koccintani a Széchenyi billikomával. Jól is esett az Jókainak, ki ezzel teljesen bevégezte hódítási útját.

Először meghódította a népet: ez tette naggyá.

Azután meghódította az udvart: ez tette előkelővé.

Most pedig végül meghódította a főurakat: ez teszi majd népszerűtlenné. Mert ha két nyeret nem lehet ülni egyszerre egy embernek, hármat még kevésbé lehet.

Elhangzott az emelkedett hangú díszbeszéd Jókai' eléállította a fényes képet a múltból ragyogó szavakkal, s lelkesítve mondá: törekedjünk oda, hogy a következő ezredévben elmondhassuk, az a Magyarország, melyről Széchenyi azt jósolta, hogy lesz, már *megvan*.

Fölhabzott a poharakban a pezsgő, s lelkesedés ült ki a méltóságos arcokra.

S mit jelent mindez?

Azt, hogy holnap megint elkezdnek kártyázni s kártyáznak egész a jövő díszebédig.

Szegény Jókai, mennyire tévesztett utakon jár!

Mennyire fájhat neki a Hugo Viktor sorsa.

Franciaország nagy költője febr. 26-án fogja ünnepelni 80-ik születési napját.

S milyen kolosszális ünnep lesz ez.

Párizs legszegényebb és leggazdagabb népe egyiránt oda fog járulni az Avenue d'Eylau-n levő lakására s virágokkal hinti be ajtóküszöbét — a költőnek, ki sohasem hízelgett senkinek.

Jókai elcserélte az ő virágjait rendjéért.

S most a kaszinóban sem vette elő az ostort, — hanem a selyemszálakat, melyekkel még szorosabban odakötötte magát az arisztokráciához.

*

Miről írjak még?

Elmondom, amit dr. Csajághy Adolf beszélt el előttem, ki nemrég jött meg Amerikából, melyet egészen beutazott.

»Az Ohio állam délkeleti részén — beszéli — egy csinos farmban öreg házaspár civakodott egymással, a kerítés mellett állva. Az anyóka arcát ki nem vehettem, hanem a galamb-ősz öreg emberé egészen ismerősnek látszott előttem.

„Én istenem, honnan ösmerem én ezt az embert?”

Közelebb érve, a töredezett angol nyelvből, melyen disputáltak, rájöttem, hogy ezek az angol szavak valóságos magyar mondatokba vannak beoltva.

„Hollah! — kiáltám —. Önök magyar emberek?”

No, lett erre nagy öröm. A nyakamba borultak, bevittek az épületbe s pálinkát és sajtot tettek elém.

„A bizony, lelkem, mi magyar emberek vagyunk. Mégpedig én magam szögedi menyecske voltam valaha, az uram meg tápéi ember.”

A sok „ö” betűt még most is megtartotta a néné-asszony, s van benne elég módja használni az angol szavaknál.

Ezer meg ezer kérdést intéztek hozzám, jártam-e valaha azon a tájékon, ösmerem-e Szegedet. Elmondták, miként származtak ide ezelőtt harminc évvel. „Az uram a katonafogdosás elől szökött meg legelőször Oláhországba”, oda aztán követte az asszony, ahonnan egy Svarz nevű zsidóval vándoroltak ki később Amerikába.

Az öregember, Szabó Ferenc uram, már elfeledte az anyanyelvét meglehetősen, alig tudott velem beszélni, de az asszony nyelve még mindig olyan hatalmasan pergett hazai nyelven, mintha egyebet sem tett volna azalatt a harminc év alatt, mint paprikát árult volna a szegedi piacon. Hiába, mégis csak többet ér az asszonyi nyelv!

„Hallottuk ám a nagy veszedelmet, galambom, ide is, ami Szegedet érte, meg bizonyosan Tápét is. Annyit sírtam, ódes uram, hogy ökölnyre kidagadt ez a kis látó szemem. Haza akartunk menni, galambom, haza mi, — mert hát rettenetes dolog azt ilyen távolról tudni.”

Lecsillapítottam a két öreget, elmondtam nekik mindent, amit tudtam, kiszínezve hatalmasan, hogy mik történnek

Szegeden: olyan nagy város lesz az maholnap, mint akár New Yorkból egy darab.

De ez aztán még jobban elszomorította az öregasszonyt. Hogy találja mármost ő meg emlékezetében azokat a helyeket és házakat abban a nagy idegen városban, amelyhez fiatalkori emlékei kötik.

Éjszakára is itt maradtam. Egész éjjel nem hagyott aludni a két öreg.

Kérdeztem tőlük, hogy megy gazdaságuk?

— Mindenütt bajjal, kedves uram! Otthon az az utálatos víz pusztította a termésünket, itt meg azok az utálatos mókusok.

Nagyot sóhajtott.

— Hej uram, csak egy kívánságom lenne már nekem ezen a világon. Mikor föltesznek a Szent Mihály lovára, ha az akkor mint valami tártos megindulna alattam, s meg sem állna előbb velem, — mint odahaza a *felsővárosi temetőben*.

Mikor másnap elmentem, az öregek úgy zokogtak, sírtak, mint a záporosó.«

A GÖDÖLLŐI PARASZT MEG A KIRÁLY

Mikor őfelsége harmadéve nyáron Gödöllőn volt, vadászat közben elmaradt kissé kíséraitól s látván egy dülőúton kocsija mellett ballagó parasztot, odament hozzá, s az úgynevezett »Avar«-dombra mutatva, kérdé, nem lehetne-e oda valami rövidebb ösvényen jutni. Őfelsége alkalmasint meg akarta előzni társait.

A paraszt nem ismerte meg a felséget, ki könnyű polgári ruhába volt öltözve, s tagadólag rázta nagy bozontos fejét anélkül, hogy csak egyetlen szót is pazarolt volna a feleletre.

E pillanatban sűrű puska lövések hangzottak föl.

— Mi volt ez? — kérdé a király önkénytelen, mintegy önmagától.

— Hát lövések — felelé a paraszt egykedvűen. — A királyék megint *itt*hon vannak.

A királynak tetszett ez a meleg szó, el is mosolyodott rajta a bajusza alatt.

- Nos, és ösmeri kend a királyékat?
- A felséges asszonyt láttam már vagy kétszer, de a férjét még nem. Nagyon keveset élnek együtt, úgy nézem.
- Hát nem tartja azt helyesnek?
- Helyes vagy nem helyes, hanem költséges lehet a két háztartás.
- Ugyan a király nagyon sokat költ? Mit gondol?
- Hát bizony kőthet vagy hatvanezret egy évben.
- Dejszen többet költ az — mondá a király.
- Nem a' — feleselt a paraszt —, már én csak jobban tudhatom, mint az úr.
- Miért?
- Mert én gödöllői ember vagyok: Fésüs-Katona János a nagy templom mögül.
- És csakugyan nem költ többet? De hát mit csinál akkor azzal a sok millióval?
- Megszedi magát, uram. *Úgy tesz, mint a tinnyei jegyző:* most, hogy im, halom lett a pénze, megházasítja a fiát s neki adja át a hivatalt, hadd boldoguljon az is.
- Ófelsége jóízűen nevetett, aztán kettős léptekkel sietett el az »Avar« felé.

Gödöllőn minden évben tartanak nagy szüretet a királyék is.

Ófelségeik a világért sem mulasztanak el az ősi magyar szokást: szívesen látott vendég ilyenkor a király szőlőiben boldog, boldogtalan, paraszt és mágnás össze-vissza.

De az udvarmesteri hivatal természetesen ófelségeik azon kegyes akaratát, hogy szőlőjükben ott lássák a környék népét, éppenúgy, mint bármily szőlősgazda, kivetkőzteti nemes formájából, mely (érdekességénél fogva szórul szóra közlöm szövegét) következő értesítéssel szokta évenként összehívni a környéket:

»A csász. királyi főudvarmesteri hivatal tudatja a környék lakosságával, hogy (ekkor és ekkor) a király ófelsége tulajdonát képező szőlőkben mindazok, kik tisztességesen öltöznek » kiknek modora kifogástalan, ő csász. kir. Felsőgeik legmagasabb óhajtásához képest, megjelenhetnek.«

Meg is szoktak jelenni a szüretéken a Podmaniczkyak, Sztárayak, Beniczkyek s a kisebb birtokos dzsentri, sőt nem kis számmal a föld népe is.

A múlt ősszel király és királyné tarackdurrogás közt megjelenvén, midőn előkelőbb szüreti vendégeikkel egy-két szót váltottak sorba, a király egyszerre elmosolyodik s egy öreg paraszt felé tartván, hangosan megszólítja:

— No, Fésüs-Katona János uram, igaza volt, csakugyan én is megházasítom a fiamat mint a tinnyeji jegyző.

[VÁLASZ A SZEGEDI SZÍNÜGY-EGYLET VÁLASZTMÁNYÁNAK]

Budapest, 1881. febr. 14.

Tisztelt szerkesztő úr!

A »Szeg. Napló« vasárnap ideérkezett számában látom a szegedi színügy-egylet egy naiv nyilatkozatát, mely zokon veszi egy kifejezésemet, mely nem éppen hízelgő, csak igazságos.

A választmány ennél fogva azt kívánja, nevezzem meg azokat az urakat, akik személyes indokból szavaznak, s azokat a személyes indokokat is.

Én nem személyekkel foglalkoztam, hanem az ügyel. A választmány téved, ha azt hiszi, hogy nekem nincs jogom az ő működésüket (köztevékenység lévén) megbírálni, és téved ha azt hiszi, hogy neki joga van ezért engem kikérdezni.

Én joggal mondok mint a tavalyi publikum egy volt tagja véleményt róluk: az lehet alapos vagy alaptalan, de egy *jogosult ítélet*, — az azonban, ha ők *önmagok* mondanak *önmagokról* véleményt — az semmi. Ennek a jogosultságát nem ösmerem el.

Naiv hát nagyon az a sztentori hangnyomat, hogy ez könnyelmű ráfogás, s igen *eredeti ötlet* kívánságnak, hogy ezt az állítást igazoljam.

Ám álljon ki valaki a független közönségből — értem: intelligens ember, aki ért a dologhoz, s tud okosan írni —,

s mondja, hogy állításom rágalom, és küldje azt el nekem Budapestre, ha neki tetszik, mert nem mindennap jutok a szegedi lapok olvasásához, s nem tudhatom, bennök mi áll, *szívesen leszek bővebb* — bár a nevekre akkor sem terjeszkedem ki, mert biz én nem is igen emlékezem a különben általam mélyen tisztelt színi választmány tagjainak becses neveire. Én csak eljárásukra és az eredményekre emlékezem. Fogadja sat.

Mikszáth Kálmán

MIRIÁM

vagy

A SZERELEM ÚTJA

Megfoghatlan, hanem mégis tény, hogy én az emberiségből ahhoz a nemhez vonzódom jobban, amelyikhez magam nem tartozom.

Hanem hát hiába, minden embernek megvannak a maga különöségei és szokásai. Azelőtt is megvoltak, most is megvannak.

Nekem a nőnem az a gyengém. Nekik sokat megbocsátok . . . mindent, a férfinemnek semmit.

Mióta rájöttem arra a szellemes definícióra, hogy a csók még a matézist is meghazudtolja, az örökkévaló tudományt, *mert egyet az egyből kivonva* (ahogy azt két csókolódó teszi) *marad kettő*; — azóta legokosabb dolognak tartom az asszonyokat tanulmányozni. Így még tán lehet belőlem öreg koromra tanult ember!

Öregszem-e már, az ősz szele hűti-e szívemet, vagy a legújabb francia iskola élén Balzac vett-e rajtam annyi erőt, hogy egy idő óta a hervadó nőkért rajongok? A »harminc éves asszony« az ideálom, az arc a hulló rózsákkal, a legnagyobb nap fénye a szemekben, őszi derű a homlokon.

. . . Egy lehelet a télből, s az ajkak meg lesznek fagyva, az arc meg lesz sárgulva, és színtelen lesz a homlok, hideg a

szem. Ez az utolsó napfény éppen olyan gyönyörű, becses, mint az első. A tavasz első napját mámorral szívja be az ember, s az őszi utolsó napját remegve látja lehanyatlani. A közből eső idő iránt pedig mindenki közönyös.

Ezért állítom föl azt a merész teóriát, hogy két édes szerelem van: az első és az utolsó.

Boldog, aki e kettő valamelyikét érzi, s még boldogabb, aki a kettő valamelyikét bírja.

Egy hervadó asszonynak a legutolsó szerelme, lehet-e ennél érdekesebb? Nem!

Egy címer, melyet fölfelé fordítanak, és senki sem fogja látni többé. Egy könyv, amelynek az utolsó lapjára beírja az ember saját nevét, és azt a könyvet sohasem olvassa el senki többé. Mennyi édes homály, mily rózsaszínű köd...

Hogy visszajutunk apródonként a »gyermekségre«! Valamikor (midőn még olyan epedve szoktuk várni a bajuszt, mint most a Tisza Kálmán bukását) a selyemsuhogás is lázba hozott bennünket, ha mindjárt a nagynénénk szoknyája is az, a fiatal, tizenöt-tizenhét éves leányokat, akik egy korban vannak velünk, kicsinyeljük, szerelmünket rendesen valamely huszonöt-harminc éves hölgy bírja, ki sok fájdalmat okoz azzal, hogy mint gyermekkel bánik velünk, sóhajtásainkat és olvadó pillantásainkat észre nem veszi.

Borzadva gondolok rá, hogy első költői heves szerelme-
met anyám egy barátnéja bírta, a derék Franciska néni, (egy kétmázsás szörnyeteg). Isten nyugosztalja meg a haló porában. Végelgyöngülésben halt meg tavaly és a kiscsoltói temetőben pihen. Megnézem a sírját tavaszkor, mert ha az Isten éltet, tavaszra tán eljutok a kiscsoltói temetőbe!

Mikor aztán húsz évesekké leszünk, ez a »lírikus korszak«. Akkor verseket írunk »Hozzá«, és akkor már nagyot változott a világ. Most már csak az üde szépségek tartják bilincsen szíveinket. És ezek többnyire sovány, halovány éteri lények, kik finom összhangban állanak tanulmányaink- és olvasmányainkkal: a »glaükopis Athené«-vel, Azraelével, a »Török világ«-ból, s még egy csomó költői teremtéssel, amik mind rózsabokorban jöttek a világra — vagy legalább fűzfabokorban, amennyiben többnyire csak a költők és írók által megénekelt példányok másolatai gyanánt jutnak szívünkbe.

A huszonöt év körül jön az »izmos szerelem«, melyet okos szerelemnek is nevezhetnék, ha kedvem volna fából vas-
karikát csinálni. Ez a »feleség választó« korszak, vagyis más
szavakkal: ez a szerelem szokta az embert szerencsétlenné tenni.

No, de ez nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz. Egészen
más szempontból vesszük a szerelem útját, azt kívánván
csupán konstatálni, hogy a huszonöt évtől kezdve az egészen
fiatal, tizenhat-tizenhét éves lányok dobogtatják a férfiszíve-
ket; a húszéves nő már »nem mai«, a huszonöt éves meg már
»satrapa«, vagy »vén Áspis«.

S minél idősebbekké leszünk, annál elasztikusabb, annál
nyúlékonyabb lesz az a tündér-szál, mely szívet szívvel össze-
fűz, s mindég távolabb keresi az ideált — persze *lemenő ágon*,
úgyhogy egészen eljut az ügyetlen, kedves »bakkfisch«-ekhez.

Oh, ezek az aranyos teremtések! Barackvirágszín arcaik-
kal, búzavirágszín hajukkal, kigörbített cipősarkaikkal, rövid
szoknyájukban! Milyen világ ez! Milyen tiszta és bájos kis
libák a zöld pázsiton! Egy idilli kép — az égből lelopva.

És azután? Mi jön azután? Feslő rózsabimbók után?

Megfejtethetlen ugrás — a rózsabimbók után jön a —
haraszt.

Micsoda bomlott sorrend, milyen rettenetes inkonzekven-
cia — de hasztalan ellene disputálni; a haraszt következik:
a »*harminczéves asszony*«.

A jóízű haraszt!

S a haraszt után nem fog következni már többé soha
semmi. Ez még az igazán rettenetes a szerelem útjában.

No, hát én már benne vagyok egy év óta a haraszt-
korszakban, amely után már semmi sem jön, s így jogosult
arra, hogy elhiggyem, miszerint mindent tudok, s hogy meg-
írjam a szerelem útját önöknek, akik még semmit sem tudnak,
mert a szerelemben, aki mindent nem tapasztalt, semmit sem
tud, aki pedig mindent tapasztalt, az még kevesebbet.

Annyi bizonyos, hogy teljes életemben szerencsétlen vol-
tam. Elméletileg mindig a barna nő az ideálom, gyermek-
koromtól egész eddig a pillanatig (Febr. 25. Este 5 óra 32
perc), s még sohasem bírtam barna nőbe komolyan bele-
szeretni. A nemezis szeszélye folytán akaratom ellen mindig
a szőke nők sebeztek meg szívemet. Összes szenvedéseimet

és boldogságomat nekik köszönhetem — pedig elméletben soha ki nem állhattam őket, s azzal a kijelentéssel is halok meg, hogy: *a szőke nők nem szépek.*

Ha ugyan még meghalok, — és a haraszt után még nem következik valami. Hátha, ki tudja, még egy új világ a remény hadd legyen örök.

A szerelem útja nem végződhetik be . . Ha maga a szerelem végtelen, annak kell lenni az útjának is.

Vagy legalább valami dűlőút vezet még tovább.

Igen, van még egy: *a szerelem — a nevekbe.*

De ezt már csak mi bolondok, poéták, az írók élvezzük különös kitüntetésből a sorstól, mert rászorgálunk mélyebb érzelmeinkkel. Az Isten ezzel prolongálja a legfőbb jót, fiatalságunkat.

Vékony úrbéri kárpótlás — de én igénybe veszem; ne mondják, hogy volt valamim, amit még el nem tékoztam.

Igen, *a szerelem a nevekbe* — ez következik a haraszt után.

Meglátunk egy szép asszonyt, megkérdezzük a nevét, s ő azt mondja dallamos hangon, hogy: »Miriám«.

A Miriámmal azután megösmarkedünk. A férj szórakozott ember, keveset foglalkozik kincsével. A szép asszonnyal annyi mindent összefecsegünk a vendéglőben, a vacsoránál és mindennap jobban megszokjuk itt-ott látni s hallani aprólékos napi történetét.

Ha pedig egyszer elmarad: mindjárt olyan üres a vendéglő, olyan üres az étlap, s olyan ügyetlenek a pincérek . S mindenütt ez az egy név zsong: »Miriám«.

Amint a vágató fiákerek összerobognak az utcán, mintha abba a taktusba menne ki: »Miriám« . .

Amint az ablak alatt tipegő boltőr meg-megkoppantja dárdájával a kövezetet, azok is úgy szólnak, hogy: »Miriám !«

Mindenből a »Miriám« név néz rád, gyöngéden, delejesen, a plakátok betűiből, a »Ruskij Myr«-ből, amely a falon függ. Miriám, Miriám ! Milyen szép név ez ! Bizonyisten, szerelmes vagyok ebbe a névbe !

Ebbe a névbe? Csak a névbe?

Ez az, amiről »már« nem merek gondolkozni.

S ez a »nem merek«, az a kőfal a szerelem útjának a *legvégén.*

»NÔTRE CHER JULES«

A mi kedves Gyulánk! Ki volna más, mint a Gyula, a szeretetre méltó Gyula, aki megunta a munkát és ki-nevezte maga helyett külügyminiszternek a Haymerlét.

Ő majd csak úgy odavetőleg fogja diktálni ezután — mint ahogy a Mahomed fehér galambja.

A kedves Gyula, aki még ma is érdekes ember, aki több mint egy évtizedig boldogította Ausztria-Magyarországot — s illő, hogy most már a débardeuröket boldogítsa legalább egy télen át.

Igen, ő még mindig érdekes. Göndör hajába csak gyéren férnek be az ezüst szálak. A történelmi nevezetességű haj még mindig majdnem a régi. A termet délceg és ruganyos, és a tipikus magyar arc még mindig olyan, mintha egy »kovács-legényé« lenne és nem egy kovács-majszteré, sőt még két szeméinek fénye is megvan — s megakad minden suhogó szoknyán.

Legalább, legalább,
Az a híre jár a városban.
A Grenvillei kis kaputól
Le a Blanc-utcai házig . . .

A nemes gróf egyike a legszeretetre méltóbb komédiásoknak — akiket csak fölmutathat a világ. A »Nôtre cher Jules« a leghazárdabb és legkönnyelműbb játékos mindazok között, akiket valaha ismertünk. S a politika az a hazárdjáték, amiben ő excellált. Az pedig olyan furcsa játék, hogy nem az vesz, aki játszik, hanem az is, aki nézi, aki túri.

Gyula gróf nem volt szerencsétlen államférfi, mert
Oh, ez a »mert«.

A történelem szörnyen meg lesz egyszer akadva, mikor a »mert« után oda kell tennie az indokolást.

Az igazán csak esetlegesség, hogy ő nem volt egészen szerencsétlen. Tetteiben nincs meg az okszerűség, sem arra, hogy szerencsés államférfi legyen, — sem arra, hogy szerencsétlen. Az ő tettei meg fogják akasztani a legzseniálisabb elemző főt is, hogy azokról tárgyilagos bírálatot mondjon. Az lehetetlenség.

És ez nem azért lehetetlenség, mintha Andrásy Gyula megfejthetetlen szfinx lenne. Ellenkezőleg, az a megfejthetetlen csak, hogy mi módon volt ő megfejthetetlen . . . s micsoda neve az optikai csalódásnak, melynek kápráztató ereje alatt őt cselekedni láttuk.

A történelem azt fogja írni róla, hogy nagy szerepet vitt, de mihelyt arra kerül a sor, hogy mi volt ezen szerep lényege — Clio keze megszibbad s nyíló koszorúját elejti.

Szegény Andrásy! Lesz-e még külügyminiszter? — nem lehet tudni, de hogy kevesebb nem akar lenni többé, az bizonyos.

Ő maga is így szólt egy ismerősömhöz:

— Énrólam már nem hiszik el, hogy közkatona is tudok lenni. Én hát nem is lépek föl képviselőnek a választáskor. Azonban a fiamat, Tivadart, választatom meg Zemplénben.

— Hol van most a fiatal gróf?

— Már mint a fiam? Ő Párizsban van. Nagy örömet okoz nekem öfelőle legújabbán az, hogy a Jockey-clubba bevették tagnak.

— Hogyan? Olyan nagy dolog az?

— Képzelheti ön. Titkos golyó-szavazás van. S egy fekete golyó elég, hogy be ne vegyék.

— Azt hát nem tréfadolog megreszkirozni.

— S én annál inkább aggódtam, mert gróf Beust írt nekem s azt a tanácsot adta, beszéljem le fiamat szándékáról, mert nem veszik be, s meglesz a csúfság.

— De hát miért ne vették volna be?

— A dolog igen egyszerű. A párizsiak neheztelnek reám, mert tudják, hogy Bismarck benső barátom. Akadhatott volna egy, akinek ez eszébe jut, s fekete golyóval szavaz.

— Ez igaz. Ha így állnak a dolgok, akkor az eredmény valóban meglepő.

— Na, tudja, a párizsi »Bébé club«-nak sokáig tagja voltam, sőt még most is az vagyok, bár a tagsági díjakat nem fizetem, mert azt írták, nekik nagy megtiszteltetésükre fog szolgálni, ha a nevemet benn hagyom örökké a tagok lajstromában. Nos, a Jockey-club tagjai jobbadán a Bébé club tagjaiból valók, s innen a kedvező eredmény, melynek fölötté

A régi Nemzeti Színház,
amely a Múzeum körút és Rákóczi út sarkán állott

VI.

Helvey Laura

A Népszínház, utóbb Nemzeti Színház — a Blaha Lujza téren
(A közelmúltban bontották le)

VIII.

Blaha Lujza

örülök, — mert ellenkező esetben szegény Tivadar vigasztalhatlan lett volna.

Szóba kerülvén a gróf lemondása, így szólt:

— Meguntam volt már a sok dolgot, és ott hagytam. Egészségi állapotom is romlani kezdett, megkértem hát a »császár«-t, hogy engem tegyen nyugalomba.

— Tette azt már excellenciád, úgy látszik, azelőtt is.

— Miből gondolja ön?

— Azon entrefilet-ből, mely egyszer lemondásáról a »Pester Lloyd«-ban megjelent.

A »Cousin le roi« elnevette magát.

— Ah, az csak egy tréfa volt — mondá a király cousinja (amely címet most Andrássy az aranyapjú alapján használja). Egy magyar főúr, akit megnevezni nem akarok (gr. Széchen Antal), gyanús volt előttem, mert sokat járkált a »császár«-hoz, előérzetem volt, hogy állásomra vágyik. — Bizonyos akartam lenni. S midőn ő Bécsből Ausseeba ment, azon szándékkal, hogy másfél évet ott fog tölteni, s ezek szerint búcsúzott el a szociétástól, — kedvem jött egy tréfát csinálni, mely egyszersmind igazolni fogja, ha gyanúm valóban alapos-e. Ekkor bocsátottam nyilvánosságra a kérdéses entrefilet-t lemondásomról. S íme az én emberem futárvonaton sietett vissza Bécsbe.

— Őszintén megvallva a dolgot, excellenciádnak az igazi lemondása sem látszik egészen komolynak.

— Igen, az emberek azt sejtik, hogy én állok a Haymerle háta mögött; pedig ez nem igaz, s egyetlen alapos indok sincs, mely azt támogatná. Mondjon ön, ha egyet is.

— Ott a király fölmentési kézírata, melyhez hasonlót sohasem adtak még a *bevégzett szolgálatoknak*.

— Hát a Radeckzyé?

— Radeckzy más. Egy aggastyán, aki egész életét az uralkodóháznak szentelte, de excellenciád forradalmi ember volt, valószínűtlen tehát, hogy e meleg kézirat csupán a múltat s ne a jövőt is illesse.

— Lehet, hogy igaza van — szólt Andrássy azon mosolyok egyikével, melyek őt oly szeretetreméltóvá teszik.

HELVEY LAURA

Én voltam az, aki egyszer azt írtam Helvey Lauráról, hogy az ördögnek kellene az olyan lány, mint ő, akit már összevissza csókolt. — a *múzsza*.

Most pedig azt mondom, hogy mi az ördögöt írjon arról egy prózaíró — akit már minden költő megénekelt?

Haját, szemét, elegáns mozdulatait, bágyadt mosolyát, kis lábait, sugár természetét, s keskeny, izgékony arcát aranyos kosarába szedte a költészet gyúlékony anyagnak.

Micsoda bókot mondjak én annak, aki a Helikon pézsmás tavaiban fürdik naponta?

Aphrodite hozzá van szokva a hullámokhoz és a mézhez.

*

Hanem Szeged nincs hozzászokva Aphroditéhez. S ha valakinek bókot kell mondani, az Szeged.

Mert bár nem jut eszünkbe megdicsérni soha a berket, hova a csalogány jár — mégis sokszor a berek érdeme az.

Egy idő óta a művészek szeretnek Szegedre járni, mert méltányolni tudják őket. Azon megállapodott, úgyszólván tömör tisztelet és becsülés várja ott őket, mely méltán megilleti a művészt, s mely csak kiváló műveltségi fokon álló népnek sajátja.

Helvey Laurát még nem ismerik Szegeden. De annál inkább ismerik, és pedig hosszabb idő óta Prielle Kornéliát, a szegedi színház tiszteletbeli tagját.

Gondoljanak önök arra az időre, mikor még Prielle Kornéliát csak *rövid idő óta* ismerték — s önök előtt áll Helvey Laura.

Ennél nagyobb bókot nem mondhattam Helvey Laurának.

És mégsem őt illeti az annyira, mint a nemzetet, mely nagy művészeit *folytatásokban* láthatja.

*

Helvey Laura már mint színházképezdei növendék kivált egy fejjel társai közül, s azóta, mint a Nemzeti Színház tagjának, egy fokozatos haladás az útja.

De könnyű ott haladni, ahol jázminok nyílnak kétfelől az út mentén. Könnyű azért, mert diadalút: a hódolat jár előtte. Könnyű neki, mert ha elunja a virágillatot, ha a hódolat felé nyújtott kezét elereszti, ha magára marad, akkor ott van a saját *szárnya*. Ha ráunt arra, hogy *menjen*, vagy arra, hogy *vigyék*, fogja magát és *röpül*.

S mégis ez a haladás nem tarthat már sokáig, — mert közel áll a tökélyhez.

Legjobb alakításainak egyike a Dóra, melyet Szegeden is be fog mutatni. Ezzel tűnt föl Pesten, s ebben ösmerték el legelőször művésznőnek.

Azóta mind-mind nagyobb tért kezd elfoglalni, s ma már a nagy tehetséget és a művészi alkotás erejét senki sem tagadhatja meg tőle.

A fővárosban az ő szereplése óta egy új, terjedő hitvallás van: a Helvey-kultusz. A legmodernebb szekta látható istennővel. (Nincs is szebb dolog a világon, mint a pozitív.)

Sok szívet összetört, mint nő.

És még több szívet tett épebbé, mint művésznő.

De szerencséje van. A nő által összetört szívek rózsaszín porából a művésznő számára nőttek babérok.

A világ el van fogulva kedvencei iránt. Hibáikat is javukra kamatoztatja.

S ez az elfogultság szépíti meg a világot.

*

A szegediek is bizonyosan el lesznek fogulva Helvey Laura iránt: mert a nő annyira praejudikál a művésznőnek, hogy tisztán ki nem ösmerhetni — mi tetszik jobban benne, ő maga-e, vagy a játéka?

Az ember alig várja, hogy megöregedjék, s csak a művésznőt láthassa . .

És mégis sajnálja a leányt is.

E kettős presszió igen zavarólag hat, — de hát már csak nyugodjunk meg benne jámborul.

Még a toalettjeiről is szólanom kellene. A legszebb toaettek, amiket csak valaha látnak a nemzeti színpadon. És mégsem tesz velük hatást.

Mert hát ki venné észre Helvey Laurán a ruhát?

Csak másnap jut eszünkbe, hogy miképpen is volt tulajdonképp öltözve.

Addig, míg a színpadon van, ő maga *uralkodik*, s semmi egyebet nem lát az ember.

Mikor először láttam életemben a színpadon, azt kívántam magamban, hogy *bárcsak egyszer nappal láthatnám*.

Mikor az utcán láttam nappal, egyszerre az lett vágyam, hogy *bárcsak mindig este lássam ezentúl*.

Mikor pedig minden este láttam, azt óhajtottam, hogy *bárcsak sohasem láttam volna Helvey Laurát, ha már örökké nem láthatom*.

És ebben van röviden benne az ő hatása és arcképe.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

Vasárnap. Hétfő. Kedd:

Az orosz cár halála nem csinált olyan szenzációt Budapesten, mint gondolni lehetett volna; körülbelül az éjfélti órákban terjedt el a hír a lakosság közt, hogy, mint porosz Vilmos mondaná az ő örökös naivitásával: »a nagy kíséret sem ért semmit«, a cár mégis áldozatul esett a nihilista merényleteknek. A szívesen hirdetett frázis, hogy a fölkenet királyok élete fölött a mennyei gondviselés őrködik, színehagyottabb lett. Bizony ők is csak emberek, törékenyek és aprók azon erő ellenében, melyet a népek haragja szül.

Szomorú vég egy uralkodóra nézve, ki ilyen szerencsétlen halállal múlik ki, s még e szerencsétlenség sem képes részvétet kelteni iránta a szívekben.

Nagy mozgás és szenzáció csak a börze-körökben volt. Én éppen egy börziáner feleségével diskurálgattam a »Koroná«-ban, midőn az első sürgöny érkezett. Még vagy öt-hat börziáner volt itt a szép menyecske asztalánál kívülem, s többek között a férje, kit a zöld szemű szörnyeteg fojtogat, s Othello óta sohasem volt mása, nincs az az áspis kígyó, amint a feleségét őrzi — s íme, egyszerre jön a telegram s egy szempillantás alatt nem volt ott egyetlen börziáner sem, hanyatt-homlok szaladtak ki arra, ki erre, hogy a nagy ese-

ménynek hasznát vegyék olyanoknál, kik még a dologról nem tudnak. A kis menyecske ott maradt a nyakamon, éjféltáján került vissza nagy nehezen a férje, mialatt bizonyosan csinált egy-két jó »geschäfft«-et. A zöld szemű szörnyet legyőzte a sápadt szörny, a Mammon.

Hogy a bőrzére az első percekben nagy befolyású volt a cár meggyilkoltatása, s hogy ma már egészen a rendes kerékvágásba jutott minden, annak oka az, mert egészséges ésszel nem lehetett elképzelni, hogy a nihilisták minden jelentékenyebb, messzebbre kiható cél nélkül követték el a gyilkosságot.

Pedig — úgy látszik — terv nélküli fanatizmus volt az egész; az elkövetett bűnnek még az a mentsége sem lehet, hogy az milliók voltáért történt, mert a gyenge, beteg cár helyett most egy erős ember kezébe jutott a gyepelő, melynek Oroszországban *korbács* a neve.

*

Wahrmann Mór képviselő mondta egy ízben: »Egy tulajdonságom van, amit röstellek, pedig még az is *fényes tulajdonság*, t. i. kopasz vagyok.«

Hát Jókainak is végre akadt olyan cselekedete, amiben meg nem botránkoztak sem a kritikusok, sem a nagy hazafiak.

Meghívta hétfőn a hírlapírói választmányt a Szikszayba ebédre, hogy a rettenetes nagy menyhalat megegyék, amit a temesvári kollegák küldtek egy elmés levél kíséretében.

Ilyenkor látszik, amint rózsaszínű kedélybe esnek a derék magyar hírlapírók, hogy itt sohasem ver gyökeret a nihilizmus. A terített asztal, a jó konyha, a bor a mi ideálunk; miattunk aztán uralkodhatnak a királyok, ahogy nekik tetszik. Bolondos ábrándok és chimérák nem háborgatják az agyvelőket, s ha van is valakinek valami keserűsége, az mind megfér egy-két frázisban, a vezércikkben. A bor, a jó ebéd jókedvet csepegtet a magyarba, s akinek jó kedve van, az — nem öl, csak ölel.

Hanem azért ezzel az ebéddel mégis történt egy kis malheur, amiből nyilván kilátszik, hogy Jókainak ez az egy okos cselekedete sem találkozott mindenütt méltánnyal. Hiába, ő már olyan, mint az általa megírt »szerencsétlen szélkakas«, minden dolga úgy fordul, hogy azzal sohase leheszen mindenki megelégedve.

Valami német journalist, minthogy az ebéd a cár gyilkosságát követő napon tartatott, megsürgönyözte egy nagy bécsi lapnak, hogy a magyar hírlapírók Jókaival élükön, díszebédet rendeztek a cár meggyilkoltatása örömére. No iszen, nem is kap Jókai többé udvari kitüntetést.

Szegény temesvári hal! Gondoltad volna-e valaha, mikor még ott úsztal valahol a víz ezüst fodrocskái közt, hogy mekkora demonstráció leszen a te temetésed!

Egész korrekt járt el Komócsy József, mikor azt indítványozta Nagy Miklósnak, hogy adja ki a halhatatlan hal arcképét a »Vasárnapi Ujság«-ban. Ilyen ügysem volt még!

Dacára annak, hogy a »nihilisták« (mert a legtöbbje csakugyan nihilista a magyar hírlapíróknak) lakmározának, számos pohárköszöntéseket ejtve és »a hal halálából hála« szövegű sürgönyt menesztve Temesvárra, az ebéd mégis mameluk színezetű volt, mert a szegény Eötvös Károly fölött köszörülte az esztét mindenki.

De a legsikerültebb az Ábrányi Kornél élce volt.

— Fogadjunk — mondá Eötvös —, hogy kormányra jutunk.

— Te igen, hanem a szélsőbaloldal soha.

*

Tegnap, szerdán, a március 15-ét tartották meg a föllobogózt, földíszített Egyetem téren.

Az ünnepély a szokott lelkesedéssel lett megülve, de volt kiemelkedőbb mozzanata is, az ősz Tánacsics Mihály megérkezése, kit tegnap 33 éve, hasonlóan mint most »vállaira emelve« vitt a nép lakására.

A szegény öregnek jól esett a megemlékezés, az egykori dicsőségéből ez a kis morzsa. De az ünnepélyt is nagyban emelte e tény, mely a »Fővárosi Lapok«-nak jutott legelőbb eszébe, s ennek indítványára hitta meg az ifjúság az összerokadt agg embert, ki egyik vidéki városkában él jelenleg, a mostoha jelentől a múlthoz fordulva melegítő fénysugarakért.

A jelenlegi »Március 15-e«, mint helyesen jegyzé meg egy szónokoló ifjú, abban a tekintetben is haladás, amennyiben a halottak fekvőhelyéről, a temetőből áthozatott az élők városába, s megvan adva az első lökés, hogy a szabadság

napjának évfordulója nagy nemzeti ünnep legyen a jövőben, mely nem csupán az ifjúság, hanem az egész nemzet szívét áthatja. Mert amely nép nem becsüli a szabadságot, nem is érdemli. Márpedig azt, hogy megérdemeljük, külsőleg is mutatni kell, imponánsan, mert, ha a királyoknak vannak hagyományaik és emlékeik, melyek a népeknek imponálnak, nekünk, a népnek is kell hogy legyenek hagyományaink, emlékeink, és imponáljanak a királyoknak.

SZEGEDI EMLÉKEK BUDAPESTEN

Vajmi kevés az, ami Budapesten Szegedre emlékezteti az embert. Liphay Pál, aki a »Magyar nyomok Párizsban« című cikksorozatot írta, több magyar emléket bírt a külföldön fölfedezni, mint amennyi szegedi emléket én Budapesten, pedig ha nem keresem is, föltűnik mindaz, ami Szegedre vonatkozik, legyen az reklám-firma vagy akármi.

Itt van legelőbb a »Café Szegedin« a Dohány utca szögletén, egy valóságos fiók-börze, hol a kisebb kaliberű pénzemberek csalják egymást. Ha Istóczynek rendelkezésére állának a nihilisták segédeszközei és karjai, már régen levegőbe röpítette volna e rettenetes fészket, melyben naponta ezer meg ezer geschäft jön létre. Különben ez a kávéház éppen úgy lehetne mezőtúri vagy jeruzsálemi, mint szegedi.

Boldog Kecskemét és Nagykőrös érdemes városa, melyek közül az elsőnek palotája van a fővárosban, és egy egész utcája (a Kecskeméti utca), a másíknak pedig emeletes háza a József-külvárosban, s borzasztó rozzant az ma és kopott még, de hinni lehet, hogy a százados gyűlölség a két nemes város között ezen a téren is megtermi a versenyt s olyan fényes palotát kanyarít Nagykőrös, hogy még a Múzeum is csak parasztviskó lesz mellette. Az igaz, hogy a magyarságban nehéz lesz túltennie Kecskeméten, mert a hét vezért már Kecskemét engagírozta, házörzöknek a homlokzaton.

A mi Szegedünk szegény, — ő csak idegen a fővárosban.

Olyan, mint egy özvegyasszony, akinek csak könnyei vannak és néha nagy elvétve egy mosolya.

De ez a mosoly drágább, értékesebb a földi vagyonnál. S azok a könnyek drágábbak a mosolynál.

No, de maradjunk csak a mosolynál.

A Stáció utcában ménkő nagy tulipiros ember van lefestve a hentes-bolt firmájául. Már messziről meglátszik, hogy a Herman Ottó választókerületébe tartozik, az *elégületlenek* közé, mert tripla tokája vagyon, s a hasa erősen kidomborodik az átkos közös ügy soványító rabláncai közt.

»Mészárszék a szegedi emberhez.«

Olcsó borjúhús kapható.

Budán a Tabánban pedig egy kurtakocsma cégtáblája dicsőíti a szegedi női szépséget. A modell alkalmasint a Kiss Dávid-féle ház előtti piacról van véve, no de ez nem tesz semmit. Annál szebb a vers:

Polgári bormérés a szegedi menyecskéhez.

Itt nagyobb az icce, itt különb bort mérnek.
Fele áron adják szegedi legénynek.

Csak mindenütt csalogatós a szegedi menyecske!

Mióta a Lukácsi rossz darabja »A pók és a szegedi menyecske« letűnt a repertoárokról, azóta Szeged a literatúrában nem létezik. Általában csodálatos az, hogy a hazai írók és költők nem fordulnak soha e város felé, hogy azt a nemzet előtt megszépítsék s benépesítsék az utókor előtt a tradíciók regényes árnyaival, melyeknek suhogása szentté teszi a földet, mosolygóvá az eget fölötte, értelmessé a folyam tompa zuhogását, andalítóvá a levegőt és beszédessé a fűszálakat.

Nem elég költői-e nekik a föld, melyet az ígésző Tisza szel keresztül éppen abban a pillanatban, midőn a kisebbik, szebbik haza ezüst folyója, a Maros beleszakad regényes füzesek suttogásába vesző hömpölygéssel? Nem-e elég magyar a város arra, hogy a magyar múzsák picike lábai megérintsék köveit, göröngyeit, s megszédjék magukat virággal, amit a magyar róna termel.

Vagy nem teremne ott virág? Hogy nem akad kéz, mely érte nyúljon. Hát csak a vastag próza az ott? És ahol minden

ember kövér lesz, azt a földet joggal soványnak tartják a múzsák? Lehetetlen.

És mégis íróink Debrecen múltjához fordulnak tárgyakért; Jókai rég megaranyozta tollával minden zegét-zugát a kálvinista Rómának, csak a mi kedves Szegedünkről beszélnek úgy itt a döntő körökben, mint valami »terra incognita«-ról, mintha Indiában feküdnék, vagy valahol a Gangesz partján.

Mert nem elég, hogy a lapok két megírt betű »O. E.« aláírással minden áldott nap elregisztrálják, mit mivel a nagyméltóságú királyi biztosság és a tekintetes magisztratus; ezek sablonok s olyanok, mint a tiszavirág, egy napig tartanak. De még ezekből nem lehet megösmerni az embereket. S akiket nem ösmerünk, *azokat nem is szerethetjük*, tehetünk érdekükben valamit, de nem lelkesülünk értük.

Nekem már régen föltűnt ez az »agyonhallgatása« Szegednek — mert nem jelentéktelen dolog az, legalább nem annyira, mint amilyennek láttuk, mert a városok, ha ügyesek, éppen úgy hasznát vehetik a nimbusznak, a rózsaszínű ködnek, mely kéményeik szürke füstjébe vegyül, mint egyes emberek. Nagy tőke az, csak föl kell tudni használni.

Párizsnak milliárdokat jövedelmez pusztá nimbusza, Velencének milliókat.

De nagyon is messze mentem tárgyamtól. Kissé magas az, és nehéz röviden megérlelni, hosszabban pedig nem telik.

Még csak egyet, hogy Jókai sem váltotta be ígétét, amikor megígérte, hogy a legközelebbi regénye Szegeden is szerepelt fog. Maradt biz ő a görbe országban, mind a két regényével, a »Páter Péter«-rel éppúgy, mint a »Kik kétszer halnak meg« cíművel.

Most veszem észre, hogy a budapesti »Szegedi emlékek«-ről írva, olyanokért sopánkodom, amelyek nincsenek, maradjunk azok mellett, amik vannak.

Hát nem elég dicsőség az, hogy mindenféle étlapon ott van a híres »Szegedi halászlé« kiírva, s a kellerek még külön is ajánlgatják kedvenc vendégeiknek a téglaszínű kotyvalékot, — melytől a szegedi ember (kivált a felsővárosi) — tíz virginiát teszek egy civilszivar ellen — szörnyethalna, s az én kedves emlékezetű doktorom, Herczl Fülöp, mérgezési tüneteket konstatálna rajta.

A Király utcai Pattantyus-kocsmában ki van írva plakáton a falakon: »A felszolgálatot szegedi fiatal leányok eszközlik«.

No, már ezeket megnézem, gondoltam. De bizony nem találtam rajtuk semmi szegedi szabálytalanságot.

Mert a szegedi szabályos szépségnek a szabálytalanság az ismertető jele. Aki Szegeden egyszer-kétszer fordul meg, az szörnyen rútnak találja a nőket. Sokszor hallom e véleményt, s azzal szoktam elütni, hogy bizony szépek azok, csak tíz esztendeig kell őket megszokni. Nekem már csak nyolc esztendő hiányzik — a szépségükből.

Hanem a »Pattantyus-leányokhoz« egy század se sok.

És ezek igazán szegediek, vagy legalább mondják, hogy azok — s jól megy az üzlet e kis csalással.

Íme, itt van, amit demonstrálni akartam fennebb, hogy a nimbusz élelmes emberek kezében — pénz.

A szegedi nők nimbusza — immár mint árucikk is szerepel a világpiacon s jó sokat jövedelmez a buksi fejű szőke kocsmárosnak s valami keveset a pincérnőknek is, — kik bizonyosan valahol Szatymazon szüreteltek akkor, amikor Szegeden a szépséget osztogatták.

GRÓF ZICHY GÉZA

Homért hét város vitatta, hogy ő oda való. Nekünk is van egy nagy nemzeti költőnk, akinek születése fölött két város versengett.

Hanem mindezeknél nagyobb dolog az, hogy gróf Zichy Géza fölött meg az összes irodalmi és művészi körök háborút folytatnak egymással, hogy hova tartozik tulajdonképpen.

És ő még azt sem teheti, hogy az egyik kezét odanyújtaná a művészeknek, a másikat az íróknak: »osztozatok meg rajtam«.

A nemes grófnak csak egy keze van.

Az »írói és művészi kör« úgy segít ezen, hogy egy évben író címén választja be az igazgató-bizottságba, a másik évben művész címén.

*

Kölcseynek csak egy szeme volt, és mégis többet és messzebb látott vele, mint összes kortársai; Zichynek is olyan ez az egy keze, hogy többet ér ötvennél.

Zichy Gézáról írva nem lehet céloz azon sablonszerű periódusokat és frázisokat megírni, melyeket a lapok róla és játékáról hoznak, kivált mióta jótékonysági művészi körútját teszi.

Hogy miként játszik, azt hallani fogják, hogy kezét egy vadászat alkalmával elvesztette, s hogy, midőn már jobb keze nem volt, a múzsák eléje lejtettek picike tündér-lábacs-káikkal, és balkézen fogva magukkal vitték — azt is már minden ember tudja, mert Zichy Gézát még akkor is minden művelt magyar ösmerné, ha a zongora nem lenne föltalálva: az ő egyik kezét két múzsa fogta. S ő egyformán hálás mind a kettő iránt.

Már körülbelül tíz éve annak, hogy a gróf mint író föltűnt a »Fővárosi Lapok«-ban szép verseivel.

Később mindinkább beleolvadt az irodalmi életbe, egyik alapító-tagja lett a Petőfi Társaságnak, majd mintegy négy év előtt irodalmi érdemeiért a Kisfaludy Társaság is tagjai közé választá.

Művészi sikerei sem kisebbek.

A külföldön éppúgy, mint itthon, méltánylattal szólnak nemes fölfogásáról a játékban és bámulattal csodás technikájáról.

Egy Budapesten tartott hangverseny alkalmával a fölzúgott tapsvihár után, melyet Zichy aratott, maga az ősz maestro, Liszt is így szólt lelkesülten:

»Ennyit már magam sem akartam.«

Széli Kálmán pedig (még akkor pénzügyminiszter volt) kezét kövér tenyerébe süllyesztve, dűnnyögé:

»Ha még egyszer hallom, adót vetek ki a jobb kézre, mert az valóságos luxusnak bizonyul.«

*

Zichy gróf egyike azon mágnásainknak, aminők minden időben és korban voltak, hogy a többiekért — folytonosan kiengesztelve tartsák a nemzetet.

Egy ember, akinek tizenötezer hold földje van, s aki mégis minden idejét a közügyeknek, az irodalomnak szenteli, méltán megérdemli, hogy mindenki megbecsülje.

De nem is panaszkodhat. Legszebben bizonyult ez be a kaszinói utcai zavargások alkalmával.

A rakoncátlan tömeg, melyet ezeken a napokon fölötté ingerelek a címerek, egy címeres kocsit tartóztatott föl a Hatvani utcán.

A vezetők durván rántották föl a kocsi ajtaját, ahonnan gróf Zichy Géza halavány, szőke fürtös feje tűnt szemükbe.

— A fékezű gróf! — kiálták. — Az a nemzet embere! — és betették szépen a kocsjajtót.

A fogat harsogó éljenek közt ment odább.

*

Zichyt a fiatal Teleky Sándor gróf fogja elkísérni Szegedre. Nekem legalább Teleky azt mondta. Hanem azért vele lesz az öreg Liszt is, legalább lélekben. Soha egy mester és tanítvány még úgy össze nem olvadt, mint ők ketten. Rajongó szeretettel csüggnek egymáson.

S ilyenkor télen, mikor a világhírű öreg *idehaza* van, már-már a zene felé hajlítja hajlama a grófot, annyira, hogy távozóban látjuk benne az író.

De az csak tavaszig tart.

Amint aztán tavasszal kihajtanak a völgyek, lombok, dalolni kezdenek a pacsirták, kiszökdülnek a mezők, a fecskék megjönnek, az öreg pedig elmegy, megint az író lép előtérbe Zichyben.

A történelem nem mutathat Janus arcot ennél rokonszenvesebbet.

De elég ennyi. Önök, szegediek, látni és élvezni fogják. S kísérje le oda bárki is — visszakísérni már az önök rokonszenve és egész szíve fogja.

S ez az a fejedelmi kíséret, az a ragyogás, fény — mely még a Zichy nevet is emeli.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

Általában a tiszai áradások, de különösen Szeged sorsa fájdalmas részvétet ébresztett a fővárosban, s már csak maga azon tény is, hogy Szegedet újból *féltetni kell*, nagyon alászállítá ama bizalmat, mely a rekonstrukció védelmi részét illette. — Mindenki kérdi: De hát mi történt akkor Szegeden? Házak építettek. Igen, de az a lehető legrosszabb eljárás volt, házakat építeni éppen oda, ahol a legkevésbé biztosak. Vagy teljesen lehetetlen volna Szeged biztosítása az árvíz ellen?

Szakértő körökben kezdik belátni Stefanovics lovag sok alkalommal hangoztatott nézetének helyességét, hogy a Vaskapunál kellene kiszélesíteni a Dunát, hogy a lefolyási processzus gyorsabb legyen. Annyi bizonyos, hogy az ideai állapotokon is okulva tenni kell valamit. Felső-Magyarország úgyszólván tönkrement, elszegényedett, meg kell menteni legalább az Alföldet. Úgy látszik, végre is nem marad fönn egyéb, mint kinyitani a régi ártereket, s a szabályozások által nyert praecarius négy millió hold földet átengedni a víz torkának. Úgyszólván többé kerül e föld védelme, mint amennyit jövedelmez.

Egy nagy tekintélyű angol mérnök, Sir Browning, ki tegnapelőtt jött meg Szentendréről (Magyarországon éppen az árvizek tanulmányozása végett időzik), *azon véleményben van, — hogy a külföldi szakértők munkálata föltűnő, s nagy könnyelműség volna megreszkírozni az államnak az óriási költséget, melyet az ahhoz való alkalmazkodás fölemésztene, a Kazán szoros kitérítése sem érne sokat; egy a medence rendszert ajánló tervet fog kidolgozni Lónyaival, s a kormányt benyújtani, mely öszerinte örök időkre biztosítani fogja a Tiszavidéket az árvizektől.*

Szeged sorsa iránt őfelsége is melegen érdeklődik, s az udvarnál is az most a leggyakoribb kérdés: »Mi hír Szegedről?«

De ez nem jól van így. Én részemről meg vagyok győződve, hogy a körtöltés meg fogja védelmezni a várost, s nagy tapintatlanságnak tartom, hogy a sajtó oly túlságosan meghúzza a lármaharangot.

A jajveszéklésnek — megengedem — lehet még gyakorlati haszna is egyébütt, mert a kormánytól ki lehet préselni

egypár ezer forintot, de Szegeden, még ha csakugyan valószínű lenne is a veszély, nagy tapintatlanság félelmet árulni el. Az omnipotens királyi biztos úgyszintén jelen van, azt hát nem kell nagyzólásokkal tevékenységre informálni, — egyéb tekintetben pedig fölötte árt a város *jövőjének* az, hogy a *katasztrófa lehetősége ismét fönnforgott*. Ezt nem szabad lett volna elárulni. Az ottani sajtó nem is tette, de a fővárosi újságok szenzációs híreket hajhászva sokszor válnak alkalmatlan prókátorokká. Az erő és a biztosság látszata éppen azt a benyomást teszi az emberekre, mint maga az erő és a biztosság. És ez így van megfordítva is. A szegény Szeged megint úgy áll a világ tudalmában, mint ahol egy romboló árvíz megint lehetséges.

*

De a fővárosból írva, hadd mondjak valamit a napok legfontosabb társadalmi eseményéről.

A mágnások is jók valamire, s mikor egy-egy olyan fényes ünnepély esik meg, mint a múlt heti lovagjáték, a szegény ember szinte belekönnyebbül a gondolatba, hogy: »nini! hiszen még vannak urak is a világon.«

Egy tizenötforintos potyajeggyel, melyet a jámbor újságíró szeretne készpénzre fölváltani, ha nem restellné, beeresztik az embert ezen arisztokratikus helyre, mely a canaille előtt a világ elejétől fogva zárva van, s mely most mégis a legdemokratikusabb hely volt, mert a mágnások komédiáztak a publikumnak.

Az emelvény is tele volt a legdisztingváltabb közönséggel, mely ragyogó szemekkel, úgyszólván kéjjel nyelte a fejedelmi látványt, mely tulajdonképp mégsem volt egyéb, mint egy rossz cirkuszi mutatvány.

Hanem persze, mikor a lovarnök gróf Andrassy Ilona meg Irma, kiket az illúzió rózsaszín köde istennőknek emel ki, milyen szépen ülnek a nyeregben!... kivált Ilona grófné. Déleceg termete hogy meghajlik, sötét haja milyen fenségesen illik hófehér selyemruhájához.

Éz aztán az igazi quadrille! Az a gyalog tánc, most olyan nagyon közönségesnek tűnik föl már: hogy is lehet abban gyönyörködni? Lóhátról koketirozni, ez csak az igazi. Kár,

hogy a négyeseket németül rendezte Edelsheim-Gyulai, ki a szakállát is levétette ez alkalomból.

Az urak és hölgyek XIV. Lajos korabeli köntösökben voltak, melyhez — kivált Edelsheimnak — igen jól illett a szemüveg.

Az előttem való padban két főúri roué ült, s ők is XIV. Lajos felől beszélgettek. Ma az volt a sikk.

— Charmant egy király volt a XIV. Louis. Egy ember, aki a ruhával tette magát halhatatlanná. Milyen siker, barátom! Hogy valaki háborút csinált, ostoba könyveket firkált és nevezetes lett, az semmi, azt sok ember megtette, de a ruha, barátom, a ruha . . .

— Oh, én imádom XIV. Lajost — mondá a másik roué —, mikor Párizsban jártam, egy műárustól megszerkeztem egy óáltala használt rokokó széket és az ágymelegítőjét .

— Hogyan! Maintenon asszonyt?

— Pszt! Te nagyon tudod a történelmet.

*

A karusszelnek egypár gixeren kívül, amiket nem lehet vendégszereplőktől rossz néven venni, két kellemetlen epizódja is volt.

Az egyik a török konzul neheztelése, melyről már a lapok is írtak, amiért török fejeket használtak céltáblának, a másik az orosz konzul udvariatlansága, ki gúnyosan körülnézett a szereplők között, s fumigatív kérdé Andrássytól:

— De édes gróf, hol vannak hát azok a szép magyar hölgyek, amelyekről önök nekem beszéltek? Én nem látom őket.

Bár durva és sértő is az orosz konzul e kérdése, mely hirtelen elterjedt s nagy fölháborodást szült, némileg mégis indokolt volt, mert az Andrássy-comtesseken kívül csakugyan nem volt egyetlen szép nő sem.

No, de az orosz konzul még nem a walesi herceg, akinek a kedvéért mesterségesen lettek összegyűjtve itt-jártakor a legszebb arcok és a termetek, akiket csak termett Felső-Magyarország nemessége — hol a csodaszépekből hadsereget lehet sorozni.

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

(Helvey Laura házassága. A Kossuth — Görgei hecc.
A magyar arisztokrácia.)

Hát már egyszer söpörjünk a saját házunk körül.

Önök még bizonyosan nem tudják, hogy a szép Helvey Laura férjhez megy, mégpedig Nagy Imréhez, a Nemzeti Színház tagjához. Ez most a főesemény, mely még a trónörökös házassági készülődéseitől is elvonja egy pillanatra a közfigyelmet.

Úgy van, a kedves társalgási művésznő, melyről immár úgy folyik a vita szakértő körökben, nagyobb-e Prielle Kornéliánál? — most olyan »nehéz szerepre«
vállalkozik, melyet a legnagyobb művésznők sem bírnak kellően betölteni, mert abban a művészet, alakoskodás és játék nagy hiba.

Azelőtt senki sem vette komolyan a színészek házasságát. Sőt a derék Kerekes István, volt erdélyi református lelkész, éppenséggel azt a tréfát engedte meg magának Szerdahelyi Kálmánnal, hogy midőn az *első nejétől* (Prielle Kornélia volt a második) válni akarván, fölkeresé evégből nejével együtt a derék ősz papot, aki két év előtt összeeskette őket, s ki a legtekintélyesebb református pap volt Erdélyben, az, miután kinyilatkoztatták, hogy minden áron válni akarnak s tanácsát kérték a szükséges törvényes lépések iránt, így szólott haragosan:

— Nincs szükségetek semmire. Szét vagytok válva, Amen! Volt annyi eszem, hogy sose jegyeztelek be az anyakönyvbe!

Ilyesmi is csak a mi kedves, eredetiségekben gazdag hazánkban történhetik meg, de mélyen jellemzi a kort, mely a színész-házasságokat nem vette komolyan.

Ma se venné talán . . . de miután most már komoly házasság egyáltalán nincs, a színész-házasság is *olyan lett, mint a többi*. Nem ők lettek jobbak, hanem mi lettünk mindnyájan rosszabbak.

Hanem azért legyen a Helvey Laura házassága szerencsés kivétel. Hiszen semmi sem lehetetlen! S óréa úgysem illik,

amit Bukovay Absentius mondott találóan Blaháné esküvőjén:

— Csak az vigasztal, hogy ez a Blaháné még az én feleségem is lehet.

A házasság öldöklő voltából jut eszembe, hogy Új-Zélandban a fiatalok agyon szokták ütni az öreg embereket és megeszik.

A dologban van valami gyakorlati, kétségtelenül, de itt a civilizáció országaiban egy kevésbé mégis izléstelen dolog. Az öregek húsa nem jóízű.

Pedig itt is nagyban gyakorolják ezt a szokást, kivált frói körökben. Nincs az a nap, hogy valakit meg ne együnk vacsorára vagy délután a fekete kávé mellett.

X. vagy Y. író nagy számár, B. vagy Z. államférfiú nagy gazember. Egyik is, másik is svindlivel szerezte a népszerűséget sat.

A fiatalabb nemzedéknek, mely már türelmetlenül várja a helyeket, miket az öregek elfoglalnak előlük, régi nyavalyája már a megszólás és mocskolás ezer meg ezer neme.

És senki sem gondolja, hogy valaha mi is öregek leszünk, s a fiatal generáció szinte agyonüt s meg fog enni, kit nyersen, kit megfőve.

De, fájdalom, az öregek sem jobbak, talán éppen ők adják a rossz példát.

Itt van a Görgei—Kossuth-ügy. Itt van a »Petőfi-e vagy Arany?« röpirat.

Az egyikben, miután Görgeit már úgyis megettük, most már Kossuthra kerül a sor. A röpirat pedig Arany Jánost akarja megfosztani nagy nimbuszától.

Hogy pedig egyetlen eleven nagy ember se maradjon Magyarországon, fogja magát Péterfi és Jókait rántja le. Borzasztó dolgok ezek, amiket elég így sorolni elő, minden kommentár nélkül.

A »Budapesti Szemle« jövő számában a Görgei—Kossuth-ügyben nagyfontosságú történelmi adat lesz közölve, mely az egész forradalom megítéléséhez új világot vet. Az lesz ugyanis bizonyítva, hogy *Kossuth Lajosnak előzetesen tudomása volt a Görgei világsi fegyverletételéről.*

Nem lehet tudni, ha ezen adat meg fog-e állhatni, mert Kossuth kétségtelenül felelni fog, — de ha megáll, akkor remélhető, ami majdnem lehetetlennek látszott pedig minden jóézésű magyar ember előtt, hogy Görgei bectelen tette némileg tisztázva lesz.

*

A királyfi mennyegzőjére nagyban folynak az előkészületek az arisztokrácia körében, mely, nem habozunk ki mondani, néhány év óta föltűnően *kerüli az udvart*, s legfőljebb az ilyen elkerülhetlen dolgokban vesz részt *idehaza*.

Mert szó, ami szó, dacára hogy ma is módja lenne hozzá, a magyar arisztokrácia nem legyeskedik Bécsben, nem tényérnyalóskodik az udvarnál, mint valaha, hanem itthon Budapesten van, még Andrássy gróf is hazajön, alig lakik egy-két magyar főúr Bécsben, s azok is jelentéktelen emberek, s mégis valamelyik bolondos újság arról panaszkodik, hogy a bécsi ünnepélyeknél s illetve magánál az esküvői szertartásnál nagyon kis arányban lesz a magyar főrendi világ képviselve.

Sose búsuljunk ezen, ez a mi arisztokráciánknak nemzeties jellegét bizonyítja, ami biztató jele annak, hogy övelük is *megszaporodtunk*.

Aztán van abban valami lélekemelő is, amikor a közönséges ló a versenytéren, hol a hírneves telivérek örült erőlködéssel rohannak a gyepen, így gondolkozhatik magában:

»De jó, hogy nem lettem angol paripa.«

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

(A szegedi képek Budapesten. Perowska Zsófia. A Nana.)

A Sárkány kirakata az Úri utcában mindig kedvenc báméskodási helye volt a félelegáns közönségnek (mert az egészen elegáns közönség sohasem néz meg, sohasem bámul meg semmit), pedig a Sárkány kirakatában mindig van egy kis csemege kiolthatatlan szomjúságú ingyencek számára,

s egy kis vagy irigyelni, vagy megróvni való a hölgyeknek. Van is tolongás néha a kirakat előtt két oldalt, hol a főváros legszebb arcú hölgyei állanak közszemlére kitéve — persze nem eredetiben, hanem csak lefényképezve.

Komolyabb ember persze nemigen talál mulatságot az ilyenekben, annak már megvan a maga megállapodott ízlése és ideálja, én például akár egy millió arcot láthatok, mégis csak Helvey Laurát tartom a legszebbnek. Nem is igen nézegetem hát a képeket, a mosolyban tündöklő arcokat, melyeket a divat fölvet egy-két napra, hogy aztán örökké elfelejtse. Ez a pillangó életű hírnév, amelynek a szépek örülnek, nyomasztólag hat kedélyemre. Nem szeretek róla gondolkozni.

Egy csomó fertály- és valóságos mágnás, néhány ábrándos diák s szószátyár asszony nép a rendszerinti közönsége a Sárkány kirakatának.

— Ah, a szegedi lányok! — kiált föl Kricsi gróf. — Des yeux de Szegedin! So etwas ist noch nicht da gewesen!

Kricsi gróf fölkiáltása figyelmessé teszi a »fiúkat«, s egy percre háttérbe szorulnak »nos amies«: a Charlotte comtesse, az ici-pici baronesse Elvira, a nagy volantomokkal, »hiszen ezek úgyis a mienk!« Gyerünk a vadakhoz!

És valóban e civilizált, fáradt szemek úgy néznek keresztül a binoklin, monoklin a szegedi képekre, mintha legalább is valami roppant pikáns zulu dolgokról volna szó.

Oh! ah! Hiszen ezek is csak lányok! — jegyzi meg Fricsi báró csalódva és egy hatalmasat ásít.

Mindenki tesz valami megjegyzést:

— Kedves. Sehr herzig ez, aki a vizet önti abból a korszóból. Quelle idée? Superbe. Ez a Tisza Louis ott Szegeden, ez csak nem tagadja meg magát. Pompás, pompás. Vizet prédikál, de azért nem azt iszik, hanem kiönteti a szép lányokkal.

— Addig tréfált a Tiszával, a folyóval, felöltöztette szép leánynak, hogy az megint csak megharagudott és megmutatta neki, hogy köszöni alásan a bókot, de ő már csak czentül is megmarad vadállatnak.

— Un bon mot! Charmant! Ez a Pepi szellemes. . .

— Nekem a népiesek tetszenek. . . ez a kettő, hogy is

csak, micsoda nevek, barátom, micsoda nevek! Ahá, Fluck Erzsike . . . Kelemen Malvin, Abafi Gizella.

— Éljenek a népiesek! Ah, kedves barátim . . . mon dieu! a század legnagyobb találmánya a babos kendő és a pettyes harisnya! Ma vettem egy tucatot Brachfeldnél . . .

De nem akarom tovább fűzni e híven lesztenografizott diskurzust, mindössze egypár vonással ki akartam emelni a napok története között a szegedi képeket, hadd legyen valami nyomuk.

Sokan megnézik és szépnek találják, Letzter fényképésznek becsületére válnak, mert semmivel sem állnak hátrább a Kozmata fényképeinél. S hogy még több szegedi arc díszítse a szépség pantheonját (mert néha igazán annak lehet mondani ezt a Sárkány-kirakatot), ott függ az Eisenstädter Klementina k. a. arcképe is, igen sikkes pozitúrában: hófehér ruhában egy ringó hintán ülve.

*

De ha már a képekről szólok, lehetetlen elhallgatnom, hogy a híres Perowszka Zsófia arcképe már megérkezett Budapestre. Én nehezen vártam a fölakasztott nemesleány arcképét, mert látni akartam a vonásokat, melyek e magasztos lélek külső porhüvelye voltak.

Nem hiszem, hogy lenne egész Európában ember, aki e nőbe, olvasva róla, nem volt legalább egy percig szerelmes. Megtaplósodott szívem van, de azért rajongtam utána napokig, és mikor a távirda meghozta szavait, beszédjét, védekezését, úgy éreztem magam elolvasva azokat, mint valaha régen, régen egy tündöklő fényességű szerelmi légyott után . . . visszaidéztem szavait, és mikor gyertyámat este eloltottam, újra meg újra megjelent ő maga és ismételte azokat.

Nem csalatkoztam, éppen olyannak képzeltem Perowszka Zsófiát, mint aminő: vékony, magas, délceg, szőke haj, halavány, hosszúkás arc, nemes nyílt tekintet, magas, domború homlok. Semmi kétség. A szellem fönsége csak ilyen ki nyomatot adhatott neki.

Csodálatos az, hogy a realizztikus kor küszöbén a romantizmust egy ilyen fényes alak rekeszti be.

*

Ad vocem realizmus!

A Népszínházban ősszel az »Assommoir« s a »Nana« előadására készülnek, mint szavahihető forrásból értesülök. El lehet képzelni, hogy milyen borzasztó pénztári bevételeket eredményez majd Zolának ezen két, az egész világon ismert meséje s illetőleg inkább iránya a színpadon; de vajon erkölcsi szempontból helyes-e a Népszínháznak, mely a vidéki színpadoknak előljár, ilyen attentátumot követni el a jóízlés ellen?

Mert csak Éva ízlelte meg a gonosz gyümölcsöt, és mindnyájunknak szenvednünk kell érte.

Félek, hogy most is, ha Évva meg találja ízlelni az »Assommoir«-t s »Naná«-t, minden vidék közönsége megkeserüli ízletes harapását.

FŐVÁROSI LEVÉL

Előkészületek a nászünnepekre. A »muszaj-körök«.
A jövendő királyné.

Az egész főváros kezd élénkebb színt nyerni, a szállodák tömve vannak idegenekkel, különösen nagy számú nőket hozott össze a kíváncsiság. Egy királyi lakodalmat nem is bolondság látni.

Az ablakok, amerre a királyfi el fog haladni, többnyire ki vannak bérelve (az enyimet is kérte két öregasszony, pedig mindössze csak egyszer fog átmenni erre a mátkapár, a Népszínházba), a polgári bálra, melyre pedig háromezer meghívó-jegy küldetik szét, legalább harmincezer ember akar eljutni. Képzeltető azon szerencsétlen emberek sorsa, akik benne vannak a rendezőbizottságban: reggeltől estelig egy folytonos zaklatás az, az ember egyszerre fontosabb személlyé válik Tisza miniszterelnöknél, s ismétlődik az »egy napos isten« legendája. Se nappalod, se éjjeled, kihúznak az ágyból, minden ember, akivel csak valaha találkoztál az életben, visszaemlékszik ismeretségedre, s jegyet kér vagy a felesége, vagy az anyja, vagy a sógornéja számára,

szép asszonyok mint közvetítők lépnek közbe, igazságtalanságok elkövetésére izgatnak, s valóban, ha még ezek után is meg bírsz maradni ez állásban »tiszta kezű« embernek, megérdemled, hogy sohase légy — közoktatásügyi miniszter.

Egy élelmes kollegám a meghívó-jegyekkel prolongálta összes váltóit, amiből gyanítható, hogy Budapest összes uzsorásai a családjaikkal együtt jelen lesznek a polgári bálon, mely óriási fényességűnek ígérkezik. Tömérdék pénzt költenek a díszítésre és virágokra. A trónemelvényt és mennyezetet most csinálják.

A hivatalos és a »muszáj köröket« kivéve kevés azonban a valódi érdeklődés. Az egyetemben [!] az ifjúság közt nem lehet pénzt gyűjteni a parádé költségeire, még öt forint sem gyűlt be. A magánházak nem lesznek kivilágítva valami különösen, csak itt-ott némely túl lojális ember költekezik e célra. Eddig a legszebb kivilágítási készülétek a Hungária szálloda, a városháza és a Dohány utcai zsinagógán láthatók, hol héberül és magyarul »Éljen a haza!« s Rudolf és menyasszonya monogramja látható.

Általában nagy az apprehenzió, hogy a felségek nem jönnek le Budapestre, s ez bizonyára csökkenti a lelkesültséget — mely a *király kedvéért* ünnepelné fia lakodalmát, mert ritkán fordul elő a történelemben ez a példa, itt *az apa népszerű* s nem a fiú.

Még a mágnások egy része is visszavonult, legalább a szereplő fiatalabbak, kiket a trónörökös tavaly megsértett Prágában ismeretes nyilatkozatával. A helyzetet eléggé illusztrálja az, hogy a lakadalmi menetnél gróf Zichy Jenőnek engedték át a legfőbb szerepet és még néhány jelentékeny főúrnak, kik máskor ki sem szoktak látszani a kórusból.

Kissé bosszantó is, ha az ember meggondolja, hogy a magyar parlament mindkét házának küldöttsége Bécsbe megy, mintha valami tartománygyűlés lenne; a magyar parlamentnek az ország határain túl kimennie üdvözölni leendő királyát s nejét, méltóságán alul van.

Igaz, járt már Magyarországon küldöttség messzebb is, hogy feleséget hozzon a királynak, de az akkor csak Magyarország királynéja volt, s Budára hozták a menyasszonyi ágyat.

Ez idő szerint a királyi házasságoknak nálunk alig van közjogi jelentősége, sőt azokból az úgynevezett diplomáciai spekuláció is hiányzik; bajor, belga és osztrák, ez az a vékony válaszfal, mely további értékkapcsokat nem elégít ki. Még maga a koronázás sem nagy jelentőségű mindenütt, mert például Németországban a koronázás szerződés a király és Isten között, melyhez a nemzet pusztán tanúul hívatik, míg ellenben nálunk a koronázás szerződés a nemzet és király között, az Isten csak tanú.

Hanem a lakodalom sehol sem bír különös befolyással a nemzetekre, azért nem is vehető másképp, mint a királynak vagy királyfinak egy magán-cselekménye, amelyhez semmi köze a nemzetnek.

A jövődő magyar királynét igen szépnek festik azok, akik látták. Mondják, hogy az utóbbi négy-öt hónap alatt nagyon kifejlett, s hogy kedves, leányos arcát gazdag szőke fürtök díszítik, csípőin bájosan ringó termete költők tollára való sat...

Különben néhány nap múlva magam is meglátom, és akkor majd bővebben írok felőle a »Szegedi Napló« olvasóinak.

A szőke haj, mint Beöthy Aldzsi megjegyzé, a paritás kedvéért vagon, — mert az Erzsébet királynée fekete volt. De különben is a csehekre volt e részben tekintet, mert öneik csak a lenhaj tetszhetik.

A budapesti kirakatok valóságos óramutatói a jövőnek (a kereskedővilág reprezentálja a jelent mindig a leghívebben): kolcsagok, sastollak tünedeznek elő a virágkereskedésekben, fényes boglárók, gyémántos csatok, antik mentekőtő-láncok ragyognak az ékszerészek auslagjaiban! Monaszterly kirakata előtt valóságos népcsődület van, hol a Károlyi grófnék nagy vagyont érő toalettjét bámulja a közönség.

Mindenütt nyüzsgés-forgás, mely mind összekötésben van a királyi lakodalommal. A nyomdáknak az albumok szövegét szedik, a poéták celláikba zárkozva ünnepi ódákat faragnak, a küldöttségek vezetői szónoklataikat komponálják, a hölgyek nyelvöket élesítik.

Ott önöknél pedig mindezen idő alatt szedik az adót keservesen a Szapáry emberei.

A KISEBBIK KIRÁLYASSZONY ÉS A KIRÁLYFI

A laxenburgi kastély parkjában édesen énekelhetnek most a csalogányok, a virágok hónapjában, virág leszakítását szedve dalba. . Királyok boldogsága, ha ugyan nekik különb tárgya, mint az ő saját szerelmük. . .

De föl lehet tenni, hogy a madarak is lojálisak. Hiszen mindenki olyan nevetségesen lojális, csak az idő nem, mely a »szellemdús« b. Kemény Gábor megjegyzése dacára (hogy szebb idő van Budapesten, mint Bécsben) olyan átkozott, hogy már két napja nem mehetnek ki a szobából a régi magyarok amaz ivadékai, kiket még esernyőhordozásra nem fogott a civilizáció.

Szegény »időjós« Kemény Gábor, meg is gyűlt azóta a baja szörnyen. Házban és klubban egyaránt interpellálják, élcelik ügyetlen feleleteért, mire csak a fejét húzza be nagy szerényen széles váll-lapockái közé.

No, de ki törődnek Kemény Gáborral sokáig? (Örüljön, ha tudott egyszer már valami olyat mondani, amivel a közfigyelmet magára vonta két napig.) Nagyobb kérdés most széles e monarchiában (kivált az asszonyok ajkain), hogy hát, hogy néz ki mégis a »kisebbik királyné«, szép-e, kedves-e, aprók-e a lábai, kezei, kecses-e a tartása, milyen az ajka, milyen a füle?

Aki látta, mind magasztalja, csakhogy az ilyesmiről mindenki a saját szemeivel szeret meggyőződni. A fotográfiák nem elégítik ki az embert; azok hazudhatnak. Az emberek meg rosszul ítélnék, mert félrevezeti őket a nimbusz, melyet a gyarló emberek szeme a királyok fölött lát lebegni.

Egy Bécsben járt hírlapíró ekként rajzolta le előttem. Roppant nehéz a »kis prágai királynénak« a mi kedves Erzsébetünk mellett szépség dolgában a pozíciója, de mégsem lehetetlen. Koburg Lujzának miniatűr-másolata. Az üdeség, mely egész lényét uralja, kiemeli őt. Fejedelmi vonások nincsenek arcán, sem alakjában, de összhang az van, szép kék szemek, nem sok kifejezéssel, homlokán nincsen föntség, de értelem, a jóság önti el az egész arcot, és a szelidség, melyet csábító bájjal von be a szerelem lehe. Termete ruganyos és arányos. Egészben egy csicsergő fűrj benyomását

adja, vagy egy a napsugár fényében mosolygó nefelejcsvirágét.

En részemről találóbbnak tartom az első hasonlatot a kis fürjjel, amit nagyon valószínűvé tesz a trónörökös nagy előszeretete a madarak iránt, melyekről könyvet is írt, Európa irodalommal foglalkozó fejedelmei közé lépve.

Azonban addig, míg személyesen nem láthatom 20-án a leendő magyar királynét, föl kell függesztenem ítéletemet.

A lakodalmi ünnepélyek második sütetéből már megjöttek királynéjuk szép hazáját megnézni a belga testőrök (tegnap nagyban éljenezték őket a Népszínházban), az esti vonattal pedig megérkezett a walesi herceg is.

Mintha egy régen látott cimbora jött volna az osztrák vaspályán. Nem fogadta ott senki, csak a hotelier, éppen mintha a Shakespeare deli, bátor, könnyűvérű Henrikje lenne. Nem jött jöveteléről hivatalos telegram, hanem mindössze Károlyi Pistához jött egy pajtáskodó sürgöny:

»Estére önök közt leszek. Rendeljen vacsorát és cigányt.«

Amint kiszállt Pesten, nem is ment a szállására, hanem a hoteliert kérte meg, hogy hozza rendbe a szállását, ő majd egyenesen a kaszinóba hajtat: nem akarja a derék fiúkat sokáig várakoztatni. Volt is nagy »muri«, amelynek szakadatlan folytatása lesz két napig.

Igazi magyaros karakter, s roppant szimpatirozik a magyarokkal, ő benne magában is betyáros hajlamok lévén kifejlődve. Hiszen maga azon ténye is mutatja, hogy minden komolyabb cél nélkül összepakolt Bécsben, s átjött ide a cimborákhoz egypár görbe napot csinálni.

Mindjárt is intézkedett, hogy ő a »Sárga csikó«-t akarja hallani a Népszínházban Blahánéval, levétette a kitűzött darabot a játékrendről, s ezt rendelte meg.

Éppen midőn e sorokat írom, visznek el ablakom alatt két királyi ízléssel kiállított koszorút a szálloda-szolgák, amit Eduárd herceg fog dobálni ma este Splényinének.

De különben is olyan eleven, pezsgő az élet, amióta a walesi herceg köztünk van, éspedig a társadalomnak éppen a magyar része elevenült meg, s kapott lendületet, úgyhogy

az ember szinte abba az álomba ringatja magát, — hogy a magyar királyfi van Budapesten.

A walesi herceg Gladstone kormányra került előtt sokszor rossz anyagi viszonyok közt is volt, nagyon nyomták az adósságok, de amikor persze van, akkor szerencsés körülötte boldog boldogtalan. — Szórja a pénzt, mint a polyvát.

Egyszer éppen a szűk napokban járt ott Londonban a perzsa sah és beszélgetett véle.

— Bizony csak szép dolog az — mondá a sah —, hogy ebben a vagyonos országban te vagy a leggazdagabb ember.

A herceg cinikusan mosolygott s kitérőleg felelt:

— Nem, a westminsteri herceg a leggazdagabb.

— De bolond vagy te, édes fiam! — mondá a sah csodálkozva —, hogy le nem vágatod a fejét.

Gróf Andrássy Gyula, ki tegnap jött haza Bécsből és már is összetoborzott nagynehezen vagy húsz mágnást, kik Rudolf trónörökös bevonulása alkalmával lovagolni fognak, egy érdekes epizódot beszél, mely övelük történt meg a walesi hercegnél.

Midőn Teleky Lászlóval Londonba érkeztek, a walesi herceg, mint még akkor fiatal házasember, nagy érdeklődést tanúsított irántuk, s meghívót kaptak hozzá estélyre.

Andrássy és Teleky csak azzal nem volt tisztában, milyen nyakkendőt kössenek a frakkhoz, hogy a magas társaságtól ne különbözzenek.

— Kössünk feketét — mondá Andrássy (akkor is már az »ötletek« embere volt), de vigyünk fehéret is a zsebünkben, ha esetleg olyan lesz a társaság, visszavonulunk s felköthetjük.

Úgy is volt, fekete nyakkendőt kötöttek, — de az udvariasan eléjük jövő walesi hercegen fehéret pillantottak meg.

Andrássy és Teleky erre rögtön visszavonul, s felköti a fehér nyakkendőjét, de mire a herceg elé kerülnek, akkorra már annak fekete nyakkendője van, aki két kedves vendégét kitüntetni akarván, — hirtelen fölcserélte.

. . . Önök pedig nekem bocsássák meg, hogy a két királyfit, mint most ijedten veszem észre, fölcseréltem, s a mienk helyett az angolról írtam.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

Budapest, május 18.

Mintegy húszezer idegen ember jár-kél a föllobogózott, földíszített utcákon, melyeken már tegnap este megvolt a próba a villanyvilágítással, mely messze fölülmúlja a gázfényt; ez csak úgy tűnik föl annak tiszta és átlátszó fénye mellett, mintha piszkos mécspislogás volna. Legpazarabbul a kaszinó van díszítve vörös bársony mennyezettel, mely arannyal van áttörve, s köztük belga és magyar címerek, valamint az uralkodó családéi is. Kár, hogy a sárga-fekete zászlót is kitették a méltóságos urak, anélkül ellehetett volna, mert még a Károlyi-palotát kivéve, egyebütt nincs sárga-fekete zászló, csak nemzeti és belga.

Az országházán három szép selyemzászló leng, a középső az ország címerével. Délelőtt egy kis tévedés esett. A szolgák az 1861-i megnyitási zászlót tűzték ki, melyen egy 1848-ra támaszkodó Pannoniát ábrázoló nőalak látszik, de ezt behúzták.

A kíváncsi vidéki közönség, mely az utcákat előzőnli, egy sajtószerű jelleggel bír: a nemesség, az úgynevezett vidéki dzsentrí, mely pedig eddig elől jött az ilyen parádénál, nem látható sehol, az sem jött el, hanem iparosok, vidéki polgáremlerek és parasztok jöttek nagy számban.

Bár ez az elem nem pazarol, mégis igen fölugrott mindennek az ára. Egy ablak ma délután 30 frt volt már, helyek a tribünökön nem voltak kaphatók. Egy bérkocsi egész napra 25 frtba kerül.

De mind e nagy tömeget, mely pénzét ilyen bolondságra kész kiszórni, mégsem a lelkesedés, hanem csak a pusztá kíváncsiság hozta össze.

Igazán mesés, hogy az emberek mily nevetségesen kíváncsiak.

A legmulatságosabb példa erre, hogy sokan a bécsiek közül is eljöttek (kivált asszonyok), hogy még egyszer itt is lássák a fejedelmi lakodalom lefolyását.

Igazi lelkesedés nincs sehol, csak bizonyos sablonszerű, a hírlapok vezércikkeiben. De a hírlapok is, bár az egy

»Függetlenség«-et kivéve, mindnyájan üdvözlük a fejedelmi párt, bizonyos tartózkodást árulnak el, s áradozás nincs, csak Várady Antal versében.

Azon utcákat, melyeken a bevonulás történt, már délből kezdte ostromolni a tömeg, óriási leleményességgel hevenyészve magának nézőhelyeket; a boldogabb rész, mert több mint fele már három óra felé azzal a sóhajjal fordult haza, hogy a bevonulást legfeljebb holnap láthatja csak meg a »Budapest«-ben lefestve.

A vasúti peronra csak a szorosan hivatalos fogadtatási személyek, a képviselők és hírlapírók kaptak beléptijegyeket, mindenki frakkban és fehér nyakkendőben tartozván megjelenni, vagy magyar díszruhában.

Pontban négy órakor megérkezett a vonat. Nagy éljenzés fogadta a kilépő trónörökösöt és fiatal nejét, ki kipirult arccal, kecsesen hajtogatta magát a közönségnek.

A bevonulás impozáns keleti pompájú képet nyújtott s egyike volt azon látványoknak, amikre örökké visszaemlékszik az ember. Az Ezeregyéjszaka regéi látszanak fölelevenedni.

Az ember nem tudja, miről írjon: Andrassy Gyula gróf és Zichy Jenő minden képzeletet fölülhaladó pompával kiállított kocsijával bajlódjék-e, vagy a mágnás lovasok hí leírásával, mert kétségtelenül e két dolog volt a legszebb, s kivált ez utóbbi, ami a bécsi pompát messze fölülmúlta.

Pedig e lovascsapat hevenyészett volt s alig lehetett összehozni, mert Andrassy csak két-három nap előtt kezdeményezte. S mégis hogy néztek ki a pompás festői mentékben, a szép csoltáros lovakon! Egy kép Mátyás fényes korából. Ott láttuk a Zichyket, a Károlyiak fiatalabb sarjait, Czirákyt, Rohonczy Gidát s még Apponyi Albert grófot is, almás pej lovon, skarlát-vörös díszruhában. Lehettek számra nézve mintegy negyvenen a lovasok. Némelyek lovát drága ruhába öltözött szolgák vezették.

A fogatok sorát a főpolgármesteré nyitotta meg, azután jött a trónörökös kocsija, s utána beláthatatlan, soha ki nem fogó sora a szebbnél szebb fogatoknak.

A menet lassan és rendben, folytonos éljenek és üdvözlések közt vonult föl Budára, hol a virágszóró kétszáz leányka pompás jelenete bontakozott elő a várban.

De egyetlen ember mindezeket nem láthatta. Csak itt-ott egy részletet.

A fiatal pár láthatólag meg volt lepelve a szíves fogadtatás által, kivált a fiatal menyecske szeme csillogni látszott az örömtől.

Estig azután, míg a kivilágítás vette kezdetét (mely fönséges képet nyújt, amint az ezer, meg ezer ragyogó fény kigyúl, s nappallá válik az éj egészen), jó sokáig durrogtak az ágyúk, majd katonabandák járták be nagy harsogással és dobolással a várost, hirdetve, hogy *katonai állam vagyunk*: nehogy meg találjunk arról feledkezni valahogy egy óráig.

Irányadóbb körökben azt hiszik, hogy a király és királyné lejövele a magyar sajtó újabbi magatartása végett történik. A jó király ugyanis aggódva látja, hogy fia népszerűsége csorbát szenved némely, talán véletlenül kiejtett s hihetőleg elferdített szavak miatt, továbbá tekintetbe vette azon panaszt is, hogy Bécs mellett Pest tartományi jelleget ölt, mert ez már nem lakadalmi ceremónia, hanem pusztá látogatás: ez okból akar saját lejövetelével a budapesti ünnepélyeknek nagyobb szabást, szélesebb keretet adni. Hiszik azt is, hogy a trónörökös valamely feleletében nagyobb jelentőségű enuciációt fog tenni.

Az istenek szeretik a gyengébbeket. Bárá Keménynek igaza lett. Az idő gyönyörű volt, kivált az este.

Ezernyi-ezer néptömeg nézi a pompás kivilágítást, kivált a Duna-parton, hol a Duna medrében visszasokszorodik a tündéri fény s pajkosan játszik az ezüst fodrokon.

A FŐVÁROS CSÜTÖRTÖKÖN

Budapest, május 19.

Ma van az ünnepélyek legüresebb napja a nagyközönségre nézve, mert ma nem lesz látható az utcákon a fiatal pár.

Mínhogy tegnap futólag írtam csupán, még néhány vonást kívánok hozzátenni a tegnapi leíráshoz, olyat, mely a sajtóban egy vagy más ok miatt nem volt fölemlítve.

A peron nem valami fényes képet nyújtott, amennyiben egy-két arisztokratát leszámítva, nagyon vékony firmák (Posner Károly Lajos, Wahrman) fogadták a fenségeket.

A trónörökös mosolyogva lépett ki, Stefánia félénken állott meg mellette, mint egy báránka.

Rossz hangulatot szült a zszurnalisztákban (ezek voltak ott a valódi hazafias elem, meg néhány mágnás), hogy a trónörökös meghallgatva a főpolgármester beszédét, azonnal a díszszázadot léptette el maga mellett: mindig, mindenütt ez a katonásdi.

*

A trónörökös föltűnő nyájas volt Tisza Kálmán iránt; midőn elvégezte a katonai bolondságot, megint őhozzá jött vissza, aztán ránézett a gyermek sajátos ösztönével és félelmével, hogy akar-e az még valamit beszélni.

A vezna oroszlánynak visszanézett rá némán; nem volt semmi mondanivalója.

A főherceg, mint akit játékaihoz eresztenek vissza, megkönnyebbülve ugrott hát föl kis feleségével az udvari kocsiába, s távozott.

*

A mai nap a deputációké. Budavára igazán olyan, mintha Hollós Mátyásé lenne. A Rozgonyiak és Garák robognak végig az utcákon. Tömérdek díszruhás alak tarkállik különben Pesten is.

Bizony a municipiumok megvedlettek egy kicsit, a sok adóegzekutor sokat elszedett a ruha fényéből, s már sokkal egyszerűbben, jóval szegényesebben néznek ki, mint a koronázáskor.

Én például a nógrádi deputációval ebédeltem ma, minden egyes ismerősöm meghízott, mióta nem láttam, egy-két fonttal, hanem emiatt meg ellensúlyozásul a ruháján kevesebb az arany, ezüst egy-két fonttal.

— Lássátok, urak! — mondom nekik — ti panaszkodtok, hogy tönkrementek odahaza, nekem otthon sem kellett lennem, hogy tönkremerjenek. Hanem köztünk, nógrádiak

közt, van valami titkos delej: olyanok vagyunk, mint a lesti tótok; ha Lesten kolera van, bárhol legyen is azon időben a lesti tót, a kolerát azért ki nem kerüli.

Mizerábilisan nézett ki a szegény városi és megyei deputációk egynémelyike, a mágnások fényes ruhái mellett, azért is intézett ilyenforma kérdéseket hozzájuk a királyfi:

— Honnan való ön? — kérde Asbóthtól.

— Zaránd megyéből.

— Van önnek ott valamije, birtoka? valami földje? Másoktól viszont ilyet kérdezett.

— Van önnek valami foglalkozása?

Vagy Kemény Gábor komponálta e kérdéseket, vagy pedig azt hitte őfensége, hogy a zseniális Gyula gróf (mert őtőle kitelik) összevásárolt vagy hétszáz mentét, s azokba különböző embereket felöltöztetvén, most öelötte úgy figuráltatja, mint département-i küldöttségeket: s ezért inquirálta olyan nagyon, hogy nem-e szólja el magát valamelyik: »Nincs nekem, fenséges uram, semmim, hanem úgy fogadott föl Andrássy gróf két forint diurnumért, hogy itt a derekamat hajtogassam.«

A fiatal herceg nemrég végezte történelmi tanulmányait, s miután gyanakodó természete is lehet, eszébe jutott Potemkin . . .

No, de hála istennek nem úgy van . . . Azok a derék urak még mind jómódú birtokosok eddig.

A fenséges asszony kipirulva állott ott férje mellett, kedves benyomást gyakorolva az összegyűltekre, habár nem is oly szép, mint gyönyörű palotahölgye, Waldstein grófnő.

*

Este udvari estély lesz, melyre a küldöttségek vezetői és a törvényhozás mindkét háza hivatalos.

Szegediek roppant nagy számmal vannak itt és a Zugligetbe terveznek kirándulást.

Egészen dühös vagyok, hogy édes atyámfia, a nógrádiak »csüggnek« üres időmön, s »kisebbik hazám«-, Szegednek jó népevel nem tölthetek egy-két kellemes órát.

U.i. A tegnapi kivilágításról főlemlítem, mint rendkívülit, a Népszínház villanyos fényű holdját, mely mesterségesen úgy volt csinálva, hogy egész Pest azt hitte, két hold világít az égen . . .

ADIEU ! ADIEU !

(Egy kép az udvari életből)

A »magyar hercegnő« Mária Valéria beteg volt, a picike szép arcon rút himlők mutatkoztak, a királyi gyermek önkívületben feküdt forró lázban, selyem mennyezetes ágyacskájában.

A Burg folyosóin másképp hangzottak az udvaroncok léptei, s arcuk bizonyos aggodalmat fejezett ki. — Ezek az emberek mindent képesek kifejezni.

Benn a beteg szobájában gondos udvarhölgyek, ápolónők lesték minden mozdulatát, s orvosok figyelték meg minden lélegzetvétélet, a pirinkó kacsók minden percben más-más pápaszemes úr markába vándoroltak, aki onnan megállapítsa a diagnózist, az ütér verését. A kis homlokról a gyöngyöző forróságot szelíd szemű asszonyok puha keze törülgette le .

De a beteg kínosan nyögött: egyik sem volt az anyai kéz. Az a bűvös kéz, amelyikben minden benne van: meleg, amikor fázunk, hűs, mint a harmat, ha forró lázban szenvedünk, enyhítő, mint a balzsam, ha a nyitott sebet érinti, az a kéz, amely nem fáj soha, melynek érintése mindég üdv.

A királyné nem volt a beteg mellett.

Eleinte még a himlő ki nem fejlődött, még csak a láz volt meg, Erzsébet semmit sem akart arról tudni, hogy ő királyné: csupán anya volt. Több mint a királyné.

Maga akart virrasztani kedves betegje ágyánál, maga akarta neki beadni a gyógyszereket, melyeket aranytálcán tartott ott aranyos ruhába öltözött szolga. Mit ért mindaz, a medicina az aranytálcán is csak medicina !

Maga akart ott virrasztani az anya, de környezete nem engedte; rábeszéltek, hogy kímélje egészségét, mert ő királyné is: a királyné több mint az anya.

És mert királyné, csak néha-néha ment át a beteghez, hanem annál gyakrabban tettek neki jelentést a hercegnő hogylétéről. A jelentések mindig aggályosabbak lettek.

A kis hercegnő arca egy reggel csak olyan lett, mint a vörös posztó.

S ez a vörös arcocska besötétíti az egész Burgot, még őfelsége a király is felhős homlokkal intézte reggeltől estig az államügyeket.

A folyosókon baljóslatúan suttogták udvaroncok, palotahölgyek:

»A szegény kis hercegnő himlőben van.«

Az anya, a királynő kétségbeesett, mikor hallotta: éppen az öltözőasztalnál, a toalett között találta a szomorú orvosi jelentés. Oda akart rohanni a beteg szobájába, de egyszerre csak megállott, a felséges úrnő lábai a földbe gyökereztek: eszébe jutott neki, hogy ő szép asszony.

És, oh, ez több az anyánál, több a királynénél is!

Egy szép asszony hogyan menjen be egy himlős beteghez! Megrezzent, megreszketett és szomorú arccal visszafordult.

Tegnap talán még így sóhajtott: »egy szegény királyné még anya sem lehet . . . «

Ma már így sóhajtott: »egy szegény szép asszony királyné sem lehet . . . «

Benn, termeiben a velencei tükrök, amint hattyúnyakát, karcsú derekát, szép halovány arcát mutogatták, egyre integettek feléje: »szép vagy, szép vagy Magyarország királynője!«

De az anyának úgy fájt most ez a szépség, és mégsem volt ereje kockára tenni azt. Mit mondanának másnap az aranyos velencei tükrök?

Oh, ezek a kegyetlen velencei tükrök, akik igazabbak az udvaroncoknál, akik nem hazudnak sohasem, akikre nem lehet ráparancsolni!

A kis királykisasszony ezalatt még rosszabbul lett. Mikor eszméletnél volt, édesanyját kívánta, de az nem jött, nem jött,

és a környezetének tett szemrehányást a gyermek, hogy az ő mamáját talán nem eresztik hozzá.

Pedig a tükrök, azok a csúf tükrök, azok nem eresztették.

Ezalatt egyre közelgett az idő, amikor a királynénak el kellett utaznia Angliába, hol a nyár egy részét szokta tölteni. Eljött végre az elutazási nap is, de a királykisasszonyt még mindig nem látta, s még mindig beteg volt.

Képtelenség lett volna úgy elmenni az anyának, hogy beteg lánykáját ne lássa. Hátha nem is fogja látni soha többé életben.

De bemenni nem lehetett. A himlő ragadós és nem kíméli a királynőket sem. Jaj annak a szép arcnak, amelyiket az összezecsókol!

Az udvari hintó már be volt fogva odalenn, minden, minden készen állott. Csak még a búcsú van hátra a picinytől.

A beteg szobájába egy ablak nyílt. Azon az ablakon át belátott a királyné, s megzörgette az üveget.

— Mama! Mama! — sikoltott föl Mária Valéria, s arcán a mosoly fényes szivárványa tündöklött.

Kis kezét feléje nyújtá, fölemelkedni erőlködött, ő, a beteg, hogy odamehessen az ablakhoz.

— Adieu! Adieu! — kiáltott be a királyné, s kezével búcsút intett. Majd elborult fényes arca, s könnyek folytak le rajta.

Oh, ha akkor föl lett volna találva a mód: szépnek maradhatni s mégis megölelni a kis Máriát, összevissza csókolná azt, anyai szíve nemes vágya szerint . . .

Egy darabig habozott, küzdött magával a szép királyné, de aztán lankadtan leereszté fejét, s még egyszer suttogá távozóban: Adieu! Adieu!

— Adieu! Adieu! — visszhangozták a Burg ódon, néma falai.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

A zajos ünnepélyek után egyszerre kihalt lett a város. Az arisztokrácia itt hagyta. Mihelyt a fáknak lombja nő, mennek mezei kastélyaikba, s a Nemzeti Kaszinó tág termei-

ben csak a »törzs emberek« forgatják a harminckét levelű bibliát. (Ez az egyedüli könyv, amely a magyar uraknak pénzébe kerül.)

A királyfiék ünnepélyei meglehetősen simán folytak le, mindössze egyetlen pikáns kalandról mesélnek . . . de csak mesélnek.

Nem illik elmondani, mert egy udvarmesterrel történt. Amit pedig az udvarmesterek tesznek, annak jogában van titokban maradni, az úgysis titokszerű. Aztán, én istenem, hiszen »udvar« és »szerelmi légyott« oly két fogalom, amelyek együtt kell lenni!

Mit csináljon unalmában az a sok szép palotahölgy? Azoknak is van érzéke a virágillat, a langyos tavaszi este, a susogó lombok és a várkerti filagóriák iránt.

De meg ki gondolná azt, hogy a királyfi lejön a kertbe a feleségével anélkül, hogy erről az udvarmesterek is tudnának, és olyan kíváncsi, hogy benéz a narancsszín-üveg ablakon?

. . . Egyszerűen megesett, úgy mesélik, akik tudnak róla, s még részletesebbre tágitják, akik nem tudnak róla.

De ha elmúlt is az ünnep, azért a zászlókat éppen nem kellett leszedni a házokról, egy füst alatt meg lehet ejteni velök a választásokat is, csak a jelöltek neveit kell ráragasztani.

Van pedig jelölt elég, de mozgalom nincs.

A választóközönség nagyon ki van már fáradva, mintegy eltompult a legszebb alkotmányos jog iránt.

Nem is csoda, mert még eddig semmi gyakorlati hasznát nem vette.

Hasztalan volt tizenhárom év óta minden erőlködés, megbuktatni a kormányokat nem sikerült maguknak a választóknak egyszer sem, nem csoda hát, ha meggyérült azok száma, akik hiszik, hogy sikerülhet.

Márpedig a siker reménytelensége minden akciót megfojt.

Tisza Kálmántól egy ellenzéki államférfi azt kérdezte nemrég:

— Hogy állunk a választásokkal, kegyelmes uram?
— Nem tudom még.
— Hogyan, nem érkeztek még tudósítások?
— Nem azért: hanem nem határoztam még el magamat,
hogy miként *akarok* állani.
— Zsarnok! — sziszegte az ellenzéki.
Persze ez mind tréfából volt, — hanem azért van valami
igaz az alján.

*

Diensztl- és a Rüsztovnak adott megkegyelmezés, melynek híre ez éjjel jött, hirtelen terjedt el s visszatetszést szült mindenfelé.

Az egész dolgot Edelsheim-Gyulainak tulajdonítják a legbeavatottabb körök. Ő táviratozta volna meg Verhovay fölmentését a brucki táborban időző királynak s ő javasolta volna ezt a tromfot is.

Rosszul tette. A kassai toaszt után ez a második eset, hogy őfelségét elhamarkodott rossz tanáccsal félrevezetik.

Pedig . . könnyű a követ a kútba hajítani, de nehéz ismét kihúzni.

*

Gorove halála ismét egy pótolhatlan veszteség. Még nem várta senki, bár súlyos beteg volt. Az orvosok azt hitték, még négy-öt évet is ki fog húzni.

Maga a beteg biztosra vette fölüldülését s még tervezgetett is a jövőre nézve:

»Képviselőséget nem vállalok — mondá. — Nem nekem való idők már ezek! Egy darab múlt vagyok itt.«

Barátjaihoz így szólt kevéssel halála előtt:

»Nem jó világ ez! Minden elromlott. Az emberek olyan szárazok és unalmasok. A szakácsok elcsapni valók, átkozottul rosszul főznek, semmi se ízlik. Ezek a cselédek is hanyagok, rosszul vetik meg az ágyamat . . . valaha ezek az ágyak is puhábbak voltak . . . minden jobb volt valaha . . . «

Most már megint jó neki minden, a — ravatalon.

A PÁRTOK

Sokat találgattam gyerekkoromban azt a találós mesét: Mi az? Egy apának van tizenkét fia, minden fiának harminc fia s ezeknek a fiúknak fele fehér, fele fekete?

Csak nagy sokára jöttem rá, hogy az esztendő ez, a maga tizenkét hónapjával s minden hónap a harminc napjával, melyeknek fele fehér (nappal), fele fekete (éjjel)

Akkor nekem adták föl ezt a találós mesét, most én adok föl önöknek egyet: Mi az? Egy apának van három fia, az egyik viszi a gazdaságot, az a legöregebbik, a legkisebbik az egy szilaj furkó, aki mindent másképp akarna, akinek semmi sem tetszik, nincs megelégedve a bátyjával, ha bőkezű, azt mondja rá, hogy préda, ha szűkmarkú, azt mondja, hogy fősvény, — aminthogy vész is a jószág a kezei közt. A középső fiú higgadt s nem helyesli sem a bátyja dolgát, de sem az öccse észjárását, hanem az arany középszerűség útját dicsőíti, nem barátja az ugrásnak, hanem a lassú átmenetnek.

Hát ez az én egyszerű találós mesém: a *pártok*. Nincsen e mesében semmi humor és semmi frappáns, de egy nagy igazság, az t.i. hogy a pártok egy apának a fiai, tehát *testvérek*, hogy mindeniknek gondja a gazdaság fönntartására irányul, azért hát nem szabad elítélni egyiknek törekvéseit sem, mert a törekvések közösek. Csak az az egyetlen kérdés, ki vegye át a birtok kezelését a legöregebb fiú után, aki rosszul gazdálkodik?

A higgadt ész és a természeti jog is arra utal, hogy a középső fiú próbálkozzék most már, hátha ő jobban csinálja . . .

És mégis Magyarországon bizonyos éles ellentét van a pártok között, s ehhez az »éles ellentét« semmi köze az elvkülönbségnek, vagy legalább nagyon kevés; a gyűlölet, a harag és keserűség annak az alkatrészei. A piszkolódás, gyanúsítás tüzes vasával bélyegezik egymást a testvérek, ahelyett hogy kapacitáló szóra hallgatnának, s önérzetesen hahulva *egymás mellett egymással szemben*, bizonyos nimbuszt kölcsönöznének az elveknek, amiket zászlójukra írtak.

Hanem így csak fogy a nimbusz — s leszedték, már mikor a magoké elkopott, az elvekről a hímport. Rongyos

ruhában jár az eszme, s kik tündökölni látták egykor, ma már rá sem ösmernek, hidegen hagyja őket lankadt szárnyának csattanása.

A magyar politikai pártok is olyanok, mint a napok: egyik kurtább, mint a másik, mindeniknek fele fehér, fele fekete, s ha egyik sír, a másik nevet. De a napok összefüggő láncai az időnek és senki se kívánja, hogy egyik vagy másik nap ne virradjon meg, s ne teljesítse rendeltetését, mert az a természeti szükség.

Az alkotmányosságban is ilyen természetes átmeneti hidak a pártok a fejlődésben, s ebből a szempontból, ha tehetjük, bizonyára senki sem fogja helyeselni azon üzelmeket, amik a kerületekben napirenden vannak, hol először beszenyenezik lelketlen kortesek és jelöltek a személyeket (de ehhez semmi közünk), hanem beszennyezik az elveket, s ezáltal közönyössé teszik a népet az alkotmányos élet iránt.

E szomorú közöny máris látszik. Sohasem volt ilyen erőltetett választási mozgalom, mint most, s biztos szimp-tómákat látunk arra nézve az eseményekből, hogy néhány év múlva az alkotmányos élet útján visszatérünk a kezdet kezdetéhez: a személyekhez.

A higgadtabb lakosságú kerületekben máris nem pártok szerint csoportosulnak a választók, hanem személyek köré tömörülnek. Többi közt példa erre Szeged is.

Az elvek tönkre vannak téve, hit azokban már nincs, hanem a személyek között még mindig akad valaki, aki még nincsen lejárva. Az elvekhez már nem fűződik rokonszenv, mind a három zászló össze van tépve, sárral behányva, de tiszta kabátú ember még akad, ehhez tapad tehát a bizalom.

Hát helytelen ez? — fogják önök kérdeni. Hát hiszen ha csupa jellemes, becsületes embert válogatunk össze a kerületekből a parlamentbe, az lesz még csak az igazi országgyűlés, és azt sem fog lehetni ellene fölhozni, hogy nem ki-nyomata a közvéleménynek.

— Igenis helytelen! — lesz mindenkor a válasz —, mert ez esetben a parlamentális élet nem fejlődhetik; a parlamentális élet kerekai az elvek és az eszmék, s ha ezek nem jönnek mozgásba, nem lehet haladás. Egy stagnáció áll be, vagyis egy forgás, — mely úgy kizárja a haladást, mint amaz.

Szilágyi Dezső, ki Urváry Lajost elkísérte a kerületébe, egy toasztban ekképp jellemezte a Zala megyeiek előtt a pártokat:

A kormánypárt olyan, mint egy vénasszony, mely idő előtt öregíti meg az embert s kiszívja életerejét.

A szélső baloldalt teljesen jellemezi — úgymond Szilágyi meglehetősen szellemesen — a költő:

„Zúg az éji bogár s neki megy a falnak.
Nagyot koppan előbb, azután elhallgat”.

Az egyesült ellenzéket egy szép leánynak tartja, ki epedve várja az időt, hogy kedvesét, a hazát boldogíthassa.

Ez is találó hasonlat, de a legtalálóbbr az »epedve« szó.

Hanem még az államférfiaknál is jobban jellemezte a pártokat tegnap két borozó paraszt, aki a Szikszay udvarára betévedt.

— Tudja kend, János bátya . .

— Hallom, Pista öcsém.

— Ha az ember lovat vesz a vásáron, akkor talál olyat is, akinek sem apját, sem anyját nem ösmeri. Igaz, hogy kevés abrakkal jár, meg hogy szép is, aztán meg fürge is. De hátha rúgós, harapós?

— Aha, értem már.

— De csak hallgasd még tovább. Aztán talál egy másik lovat, akinek apját-anyját ösmeri, tudja hogy sok abrakkal jár, egy kicsit lusta is, sovány is, — de tudja felőle azt is, hogy nem rúgós.

— Hát aztán?

— Hát aztán, hogy okos ember az ilyet választja. Egy szónak is száz a vége, János bácsi, én bizony a kormány mellett szavazok.

— De iszen nem úgy van az, öcsém. Nem helyeslem a mondást, mert a gyengébbik ló nagyon sok abrakot eszik, nem dolgozik eleget, vén is egy kicsit. Ha nehéz munkája akad, beledöglik, és akkor az abrak is odavan, meg a ló is: csak éppen hogy a bőrét akaszthatom a padlásra. Nekem ugyan remonda nem kell a házamba. Én a baloldalra szavazok.

A fiatalabbik paraszt megvakarta egy kicsit a fülei tövét, hümmögött közbe — s akadozva hebegte.

— Igaz, de hát a paskum*, amit a gróf ígért voksért.
— A paskum? Az már más. Ha az embernek legelője van, azon az öreg ló is elfér.

AZ ALFÖLDI VÁROSOK

(Gorombaságok)

Sohasem hittem volna, hogy önöknél ilyen mozgalmas választások lesznek az idén.

Mikor még én fordultam meg Szegeden, mindég arról panaszkodtunk — hisz emlékszenek önök —, hogy nagyon kevés ott az okos ember.

Nem volt igazunk!

Úgy látszik újabban, hogy nagyon is sok az okos ember, akik nem férnek el a bőrükben, — vagyis helyesebben a *bőrükötben*.

*

Önök építik a várost, emelik, de nem csinostják.

Mert a legelső feladat az lenne, hogy Bakait eltávolítsák *szépészeti szempontból*.

Lehetnek ott paloták, sétányok, fasorok, szökőkutak, sőt még szobrok is — mind nem ér semmit —; addig, míg Bakai is ott van (és uralkodik), nem város Szeged, hanem csak egy originális nagy falu.

Önöknek, úgy látszik, nagy örömük telik a komikus szituációkban. Egyszer főtisztelendő Dugonics András urat akarták lóra ültetni, — máskor viszont Bakai urat hagyják ülni a nyakukra.

*

Mi pestiek is így vagyunk, az igaz, s Br. Eselmayer Gottfried valóságos pendantja »Szeged államférfiának«.

Csak hogy a mi Gottfriedünk kedves ember, s nem akar nagy szerepet játszani; ő egyszerűen azért megy neki a falnak,

*Legel6. [M. K.]

mert a képviselőség többet fog jövedelmezni, mint amennyibe kerül.

S ez még tiszteletre méltó szempont a Bakaié mellett, kinek semmi se szent a világon, se elv, sem erkölcs, sem illedelem.

Megszakítja pártját, képes mindenre, csakhogy az »én« híúsága ki legyen elégítve.

Pártját mondottam! De van is már Bakainak pártja? A szélsőbaloldal nem ösmeri el őt magáénak. A párt végrehajtó bizottsága nem akar róla semmit tudni.

*

Én tanúságot tehetek egy jelenetről, mely a szegedi »Hungária« 1. számú szobájából datálódik azon napról, midőn Simonyi Ernő és Szeged akkori II-ik kerületi képviselője kíséretében Törs Kálmán jött le, s midőn Bakai először mutatta ki a primipilusok előtt fogafehéréit.

Négyen mentünk hazafelé az értekezletről, mely csatavesztés volt Törsre nézve.

— Bakai meglesz — mondá útközben Simonyi Ernő —, semmi kétség többé.

— De milyen szégyenletes áron! — mondá az ősz Kállay, s megvető mosoly játszott az ajka körül. — Meglesz képviselő, de égetni fogja az a képviselőházi pad. Mit gondolsz, Ernő, az az ember sohasem fog merni többé a szemünk közé nézni? . . .

Simonyi nem felelt, hallgatagon mentünk föl a Nr. 1-be, s egy darabig közönyös dolgokról folyt a diskurzus. Ott volt Polczner Jenő is.

Egyszerre csak megnyílik az ajtó, s mintha semmi sem történt volna, belép sunyi arccal, de teljesen elfogulatlanul Bakai.

Mindenki csodálkozott. Ha öreg Hunyadi János lép vala így közénk, nincs félig sem olyan álmélkodás.

Bakai itt! Az lehetetlen!

S ő valóban eljött s odalépve Kállay elé, kezét nyújtotta neki.

Még most is mintha látnám az öreg nemes arcát, amint egyetlen kellemetlen érzést kifejező vonássá futottak össze rajta a ráncok, s idegesen rántotta el a kezét.

— Nem, kérem . . . nem . . . — mondá halkán s mind a két kezét hátra szorította derekához.

Bakai megkövülve állott ott s kissé elsápadt. Mindnyájan oda tekintettünk. Kínos szünet következett.

Bakait most lángpír borította el.

Talán arra gondolt: Íme, a fényes jövő, amit kerestem!
Íme, hova vitt a nagyravágás! . . .

Ha az a visszahúzódo kéz megállította volna akkor . . .

De nem, ő csak egy percig volt elfogult. Aztán leült nyugodtan, s beszélt, akár hallgatták, akár nem, s kérdezett, akár felelnek neki, akár nem.

Én azt hittem akkor: Íme, az erő, mely Valjean Jánost átalakította! . . .

De nem! Bakaira nem hatott. Ő még mindig tovább halad azon az úton, s ki tudja, hova fog érni.

Az az egy azonban bizonyos, hogy az iparosok renoméjének ő ártott eddig Magyarországon a legtöbbet.

*

A szegedi választások, ahogy én tudom, bor nélkül szoktak végbemenni, s mégis oly kevésbé józan állapotok vannak ott.

Hova lett a belvárosból a Pulszky három év előtti ellenzéki pártja?

Vagy már azóta jobb lett a Tisza politikája?

*

A dzs centri pusztul! Általános a sóhaj Magyarországon, s általános az aggodalom, hogy micsoda osztály fogja pótolni Magyarországon a haldokló tradicionális birtokos-ságot.

Önök a mellüket verik ilyenkor:

— Mi fogunk jönni! — mondják — mi, *alföldi városok* . . .

Látva, mit csinál Szeged az ő politikai jogaival, s mit csinál Csongrád (hogy egy kis szabályozási költséget dobjon oda neki Ordódy), engedjék meg, hogy e dicső osztály nagy és szívós küzdelmére és önzetlenségére tekintve, haldokló ágynál gúnyosan fölnevezzünk az önök szeme közé:

— Önök akarják a régi megyéket pótolni? Ugyan ne bolondozzanak kérem.

AZ EMIGRÁCIÓ GYERMEKEI

Ha valaki föltámadna száz éves síri álmából, t. i. ha olyan valaki, ki Magyarország múltjából átaludott száz esztendőt, ide lépne ebbe a három szobába, ahol a mi íróasztalaink állanak, s megkérdezné tőlem:

— Kicsoda ön?

— M. K. — mondanám neki.

— Hol született? — kérdezné tovább.

— *Kis-Csoltón.*

Azután sarkon fordulna az én kollegám felé s őt kérdezné, hogy hívják?

— Szemere Attila — mondaná az.

— Hol született?

— *Párizsban.*

S azután a harmadik fiatal ember felé esne szeme.

— És ön kicsoda?

— Pulszky Károly.

— Hol született?

— *Londonban.*

— Hogyan? — kiáltott föl. — Önök mindnyájan magyarok, ismerem az önök armálisait, címereit, az egyiket Nógrádból, a másikat Sárosból, a harmadikat Borsodból, a nagyapjakkal »per tu« voltam. Hogyan van az, hogy önök hárman három különböző éghajlat alatt születtek? *Mi történhetett azóta Magyarországon, amióta olyan mélyen aludtam?* . . .

. . . Hát bizony sok minden történt — hanem azért mintha semmi sem történt volna. Legalább úgy gerálják magukat a hatalmasok.

Égő sebeknek többé nyoma sincsen, mondják. A feledés fátyolát szelíd nyugoti szellő lengeti. Ha meglebben is a fátyol, nem éget már, hanem csak húsít, mint a legyező szárnya.

Pedig dehogy nincsen nyoma, dehogy .

Nyoma van annak mindenütt. Ébren levő honszerelem nyitott szeme látja ezeket a nyomokat mindenütt.

Én látom őket legalább. Észrevettem; hiszen olyan közel ül itt hozzám a nemzet szomorú történelméből ez a két árnyék.

Elfelejtik-e ők valaha azt, hogy ők se nem írhatnak, se nem beszélhetnek a szülőföld édes búbájáról, aranyos felhőiről, suttogó homályos bokrairól?

A száműzöttek gyermekei sohasem felejtetik el, hogy ők *szegényebbek* a többiekénél, és hogy miért szegényebbek?

Pulszky Károly gyakran beszéli barátai előtt emlékei közt a következő érdekes kis képet.

A »Hampstead street« 13. sz. alatt laktak Londonban szülei.

Hárman voltak gyerekek, akik sohasem látták még Magyarországot. Guszti, Károly és a kis Polyxena. Szüleik elbeszéléseiből és a Jókai mohón olvasott regényeiből volt csak fogalmuk a hazáról. Homályos fogalom volt az csak, de mégis a legtündöklőbb színekből . . . itt kékebb az ég, üdébb a patak, zöldebb a fű, virágok illata mámorítóbb.

Hányszor álmotdák meg a szécsényi kastélyt, ősi fészküket ódon tornyaival, andalító tájképével, hányszor a büszke folyamat, a Dunát, és a tündéries Ipolyt, mely szűkebb hazájokat ékíti kanyarogva, mint ezüstös vitézkötés.

Egy reggel nagy meglepetés érte a gyerekeket. Apjuk levelet kapott Hajnik Pál nővérétől, hogy az másnap Londonba fog érkezni s egyenesen a Pulszky család vendége lesz.

Bezzeg lett nagy öröm. Hogyisne? Egy olyan eleven lény, aki Magyarországról jön. Vajon hogy fog kinézni, milyen lesz az arca, szeme, milyen lesz a ruházatja? Bizonyosan olyan lesz, mint Zrínyi Ilona a képeken, vagy olyan, mint Rozgonyi Cicelle, ha nem olyan mint Ronow Ágnes . .

Alig várták azt a másnapot. Egész éjjel nem bírtak aludni.

Végre megjött Panni néni. Ötven éves szikár leány, magyaros hosszúkás arccal, bizonyos hősies vonással a homlokán: tetszett a gyerekeknek.

Körül is fogták erősen s zajongtak, lármáztak s követeltek, hogy hamar adja ki, amit számukra hozott.

Mint minden utazó hölgynek, Panni néninek is természetes, hogy ridikülje volt, s a kis kézitáska teletömve mindenfélével a világon: volt abban kesztyű, hímzés, megkezdett harisnya, gyűszű, perlmutter gomb, kis olló, bicska, szappan, flacon-üvege, gombostű, zsinórhúzó, kis kefe, kis

tükör, hálófőkötő, gombolyag, manchette, rizspor, szájbíz, de a gyerekeknek semmiféle ajándék. Erről egészen megfeledkezett.

Elszomorodott a néni is, a gyerekek is, de mily csoda! Az apróságok ábrázata csakhamar kiderült, a táska fenekén egy száraz félkiflit találtak. Egy félkiflit, amit Magyarországon sütöttek!

Ujjongtak a gyerekek a kiflinek, a jó néni szeme könnybe lábadt, s amíg a kicsinyek kacagtak, ő sírt örömeiben, s minden jó dolgot ráfogott arra a kiflimaradványra. Ha már akkor nagy ember lett volna Breslmayer, bizonyosan az ő sütetje lett volna.

De a nagy vigasságból csakhamar háború kerekedett: a kiflit mindenki akarta, s bizony-bizony már-már szomorú irányzatot kezdett venni a diszkusszió, midőn az öreg Pulszky Ferenc beleavatkozott s három egyenlő részre elosztotta békesség okáért a becses süteményt. A lehulló morzsákat — nem állhatott ellent a vágynak — ő maga ette meg, bármilyen irigy szemeket is vetettek rá emiatt a kis hontalan magyarok.

Íme, egy kép, egyszerű, de mégis megható. Fényes London városában is *sótalan a kenyér*, a száműzetésben. Száraz, penészfogta kifli otthonról — de jóízű, édes.

A KÁRTYA

Ahova könyv be nem juthat, még kalendárium sem, ott is mindenütt megvan a harminckét levelű biblia. Vagy a polcon tartják, vagy az asztalfiókban, de mindenesetre a legtöbbször forgatják; van benne valami csodálatos démoni varázs, hogy aki egyszer megismerkedik ezekkel a bűvös alakokkal, nehezebben válik meg tőlük, mintha megannyi szeretői volnának.

A kockázás keleti virtus, s valószínűleg benne van az a vérében a magyar embernek, magával hozta még Ázsiából bizonyos fatalizmussal keverve, s mikor a civilizáció megtoremtette a kártyát, s egy bizonyos rendszerbe szedte, vagyis harminckét garádicsra osztotta föl *az utat, mely a pokolba*

vezet, a nemes nemzetes karok és rendek minden gondolkozás nélkül tömegesen indultak el rajta.

A régi magyar nemesi élet kedvező talaj volt a játéknak. Egy félmillió unatkozó úr, kinek mindene bőven, és mégis legtöbb az ideje. Nem dolgozik semmit, nem foglalkozik semmivel, vagyonban gyarapodni nem vágyik, mert azt sem bírja elkölteni, amije van, szellemiekre nem gondol, mert azokat nem ismeri, a nemzet összes évi irodalmát megveszi nyolc garason a kassai kalendáriumban, s elolvassa egy fél nap alatt; már aki tud olvasni. A restorációk ritkán esnek, azonkívül pedig egyéb világmozgató eszme nem háborítja őket; arra való a nádorispán, hadd gondolkozzék ő mindnyájunk helyett; ebben az időben mondom valóságos jótétemény volt kitalálni azt a harminckét levelű könyvet, amelyet sohasem lehet megenni, mely mindig ugyanaz legyen és mégis mindig új, mely fogyassza az időt, izgassa a vért s szaporítsa a nemes urak mulatságát.

Még az egyes bíróságok is úgy voltak szervezve, vicispán, szolgabíró és esküdt az úrbéri bíróságnál, szolgabíró és két esküdt a közönséges pörökben, egyszóval mindig és mindeütt hárman, hogy ha virrad, ha esteledik, mihelyt a dolgukat végezték, minden körülmények között ki legyen a tarokk-kompanyia.

Tolna megye közgyűlésén még 1814-ben is, midőn az országutak csinálásáról szóló indítványt tárgyalták, Bód János, a gyűlések akkori vezérférfia így szólt:

»De mire valók nekünk az utak? Nyáron úgyis járhatni mindenfelé, télen pedig, mikor sarak vannak, senki sem szeret mozdulni otthonról. Aki pediglen mégis kártyakompanyia okáért mégyen a harmadik, negyedik faluba, arról föl lehet tenni, hogy fölösleges pénze van. S lévén nekie fölösleges pénze, bizonyára van előfogata is, mely őt a sáron át kivonszolja, amennyiben pedig nem lenne, szerezhet.«

Ily élet, ily viszonyok mellett nem volt egyrészt csodálatos, hogy oly gyors és nagy mérvű elterjedést vett a kártyajáték szenvedélye Magyarországon, míg másrészt nem is volt következményeiben oly kárhozatos, mint az most, midőn szerencselovagok légiója életmódnak tekinti a kártyát. Ami mulatság volt azelőtt, most jóformán üzlet lett és

iparág, mégpedig a legrettenetesebb, mely a fölkorbácsolt ferde emberi szenvedélyekre van alapítva.

Azelőtt e játékban is némi ártatlanság és naivság volt, a jó becsületes »Kauflabet« meg a »durák« és a »királyosdi« vagy a tarokk és whist bizony nemigen tett tönkre senkit, s nem is volt az egyéb a jó táblabírák közt, mint egy kis tréfálózás a szerencsével, hogy ugyan kinek kedvez jobban. Fortuna istenasszony kipróbálása képezte a legnagyobb vonzerőt. Az pedig szeszélyes egy menyecske volt már akkor is, de nem tett tönkre senkit. Aztán volt benne mégis egy kis tekintet: azokat pártolta legjobban, akik szerencsétlenek voltak a szerelemben (Hogy még az istenasszony is milyen hiú!), sokat adott arra nagy kényességében, hogy *ki mit fogott*, mielőtt kezét neki ajánlá föl szövetségre, azt is megnevezte, ki ül pártfogoltja háta mögött, mint „gibic”, annak is rokonszenvesnek kellett lennie.

A régi kártyásokat egy állandó fatalizmus vezette, mindég az istenasszonnal kötekedtek, az ő dolga volt, ha nyertek, ha vesztek, s éppen azért volt noble oblige: szótlantul eltűrni ami sorsot ő rájuk mért.

Hanem mennyire megváltozott azóta ez a szép istenasszony (No persze öregebb lett!), nincsen már benne poézis, semmi kedélyesség, semmi méltányosság. Mint a kiaszott vén banya, szétszórt hajjal, bizonyos fúriával ontja kegyeit az embereknek, s jaj azoknak, kikre megharagszik, de jaj azoknak is, kiket megszeret . . .

Most már nem lát jól, siket is, vak is, a háta görbe, az egyik váll-lapockája ki van növe.

Szemfényvesztők, hamis játékosok kierőszakolják kegyeit, sőt diadalmaskodnak azok fölött, akiket a sóvár szenvedély láza gyötör.

A kártyajáték szenvedélye annyira elharapózott már napjainkban, hogy társadalmunk rákfenéjének mondható. A legégetőbb seb, mely megsemmisítéssel fenyeget.

Hadseregek, melyeket vérszomjas királyok összetoborzának, öldöklő harcokat arranzírozva velök, nem öltek még meg annyi embert, mint az a négy festett ember lóháton és az a másik gyalog járó nyolc, akiket »királyoknak«, »alsóknak« és »felsőknek« nevezünk.

Ha boldoggá akarjuk tenni az emberiséget, ezeket a királyokat semmisítsük meg előbb az alattvalóikkal együtt!

A magyar középosztályt a kártya tette tönkre, a főurakat még inkább. Mint ahogy a francia író mondja, hogy »minden drámában keresd az asszonyt«, éppúgy elmondhatjuk, hogy minden tönkrement család történetében keresd a kártyát és megtalálod.

De még hagyján, ha csak vagyonilag menne tönkre a kártyás, a vagyon meglenne még egyebütt, dacára, hogy örök igaz marad azon közmondás: »ebül gyült szerzeménynek ebül kell elvesznie«, hanem a kártyásban tönkremegy minden, ami emberi, a szenvedély, mint a polip kiszívja összes életerejét, kiszívja belőle a munkakedvet, aztán kedélyt, majd meglankasztja benne az erkölcsöket, eltompítja, megdermeszti, érzéketlenné teszi minden benyomás iránt, körmeit belehasítja a szívébe, nemesebb indulatait kivájja, és a társadalom nyomorult söpredékévé teszi.

Mint úr, mint gavallér, mint jellemes, becsületes ember ül le valaki kártyázni, s mint ahogy harminckét levele van az ördög bibliájának, mindenik levél egy-egy passzus a süllyedés harminckét garádicsán. A szenvedély, mint a kezdődő láng, lassan kiöltött nyelveivel körülnyaldossa csiklandozva s azután elnyeli, összecsap fölötte fokról-fokra, mindig beljebb-beljebb hátrál, s a harminckettedik fokon a gavallér ott áll becsületes fényes nevével vagy társadalmi nyomoréknak kidobva a világ szemétdombjára, vagy pedig mint sikkasztó, csaló a vádpadon a börtön küszöbén.

Egy történet, mely napról napra ismétlődik, mely össze van forrva szorosan azzal az ezer és ezer szomorú történettel, mely hazánk úri osztályának tönkrementelésében a megrázó láncos szemeket képezi.

De hát a polgári osztály? Hát a nép? Ebben is megvan az öröklött betegség. Ebben is megvan a halálos veszedelem magva, s ha idejekorán nem tépi ki, ha észre nem veszi magában a pusztító férget, az egész magyar társadalom egzisztenciája fenyegetve van.

Mert nem tréfa az többé, a kártya a legveszedelmesebb emberirtó, rosszabb a pálinkánál, ártalmasabb az uzsoránál és fenyegetőbb minden más társadalmi bajunknál. A karaktere

az, ami a szerbtövisé, terjed, nem lehet kiirtani, s ott, ahol gyökeret ver, minden más növény kiszárad, mert elfojtja.

De radikális eszközök még tán segíthetnének. S ezek között a legradikálisabb egy szemer józan gondolkozás, hogy amit keserves munkával kerestünk, ne bízzuk a szerencse pillanatnyi szeszélyére, egy kis józanság, belátni, hogy a kártyaasztal megfertőzheti az embert, megfoszt önbecsülésünkötől és a mások becslésétől, s a kártyaasztalnál nyert pénz nem szerez tisztességet, mint a becsülettel szerzett vagyon, hanem lealacsonyít mások szemében. Gondolja meg minden ember, hogy amikor a kártyaasztalhoz lép, akkor már lemondott mindenről. Az már a pokol előszobája.

A magyar nemzet kedélyes, s jó kedve fényes zománcával bearanyozza önbűneit is. Nálunk a kártya, aki jól játsza, virtus, s még amellett, hogy kifosztják, kinevetik a gyenge játékost, a »balekot«, míg ellenben a »kozák« bizonyos tekintélyre tesz szert a társaságokban. A szenvedélyes játékost, ahelyett, hogy megvetnék mint veszedelmes metelyét a társadalomnak, még a kedélyesség dicsfényével övezik; a doktort, ki így olvassa betegének ütérverését: egy... kettő... három... hat... hét... nyolc... kilenc... tíz... alsó... felső... király..., a papot, aki álmában tarokkozik, a járásbíró, ki játék közben fogdossa össze a disputáló ügyvédektől a perrendtartás paragrafusait, s azoknak mindenike egy-egy nevezetesebb játszma emlékeihez van hozzácsatolva, mind megannyi adomahóst csinálva belőlük; sőt a par excellence politizáló nemzet addig-addig mesterkedett, míg egyszer csak kiállott az ő kártyáival ütni a politikában s egymás után említve az egyes kártyákat, lelkesedéssel éneklé hol a hetestől kezdve a disznóig fölfelé, hol a disznótul lefelé... Hanem ez a furcsa idő már régen volt! Lehet hogy nem is igaz.

A mi kezünkben bizony, fájdalom, gyakran az arany is sárrá válik: legalább így vagyunk a kaszinókkal, melyek a közszellem, közmíveltség ébresztésére lettek szervezve. Ha a nagy Széchenyi föltámadna s be-belátogatna egy ilyenbe, megbotránkozva látná, hogy közönséges kártyabarlangba jutott, mely társadalmilag degenerálja azt az országot, amelynek »azután kell még lennie«, mely fogyasztja, tönkreteszi

azon tőkét, amelynek megszorítási eszközeit egész élete tanulmányává és működésévé tette, mely megöli azokat az embereket, akik közül még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni, mert oly kevesen vannak.

Pusztul, vész a nép, mely azt hitte magáról, hogy Isten választotta; mindenféle ragályos betegségek meleg fészket találnak nála, — és minden gyengeségét felhasználják.

Az álmaira adót vetnek, a lutri által maga az állam pusztítja, valamint sok más káros szenvedélyéből hasznot igyekszik vonni, a többiben pedig zsebmetszők, csalók, szemfényvesztők kezébe kerül, s azok szabadon zsákmányolhatják ki becsületességét s ártatlan naivságát. Bámulva beszéli egy szemtanú, hogy a székely huszárok olyan piszkos kártyával játszottak a táborban, mely tízféle hátú kártyatucatból volt összehozva, s a veres felsőnek el volt szakítva a füle, a makkhetesről lemállott a felső kéreg, a zöld alsó meg a közepén volt összevarrva cérnával, — de azért a jó fiúk mégis úgy játszottak, mint igazi gentlemanok, sohasem csalták egymást, — míg ellenben egy nagyvárosi kaszinóban (hol pedig nagy urak ülnek, s ahol sok olyan történetnek játszanak le első jelenetei, amelynek vége egy pisztolygolyó) nemrégiben is ki kellett utasítani egy urat, ki tükörrel ellátott gyufatartóján, mely eleibe volt helyezve, mikor osztott, mindig meglátta a kártyákat.

Itt a különbség a régi és a mostani kártyajáték közt, a régi multság volt, s bár nem mondható az sem nemes multságának, oly szomorú következményei nem voltak, mint a mainak: ma már iparág a kártyajáték, s lovagjai hasonlítanak azon rettenetes állatokhoz, akik hullákon táplálkoznak.

HOGY LETTEM ÉN NÉGY GYERMEK APJA ?

— Levél egy színésznőhöz. —

Tisztelt kisasszony ! Ön protekciómat kéré. Engedje meg, hogy mielőtt szíves levelére válaszolnék, elmondjak önnek a »Szegedi Napló«-ban (melyet kétségtávol járát) egy történetet arról, *hogyan lettem én négy gyermek apja ?*

Hát én bizony a Blaháné révén. Az átkozott »Pluvius« álnév, mely alatt írni szoktam, rácsábított egy merényletre. Mindig szerettem azt, ami túlhajtás, ami merénylet.

Pedig tudhattam volna, hogy hova kellene a pontosvesszők a »reginam occidere nolite« -hez!

Igen, a királyné ellen! Ez volt az én égető vágyam, az én szomjúságom. Lerántani a királynét az egyik színháznál és fölmagasztalni a másiknál *Körösmezői Gusztit*.

Mekkora kravall lesz ebből a színházaknál, gondoltam magamban, hogy nyeli majd az én kis petit betűmet Szabó Karola, Sziklai Emilia a messze távolban, és Csatai Zsófi a közeltávolban, hogy immár Blaháné náluknál rosszabb lett.

De minthogy ezt a rovatot az én kedves kollegám, Garullus (Szemere Attila) csinálja, és pedig nagy buzgósággal, nem juthattam hozzá, hogy a hatalom gyepőlőjét a kezembe kerítsem.

Hanem hiszen majd csak elmegy valahova, az ilyen minisztersarjadék úgysem állja ki, kivált nyáron, hogy ne utazzék, s akkor beleszabadulok a *szoknyarovatba*.

Mert, kérem, a rovatok között nagy a különbség; én, aki férfi celebritások működését kísérem figyelemmel s abban piszkálok, ha van kedvem hozzá, ha nincs, sohasem jutok semmihez, nekem vagy egy pisztolylövésre van legfeljebb chance-om, vagy egy lekötelező mosolyra, aszerint, amint ócsárlok vagy dicsérek de a szoknyarovat, az egészen más, azzal nagy kedvezmények járhatnak Budapesten. A »szoknyarovat« olyan dús halastó, hogy a horog ritkán ereszkedik le eredmény nélkül — így mesélik ezt azok, akik jobban tudják.

Nos, egyszer csakugyan a kezembe jutott a színi rovat, de szerencsére nem volt sem a Nemzeti, sem a Népszínházban előadás.

Mindegy! Elmentem a német színházba s kikerestem magamnak a legszebb arcú színésznőt. Mit törődöm én vele, hogy játszik? Az a kritikusok dolga. Elég, hogy szép: lilium hajtású minden mozdulata, égő nap szúrása minden tekintete. Ez a legszebb! Megteszem a legnagyobb művésznőnek, elmondom, hogy jobb Blahánénál. Hadd dühösködjön az aztán.

Cikket írtam róla. De hát önök azt nem képzelik, micsoda egy cikk. Nagy dolog az ott, ahol betű-számra mérik az embereket.

Nagy emberek egész életen át tartó buzgó tevékenységének jutalma az, hogy a fővárosi sajtó *harminc sort* ír a halálukról. A többi közönséges embernek csak négy jut, vagy annyi sem.

Azért a *harminc sorért* fárad az emberiség nemesebb része gyermekkorától kezdve egész a sírig — s mégis mily kevesen érik el, hogy olyan fontossá legyenek, miszerint a világ harminc sor értékre becsülje.

Urak! Valahányszor egy harminc soros nekrológót olvastok, rezzenjetekek meg, — mert sok gond, sok szorgalom, nagy szenvedélyek égető lángjából, tömérdek álmatlan éj verítékéből, örökkön éber tevékenységből van az a harminc sor fonva — s az körülbelül a legtöbb, amit a nagyok elérhetnek. Hiúság, dicsőség, fény, ragyogás, közbecsülés, diadalmámor, hírnév, ragyogó pálya — összevéve együtt .
az a harminc sor.

. . S én egy egész cikket írtam a kis színésznőről, a jövőkor csillagáról.

Szegény kicsike! Egy porszem ő csak, akivel nem törődik senki, akit a nyilvánosság kerekei eltaposnak anélkül, hogy tudnák, tapossák-e?

Maga is megijedt reggel, mikor arra ébredt, hogy őbelőle nagy művész nő lesz.

No, hanem lett is erre forradalom a színháznál és mindenfelé. Ez már mégis botrány! Ez pofoncsapása a kritika méltóságának!

Halomszámra kaptuk a tiltakozó leveleket. De ezekkel még nem lett volna baj. Az ember csendesen csibukozva elolvassa a leveleket, ahol inkognito összeszamarazzák, és harag nélkül bedobja a papirkosárba.

Hanem másik nagy baj keletkezett.

A kicsikének vőlegénye volt, valami becsületes kis hivatalnok. Az mihelyt elolvasta a levelet, az volt az első dolga, hogy vett egy levélpapírost és belecsomagolta a jeggyűrűt.

Azaz, hogy ez se lett volna baj, — mert hiszen az nem

valami nagy dolog már a XIX. században, hogy két ember, aki véletlenül boldog lehetne, véletlenül boldogtalanná legyen.

Hanem ott volt a nagy hiba, hogy a kicsike még külön udvarlókat is tartott. Ezek pedig nem voltak kis hivatalnokok, de urak. Az urak pedig nagyon finnyás emberek és azonfölül okosak is.

— Kisasszony! Ön mellett egy cikk jelent meg.

— Nos, igen! Mi közöm hozzá?

— De annál több közöm van nekem. Azt hiszi kegyed, hogy én olyan együgyű vagyok hinni, hogy egy hírlapíró olyan együgyű lehet ilyesvalamit *ingyen* írni.

A leány sírt — de a könnyek nem lehettek neki bizonyíték. Az udvarló ott hagyta.

De még ez se hozott volna zavarba — hanem voltak a kicsikének szeretői is: ezek az emberek pedig nem ösmernek tréfát.

Éppen kinn voltam a Svábhegyen, midőn kerestek a redakcióban, hogy kihívjanak és megöljenek másnap reggelre.

Garullus azonban nagy diplomata. Azt mondta nekik, hogy ő éppen most jött haza egy rövid útról, én pedig most mentem ki a zöldbe. Ma be sem jövök, hanem méltóztassék befáradni reggel.

Reggelre pedig megírt egy cikket, amelyikbe beleszötte, hogy így-amúgy a kis színész nő tévedésből lett megdicsérve, mert ez a *Pluvius* nem is ismeri a színésznőket, nem is jár a színházba, estéit rendszeren otthon tölti neje és *négy élő gyermekével játszadoxva*. Hát egy ilyen embertől nem lehet azt rossz néven venni.

A két dühönc elolvasta másnap a cikket s csendesesen elmosolyodott . . .

»Hüm! Egy becsületes családapa! No, az egészen más! Lächerlich! Ki haragudnék egy családapára! Az mind komikus ember!«

És nem jöttek el többé.

Így történt szórul szóra, kiasszony! Magának bevallom. Nos, kéri-e még a protekciómát?

APRÓSÁGOK

A fővárosban a három holt hónapban is mindig találunk csontokat, amiken rágódjanak a hírlapírók.

Miután összevissza harapdálták szegény Szegedet azért, hogy a színházat nem engedi „fusser” által építtetni, hanem egy olyan műépítészre keres föl, aki már elismert jó színházakat épített (lám, maga a nemzet is, ha monumentális dolgot emel, mint a Lánc-híd vagy egyéb, bizony külföldi szakemberhez fordul), most a legújabban a népszínmű sorsát nyaggatják.

Hanem ehhez semmi közünk.

Merült föl azonban a holt szezon alatt egy olyan tárgy is, mely minket is közelebb érdekel — habár hála istennek még nem jutottunk oda, ahova a budapestiek.

De minthogy a társadalmi testen terjedő seb s már némi nyomai itt is észlelhetők, fecsegjünk mi is egy kicsit az *árverések hiénáiról*.

*

Balázs Sándor fejében született meg a terv (hiába, ő a legleleményesebb az írók között), megalapítani az *»Adósok lapját.«*

Csakis ily lap képviselhetné *a nemzet zömének* érdekeit.

De Balázs csak egy ügyes tervelő. A *végrehajtáshoz* nincs kedve.

Az igaz, hogy az előfizetőknek sincs.

*

Valaha csak akkor citálta meg magához a magyar nemesembert a szolgabíró, ha ebédet adott. *Végrehajtók* ugyancsak nem garázdálkodtak két hatosos meghívásokkal.

Ma azonban úgy van már, hogy a gyerek, amint megszületik, átadatik a bábának, hogy az fürössze meg, azután átadatik a szoptatós dajkának egy évre, innen oszt átadatik egész életére nézve a különböző hatósági közegeknek és különösen a bírósági végrehajtóknak, hogy azok viseljenek rá gondot, serkentsék, idomítsák.

*

Micsoda viszonyok ezek?

Az emberiség két részből áll: a hitelezőkből és az adósokból.

Mi lenne, ha az Isten úgy teremtette volna a világot, hogy az csupa nyulakból és csupa jágerekből álljon?

Azóta egyetlen nyúl se lenne, — és egyetlen jáger sem.

Mi a világért sem akarjuk tehát, hogy a hitelezők elpusztuljanak, mert előbb el kellene pusztulniok az adósoknak, vagy legalább egyszerre, mert olyan szerves összefüggésben állnak egymással, mint a sziámi ikrek.

*

Világos dolog tehát, ha se a kecske, se a káposzta, neki kell menni a harasztanak.

A hitelezőket nem szabad bántani, mert ezeknek lenni kell, az adósokat sem szabad segíteni, mert az a hitelezők külön sportja, hogy velük mi történjék. Az árverező klikkek, az az archimedesi pont, ahonnan lendíteni lehet a bajaikon.

Igazán jellemző, hogy egy hírlapírónak, Frey Gyulának jutott eszébe az ötlet védegyeletet alakítani e rongyos, igazán hiénaszerű alakok ellen, kik megszagolják előre, hol lesz a dobpergés.

Hiába erőlködik Wagner modern zenét teremteni, meg van már az, ez a *dobpergés* az.

Az árverező bandák teljesen szervezve vannak s nagy haszonnal dolgoznak.

Az a dobpergés vidám muzsika nekik, — mert összebeszélve úgy veszik meg az elérvezett tárgyakat, amilyen áron akarják.

*

Az emberek azt hiszik, ez ellen nincs orvosság. Olyan ez már, mint a halál.

Frey Gyula terve egészen meglepte a publikumot s mindenki így szólt:

— Liga az árverezők ellen! De hát lehetséges ez?

— Liga a banda ellen! Oh, oh! Hova gondolnak, hiszen ezeknek talán a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabályaik vannak!

És szétment a fölhívás, megjelent az összes lapokban s begyűlt summa-summárom két embertől *kétszáz osztrák értékű forint*.

Most már láthatja Balázs Sándor, mennyi előfizetője lett volna az »Adósok Lapja«-nak!

Mert hát ide nem való az ilyesmi... Magyarországon nincsenek komoly adósok.

*

Nos, igen. Magyarországon *könnyelmű* adósok vannak csak. Azaz a legtöbb ilyen.

Emberek, akik adósságot csinálnak, mert hitelük van, s a rendezésre éppen nem gondolnak.

Itt a pisztoly szokta rendezni a legtöbb adósságot. Az árverés hiénáival senki sem törődik.

Hadd szaglásszák a vért, hadd üvöltsenek a hullák fölött. A szerencsétlen áldozatok már érzéketlenek.

S ha az ember humorizálni akar a nálunk (t.i. nálunk Magyarországon, mert Szeged hálaistennek tisztos polgárváros s ezekben a nemesi hibákban nem leledzik) uralkodó *könnyelmű fölfogás* fölött, elmondhatja, hogy az árverező bandák üzelve — fájdalom inkább már a *hitelezők baja*.

Amiből az következik, hogy mélyebben nyúlnak le itt a bajok. Drasztikusabb legyen a gyógyszer. Nem segít, akár hozzá se nyúljunk a *cukros vízhez*.

MEHÁDIAI UTAM

Sokáig törtem rajta a fejemet, mért csinálta III. Napoleon az államcsínyt *december másodikán?*

És rájöttem, hogy alkalmasint azért, mert *december elsején* még föl akarta venni az elnöki fizetését.

Hogy miért megyek én 2-án Mehádiára? Már megfeleltem.

De minek is beszélek? Megyek is én Mehádiára — a pokolba?

Ezzel csak magamat ámítom, a »két doktoromat«, barátaimat és főleg a vasúti társaságot, mely Budapesttől Mehádiáig küldi a billétet.

Szegeden kiszállok, s ha ott egyszer kiszállok, száz forintot lehet tenni egy hitvány spielmark ellen, hogy ott maradok Mehádia helyett a porfürdőben.

Mennyi bűbajos dolog vár ott rám . a kuruttyoló békák az exnépkertben és főséges sörényével a hatalmas Oroszlány, melynek két esztendőig voltam hű szövetségese esőben, sárban, viharban, éjjel és nappal.

Ott a politikus asztal az »Orosz lánynál«. Milyen enyhely ! Ilyet nem adnak a Herkulesfürdő árnyas fái ! Főséges öröm kiszabadulni az okos politikusok közül a nem okosok közé.

Nincs ott regényesség, a vidék nem poetikus; akinek bölcsőjét a görbe hegyek közt ringatták, csak ott a görbeségben dobog annak a szíve sebesebben, az asszonyok sem szépek azon a tájon, az emberek se filiszterek, hanem éppen azért igazi tökéletes emberek.

Már én pedig csak az embereket keresem. Ha isteneket és szép asszonyokat akarok, kigondolok magamnak egyet-egyet a fantáziám szerint s férjhez adom akihez akarom.

Hogy elhanyagolta lelkem azt a jó öreg várost ódon tornyával, ócska városházával, szép trafikansnőjével s sok száz érdekességével — már ki is mentek az eszemből, hja a múltat mindég kéreggel vonja be a jelen —, de most, hogy ím — a kártyavető asszonyok stílusa szerint — *út áll előttem*, lehámozom lelkemről a kérget, s sorba pattognak ki a régi képek, alakok, tárgyak, dolgok és emberek.

Kinézek az ablakon, borul. Szegedre gondolok. Bezzeg hogy nézi most a felhőket *odahaza* a kapuból a Prófétás Gyuri. Mintha hallanám, hogy morog dühösen, mennyire nincs érzéke az istennek a kocsmáros üzlethez ?

Nincs is — de azért Gyuri csak mégis dacol velem, mégpedig diadalmasan s esőben, derűben, ha jókedvű, ha mérges, abban a nótában ér feneket az elmélkedése:

»Bujdosik az árva madár...«

Ha megcsendül szobámban azóta a telefon: megrezzenek, hogy bizonyosan a János hí a népkertbe sétálni a *Katák meg-*

tekintésére . . . Pedig dehogy, dehogy ! . . . Csak Asbóth János szólít vagy Keszler az »Ellenőr«-bül, hogy hol találkozunk estére ?

Egyszóval, mióta elhatároztam, hogy Mehádiára megyek, tele vagyok Szegeddel. S még Münchenben sem tudnék elképzelni annyi látnivalót, mint amennyi rám vár.

A fekete gouvernant, a szőke menyecske, az épülő híd, a »nagy hallgató«, a »kis gazember«, a »lányok«, a »fiúk«, az öregek és minden, minden.

. . Nem ! Én igazán nem hiszem, hogy meglátom valaha életemben Mehádiát, míg Szegedet nem építik máshova — messzebb az útból .

A SZEGEDIEK PESTEN

A császári főherceg Rudolf lakodalmára sokan sereglettek Pestre az ország minden vidékéről. Nem voltak ugyan annyian, mint valamikor Erzsébetünk első lejövetelénél. De hát Erzsébet elvgre is szebb volt és királyné volt. Egy királynénak pedig több a nimbusza, mint egy leendő királynénak, mert semmi sem bizonyos már !

A pesti ember egészen másképp fogja föl az ilyenforma ünnepélyeket, mint a naiv vidékiek. A pesti ember dühös mindenre, ami megszokott életmódjából kizökkenti: az életunalom köde nehezedik rá, ha a Szikszaiiban elfoglalva találja idegenek által rendes asztalát, vagy ha a Kammonban törzsvendégi jogainak élvezetében a szögletes vidékiek tolongása gátolja.

Az újságokból szeret informálva lenni mindenről, de semmi olyast nem kedvel, ami közvetlen tapasztalaton alapszik. Neki nincs közvetlen tapasztalatra szüksége; arra való a hírlap; majd meglesz abban írva reggelre minden !

Igenis, tisztelt olvasóközönség, ilyenek önök ! És én valahányszor este a szerkesztési irodából hazamenet végig sétálok a Váci utcán, gyűlöletes szemeket vetek minden emberre; mert meggondolom, hogy nekem azért kell írnom egész nap, hogy ezeknek az embereknek itt, akik feleségeikkel

és leányaikkal, vagy szeretőikkel a karjaikon szerteszt kóvályognak, legyen holnap a reggeli kávé mellett olvasnivalójuk.

De hagyjuk a pestieket, maradjunk a szegedieknél. Mondhatom, hogy a nagy polgár város erősen volt reprezentálva az ünnepélyeknél.

Nemcsak a deputáció jött el ismeretes mentével, hanem a lakosságnak is egy nagy része, még a szebbik nemből is annyian, hogy lehetővé vált szegedi bált rendezni a Zugligeten, legalább hogy ez tervbe volt, hallottam valakitől.

Mert már olyan egyszer a szegedi ember, hogy ha a Marschallba vetődik is ebédre, ott is azt kérdezné legelőször: »Haben Sie Halpaprikás?« A szegedi ember Pesten is a saját lányait tartja a legszebbeknek s azok után jár.

Buckai bor ha lenne abban a nagy városban, bizony *kipicézték* volna, hol árulják, de mivelhogy a buckai bornak sem híre, sem hamva, a Bunkó cigány muzsikája becsalogatta őket a Pannónia udvarába.

Savanya volt a bor egy kicsit s *kesere a turu*, de *édős* volt a muzsikaszó. Pedig az is csak valami.

Aztán annyi sokat láttak mai nap fényeset, ragyogót, hogy biz azt le kellett öblíteni. *Ha itthon egyetlen nagy úr is megbírta szédíteni a fejüket*, — hát ott az a sok nagy úr egyetlen falkában fényes paszomántos ruházatban, hogy olyanról az otthoni »kecskék« nem hogy megvarrni tudnák, de még álmodni se mernek . . .

Hát még a királyfi, hát még a kis felesége? Olyan felséges alsóvárosi ábrázata van, hogy olyat még Gabara piktör se fest, — még ha megharagszik se.

Volt is hát beszéd meg beszéd a vidám társaságban, mely egy hosszú asztalt ült körül ékesen kicifrázottat üres butéliákkal.

Ott ült a fiskális, *akinek* nem hisznek, ott ült a nagy diplomata, *akiben* nem hisznek, és mintegy tíz-tizenkét polgár-ember, legalább így hallottam elbeszélteni.

Volt toaszt, koccingatás, disputa a rekonstrukcióról, amint az már egy szegedi kompániában megszokott dolog, szídták a töltéseket is és töltöttek folytonosan.

Kakas ebben a nagy városban tán nincs is elevenen, hogy elkukorékolná az éjfél, hát biz ők ott maradtak messze éjfél után is, olyan éktelen zsvajt és lármát csapva, hogy csak úgy rezgett bele az a komisz nagyvárosi levegő.

Megsokallta a vendéglős (mert, mondom, a pesti embereknek nincs érzékök az ilyenek iránt) a hosszú és zajos mulatságot, s odalépett nagy tisztességgel a szegedi asztalhoz.

— Nagyon kérem az urakat — mondá —, viseljék magukat csendesebben, 300 vendégem alszik odafönn, ezeknek nyugalom kell, uraim. Remélem, meg fogják engedni, ha arra is figyelmeztetem, hogy már ideje lenne lefeküdni: nálam ilyenkor van a záróra.

No iszen, csak éppen ez kellett a szegedieknek. Föl pattant erre a szavakra J. Gyuri bátyánk s így szólt:

— Hát megbolondult az úr, vagy mi? Hát magyar ember az úr, vagy mi? Hát tudja az úr a szokást, vagy mi?

— Engedjék meg, kérem, de itt rendőrség van. és éjfél után tilalmaztatik a zajgás és lárma.

De már erre meg egészen felbőszült a Gyuri bácsi.

— Rendőrség? Hol az a rendőrség? Majd megtanítom én becsületre, de mindjárt! Hol az a háromszáz alvó emberke, majd felköltöm én azokat, de mindjárt!

A vendéglős haragos feleletre készült, de Gyuri bácsi nem hagyta szóhoz jutni.

— Hallja az úr, kocsmáros uram! Aki alszik, az ugyan elég illetlen pimasz, mert ha lakodalomba megy az ember, hát ott nem azért van, hogy a csirkékkel menjen lefeküdni, — hanem ha már alszik, aludjon, örüljenek az alvók, ha föl nem rángatjuk az ágyaikból, de azt aztán kikérem magamnak az úrtól, hogy olyan ostobaságokat fecseljen itt összevissza, hogy mi, ébren levő *»másznép«*, hogy mi legyünk ómiattuk csendesen. Ilyet még az öregapám sem élt meg soha *tisztességes lakodalomban*.

Elnevette magát a vendéglős. — Jó volt az argumentum. Maga is odaült hát szó nélkül a *»szegedi asztalhoz«*, s ivott, énekelt reggelig a királyfi lakodalmán a többiekkel, hogy szinte fölvetették kurjongatásaikkal az egész alvó városrészt.

MINÉL KEVESEBB MOZGÁS!

Temesvár, aug. 13'

Engedjék meg önök, hogy a jeligémet írjam fölibe e soroknak, mik tulajdonképpen »útirajzok«.

Útirajzok éntőlem? Ki hitte volna ezt valaha? Minden lehetséges volt, még az is, hogy tudományos könyvet írok valaha angol nyelven, de hogy én útirajzokat írok, ez olyan komikus, hogy igazán kedvet kaptam rá.

Tehát kezdjük el s mondjuk ki, hogy az *első fejezet*: »A felsővárosi kaszinótól — Temesvárig.«

Nos igen, ott hagytam el és ott kezdődik, midőn végre éjféltáján Onódy Kálmán elmuzsikálta hetedszer, hogy: »Korcsmárosné, nekem halat süssék kend.«

Kedves barátaim közül, akik szívesek voltak engem tíz viszontagság-teljes napon át mulattatni s velem mulatni, azok, akik még bele nem haltak vagy ki nem dültek, ide is elkísértek, sőt a vas természetű atléták még arra is elszánták magokat, hogy velem jönnék Mehádiára.

Ez utóbb nevezett mártírok egy kocsin, míg én szállásomra siettem pakolni, már előre kihajtottak a vasúthoz.

Bepakoltam, de akkor vettem észre nagy bosszúsan, hogy a vasúti potyajegyem nincs meg.

No, ezt vagy a Kukacnak adtam bankó helyett, vagy pedig kiesett a tárcámból az asztal alá a kaszinó udvarán.

Lóhalálban hajtottam, nehogy a vasútról elkéssek, újra a felsővárosi kaszinóba, hol Böröcz bátyánkkal egy gyufa segítségével megtaláltuk az asztal alatt a homokba betaposva az érdemes billétet.

Igen, de most meg már kedves babos zsebkendőmet hagytam el a szállásomon, melyért pedig két napig kellett várnom Szegeden. No, már a babos kendő nélkül ugyancsak nem mozdulok egy tapodtat se!

Visszamentem a kendőért is s éppen csak hogy a harmadik esengetés előtt érhettem ki a vasúti indóházhoz, melynek külön szobáihoz most már elhalványult, de még mindig kellemes emlékek kötnek.

A fiúk már meg voltak ijedve. Mi lett belőlem? Hova lettem? No, de csakhogy most már mégis együtt vagyunk mind az öten.

Beszállok egy kupéba, elhelyezkedem. Besüvit egy konduktor.

— Ez Damen-kupé.

— Annál jobb. Maradok.

De egy tekintet a dámákra visszariasztott a szörnyű elhatározástól s siettem egy másik kupéba hurcolkodni.

— Für nicht Raucher! — süvített be megint a konduktor.

— No, hogy verjen meg benneteket a ragya! Hát ezért fizetek én a vasúton, hogy ennyi szekaturának legyek kitéve?

Végre elhelyezkedtünk öten, hat ember közé, akiből kettő volt asszony kilenc-kilenc skatulya földi vagyonnal fölruházva. Pomádé- és pacsuliszag fertőztette meg a kupé levegőjét, egy részeg ember is ott hortyogott velem átellenben, de hát ez az ember csak borszagú volt, s az már inkább illatszámba megy.

Kis babos kendőmet sokszor megnézegettem útközben, hogy öngyilkossági gondolataimat kiverjem a fejemből, míg végre szerencsémbe eszembe jutott Temesvár mellett reggel, hogy hiszen én tulajdonképpen kéjútazó vagyok, s nem kényszerít arra semmi, hogy magamnak kellemetlenséget okozzak. Temesvárott ki fogok szállni a kellemetlen kupéból, kialszom magam, megnézem a várost s aztán délután megindulok Mehádiára, hol barátaim tíz órakor várni fognak. Hiszen Szegeden már úgyis hozzászóltam a fogadtatásokhoz!

Beértem Temesvárra — melyet nem írok le önöknek, mert jobban ösmerik mint én, ámbár a polgármesteri hivatal oly szíves volt irányomban, hogy egy hivatalnokot adott mellém, kinek atyái gondviselése alatt a város nevezetességeit megnézhettem, kivéven azokat, amiket legjobban szerettem volna látni s amikért oly híres Temesvár: a szép asszonyokat és lányokat. Ezek (infámis meleg idő lévén) éppen nem mutatkoztak az utcákon.

Tisztelt barátom, Áldor Imre nem lévén otthon, egyetlen ismerős nélkül jólesett e kiváló figyelem, melyet bizonyára nem én érdemeltem ki, de azon nagyok, kik sokat küzdtek és izzadtak, míg odajutottunk, hogy a nyomaikban járó igény-

telenebb nemzedékre is rávetődik az üstökös csillagok észre nem vett fényéből egy-egy sugár.

Temesvár különben jó érzésű német város.

Igaz, hogy valahányszor lapot kértem s azt mondták, hogy »Ungarische Zeitung«, mindig dühbe jöttem, de ilyenkor mindig eszembe jutott az is, hogy a szegediek iránt szépen viselték magukat az árvíz után, s nyomban megbocsátottam nekik.

A »Kronprinz« hotelt, ahol szállva vagyok, nagyban dicsérték előttem — de biz az még fia sem lehet a mi Hétválasztónknak Szegeden.

Szolgazemélyzete közül csak a szép bogárszemű szobalány beszél magyarul.

De nem ajánlom, hogy valaki szóba álljon vele!

TISZA ILONA

Gróf Zrínyi Miklós megénekelte őset, szigetvári Zrínyi Miklóst, Arany is megénekelte őset, Toldi Miklóst, Jósika Miklós regényt írt Jósika Istvánról, Tóth Kálmán is a nagyok koszorújába szőtte Hedervári Kontot.

Mennyivel önzetlenebb ezeknél a mi nagy regényírónk, Jókai, aki lemond a saját őseiről s a Tisza familia múltját szépíti meg ragyogó, világhírű tollával.

Hát már nem elegendő a jelenből vett ezer meg ezer frázis, nem gyűjtanak már az ötletek, a fényes retorikai floskulusok, el kell már menni a múltba s onnan hozni még egy kis nimbuszt a Tiszáknak?

*

Lesz már tehát »mameluk regény« is.

A kedves Tisza Ilonát, meg hogy garde-de-dame-ja legyen, a tündérszép Szunyoghné főlássza százados sirjaikból a nagy költő, s még egyszer élni, tündökölni fognak — őexcellenciája a miniszterelnök úr kedvéért.

Jó Kurucz Thaly Kálmán addig-addig járkált Rákócziék után, hogy rábukkant erre a két szép asszonyra.

Jókai mindjárt beléjük szeretett és pártjukat fogta. Csakhogy mit szól majd ehhez a tüzes szerelemhez Jókai régi hú szeretője: a *múza*?

*

De hiszen ő nincs papucskormány alatt. A *múza* neki rabszolgája és nem királynője, — tetszés szerint bánhat vele, neki minden szabad.

Szegény kis *múza*! Húzd föl aranyos cipőidet, s ha kedved volna tán fürödni a Balaton fodros vizében, hagyd ott a habtermetedet hívó habokat, hagyd ott a gyönyörű parkot, a társaságot, mely nyüzsg, vidáman rajzik és a jelennek él, húzd föl aranyos cipőidet, szorítsd le karcsú derekadat kemény vállfűzőbe, öltsd föl nehéz bársony mentédet s eredj lovagoddal a romok közé.

Hiszen ez neked nem kerül semmi fáradságodba. Jártál te már ott. S hoztál is onnan elég koszorút.

Most még ezenfölül egy kegymosoly is ki fog jutni — őexcellenciájától.

*

Hanem az azért mégis mindegy. Tisza Ilonát és a szép Szunyoghnét nagy érdekléssel várja a közönség.

A regény februárban fog megjelenni, tehát a farsangban.

S címe az lesz »Szeretve a vérpadig«, pedig tán az lenne a helyesebb titulusa:

»Szeretve egész az *émelygésig*.«

Így mindjárt a címről megtudná Tisza Kálmán, hogy a nagy író műve neki szól.

ISTENEK MULATSÁGA

Mióta a »Pester Lloyd« megírta rólam, hogy az asszonyokat nem valami nagyon jól ismerem, azóta megint jogom van egészen fiatalnak lenni s előlről kezdeni a bolondságokat.

Éppen jó alkalom van rá. Itt a Renz cirkusz. Járom is szorgalmasan.

Új élet ez egészen, szép, pezsgőbb az előbbinél.

A Borcsák, Marcsák után a Flórák, Elisek, Gundák és Oceaniák.

Húzzátok le szemeitekre babos kendőiteket, kedves népies alakjaim, nem akarlak most látni benneteket; menjetek a szőlőbe, *Péri* lányok, öntözd meg virágos kertedben a muskátlikat *Bede Erzsi*, téged se támasztlak föl halottaidból, *Vér Judit*, vonulj el bánatoddal *Timár Zsófi*, menjetek el mindnyájan, kik annyi igaz örömet okoztatok nekem.

Más légkör ez itt! Nem bírálak most megérteni, hiába szólanátok hozzám kis falvaink hangzatos nyelvén, mely magyar azért, ha megmosolyogják is a magyarok, s mely női ajkon százszor édesebb — mint a többi hazai dialektus.

Itt nagy a zaj és nagy a lódobogás. Szól a zene, harsognak a kürtök, — s csak meztelenül szépek az asszonyok.

Fölhangzik a taps és a rivalgás, szilaj paripán nyargal Flóra, mint egy istennő a porondon. A tömeg szeme kéjittasan függ idomain. Mennyi inger, mennyi kellem!

Amint paripája nyakára hajlik, s arasznyi szoknyája fölnyílva szárnyná válik, tudom, szeretnének vele cserélni külalakra az angyalok, majd egy lábon áll meg a szilajon vágató ló lapockáján. Két hófehér kezét szabályos köralakban kiterjeszti s még mosolyog is az ezernyi tömegre, s hogy mosolyog . . . ha azt valaki megírni tudná!

Hogy valamit komolyan is mondjak a Renz cirkuszról, lehetetlen tagadni, hogy nem érdemetlenül gyakorol oly nagy varázst a fővárosi közönségre.

Mutatványai csak a legközelebbi évek óta is nyertek úgy ízlés, mint érdekesség tekintetében. Általában Renz képes arra, hogy a műlovarságot ne csak fönntartsa azon a nívón, amelyen áll, de hogy fejlessze is.

A clownok dolgai sokkal finomabbak, disztingváltabbak most, mint azelőtt: a pávatollal való mutatványok a legnagyobb műveltségű embert is képesek mulattatni és megnevetetni. A clownok dolga természetesen a burleszk komikum, de azt is lehet finomítani s élvezhetővé tenni, uti figura docet.

A cirkusz legszebb hölgye Flóra (nekem legalább tetszik), de a primadonnája Elise kisasszony, ki tizenötezer forinttal van szerződötve.

Elise kisasszony nem mai gyerek már (körülbelül harmincas), de szép, keskeny, hosszúkás arcán nem látszik a kor. Az ő numerusa a tömegre nézve nem érdekes, de az arisztokrácia bomlik utána, mert az ő mutatványai nem egyebek, mint amennyire lehet egy előkelő hölgynek vinni a lovaglást, hogy kell a lovat tartani, hogy kell kecsesen ülni a ló hátának egyik csücskén, a mozdulatokban, az ostor kezelésében, az öltözködésben annyi gráciát, annyi bájt tud a kisasszony kifejtteni, hogy midőn végigporoszkál, majd végignyargal szép fekete lován (kár, hogy hályog van az egyik szemén), nincs férfiszív, amelyik hangosabban ne dobogna, s nincs grófnői szem, mely ne irigyelné a férjihódító művészetben oly nagy mértékben kifejlett tőkélyt. A kisasszony sohasem is lép föl jelmezben, ő a lovaglónők sztereotíp toalettjében jelenik meg, többnyire fekete uszály-ruhában fekete cilinderrel à la Arcos fészülve. Csak némelykor változik a cilinder fátyola vagy a fekete szoknya frakk-szabású deréka veressé.

A veres frakkjai különösen pompásan illenek neki.

A kisasszony még arról is nevezetes, hogy nagy vagyont szerzett már össze (jó parti, János!), s hogy Erzsébet királynénkat is ő tanította lovagolni.

— Ófelsége nagyon tanulékony volt — beszéli a kisasszony —, s olyan tőkélyre is vihette volna, mint én; ha nincsen hibája.

— Vajon mi?

— Az, hogy négy-öt hátaslovát egyformán szereti.

— No, és aztán?

— Ez mindent elront. Önök azt persze nem értik és kinevetnek engem, ha azt állítom, hogy egy ló éppen olyan szerelmes a maga asszonyába, mint egy férfi. Pedig éppen olyan. Ha megsimítom lovamat, a vér nyargal annak erein keresztül éppen úgy, mintha egy belém szerelmes férfit simogatnék meg. Az arabs ló okos, higgyék meg, urak. Az tud mindent! Tudja, ha két lovat szeretünk, tudja, ha hármat, és akkor elhidegül irántunk. Csak a ló odaadó szerelmével vagyunk képesek e művészetre. No, ne kacagjanak hát olyan nagyon . . .

De hagyjuk itt Elizt a Louise kedviért. Az is úrlovárnó és nagy ugrató.

Gömbölyű arc s a legszebb kék szemek, aminőket csak képzelni lehet.

Louise kisasszony a legjobb ugrató Európában, nálánál tán csak a királyné ugrat még jobban, de nem annyi kellemmel.

Egy hosszú, magas, széles asztalt, mely tele van rakva edényekkel, könnyedén ugrat át.

De azért mindennél többet érnek a »néma játékok«, melyeket nagy fénnel állítanak ki Renzék. Az operettek pompája messze marad el e mellett, kivált mert az illúziót neveli a nagy személyzet s az, hogy robogó fogatokat láthatni a porondon s valóságos csatákat lóháton.

A pazar pompa, melyet a balettszemélyzet kifejt, még a párizsiakat is elragadná.

Hát mi, igénytelen budapestiek?

Nekünk az eszünket veszi el.

A szép Renz Katinka — fájdalom — nincs többé, s Oceánia sem került vissza.

Pedig szép napokat élt itt valaha.

B. E. gróf húszezer forintos ékszert küldött neki egy mosolyáért. S mondják, a mosolynál maradt a dolog.

A gróf kevés volt neki. Hercegre várt. Megkapta a herceget is. Természetesen orosz herceg volt.

Elhagyta. Ilyenek az orosz hercegek.

Szegény Oceánia. Most valami szegény kereskedőnek a szeretője Amerikában s talmi karpereceket visel.

Hanem azért mégis szép élet az — az *emlékei* miatt.

A LEGSZEBB ASSZONY

A legszebb asszonyhoz indultam el a szerkesztőségéből. A legeslegszebb asszonyhoz Budapesten. Persze annyi mintha kimondtam volna, hogy Splényi bárónőhöz.

Az Úri utcán eszembe jutott a külső dekorum kérdése, s sietve fordultam be egy fodrászterembe.

Két ásító fodrászlegény nézett rám megüvegesedett szemekkel.

— Barátom! — mondom az egyiknek — látja ön ezt a fejet (már t.i. az én fejemet).

Kissé nagyobb figyelemmel megtekintette fejemet, s bizonyos fitymáló mosoly játszott ajka körül a gazembernek.

— Nézze — szoltam nyájasan —, mit lehetne ebből csinálni?

Még jobban körülnézte a fejemet, de semmi biztatót sem vettem ki az arcából, egészen gépiesen morogta:

— Majd meglássuk. Kegyeskedjék, méltóztasson kérem helyet foglalni.

Leültem s hagytam magamat kínoztatni azzal a rettenetes eszközzel, mellyel mi újságírók is nagy hatást szoktunk elérni néha. (Ne találgassák borotvának, inkább elárulom, hogy: *olló.*)

Megnyírt, megborotvált, nem hagyott rajtam egy maku-lányit sem a régi fizionomiámból. Mikor a tükörbe pillantottam, nem ösmertem magamra, csak annyit sejtettem magamról, hogy valami régi, nagyon régi *ismerősöm* vagyok, csak már ki tudnám találni: honnan?

Hanem éppen, amint a tükörbe pillantok, hát a tükörrel rézsunt áll egy másik tükör s ez a tükör megint rézsunt egy harmadik tükörrel a mellékteremben, mely hölgyek számára van berendezve, s abból a harmadik tükörből ott pajzánkodik, ott ragyog a Blaháné kedves arca.

— Hát nagysád itt van?

— Itt én, galambom. Mi forgósziel hozta ide?

— Borotválkoztam éppen a báróné kedvéért. Oda akarom menni.

— Azért ugyan kár magát költségbe verni. Nem akarok én már férjhez menni — egyhamar.

— De hát mit csinál itt?

— Hát parókát választok, lelkem, erre a nagy fejemre. »A vereshajú«-hoz kell, aztán Szegedre is leviszek egyet.

— Jó, hogy ehhez a ponthoz értünk. Igazán lemegy Szegedre?

— Persze, persze.

— Nono, attól tartok, megint csalódnak a szegediek? Kíírhatom?

— Ki, ki bátran! Hiszen már meg is ígértem a műkedvelőknek. Azaz, hogy mégse írja ki, most jut eszembe, hogy a testvérhúgomat várom akkorra, azaz mégis írja ki, mert már

háromszor ültettem föl a szegény szegedieket . . . Már talán haragsznak is . . . Richtig! Jó ötlet volna, ha kifütyülnének csupa merő apprehenzióból, ha lemegyek . . . mert, ne írja ki mégse, kérem, nem tudja az ember, mi jöhet közbe. Igazi pesti előadás lenne . . . Tamássy is ideérkezett, no talán bizonyosan lemegyek mégis arra a kedves Szegedre. Hát csak írja ki, kérem, bátran.

— Majd a Hatvani utca végén mondja meg. Az lesz az igazi.

— Odáig akar kísérni? No, nem bánom hát. Legalább elmondja útközben, miféle publikum az a szegedi? Maga úgysis tudja. Ott kódorgott köztük. Még most is rajta érezni a paprikaszagot.

Összehúzta finnyásan pisze orrocskáját, mely úgy nézett ki azon a tündér arcon, mint egy kis rózsaszínű kagyló.

— Az bizony nagyon lelkes publikum, amelyik úgyszólván rátermett a népszínműre. Egy kicsit el vannak kényeztetve, de hiszen a bárónó éppen azt szeretheti: az elkényeztetett ember tudja legjobban megbecsülni a jót.

— Sok szépet hallottam én is róluk. Halmay, Ujházi, Vizvári ki nem fogynak a dicséretükből. Hát ugye nem olyanok, mint a kolozsváriak?

— A kolozsváriak? Azok barbárok, nagysám. Azok mindig a magok ismerőseit tartják a legnagyobb művészeknek — ha Pityi Anna a primadonnájuk, akkor az a legnagyobb művésznő. Éppen olyanok, mint a paksiak, kik azt mondják, hogy »Londonban sincs olyan harangláb, mint az övék«.

— Aztán az vigasztal, lássa, ezen a Szegeden, hogy ott nincsenek firtlik.

— No, ott ugyan magja sincs.

— Mert ahol ilyenek vannak, ott mindig véletlen a siker. Ott a művészetet mindig megbuktatják a »stiklik«.

— Nem értem, miért haragszik a szegény fertálmágnásokra? . . .

— Nem haragszom én, galambom, csak lenézem őket.

— Persze, mert igazi mágnásnő?

— Ugyan hagyja el kérem . . . Mi komédiások komédiások maradunk a hétágú korona alatt is. Apropos! Vannak-e Szegeden szép lányok?

— Vannak bizony! Hanem annak ne örüljön, mert ha nekik volnék, kifütyülném nagysádat

— Ugyan már mért?

— Azért, mert egy percenttel mindenik esik a szépségében.

— Énmiattam? Szegények! . .

— Ne sajnálja őket. A gazdag veszthet . . . Marad még nekik elég.

— Hát a királyi biztos jár-e színházba?

— Jár és pedig mindjárt ott ül a színpadnál. Sőt még azt is elárulhatom, hogy jó lesz tőle óvakodni.

— Olyan hamis még?

— Nem; de olyan nagy kritikus. Igazi portentum s csalhatatlan az ítélete a színügyekben.

— Honnan tudja?

— Hát egyszer járt ott egy szép színésznő, akit maga is ösmert, akinek valaha érdekes viszonya volt egy gróffal.

— Jaj, de csacska maga! Annyi mintha kimondta volna. No, folytassa.

— Hát mikor mi a legjobban magasztaltuk az újságban, Tisza azt a találó megjegyzést tette rá: *»Addig tart a művészete, míg a ruhái el nem kopnak, amiket a gróf vett neki.«*

— No, és?

— Elkoptak a grófi ruhák. s az idén már nem magasztalták a szegedi újságok.

JÖN-E BLAHÁNÉ VAGY NEM?

Tisztelt szerkesztő úr!

Ma reggel, minthogy esős idő volt, bejöttem a szerkesztőségbe s miután átnéztem a Göczel-ügyet, mely most legjobban érdekel, a két szegedi lapot vettem elő s láttam, hogy önöknél most az a fő kérdés: jön-e Blaháné Szegedre vagy nem, sőt erre nézve a két lap ellenmondásban van. Annyira beleéltem magam az önök helyzetébe, hogy magamat is érdekelni kezdett a dolog — s megnyomtam a telefon-gombot.

Ezen önök érdekében tett interjúvolást közlöm hát szóról szóra.

— Kérem báró Splényi Ödönnel összekötni — mondom a központba.

— Azonnal — feleli az összekötő kisasszony vékony hangja.

— Halló! — hangzik a Blaháné szállásáról még azon másodpercben.

— Ki van a telefonnál?

— Én, Blaha Lujza.

— Nagysád van ott?

— Ki beszél?

— A Pesti Hírlap. Tudni szeretném megy-e Szegedre vagy sem? És ha megy, mikor megy?

— Éppen most voltak itt a szegediek. Nem adhattam nekik határozott választ. A jövő heti repertoártól függ. Ha lemegyek, üzeni fogok magának. De valószínű, hogy nem fogok üzeni.

Így áll a szegény műkedvelők szénája, akikre elég hiba olyan nagyon haragudni, hol az egyik, hol a másik újságban.

MIÉRT SZERETI A KIRÁLY GR. ANDRÁSSYT?

A jeles magyar államférfi, mindenki tudja, oly nagy mértékben élvezte az udvar és a király szeretetét, mint csak igen kevés halandónak jut. Mert a királyok, ha nem szűkmarkúak a kegyek osztogatásában, de mindenesetre szeszélyesek és nagyon változékonyak.

Az, aki akasztófára volt ítélve, majdnem herceggé lesz ugyanazon uralkodó kegye folytán, ki a halálítéletet írta alá egykor! Csak a szerelemben egy lépés a gyűlölségtől a vonzalomig, a politikában nagy út, tengerek szelik keresztül.

Andrássy mostani szereplése, vagyis az, amely neki tulajdoníttatik, komikus, és csak a hírlapok üres fecsegésén alapszik leginkább. E hírlapi kacskákat legfeljebb a király Andrássy iránti vonzalma hizlalja, mely lépten-nyomon nyilvánul, de e vonzalom korántsem azt jelenti, mintha a Haymerle háta mögött együtt csinálnák a politikát; a vonzalom tisztán egyéni, de éppen mert semmi köze a politikához, sokkal becsesebb lehet Andrássyra nézve.

A gróf »viselkedése« (mert egyéb szó alig illik rá) annyira nem komoly és annyira nincs politikai színezete, hogy az udvarnál is nem egy élc röppent el kivált romániai útjára vonatkozólag, amit őfölsége is rendesen megmosolyog, mert nagyon szereti, ha a grófról beszélnek.

— Andrásynak mindég kell lenni egy királyának — mondák az udvari urak —, ha más nincs, jó neki a romániai is.

De ha a tréfát szívesen is, a gúny és kicsinylés szavát nem engedné meg a király kedvence iránt. Aminthogy senki nem is teszi.

Midőn megjött Mezőkövesdre a sürgöny, hogy Andrassy is jönni fog, a király így szólt:

— No, urak, jó hírt mondok, társaságunk pompásan megszaporodik: Andrassy gróf jön.

S maga táviratozott Miskolcra, hogy Andrásynak valami jó, kényelmes szállást keressenek azonnal.

De hát ez még csak mindannak a konstatálása, hogy a gróf grata persona. Pedig a feladatunk az: elbeszélni, miért.

Kevesen tudják a valódi okot, de mégis elegendő. Ma már a nagyközönség is tudhatja legalább nagyjában.

Mikor az Andrassy-minisztérium kineveztetett s őfelsége megkoronáztatott, még mindig bizonyos bizalmatlanságot érzett a magyar államférfiak ellen, s Andrassy is észrevette azt.

Egy ízben őfölsége maga elé hívatta s tanácsát kérte egy dologban, amit szeretne, ha ő a parlamentben keresztülvinne.

— Nem tehetem, fölség — mondá Andrassy elkomorodva — ez rettentő akadályokba ütköznék.

— De hátha keresztülvihetné ön — szólt a fejedelem rábeszélőleg.

— Esedezem fölségednek, hagyjon föl ezzel a tervvel, én nem vállalkozhatom rá.

S ezzel meghajtotta magát hódolattal és visszavonulni készült.

— De legalább ígérje meg, gróf

Andrassy megfordult erre a szavakra s hévvel felelte:

— Fölséges uram! *Megtenni könnyű, de megígérni nehéz.*

A király megértette Andrassyt s napokig emlegette környezetének. »Ez egy perfekt gavallér ember. Nekem az eddigi minisztereim mindent megígértek, de semmit sem tettek

meg; ez az egyetlen, aki nehezebbnek talál egy ígéretet tenni, mint azt beváltani.«

Még egy másik eset is nagyban hozzájárult, hogy a király szíve mindjobban megnyíljék Andrásynak.

Egy napon, midőn még ő volt egyszersmind a hadügy-miniszter, sürgöny érkezett Bécsből, a királytól, hogy a Lajta melletti Brucknál ezen meg ezen a napon nagy hadi gyakorlatok lesznek, mely időre történjenek meg haladéktalanul az intézkedések, hogy néhány honvédszakasz is oda összpontosíttassék.

Andrássy éppen lázban feküdt betegen, midőn e rendelet leérkezett, azonnal összehívta a miniszteri tanácsot szobájába. Az összes miniszterek megegyeztek abban, hogy ennek a rendeletnek nem lehet engedelmeskedni az alkotmány ellen.

— De hát akkor rögtön Bécsbe kell menni valamelyikünknek, őfelségét informálni. Ki vállalkozik rá?

Horváth Boldizsár egy ablaknál állt s annak a függönye mögé húzódott, hogy ne is lássák; Gorove kijelentette, hogy halaszthatatlan teendői vannak itthon; a szelíd Eötvös elszápadt; Wenckheim pedig izgatottan dobolt gyűrűs kezével az asztalon.

Nagy némaság állott be.

— No, hát akkor elmegyek én — mondá Andrásy.

— De hiszen fekvő beteg vagy.

— Nem tesz semmit. Este indulok.

Azonnal sürgönyileg kért kihallgatást a királynál. A válasz visszaérkezett: őfelsége másnap 11 órakor fogadja.

— Fölséges uram — mondá a miniszterelnök a kihallgatáson —, a fölséged rendeletét nem lehet teljesíteni.

— Hogyan? Ön mondja ezt nekem, gróf? — kérdé őfelsége ingerülten.

— Nem engedi az alkotmány, fölséges uram!

— De hát nem én vagyok-e az alkotmány szerint is a legfelsőbb hadúr?

— Igenis az, és fölségednek joga van, ha parancsolja, minden honvédet fölakasztatni holnap *odahaza*, de csak egyetlent is kivinni a magyar területről, joga nincs.

A király reánézett a miniszter fölhevült, lángban égő arcára, s lecsillapodva szólott:

— Ha így áll a dolog, kedves Andrássy . akkor hát jobb lesz ugye visszavonni a rendeletemet?

E két határozott s — mint őfelsége nevezte — becsületes föllépés alapította meg Andrássy Gyula renoméját királyunk előtt, ki nem veti meg az igazmondást, hanem, mint valami ritka fehér hollót, nagy becsben tartja.

A KIRÁLYNÉRŐL

Egy jó barátom lakik Gödöllőn, gyakran meghí oda, szép fecsegő húgai vannak, azok mindent megtudnak, s azok nekem mindent elbeszélnek, hogy a magyar királyné mit csinál.

Pedig már nem mai asszony az a királyné, s nekünk, kik még a tradíciókkal vérünkben hordjuk annak a szükségét, hogy legyen egy fenséges asszony, ki a többiek fölött áll, kinek korona fénye sugázik szép fejéről, kinek szelíd, nemes arcát oda képzeljük a zászlókra, nekünk — mondom — talán sokkal jobb volna már erre a célra Stefánia.

De ez csak következtetés, mely bizonyos kombinációk alapján kijön mint végeredmény, mint numerus. A királyné már nagyanya, a királyné már négy év óta túl van a negyvenen.

Bolond beszéd! Ki emlékeznék erre? Ma még úgy látjuk őt, kik gyermekkorunkban álmainkba szóttuk gyönyörű arcát, finom alakját, a képekről, mi még úgy látjuk őt fiatalon, hódító szemeiben a csillagokat, márvány homlokán a fönseget, keskeny, szabályos arcán a bűbajos mosolyt. Mosolyt, mely de sokszor hozott az egész nemzetnek tavaszt!

Nevét csak úgy ejtették itt ki Magyarországon, mint egy szentét. A legdurvább férfi szava is lágy lett, mikor ezt mondá: »*Erzsébet királyné*«, és a legkérgesebb szív is nagyot dobbant, ha ő róla beszéltek. Csillagos éjjeleken, suttogó folyású fényes vizek partján arról álmodozott az ifjú, vajon mit csinálhat ilyenkor a magyar királyné? Még távoli országokban is, az út porában vágatató lovas, ha míg lova viszi, képzeletét eleresz-

tette szabadon, odament az a magyar királynéhoz: hogy az ugyan miről gondolkozhatik ilyenkor.

Magyar királyné? Igen ő már az volt, mikor még a férje csak »császárkodott«. Tiszteltük őt. Nem! Imádtuk? Ez is kevés. Mindnyájunknak közös szerelme volt.

Egy ideál, mely millió álomban ott van . . . egy ragyogó kép, mely a szivárványtól veszi a színeket. Ami búbáj van a természetben, ami andalító van a mindenségben, ami zsi bong, ami altat, ami pilláinkat megnehezíti, ami vérünket szétszök- kenti, ami mintha a nap lecsapódna a földre, fénnel önti el a rögöt, az mind egy név volt, az »Erzsébetünk« neve.

Hát megöregedhet-e valaha ez a név? Lekophatik-e valaha zománca? Lesz-e még királyné egyszer hogy ne ez legyen a legszebb, legédesebb — nekünk?

Milyen büszkék voltunk rá, hogy ő a legszebb. Ha meg- szólalt édes hazai nyelvünkön csengőn, kellemmel, szavát átadta férfi az aggnak, az agg a gyermekeknek, és járt a szó faluról falura, szájról szájra, és mindenik szava után, mintha mindenkihez intézte volna azt, mindenkinek bizalmasabb ismerőse lett. Ott lakott ő a szívekben, koldusok, polgárok, parasztok és nemesek szíveiben. Tizenöt millió palotája volt: a leggazdagabb királynő a földön.

De már is messze vitt hevem — pedig nem akarok udvari író lenni, hanem csak úgy egy kicsit elpletykálni, hogy mit csinál Erzsébet királyné Gödöllőn.

A többi magas urasággal nem törődöm. Azok úgyis rop- pant egyformák, éppen mint a királyné ruhái, a szín, a szabás lehet más, meg a díszítés; de a derék mindég ugyanaz. Az ud- vari embereket is mintha valami gyár szállítaná őfelségeiknek.

Kiborotvált arccal, feszesen járnak, ki fekete frakkban, ki veresben, elmondják a sztereotip hízelgéseket és bókákat. Ők csak sakkfigurái a sablonszerű udvari élet külső részének.

A királyné korán reggel már fönn van és könnyű reggelije után kilovagol, rendesen csak egy lovász kíséri, az is messziről. A természetet nagyon szereti, a szebb fekvésű pontoknál gyakran megáll s néhány percig elábrándozik — aztán amilyen gondolatai támadnak, aszerint vagy szilajon nyar- gal, vagy pedig elereszti a kantárt s lépésben viszi kedves terhét »Lory«, a kedvenc paripa.

A lovaglás után már a »hivatalos szobájában« várja az elegáns báró Nopcsa, egy csomó aktával és levéllel a kezében.

A királyné némelykor türelmetlen, a sok ügy és kérvény kifárasztja, s gyakran szól közbe.

— Csak rövidebben, kedves báró . . . rövidebben.

De néha megragadja figyelmét, jó szívét egy-egy eset s ilyenkor aztán egészen belemelegszik, belemerül.

Ha semmi kérvény nem érkezik, kedvetlen, úgyszólván szomorú, s nem egyszer szegzi gyanakvólag még mindig szép szeit a báróra:

— Önök nem terjesztenek elélem minden kérvényt. Mindent tudni akarunk.

A folyó ügyek végeztével a lapok tartalmáról referál Nopcsa.

— Ezek a magyar újságok mindég annyit írnak rólam — jegyzé meg egy alkalommal —, a bécsiek csak ritkán.

— Mert itt jobban szeretnek fölséged felül olvasni.

Gyakran értesül olyan személyére vonatkozó hírekről is, amik egészen tévesek, de nem kívánja azokat megcáfoltatni, csak igen kivételes esetekben.

— *Mi ügyis üvegházban élünk* — mondja mosolyogva —, *az embert éppen nem bosszanthatja az, hogy nem jól látnak be.*

Nopcsa távoztával Mária Valéria főhercegnővel foglalkozik, vagy ő megy át lakosztályába, vagy az jön át kis barát-nőjével: Aglája hercegisasszonnyal.

A királynő legelevenebb e gyermekkel s Kornis grófnőnek nem egyszer mondja: »Irigylem önt, hogy mindig Valériám-mal lehet.«

A kis Valéria előhossa babáját, melyet az angol királynőtől kapott, s addig-addig pirongatja a felséges asszony, hogy már nem illik a babával játszani, hogy maga is beleleegyedik és az angol baba staffirungját szedegeti ki a kis szekrényekből.

Ha vadászat nincs, ebéd után lovardájába megy a királyné, ott fölgyújtják a gázakat, a zenekar csakhamar helyén terem egy csengettyűszóra, s elkezdődik a legkedvesebb mulat-sága — a múlovaglás.

Négy dresszírozott lova van, melyekkel bámulatos tőkélyre vitte, különösen az ugrásban. A magáncirkusz győ-

nyörűen van berendezve, közepűtt szőnyeg virágokkal, lombokkal.

Gyönyörű látvány, amint kipirulva, lángoló arccal vágat a ló hátán kecsesen, délcegen Magyarország királynéja.

A paripa, mintha érezné, hódolattal, odaadással viszi, s mikor puha kezével megsimogatja sörényét, térdre rogy a kegy súlya alatt .

E napokban egy szegény asszony kuncsorgott a palota kerítése előtt, melyet csak egy Pest megyei hajdú őriz (vén ügyetlen ember, ad captam: szegedi hajdú).

— Mit akar az a szegény asszony? — kérde a királyné, s Meiszel kisasszony azonnal intézkedett, hogy megtudják.

— Azt állítja, hogy fölséggel akar beszélni, mert az olyan bizalmas dolog, amit csak fölségednek mondhat el.

— Eresszék be.

A gödöllői asszony be is akart jönni, nem is, mert két zsák búza volt a kerítéshez támasztva, s azon mesterkedett, hogy hát azt is vigyék be utána.

De csak mégis elszánta magát a zsákokat ott hagyni és a királyné elé járulni, hol is térdre borult.

— Keljen föl, jó asszony, és mondja el mit kíván? — szólt a királyné szelíden.

— Hát semmit sem kívánok, tekintetes asszonyom, hiszen tudja, hogy miért jöttem

A királyné intett, hogy nem tudja.

— Oh, lelkem! oh, galambom! Hát én a Szücsné vagyok, az öreg Szücsné, akinek két köböl búzát, vagy hogy lisztet adott kölcsön *újig* a kisasszonyka a télen. Hát azt a búzácskát hoztam el, egy véka érdeklődéssel. De mondok, magam adom én azt át a tekintetes királyné asszonynak, mert ha keresztülmegy, mondok, ezeknek a nagyságos uraknak a kezén, egy szemet sem lát abból a királyné.

Őfelsége nevetett, a várnagy azonban csakugyan visszaemlékezett arra, hogy ennek a szegény asszonynak két zsák lisztet adott kölcsön Mária Valéria, akinél audiencián volt a télen.

A királynét rendkívül mulattatta a kis epizód s megmagyaráztatta magának, mi az az *újig* (hogy míg az új termés meg-

lesz), aztán odaajándékozta a szegény asszonynak a két nagy zsákot, mely ott fehéredett a fejedelmi kerítésnél.

— Megköszönöm alásan — mondá a szegény asszony hálálkodva —, az Isten is megáldja, de én nem kívánom . . . Mert csak osztán baj ne legyen belőle, ha a király hazajön !

IGAZÁN SZEGEDEN VAGYOK-E?

Az ilyen kirándulásoknak, aminőket én teszek, az a vége, hogy az ember tíz napi távollét alatt elrontja az egészségét s mire hazaér, ott találja tízszer fölírva az ajtón levő táblácskán: »*Kerestem. Kohn.*«

E végeredmény megsemmisítő öntudatával esem neki a Szeged és környékbeli élvezeteknek, amelyekhez foghatót, csak a szülőföldjén élvezhet az ember.

Sárguló, kopott ruhájában is szép a róna, s mintha folyadékká vált szivárvány lenne, tündöklő a Tisza. Ismerősen szólít, még tán mosolyog is.

A várost keresem. De a város nincsen. Ezek az utcákon én sohasem jártam, ismeretlen házak idegenül meredeznek úrias homlokukkal. Olyan előkelők és olyan hidegek .

Itt-ott megösmerek egyet-kettőt. Ni, ez még a régi ! A rozzant lépcsők, a fakó zsaluk . . . Hanem a szép szőke fej és a virágcserépek . . . azok már nincsenek sehol.

Szabadulni vágyom a falak közül. Azt keresem, amit elhagytam. Meg kell lennie valahol. Magam sem tudom, mit keresek, de lelkem kielégítetlenül marad. Megyek ki a szabadba egyedül. Egy pontot találnom kell, okvetlenül találnom kell egy pontot, mint Archimedesnek, ahonnan ráösmerhessek az én kedves Szegedemre.

Megváltom a jegyet az újszegedi hídon, amelyre föl van írva, hogy »*egy gyalog személy*«.

Nos, ez az én igazi titulusom. — Rövid, de velős. De 'iszen mégis elmés ember ez a Zombori Tóni !

Megfordulok a hídfőnél élénken, ha ott van-e még a szögletházon a »*Halpiarc*« szó. No, csak legalább ez lenne ott, hogy

összekössön múltam emlékeivel. De ez a vékony cérnaszál is leszakadt, az utcáknak is más, modernebb neve van azóta.

Hát a túlparton?

Nem áll már ott a Torontál megyei pirospozsgás hajdú, hanem egy rettenetes sovány alak veszi át a jegyet. Így nézett ki a halál — fiatalkorában! De nem is nézem; szemem mohón keresi a ligetet. Milyen öröm! Bejárom az utakat s találgatni fogom a porban, hogy ez meg az tán éppen a Borcsánk picike lába nyoma. . . Hol zöldebb a gyep, ő lépett arra, hol megperzselve zsugorodott össze sárgán a lomb, ő nézett arra.

Se gyep, se lomb, hanem egy óriási gödör. Kazal rögök-ből és piramis sárból. A sok ember úgy nyüzsög, mintha egy nagy sírt ásna valakinek.

Sötétén hömpölyög előttem ez a kép s nem bírok többé szabadulni tőle. A fúrás-faragás zaja, a tompán kongó kalapácsütések, s amint dübörögve lezuhan egy-egy deszka, mintha óriási temetés lázas előkészületei volnának. S hozzá még a haldokló természet szomorú melancholiája, az őszi napfény fájó mosolya, a hervadás és a pusztulás benyomásával hangol le.

Visszafordulok, az én ligetem nincs meg többé. Erre, ami van, erre én nem emlékezem.

Szomorúan jövök vissza nagy veszteséggel. A megtépett emlékek olyanok, mint a megtépett szárnyak. — A legfényesebb tollaim elhulltak. Szegedre jöttem, de nem találok Szegedet többé Szegeden.

Igaz, hogy újabb, igaz, hogy szebb, de nem ismerős. Mikor fiatal voltam, sokszor megláttam valakinek az arcán egy olyan szeplőt, mint aminő a szeretőm arcán volt s ez az egy ismerős csúnya szeplő gyönyörűvé tette azt az idegen arcot is.

Hát bizony csak ilyen ismerős szeplőket találok már én itt. Azokat keresem, azok bájolnak el engem. Egy-egy régi kerítés, amott egy nagy téglarakás. (Szegény János botlott meg egyszer benne.) Néhol a ház át van alakítva, de az ócska kapu megmaradt (azt egyszer nekigyürkőzve beszakítottuk orószakosan).

És az emberek . . . nos, az emberek megvannak, hanem egy vonással valamennyi öregebb lett. Az az egy esztendő odaült minden arcra, . . . megösmertem, ők azok, de mégsem egészen ők.

Csak eszem tudja, hogy Szegeden vagyok, csak szívem érzi, hogy itt kell lennem, de szemem nem látja, s bizonyos kód födi el eszem és szívem elől is.

Bebarangolom egyik végétől a másikig a várost, s mindég tűnődve hökkenek meg, ha csakugyan nem képzelet játéka az egész, igazán itt vagyok-e vagy nem?

Talán, ha majd a gázak kigyúlnak? Hiszen az én teóriám az, hogy az ebéd semmi egyéb, mint küzdelem a feketekávéhoz, a nappal pedig semmi más, mint küzdelem az estéhez. Az éj az én királyném, aki ösmer, aki szeret, aki nekem nappali fényben mutogat meg mindent bizalmasan s vállamra hajolva, holló-fekete hajával elföd.

Nem! Még a gázfény mellett sem érzem, hogy Szegeden vagyok. A kétség pajzánkodik velem, s apró fátyolokat ereget szárnyai alól, amik homályossá tegyék a látkört.

Ünalomból a színházba megyek, pedig föltettem magamban, hogy vidéki előadással nem rontom meg többé illúziómat, Beülök, de nem a régi páholyomba. Ki tudja, kié az most? Másutt kell keresnem tanyát.

A páholyok most is úgy tele vannak, mint azelőtt, de csak imitt-amott ül egy-egy ismerős. Azok fölveszik látcsöveiket, megnézetnek és leteszik. Aztán eltűnődnek rajta, hogy vajon honnan is ösmernek; látszik az arcukon, amint kitalálják, vagy ki nem találják.

Én is hidegen nézek ide-oda és nem érdekel semmi, bágyadtan dülök hanyatt székeimen, és fáraszt, ha valaki megszólít.

Csak már felgördülne a függöny.

És amint felgördül, be sok idegen nép lép ki a deszkákra.

Ejnye, de csinos ez! Ágainak vannak ilyen nóalakjai. Az asszony, aki öl! Dumas híres mondata akként illusztrálva, hogy egy asszony bolhát öl a mutató és a hüvelykujjával. Az orra olyan, mint Pulszky Polyxenáé, a termete Ceresé. Van benne valami a telivér erdélyi nőkből. Igazán érdekes arc, mert nem mindennapi. Ha valamivel élesebb volna az ajkszegletek karakterisztikus vonása, valóságos kaviár lenne.

És jól is játszik... Azazhogy merészen. A hangja nem szép, de van benne valami különös íz. Ilyen lehetett Nana mint színésznő: *eleinte*, mint aszonny: *későbbben*.

Vajon kicsoda? Megnézem a színlapot, Abonyiné.

Ah, hát ez az Abonyiné! A nevét már hallottam. No, hát legalább láttam már Abonyinét is.

A második első primadonna is idegen. Feltűnően hasonlít arcban egy idevaló szőke kisasszonyhoz. Nézzük meg, ott ül-e a szokott nagy szöglet-páholyban? Csinos termet, az arc meg kellemes. Egyike azoknak az arcoknak, amikre gyorsan rá-ununk, s amiknek nagyon illik a »Bebe csokor«, az elbájoló Bebe csokor.

Ez Veresné. A mi *kedvencünket*, a Halmayné fogja pótolni. Milyen idők! sóhajtok vissza. Mikor még Halmayné is tetszett!

Ha az ember öregszik, finnyás lesz és válogatós és semmi sem elégíti ki.

Ásítózva nézek végig a nézőtéren és színpadon, egy alak-talan tumultussá folyik össze szemem előtt minden, a nagy csillár fénye mintha milliárd apró démon lenne, örült táncot jár a teremben, semmit sem látok, semmit sem érzek csak azt, hogy unatkozom.

De íme, egyszerre csak kilép a színpad mögül egy legény cifra fehér szűrrel, mely alul szürke selyembélés kandikál ki.

Az a szűr, amint nézem, egyszer csak elkezd mosolyogni, nevet rám, mintha ismerőse volnék, gallérja vígan hajladozik, mintha integetne, tulipános s sücske mintha szólítgatna.

Élénken emelem föl fejemet. Szemem fölcsillog, arcom kipirul az örömtől. Nini, az Aradi-ruhatár díszdarabja! Hiszen itthon vagyok . . Szegeden vagyok.

A szegényes csillár pazarul ontja fényét, tündökölnék az arcok, s amint szertenezek a páholyokban s lent a földszinten, ott ülnek barátaim hosszú sorban s nyájas üdvözlé-tükből a szeretet sugárik.

Az Isten áldja meg azt a szürke vén szűrt, melyen nem fogott a rekonstrukció!

A TÉKOZLÁS

Tíz esztendő óta jöttünk csak rá még, hogy sokkal többet költünk, mint amennyi pénzünk van. Nem is könnyű dolog volt észrevenni a tejjel-mézszel patakozó ország szülőtteinek, kik hozzá voltak szokva, hogy minden rendelkezésükre áll e

földi világon, haláluk után pedig égbe viszik őket az angyalok. Külön istenük volt (a magyarok istene), hát mért ne költhetnének bátran, majd visel a gondot ránk !

Nem is volt soha semmi bajunk. Ha valaki elköltötte a pénzét és mindenét, nem valami nagy baj volt, maradt a többinek még. Vagy örökölt az ember, vagy beházásodott valami jómódú familiába.

Mikor egy magyar államférfiú kimondta, nagy pátozzsal, hogy az ég boltjára kellene fölírni, lángoló betűkkel: »takarékoság«, hadd olvassa mindennap minden ember, megmosolyogtuk. A frázisok korában éltünk és a frázisok nemzete vagyunk. Hát azt gondoltuk, hogy ez is csak egy nagy frázis s ha utána kiáltjuk a szokásos »éljen«-t, egészen eleget tettünk honfiúi kötelességünknek.

Hanem hát egy idő óta kezd nagyon hátba ütögetni ez a mondat, hogy »a takarékoságot az égboltra kellene fölírni«, és hogy azt akkor jobb lett volna nem fölírni . . . (mert fájdalom, sokan nem tudnak olvasni azok közül, akik költeni jól tudnak), hanem figyelmesebben meghallgatni.

Összes mizériáink abból származnak, hogy a jövedelmünknel többet költünk. Már az is baj lenne, ha annyit költenék, mint amennyi a jövedelmünk, (az angol ember lelkiismereti furdalásokat érez, ha évenként nem tehet valamit félre), de hát mikor még többet költünk !

Szóljuk a kormányt, a mostoha időket, panaszkodunk kis jövedelmeink miatt, de azért adjuk az urat. Tudósaink könyveket írnak, államférfiaink beszédeket tartanak annak kiderítése céljából, hogy miért szegényedik a magyar középosztály ? S amint a könyveket írják és a beszédeket deklamálják, ők maguk is egyre szegényednek, mert nem takarékoskodnak.

Egyik ezt az okot süti ki, másik is fölhoz argumentumokat, és azt mind igen érdekes lehet elolvasni, de azért mind nem igaz az, összes ziláltságunk oka az, hogy nem vagyunk takarékosak. Vagy ez van benne ezekben a könyvekben és beszédekben, s akkor elég lett volna egyetlen szó, vagy nincs ez benne, és akkor egészen fölösleges okoskodások.

De hát fatalisták voltunk örökké, nem tudtuk elhinni s még ma sem tudjuk, hogy minden ember a saját szerencséjé-

nek a kovácsa, azt tartjuk, hogy akit az Isten egy garasra teremtett, csinálhat az amit akar, sohasem lehet két garasa, ha pedig a jó szerencse kegyeli, még a lyukas hídon is pénz találhat.

Ázsiai természetünk jellemző vonása ez, s míg ki nem veri belőlünk a nyomor, a végszükség, addig a fejetetejére állhat a kormány és a törvényhozás egyaránt. A tékozlás ellen nincs arkánium.

Lehetetlen, hogy itt eszembe ne jusson a török dal:

»Jó dolga van annak, kinek semmije sincs,
Nyugodtan fekszik, nyugodtan kel,
Nincs rá semmi gondja, mit hova dugott el.«

Akárcsak allúzió lenne ez a nóta. A fölfogás édes magunkra vall.

De az ilyesmi jó volt régen, a XIX-ik század keretébe már be nem illik. Ma már ki lehet mondani, hogy elpusztul az a nemzet, amelyik nem takarékos.

De ezt a nemzeti takarékoságot nem úgy értjük, hogy egyedül csak Szapáry miniszter legyen takarékos s krajcáros szivart szíjon, mint hajdan Duschek, hanem legyen takarékos minden egyes állampolgár, mert ezen nyugszik a családok jóléte, s a családokon nyugszik az állam.

Ha csak egy kis statisztikai bepillantást teszünk ide velem, meggyőződünk róla, hogy sehol sincsenek olyan laza, szomorú viszonyban a családok, mint Magyarországon.

A családi életet itt senki sem veszi komolyan. Az emberek élnek mátul holnapig, s az a ledér fölfogás jut érvényre, hogy »aki utánam jön, csukja be az ajtót«.

Itt az humoros, jóízű mondás, ha valaki fölemlíti, hogy öneki ugyan nem fog kelleni testamentumot csinálni, mert csak az adósságot örökli a családjá. Más államokban megvetik az oly embert, aki úgy áll; itt jovialis, becsületes embernek tartják.

Sajátságos fölfogás ez, mely a pénzszerzést és vagyongyűjtést ellenszenvesnek tünteti ki s mintegy hízeleg a tékozlásnak, mert aki többet költ, mint amennyit keres, az nálunk nem »haszontalan fogyasztó« (pedig ez volna igazi neve), hanem guvallér.

Angliában, ahol pedig gazdagabbak az emberek, majdnem a fele (42 percent) biztosítja családját javára az életét, nálunk alig 4—5 percent s ezek is többnyire nem magyar születésűek, mert ezek sohasem akarnak megkomolyodni, még mindig bennök van a nomád vér, a jövővel nem törődnek s a polgárosult intézményekből a magok hasznát kihúzni nem bírnak elég fogékonysággal. Nemhiába hangsúlyozta¹ egy híres közgazdász, hogy az életbiztosítás a nemzetgazdaság egyik főtevénytője, mert valóban a legnagyobb jólétnek örvendő Angol- és Franciaországban van ez leginkább elterjedve.

A luxus, a rangvágy és a könnyelműség e betegségnek, amelyet festek, a legfőbb szimptomái. E három dolog körül forog mindaz, amit majd ezen név alatt panaszlunk, hogy az »átkos közönség«, majd hogy »nehéz időket élünk«.

Nálunk a kétszáz holdas ember úgy él, mint a négyszáz holdas, a négyszáz holdas pedig mint a mágnás, mindenik többet mutat, mint amennyi, de azért szomorú is az ilyen táncnak a muzsikája: a dob, mely az udvaron előbb-utóbb megperdül.

Ez alul nem ment senkisé, mert ez már megrögzött nemzeti betegség.

Egyszer Deák Ferenczel történt. A tollkését Zalaegerszegen feledte, a vendéglős asztalán, ahol ebédelt.

Amint észrevette a hiányt, rögtön sürgönyözött egyik ismerősének, hogy menjen el a vendéglőbe, s ha megvan ott még a bicskája, kérje el és küldje le azonnal Pestre. Az ismerős éppen nem volt odahaza, tehát nem tehetett semmi intézkedést. A türelmetlen Deák ennél fogva mégegyszer sürgönyözött, de most már a vendéglősnek.

Az aztán visszafelelt azonnal, hogy a színét sem látták a bicskának.

Éppen egyszerre nyitott be Somsich a sürgönnyel. Deák panaszkodva említé, hogy a bicskája most már oda.

— Talán valami emlék volt?

— Nem az, egy forintért vettem a Váci utcán.

— Hát a sürgönyzés mibe került?

— Egy forint hatvanba.

— S most még sincs meg a bicska. Nem tudtál inkább egy újat venni?!

— Tudtam volna biz az . — mondja az öregúr elgondolkozva —, ha *magyar ember* nem volnék. De így eszembe se jutott.

Pars pro toto. Ez a kis epizód magán hordja mindnyájunk karakterét. Se gazdálkodni nem tudunk, de meg a beosztáshoz se értünk. Gondolkozás, számítás nélkül vegetálunk az életben, magunkkal és családjainkkal nem törődve, hanem mindig sóhajtozva várva a jobb időket — de vajon honnan, miféle alapon?

Élünk mától holnapig.

Ezért függ fölöttünk az a nagy, sötét kérdés: ha vajon élünk-e holnap?

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- MK** = Mikszáth Kálmán
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái 1—32. köt.
Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.
Hi = Hátrahagyott iratok. (A Jk folytatása.) 1—19. köt. Szer-
kesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
Krk = A jelen kritikai kiadás.
M. = megjelent (újságban, folyóiratban, könyvalakban).
[Szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései és megjegyzései.

TISZA LAJOS ÉS UDVARA SZEGEDEN

M. Budapest, 1880. Grimm G. (Nyomatott Endrényi Lajos és társánál, Szegeden.) I—119. l.

A Mikszáth-brosúrák sorában (*Még újabb fény- és árnyképek, A politika svindlerei, Szeged pusztulása*) az utolsó ez a füzet. MK ebben a »műfaj«-ban és formában többet nem írt. Egyébként ebben a munkában a korábbiakhoz képest föltűnően nagy teret kapott a szép irodalmi elem, ha egyes »fotográfiák« megelégszenek is a *Még újabb fény- és árnyképekből* ismerős ötletekkel, megoldásmódokkal.

Keletkezéséről

Az újjáépítési királyi biztosság megjelenése a jellegzetes szegedi világban, önmagában hordta annak a lehetőségét, hogy magára vonja az író figyelmét. S valóban számos jele volt annak, hogy MK egy új karcolatsorozattal készül megjeleníteni az érdekes szervezet tanácsosainak körét, amelynek egyes »originálisabb« alakjai korán magukra vonták figyelmét. »A Tisza Lajos és udvara Szegeden«-nek közvetlen előzménye »A királyi biztos és udvara« c. tárcasorozat volt. (Szövegét, keletkezéstörténetét és jegyzeteit ld. Krk 58. köt. 54., 320. l.). A tárcasorozat megírása közben érlelődhetett meg a gondolat MK-ban, hogy az akkor csupán kilenc »fotográfia«-ból álló gyűjteményt átdolgozva és kiegészítve önálló füzetben adja ki, mintegy tülemelve a »szegedi horizont«-on. Az átdolgozásra azonban kevés ideje jutott: A királyi biztos és udvara c. tárcasorozatot 1880 áprilisában szakította félbe, a Tisza Lajos és udvara pedig már ugyanez év augusztusában megjelent. (A SzN aug. 15-én már ismertetést közölt róla azzal, hogy másnap már kapható lesz Szegeden.)

A sietős átdolgozás lényegében annyiból állt, hogy MK korábbi, a királyi biztosi tanácsról írott cikkeiből szinte kész szövegrészeket ültetett át A királyi biztos és udvara egyes »fotográfiáinak« meg rövidített szövegébe, illetve e karcolatsorozatba osztott be olyan tárcákat is, amelyek eredetileg ugyan nem tartoztak A királyi biztos és udvara darabjai közé, de valamilyen módon kapcsolatba voltak

hozhatók a témakörrel. (Így keletkezett pl. a *Bakay Nándor* c. fejezet, így illeszkedett a sorozatba *A ruha* c., erősen anekdotikus-novellisztikus rész stb.). Végül, kikerekítésképpen új »fotográfiákat« illesztett a karcolat-sorozathoz. (Pl.: a *Végh Aurél*, *Rónay Béla*, *Dáni*, *Rosenberg Izidor* stb. c. fejezetek.) Ugyancsak új szövegrésszel bővült a *Tisza Lajos* c. rész, új az »Egy szélsőbaloldali képviselő« szájába adott Előszó és az »Egy mameluk képviselő«-nek tulajdonított Utószó is.

A szöveg összeállítása, illetve kiegészítése közben MK észrevehetően stilizálta, módosította az előző írásaiból átvett szövegrészeket is, mégis az a benyomásunk, hogy sem a gondos csiszolásra, sem az ellentmondások veszélyének elkerülésére elég gondot nem fordíthatott.

Bár a *Tisza Lajos és udvara Szegeden* nem tekinthető egyértelműen szépirodalmi alkotásnak, a szöveg kialakulásának szemléltetéséül, a mikszáthi munkamódszer bemutatásul — a Krk korábbi gyakorlatához (*Még újabb fény és árnyképek* Krk 54. köt.) hasonlóan föltüntetjük a szövegváltozatokat, illetve az átvételeket.

A szövegben egységesítettük a nevek változó írásmódját: Apafi (Apafy), Bakay (Bakai), Komjáthy (Komjáthi), Pillich (Pilich), Rákóczi (Rákóczy), Rónay (Rónai), Teleki (Teleky).

Kiigazítottuk az alábbi sajtó- és tollhibákat, elírásokat:

Lap	Sor
8	5 camera obscurához (Camara obscurához)
9	7 primipulusai (primipulásai)
27 : 13	Tuillériák (Tulleriák)
28 : 21	primipulus (primipilus)
34 :	8 chlumi (clumi)
39	17 intencióinak (intencionak)
42 :	1 camera obscura (camara obscura)
72 :	23 élményekből (élményekről)
75 :	28 peer (peere)

Szövegváltozatok

Lap	Sor
6 : 32—7	19 — Az Előszó után itt következő rész A királyi biztos és udvara c. tárcasorozat bevezetésének (Krk 58. köt. 54. l.) módosított, kissé rövidített változata. Az író kihagyta a következő részeket (a kihagyott rész zárójelben):
„	37 Szemzót, (a flegmatikus <i>Kállay</i> Albertet) arisztokratikus.
7	5—6 Dobó komor alakját . . . (A távolban Lechner józsu nevéte hallik, s mintha a birnami erdő közelednék, ott gurul mellette) Komjáthy Béla (Jour-fixes <i>Stesser</i>) sötétben fixirozza a királyi biztosság (karsú) szépeit, . . .
9—10	ágyába. (Igazságos Kelemen öltöztetés közben magasra emeli Tisza Lajos keményre vasalt kráglóját, s odanyomja

Lap Sor

pallosnak *Justitia* istenasszony puha kicsiny kezébe.) Mint a mitológia.
Betoldás a Bakayról és Pillichről szóló mondat: 7 10—12.

BAKAY NÁNDOR

Lap Sor

- 7 : 22—8 15 — E szövegrész azonos »A vereshajú« c. karcolatsorozat *Bakai és Bakay* c. részének második felével: Krk 57. köt. 24 : 14—25 : 4.
- 8 : 16—10 : 10 — Azonos »A vereshajú« c. karcolatsorozat *Hogyan lett Bakay tigrisből macska?* c. fejezetének első részével: Krk 57. köt. 25 5—26 38.
- 10 11—12 : 11 — Azonos »A vereshajú« c. karcolatsorozat *A biztos tanács és hatásköre* c. fejezetével: Krk 57. köt. 27 19—29 : 17.
- 12 : 12—13 : 17 — Azonos »A vereshajú« c. karcolatsorozat *Ferdő és Lajos* c. fejezetének alábbi szakaszaival: Krk 57. köt. 29 : 18—26., 30 16—31 : 10.
- 13 18—14 : 39 — Azonos »A vereshajú« c. karcolatsorozat *Búcsúcsók* c. fejezetével. Krk 57. köt. 32 : 6 — 33 27.

HORVÁTH GYULA

A karcolat szövege »A királyi biztos és udvara« c. tárcasorozat azonos című, a SzN-ban 1880. febr. 1-én közölt fejezetének — Krk (58. köt. 55. l. — módosított változata. A módosítások a következők az előző szöveg zárójelben):

Lap Sor

15 : 3 Rónay Béla (Stesser)

16 : 26 kövesd (teljesít)

17 : 10 — Kimaradt: (Ezt ő, t. i. Horváth Gyula már Bartók Lajosnak is megmagyarázta. S ezen hősies tett óta még Márkus Pista és a kis Pulszky is megsüvegelik. Sőt nem lehetetlen, hogy honvédelmi államtitkár lesz ennek következtében. Ami pedig óhajtandó is lenne, mert hogy Horváth Gyula honvédelmi államtitkár lehessen, ahhoz előbb az szükséges, hogy például Ivánka legyen a hadügyminiszter. S hogy Tisza Kálmán megbukjék, ahhoz körülbelül csak Ivánka kell a kabinetbe. S hogy Ivánka megbukjék, ahhoz csak az szükséges, hogy Horváth Gyula legyen az államtitkárja.) Krk 58. köt. 57 5—17.

„ : 11 Horváth nevezetes arról (Horváth még arról is nevezetes)

„ 12 nagyobb. (nagyobb mérvű.)

KÉT KIR. BIZTOSI SZALONKABÁT

Szövege azonos »A királyi biztos és udvara« c. tárcasorozat *Ők ketten* c. fejezetével. (Krk 58. köt. 79—83. l.)

JANKOVICH MIKLÓS

»A királyi biztos és udvara« azonos című fejezetének — Krk 58. köt. 58—62. l. — módosítása az alábbiak szerint:

Lap	Sor	
22	15	hangon a nagyteremben: (hangon:)
	20	Változnak az idők. Ami az ősapát megbuktatta, éppen az emeli ki az unokát. Jankovich azért lett (Szemet szemért. Jankovich Miklós éppen azért lett.)
23	18	hibát (helytelenséget)
	23	a dunaföldvári postamester (egy mérnök)
	24	Pataj felé (Patajig)
	26	Időközben elindult a jég Földvárrott, s utolérte őket. Nem volt menekülés. (Itt összetört a csónak és nem lehetett menekülni.)
	27—29	A csónakot felhúzták a jégre ketten, mert az evezős belevezett, s jégtábláról jégtáblára ugrálva Ordasig jutottak. (A jégtáblák egymástól nagyobb távolságban úsztak, hogysem tábláról táblára ugrani lehetett volna, s körül egy nagy tenger volt Pataj környéke.)
„	34	utitársának (a mérnöknek)
24	19	pihen. (pihen. S nem egyszer sóhajt föl Nagy Sándorral, már t. i. azzal a nagyobbikkal: „Ha kormánybiztos nem volnék, 'örök zsidó' szerettem volna lenni.”)
26	9—10	mert őnála minden nézet csak vendég, s nem őket vinné, hanem ő szaladna el előlük — <i>a szomszéd határba</i> . (s odafektetné valami németnek a hasára — melegítő zacskónak.)
	12—36	— E szövegrész »A királyi biztos és udvara«-ban a <i>Dobó Miklós</i> * c. fejezet élén áll. (58. köt. 62—63. l.)
	12	Éppen már a Dobó (Éppen a Dobó Miklós)
„	13	kapom (kaptam)
„	15	Uram! Ki ne feledje, kérem, a Jankovich (Uram! Őn ki feledte Jankovich)
	22	bemegegy (bement)
	28	Jó Csiky Sándor ijedten kapott nyakához, s fogvacogva (Sanyi bátyánk nyakához kapott s jajdulva)

DOBÓ MIKLÓS

MK elhagyta A királyi biztos és udvara c. tárcasorozat azonos című, IV. számmal jelzett karcolatának első sorait: Krk 58. köt. 65 : 25 — 66 : 21. — A megmaradt szövegen az alábbi módosításokat végezte:

- 27 4 Annyi tagadhatatlan, hogy van svádája — s ez tartja fenn az illúziót iránta. (Van egy kis svádája, olvasott valami keveset, s olyan ügyesen el tudja takarni beszéd közben a hiányokat, s tartalékban tartott ügyes megjegyzésekkel pótolni, mint ahogy egy hiú hölgy, kinél az ügyesség pótolja az idomok teltségét. Mert hát az illúzió így is megvan.)
- 7—9 Ez vezette félre az alsóvárosiakat is, kik fölkarolták mint követjelöltet 1875-ben. Fölkarolták, mondom, de nem választották meg. (Ez vezette félre az alsóvárosiakat is, kik anyira fölkarolták mint követjelöltet 1875-ben, hogy éppen megbukhatott a nagy népszerűség mellett.)
- 10 E sváda (Ez illúzió)
- 14—16 minisztert Dáni édes-mázos szavakkal kapacitálta mellette. Szavakkal! Trefortot! (minisztert Dáni elvitte Dobóhoz is, s édes-mázos szavakkal igyekeztek rábeszélni, hogy nevezze ki kassai püspöknek.)
- 17 Trefort meg is ígérte. (Trefort megígérte.)
- 19 Nem ismerték Trefortot s nem tudták a boldogtalanok (Pedig tudhatták volna)
- 28 3 megcsorbítá (megsértette) végére (végire)
- 4 oda tette argumentumnak (oda tette legnagyobb argumentumnak)
- 5 neki jó barátja (neki személyes jó barátja)
- 7 Ez se használt. Trefort még ezért sem nevezte ki. Dobó nem keseredett el és nem pihent (Persze akkor még Dáni nem látta a Sardou »Jó barátjait«, s nem tudta, hogy a »Borsszem Jankó«-nak dolgozik. Azonban, si fractus illabitur orbis . . . Dobó nem pihent)
- 14—16 — E sorok helyett: (Eredj fiam ezzel a dolgoddal és ne szólj semmit róla, míg én nem mondom. S azóta Simor sohase mondott semmit.)
- 29 4—5 Következett is nyomban az áldás, ha nem csordult, csöppent: (De ha a kassai püspökség nem is, egy-két püspökfalat mégis jutott Dobónak:)
- 18 pedig a segélypénzekből azon (pedig azon)
- „ 21 Tisza Lajos; az (Tisza Lajos; mert az)
- „ 23 — 30 10 — E szövegrész betoldás.
- 30 11 Nemesak a lényegesebb dogmákban, de a misztériumokban, csodákban is hisz. (A misztériumokban, csodákban csak Dobó hisz még.)
- 15 — 31 : 20 — E szövegrész ismét betoldás, csupán a »szivahasonlat« származik az előző szövegből: (meg fog maradni hamu alakban, a csutkáját meg majd fölveszi Bakay és esetleg rágyújt — ha még egyszer égni tudna.)

SZEMZŐ GYULA

»A királyi biztos és udvara« c. tárcasorozat azonos című fejezetének átdolgozása az alábbi módosításokkal:

- Lap Sor
- 32 20—21 — Itt MK egy hosszabb szövegrészt elhagyott; ld. Krk 58. köt. 84 : 6—22.
- 21 A győri »Takács-eset« óta semmi sem lehetetlen többé a világon. (Mióta gróf Szapáry Gyula másodszor is miniszter lett — azóta többé semmi sem lehetetlen a világon.)
- 32—33 — Az alábbi szakaszt MK itt elhagyta: (Azt is csak akkor fogjuk megtudni, ha pártjával együtt ő is kivetkőzik a mostani közös kosztümből. Mert Szemző is olyan, mint a divathölgy, akiről, ha le van vetkőzve, könnyű meghatározni, milyen lehet felöltözve. De ha föl van öltözve, nehéz tudni, minő lehet levetkőzve . . .)
- 34 — Elhagyott szövegrész: (Olyan ő a pártban, mint a savoyardok dalainak refrénje: avec si, avec sa, avec la marmotte. Ő a refrén, ő a »sat.«)
- 33 4 ad valamit magára. (szokott gondolkozni.)
5 ad magára valamit, (gondolkozni szokott,)
- 14—15 — Itt MK elhagyta a következő mondatot: (Hogy képviselő létére nagy dolgokra nem képes és nagy gondolatokkal nem viselő, az nem az ő hibája, azért ő tisztességgel viseli a maga képét, s nem *viseli el* olyan gyorsan, mint a mameluk padok patkányai.)
- 20 szorgalmatosan (szorgalmasan)
- 37 te is Szegeden voltál. (te is éltél.)

KOMJÁTHY BÉLA

»A királyi biztos és udvara« azonos című fejezetének szövege az alábbi módosításokkal:

- Lap Sor
- 34 : 12—14 — E sorok helyett eredetileg ez állt: (Pedig az újságírók, mint ahogy Kákay Aranyos mondja Éberről, egyszer nagyon meg lesznek akadva Komjáthyval. Tudniillik ha meghal, s nekrológot kellene írni fölötte, s elősorolni működését és érdemeit. Kétségbe esve szaladunk embertől emberhez, izgatottan ütjük föl az annálékat, desem az emberek, sem az annálék nem fognak tudni mondani a Komjáthy működéséről és érdemeiről semmit.)
- 35 11—12 Miután, dacára ellenzéki voltának, belépett a biztosi tanácsba, nem lehetek iránta szelíd. (Miután a biztosi tanács is fölvetta a harcot, s holnap, ha jól vagyok értesülve, én magam is le lesznek fotografirozva a »Szegedi Híradó«-ban, nem merek szelíd lenni Komjáthy Béla iránt, mert ha pár-

Lap Sor

- bajjává válik az, ami nekem hírlapírói kötelességem, a párbajnál az a győztes fél, aki mélyebb sebeket vág. Nem lehetek szelíd, hogy győztes lehessenek.)
- 35 14 Pedig Komjáthy éppen mert ellenzéki ember, ahhoz (Pedig Komjáthy ellenzéki ember, s ahhoz)
- 38 : 33 Szokásaiban semmi sem zavarja a világon. (A »Függetlenség«-ben, melyhez apasági viszonyban áll, nemrég jelent meg egy cikksorozata az »Ügyvédek« ellen. — Nini, már Komjáthy is cikkezik — mondja Falk megbotránkozva —, elrettentő példának átvesszük a »Lloyd«-ba! — Olvastad? — kérdi Wahrmann —, nos, hogy kezeli a *kliensei* nyelvét? De hát Komjáthyt semmi sem zavarja meg a világon.)
- 40 : 31 — MK elhagyta az alábbi, befejező sorokat: (De íme, kifogytam már időből, térből. Komjáthyt nagy terjedelménél fogva lehetetlen volt egyetlen tárcában lefestenem. Ó megérdemli, hogy bővebben foglalkozzam vele. Hagyom a többiit holnapra.)

TALLIÁN BÉLA

»A királyi biztos és udvara« azonos című fejezetének átdolgozása az alábbi módosításokkal:

Lap Sor

- 41 : 18 akarva sem tud (akarva se tud)
- „ 20 veszik észre laikusok (veszik észre a laikusok)
- 42 9 megválasztása (megválasztatása)
- 14 De nem azért kevés egy, mintha még egy másik is kellene, és nem azért sok kettő — mintha egy harmadiknak is nem hagyna elég tennivalót — »egy« helyett. (De nem azért lesz sok az a kettő, mintha még egy harmadiknak is ne hagyna elég tennivalót — »egy« helyett.)
- 43 : 18 maradhat meg az (maradhat az meg)
- 44 5 — Itt MK elhagyta az eredeti befejezést: (Különben Tallián azelőtt, míg neki nem volt, mindig becsmérőleg beszélt az érdemkeresztekről, mik Jókai szerint királyok ajándékai azok számára, kik a népeket segítették keresztre feszíteni. S az, hogy Tallián fúmaglalta azelőtt a kereszteket, legnagyobb bizonyossága annak, hogy nem számított érdemkeresztre, s eszerint nem hiú ember. Mert ha Tallián számított volna arra, hogy neki is lesznek érdemkeresztei, bizonyosan nem becsmérte volna azokat. Hogy pedig elfogadta s viseli, az megint nem azt bizonyítja, hogy *nem úgy beszél, amint cselekszik*, hanem csak azt, hogy *nem tudja, mit beszél*. S ez az ok, amiért én fölötte irigylem Tallián Bélát, s némelykor föléje helyezem a többi biztos tanácsosoknak, akik mindig jól tudják, mit beszélnek és mit fognak beszélni, csak azt nem tudják, *mit fognak cselekedni.*)

TISZA LAJOS

E fejezet anyaga nagyrészt a *Töprengések* és a *Tisza Lajos* c. vezércikkek (Krk 57. köt. 83—87., 117—121. l.), illetve a *Választási mozgalmak* c. vezércikksorozat (uo. 103—112. l.) és a *Szeged, de nem a szegediek* c. vezércikk (Krk 58. köt. 137. l.) részleteiből tevődik össze.

Rubinyi — tévesen — úgy kommentálja a *Tisza Lajos* c. vezércikkek a SzK 1. kötetében (71—76. l.) közölt szövegét: »Ezen jellemzés . . . a szerzőnek *A királyi biztos és udvara* c. ciklusából való«, holott ez sem az említett ciklusra, sem a *Tisza Lajos és udvara Szegedenre* nem áll.

A négy »forrás« bizonyos szövegrészeinek a karcolatba való beépülését az alábbiakban részletezzük (*Töprengések* = T; *Tisza Lajos* = TL; *Választási mozgalmak* = V; *Szeged, de nem a szegediek* = Sz):

Lap Sor

45 : 19 — 46 : 10 — E szövegrész a T-ből való az alábbi módosításokkal:

- 19 Egész kis státus a státusban keletkezett. (T: Egész kis státus a státusban lett Szegedből)
- 20 Légió hivatalnokból áll a biztos apparátus. És ezek az urak folyton dolgoznak. (T: Légió hivatalnokból áll a biztos apparátus. És ezek az urak folyton dolgoznak. Sokat dolgoznak, csak azt nem tudja senki, hogy »mit«.)
- 25 — E sor után a T-ben a következő szövegrész áll, amelyet MK elhagyott: (Tisza Lajos nem produktív tehetség. Tisza Lajos nagyobb dolgokat is végezhetett jól ott, hol tulajdonai, az erély, a szívósság, a tapintat, a műveltség, a mindenkinél kiválóbb értelem és ambíció untig elegendők, de nem hiszem, hogy sokat végezhesen itt, hol elsősorban *teremteni kell.*)
- 26 Szeged rekonstrukciója a nemzeti (T: Szeged restrukciójának eszméje a nemzeti)
- 28 nyomra lépett (nyomon indult)
- 29 szerez (szerzek hát)
- 10 — E sor után T-ben a következő, itt elhagyott szakasz áll: (Most itt van. Láthatja minden ember az ekvipázsát naponként. Cselédei ott sűrögnek a Zsótér-ház udvarán. A díszbaka marcona ábrázattal méregeti a kapualját. És itt van már két hónap óta és mégsincs egyéb jele a városban az ő itt-létének, mint az, hogy a Klauzál tért és az Iskola utcát minden áldott éjjel kisöprik, s akkora porfelhőt támasztanak, mint amekkorát Tisza Kálmán a nemzet szeme elé minden dologban. — S ez az óriási porfelhő jellemzi Szeged rekonstrukcióját . . . por előttem, por utánam. A por miatt nem látunk semmit.)
- 37 Itt egy embernek (T: Itt csak egy embernek)
- 46 1 parancsolni. A diktátor szerepköre ez. S a diktátornak (T: parancsolni. S a diktátornak)

- Lap Sor
- 46 5 de gondolatnak (T: s a gondolatnak)
6 fivére a miniszterelnöknek (T: fivére a miniszterelnök)
8 ha nem felelhet meg (T: mert nem felelhet meg)
9 A lassúság átka (T: A tehetetlenség átka)
- 10 gond Horác (T: gond a Horác)
- 18 — 48 : 32 — E szövegrész a V-ből került át az alábbi módosításokkal:
- 21 mások (V: sasok)
- 32 s fölhangzottak a Rákóczi-induló akkordjai. (V: viharos harci zaj riadt föl a Rákóczi-induló akkordjai mellett)
- 47 8 olvasott valahol valamit a kommunizmusról (V: egyszer — minthogy ő az irodalommal is foglalkozik — egy kalendáriumból olvasott valamit a kommunizmusról)
- 11 A Ház három »republikánus« tagja: (V: Három republikánus tagja volt az alsóháznak:)
- 22 indult (V: haladt)
- 32 csempészte be a műhelyekbe s elméje (V: csempészte be a mesterlegény, s elméje)
- 34 hogy osztálymozgalmakban lyukadjon ki (V: s kilyukadt az egész dolog egy osztálymozgalomban)
- 36 A gondolkodó emberek a fejeiket csóválták. (V: Mi történt itt?)
- 48 : 1 Hát hitte azt valaki? (V: Hát gondolta azt valaha valaki?)
3 ha ők intézik a közügyeket? (V: ha ők lesznek törvényhozókká?)
6 — E bekezdés éléről elmaradt a V-ben olvasható alábbi szakasz: (Bizonyára okos ember Szilágyi Dezső is — de azért egy gerendát nem bírna olyan símára meggyalulni, mint aminő szépen farag egyet-egyet Tisza Kálmánon.) Nagy tévedés ez, nagy eszmezavar, ami a szegedi iparos köröket betölti. (V: Sajátságos gondolat volt ez a szegediek-től.)
- 17 elfordítá őket természetes vezéreiktől, majd (V: elfordítá őket természetes vezéröktől, Polczner Jenőtől. Azután)
- 19 kimondta, hogy ellensége mindenféle arisztokráciának, még az ézarisztokráciának is (V: kimondta, hogy ellensége az ézarisztokráciának)
- 23 Igaz! Éljen Bakay! (V: Éljen hát Bakay!)
- 25 — E sor után kimaradt a V szövegéből az alábbi mondat: (szégyenszemmel kellett visszatérniök a függetlenségi párt vezéreinek, kik Törsöt hozták ide, vissza kellett vonulnia Polcznernek)
- 31 kipattantotta az osztályok szerinti sorakozást (V: kipattantotta az osztályversengést)
- 49 : 25 — 52 : 2 — A TL szövege az alábbi módosításokkal:
- 50 : 6 — E sor után a TL-ben az alábbi, itt elhagyott szövegrész következik: (S mint mikor a birmami erdő megindult, egyszerre minden ókörülötte kezdett forogni, kacsalábon, gólya-

- lában, ahogy a mesékben szokás mondani. A város tigriseiből szelíd kezes bárányok lettek, kik a tenyerről nyalják le a sót, s Byron szavával élve: divat lett livrée-t hordani.)
- 50 8 bizonyulni állására (TL: bizonyulni e magas bizalmi állásra)
- 21 fogadták (TL: fogadtuk)
- 34—36 Ha nincsenek is megvalósulva a fényes álmok, izgatott agyvelők csodálatos víziói egy tündérszépségű új Párizsról, Szeged létele biztosítva van. (TL: Ha nincsenek is megvalósulva a sok fényes álmok, izgatott agyvelők csodálatos víziói egy tündérszépségű új Párizsról, Szeged létele biztosítva van, virágzásának, nagyságának ágya meg van vetve.)
- 37 Nagy föladat volt, a teljesítése nem oly könnyű, mint hinni lehetne. (TL: Tisza Lajos nagy föladatot teljesített, szándékosan nem mondom, hogy végzett. S ennek a föladatnak teljesítése nem volt oly könnyű, mint aminőnek hinni lehetne.)
- 51 8 De nemcsak a miniszterelnöktől (TL: De nem a miniszterelnöktől)
- 11 Úgy tűnik ő fel, mint az orvos (TL: Úgy tűnik ő föl előttem, mint az orvos)
- 25 közös pontban, Szeged érdekeinek keresésében futnak össze, s megvilágítják (TL: közös pontba futnak össze, s megvilágítják)
- 27 tehetség, erő és nemes gondolkodás (TL: tehetség, nemes gondolkodás)
- 29 körülbelül lejárt ember volt már. (TL: Tisza Lajos körülbelül lejárt ember volt.)
- 37 eltikkadva igénytelen kunyhóban találta meg parasztleányka képiben. (TL: eltikkadva egy kis parasztkunyhóban találta meg.)
- 52 25 — 55 : 34 — E szövegrész a Sz-ból való az alábbi módosításokkal:
- 53 6 építeni, magas falakat, amik (Sz: építeni, fényes falakat, sok falakat, amik)
- 8 lesz, de tyúkhús nélkül a lakosok asztalán. (Sz: lesz, azzal a különbséggel, — hogy tyúkhús nehezen lesz minden asztalon.)
- 10 Így rekonstruál Tisza Lajos, lehet tudva, lehet nem tudva. Ő úgy gondolja, magas falak, imponáló háztömbök (Sz: De ha Tiszának így kellett a rekonstrukció; ha ő arra számított, hogy magas falak s nagy háztömbök)
- 18 Vagy ha lehet, ki gondolna azzal, mennyire (Sz: Vagy ha lehet is, ki számítaná azt ki, mennyire)
- 21 kivegye (Sz: kivehesse)
- 25—26 lejtőjére hág. Régi magyar szokás: mutatni (Sz: lejtőjére hág. Az a benyomás áll előttem a jövőről, amit egy nagy, parlagon heverő cipóraktár tesz. Honnan kerül ennek elegendő láb? — A magyar virtus vitte rá Tisza Lajost e tévedésre, mutatni)

- Lap Sor
- 53 27 Ez csillog ki itt is. (Sz: Ez az intenció kicsillog minden intézkedésében.)
- 30 mind a jelzett cél felé gravitál. (Sz: mind azt bizonyítja.)
- 32 indokolni is jól lehet. (Sz: indokolni is igen jól lehet.)
- 35 magyarrá válik. (Sz: magyarrá lesz.)
- 36 reményeit egész odáig feszítette ki, (Sz: reményeinek vitorlát egész addig a fix pontig ereszti ki,)
- 54 : 13 Egy felvidéki megyében történt, (Sz: Nógrádban történt,)
- 14 teljes diadalokat (Sz: teljes elvi diadalokat)
- 15 képviselőjelöltnek elfogatását határozta el egy értekezleten. (Sz: képviselőjelöltet elhatározta egy szűk értekezleten (melyen e sorok írója vitte a jegyzőkönyvet) elfogatni és a börtönből ki nem eresztetni a választásokig.)
- 18 elfogadta volna, hosszabb beszédben (Sz: elvállalta volna, egy tudományos és nagyszabású beszédben)
- 19 vajon helyes-e az elfogadás, vagy sem. »Mert uraim — úgy mond —, minden dolognak két vége van (Sz: az elfogadás jogszerűségét, többi közt így kiáltván föl: Uraim! a tudomány szerint minden dolognak két oldala van)
- 23 a hatalmas megyei urak közül (Sz: a hatalmas Huszárok egyike)
- 31 csapkodta az ajtókat. (Sz: csapkodta egykor az ajtókat.) egy oldalát látják szándékosan a dolgoknak. (Sz: egy oldalát szabad meglátni a dolognak.)
- „ 34 történt (Sz: történik)
- 55 2—3 tényezővel. S az is (Sz: tényezővel. Egy pénzdarab e kettő együtt: az egyik oldala arany, a másik réznek van meg-hagyva. Kérdés hát, mibe veszik el: aranyba-e, vagy két garasba. Holott az árán egy igazi tallér be könnyen kikerülhetett volna. S az is)
- 5 nyerni valamit a közösben valamikor. (Sz: valamit nyerni valamikor a közösben.)
- 8 mint amennyit érnek a nyújtott (Sz: mint használhatnak a nyújtott)
- 9 a kisajátítások és segély kiosztások későre maradása (Sz: a későre maradt kisajátítások és segély kiosztások)
- 10 a kölcsön megnehezítése (Sz: a megnehezített kölcsön)
- 15 oly aránytalanul nagy (Sz: oly nagy)
- 17 végpusztulásra (Sz: végínségre)
- 22 egy elpusztult lakosságot hasonló ajkú lakosság vált föl, bár szorosán ott sem lenne humánus, mindamellett megengedhetőbb az ilyen irány, mert ott csak annyi egy város új (Sz: egy kivésző nemzedéket más ivadék vált föl, nagyon helyén volnának Tisza intenciói: mert ott csak annyi volna Szegednek új)
- 26 elhanyagolni a lakosokat, mert a mostani lakosok a város — az a város, amelyért áldozatokat hozni érdemes az országnak. (Sz: elhanyagolni az embereket: mert itt az emberek a város.)

Lap	Sor	
55	29	»A jövőnek dolgozunk!« — szokta mondani Tisza Lajos. Am húsz-huszonöt (Sz: Mondják, »a jövőnek dolgozunk«. Igaz. Húsz-huszonöt)
	34	Meglehet —, de minek a fű már, ha a bárányok kivestek. (Sz: Ez mind meglehet. Én elhiszem. De minek nőjön akkor a fű, ha a bárányok már rég kivestek?)
	35 — 63	24 — A fejezet szövegének e része új, toldás.

KOMJÁTHY MINT KÖLTŐ

- M. I. SzN 1880. június 27., 147. sz.; a tárcarovatban *Mikszáth Kálmán* névvel.
- II. *Tisza Lajos és udvara Szegeden* Bp. 1880. 77—81. l., »vagyis fecsegés a 'Szeged veszedelmé'-ről« alcímmel.
- III. SzK 1. köt. 186—191. l.
- Félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy Rubinyi Mózes Mikszáth-bibliográfiájában (Bp. 1917., 116. l.) e cikk leldőhelyéről a következő hibás és megtévesztő adatot találjuk: Pesti Hírlap [!] 1881. 320. sz. — A SzK 1. kötetében (191. l.) a helyes adat szerepel: SzN 1880. 147. sz.

Mivel az eredetileg tárcaként közölt szöveg kevés híján azonos a Tisza Lajos és udvara Szegeden azonos című fejezetével, a tárcák közül kiemeltük az írást, csupán itt közöljük szövegét.

MK és Komjáthy kapcsolatáról — az Életrajzi jegyzetek adatain kívül — szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy ismeretségük föltehetően nem szegedi eredetű, esetleg együtt járhattak a jogra Pesten. (Egyidősek voltak.) A MK által is rokonszenvvel említett »firtli tempó«, az ötletgazdag, csipkelődő adomakészség közelíthette őket egymáshoz s vezethetett ahhoz a közvetlen hanghoz, amelyen MK Komjáthyt itt bemutatja. (Egyéniségének kritikáját is megkapjuk MK tollából a *Komjáthy Béla* c. fejezetben.)

Komjáthy csúfolódó »paskvill«-ja, bár MK csak egyetlen, féltve őrzött példányáról tudott — sokszorosítva fennmaradt. Egy ilyen példányát őrzi a Szeged Városi Somogyi Könyvtár (H. e. 6505. sz.). A Móra Ferenc kezétől származó bejegyzés szerint 1924-ben került a könyvtár birtokába.

A tréfás verszetet bizonyára a biztos tanács munkáját gátló 1879—1880-as tél idején keletkezett, mert Bakay Ferdinándot még mint a tanács tagját említi. (Bakay 1880 februárjának végén mondott le a tanácstagságról.) Így megállapítható, hogy MK azt az ígérését, hogy a tárcát csak jó sokára fogja közzétenni, megtartotta. Komjáthy versének alapos ismerete — amellyel maga is dicsekszik ez írásban — azonban bizonyíthatóan hozzájárult az 1880. február elsején elkezdett humoros karcolatsorozatának, *A királyi biztos és udvarának* kialakulásához. (A karcolatsorozat jegyzeteiben erre utaltunk: Krk

58. köt. 321. l.) Így közvetve a *Tisza Lajos és udvara Szegeden* keletkezése és megírása is összefügg a versélménnyel. Azt sem tekinthetjük kizártnak, hogy Komjáthy versének végleges, kialakult változatához néhány Mikszáth-ötlet is hozzájárult. Így pl. föltűnő a Bakayra vonatkozó versszak — amelyet a tárca hosszan és szó szerint idéz — tömör, MK írásaiból ismert motívumokból álló volta.

A *Tisza Lajos és udvara Szegeden* ez után következő »fotográfiai-hoz« ebből a verszetből választott az író mottót.

Mindezekért — a fennmaradt példány alapján — a részben MK »társ szerzőségével« készültnek tekinthető *Szeged veszedelmét* közöljük.

SZEGED VESZEDELME

- Jött a szörnyű vízár és elpusztult Szeged,
 Ily nagy csapást a nép soha el nem feled.
 Feljajdult az ország, sirt az egész nemzet;
 A »jaj« és a sírás segedelmet nemzett.
5. Mind az öt világrész — csak hogy Szeged legyen —
 Versenyzett egymással, hogy azért mit tegyen.
 Tehetsége szerint mindenki áldozott,
 Mindent elvitt a víz, de részvétet hozott.
 A szörnyű elemet nem átkozta a nép,
10. Jótevőkre kellett áldást kérni elébb.
 Az atyák is, kiknek lélet *gyermekök ad*,
 Tudták, az istáppal elkésmi nem szabad,
 Tanácsot ültenek, hoztak határozatot:
 Küldjünk ki azonnal magunk közül *hatot*.
15. Hármat a vidékről parancsoljunk oda,
 És hogy a panasznak ne lehessen oka,
 Szeged egészítse ki *tizenkét főre*,
 Ezeket bizzuk meg, s küldjük ki előre,
 Hogy *ésszel, erővel* gyógyítsák meg mi fáj,
20. Azzal, kit mint *főfőt* kiküldött a Király.
 Miként a Megváltó, ki nagynál is nagyobb,
 Akinek hírneve oly fényesen ragyog,
 Az apostolokkal vette magát körül,
 E *tizenkettőnek* a *főfő* megörül,
25. És hogy megismerje őket színről-színre,
Lakóját, ki büszke a *titkári* címre,
 Küldte: menjen rögtön, hívja össze őket,
 Ezen kiválasztott *tudományos főket*.
 A titkár titkárját bízta meg, a *piszét*,
30. Hogy vigye szét nyomban a *fő* üzenetét.
 Termében ül Lajos, az, kit Tisza nemzett,
 Érzi, tudja, hogy most órá néz a nemzet.
 Hogy híven szolgálja urát és királyát,
 Eljött lenyűgözni vészt hozó druszáját.

35. Körülte minden tárgy arany, ezüst, porclán [!],
 És illatot terjeszt mellette egy *arszlán*.
 Testőrei veszik körben ötet körül,
 Hogy végignéz rajtuk, lelke szinte örül,
 Mert a testőrök mind nyalkák, daliások,
40. Ingyért sem látható sehol a képmások.
 Az ajtó megnylik és a titkár belép,
 Jelenti: megjöttek egy pár peccel elébb.
 — Hívd be őket, hogyha sarujok nem piszkos! —
 Szólt kegyes mosollyal a királyi biztos,
45. És a tizenkettő mélyen elfogódva
 Belép a terembe a biztató szóra.
 Meghajtják magukat szerényen, hogy dukál,
 S közülök egy ifjú előrelép s megáll.
 — Uram! — szólt szerényen s mégis önérettel
50. Parancsolj velem és ezzel a sereggel.
 Minket ideküldtek, hogy ne únjad magad,
 Hogy megéljenezzük minden eszméd, szavad,
 Hogy dicsőségedet fokozzuk, ha lehet —
 És gyengítsük — ha kell — felelősségedet.
55. Hogy tanácsot adjunk neked, ha kívánod,
 S hogy bűnbakok legyünk, ha talán megbánod
 Azt, mit elkövettél. Mert az a fődolgoz,
 Ne te légy a hibás, hogyha a plebs dohog.
 Mi úgy teszünk, ahogy szád szól és szemed int,
60. Csakhogy kidukáljon naponta tíz forint.
 — Uraim, férfiak! ez már okos beszéd,
 Jutalma lesz ennek sok estély és ebéd.
 Látom, nem csalódott bennetek Geszt ura,
 Ennyi jeles férfit összeszedni tuda.
65. Most már szentül hiszem, hogy felépül Szeged,
 Mert ennyi önértet biztos alap lehet.
 Minden bevégzett ténny nektek tudtul adok,
 Hogy mint illik, arra »igen«-t szavaztatok.
 Titkon neheztelni, sőt simfelní szabad,
70. Hisz a lényeg semmi, ha a látszat marad.
 Téged pedig fiam, ki szószóló valál,
 Magas kegyeimből oly szerencse talál,
 Hogy bemutatathatod nekem minden társad,
 Másba, azért, vigyázz, magad be ne ártsad.
75. Mondd el neved, elved, mi voltál, vagy leszel,
 Mily passziókkal bírsz, mit iszol, mit eszel.
 A többit is, rajta! mutasd be szaporán,
 Hogy bár elkésetek, mehessetek korán.
 Ne hallgass el semmit, kiről mit tudsz, beszéld,
80. Az egyik sem apád, azért sose kíméld.
 — Jó uram, nagy mogul! — a szószóló felelt —
 Társaimtól kapott megbízás már letelt,
 Azért csak magamról adhatok hí képet.

- Hiszem, az üstököm azért meg nem téped.
85. A többiről szintén kapsz fotográfiát,
Jobb, ha ki-ki maga mutatja be magát.
Aztán meg mindenik vágyik is rá szörnyen
Hogy veled, óh nagyúr, néhány szót beszéljen.
— Helyes! — szolt a nagyúr —, nosza kezd el a szót,
90. Bár máskor nem tűröm, mondj igazat, valót.
— Az én nevem *Horváth*. Erdély adott létet,
Büszkén hordozom a reám lökött féket,
Bátyám azon halt meg, melyre én megértem,
Kik őt megsiratták, nem sírnának értem.
95. Főfő mulatságom a krágli és tarokk,
Hogyha bátyád uszít, mindjárt morgok, marok.
Írok röpiratot megrendelt irányban,
Bukottakat teszek követté szakmányban.
Hú jobbágyod leszek, mindörökre ammen,
100. Csinálj bármit, sosem mondom: »Quousque tandem...!«
— Én meg *Dobó* vagyok, elnökség a vágyam,
Jó szál legény vagyok, de csonka az ágyam.
Tudom, hogy hová kell tenni póznát, rácsot,
Ebben én adhatok legbölcsebb tanácsot.
105. Rám adjál legtöbbet, eszmém bármily fura,
Mert engem kiemel felkentség, tonzura.
Leibspeizom — mint mindig — a jó püspökfalat,
Mert kassai sonkán, fájdalom, más mulat.
Hogy készülségemnek legyen méltó tere,
110. Oly bizottságba tégy, melynek neve *here*.
— *Rosenberg*nek hívnak, Szegeden születtem,
Sziráki nagyon rég ismerősöm nekem.
Doctor juris vagyok, hírneves fiskális,
Ilyen a tanácsba illik is, dukál is.
115. Mert Szeged halála emelt engem hozzád,
Herrichnek, Lukácsnak éneklek zsolozsmát.
A város jogait, bár százszor megsérted,
A közgyűléseken lándzsát török érted.
Jutalmat nem várok, hisz tudom előre,
120. Nem ok nélkül vagyon a kutyának bőre.
— Nekem, »Te«, kegyelmes! *Bakaya* nevem,
Per-tu vagyok veled, te pedig énvelem.
Apostolaid közt én leszek a Júdás,
De addig gondom lesz, hogy te naponta láss.
125. Mikor a napidij már nem soká járhat,
Kiegyenesítem a most görbe hátat,
De titkon akkor is hú embered leszek,
Csak a népkörökben leszek dühöd, veszett.
Ha azt, amit mondok, meg nem tartom s állom,
130. Saját kézimunkám okozza halálom.
— Mostan rám jött a sor, *Talliánnak* hívnak,
Éke vagyok, s méltán, sok boltkirakatnak.

- Karperecet hordok, mert ez úri módi,
Nincs egy mozdulatom, amelyik valódi.
135. Szolgabíró vagyok, de alipán-tojás,
Ha meg nem zápulok, lesz nagy pezsgő-folyás.
Hogy kerültem ide? — annak nincs alapja,
Minden más, csak érdem nem lehet az apja.
Van már két keresztem, harmadikra vágyom,
140. Mert a mostanit még tükörből se látom.
— Az én becsületes nevem *Szluha* Ágost,
Méltósággal tudom adni a »nagyságos«-t.
Sanda a nézésem, felgyúrt a nadrágom,
Nem szólok, ha előbb, a szót meg nem rágom.
145. Álmaim világát Bakay feltúrta,
Képviselőségem miatta lett kurta.
Node se baj, hisz most ötért kapok tízet,
Eszemért az állam nagy uzsorát fizet.
Pártállásom kétes, többfelé húz szívem,
150. Mandátumért mindet elszolgálom híven.
— Nevem *Pálffy* Fersei, polgármester vagyok,
Érdemeim nagyon bokrosok és nagyok.
Én honosítottam meg Szegeden a csendest,
Meg tudom becsülni a bélát, kilencest.
155. Izgatnak a skartok, a blattok, a lézek,
Mély belátásom van, hogyha kútba nézek.
Csalom a világot, mert peckesen járok,
Pedig nem Ha[?]lenek reám már a lányok.
Mi büszkeségem volt, hej! az már csak gyaláz,
160. Nem a bevételre, kiadásra vigyáz.
— Én vagyok *Jankovich*, idült kormánybiztos,
Tudom, az ily állás a konyhára mit hoz.
Töltés-építéshez nagy a tudományom,
Igazolja ingem, csizmám és nadrágom.
165. Hogy sikerrel töltök, van rá bizonyosságom,
Deákul írta be azt egy pap-barátom.
Jeles vadász vagyok, sok vadat pusztítottok,
Hogy számból is folyton az jó ki, nyílt titok.
És mert eddig a víz adott nekem állást,
170. Hálából fejemben adtam neki szállást.
— Díszruhában jövök, mint illik egy *Végh*-hez,
Érzem, nagy dolgokat tudnék vinni véghez.
Mert agyam úgy lüktet, csak alkalomra vár,
Csak már főispánom vinné el a tatár.
175. Mint tők-ász-bélához bevág a tökfilkó,
Horváth s Rosenberghez úgy vár engem Milkó.
Szeretem a sportnak minden nemét, ágát,
Bár a jégen már több társam törte lábát.
Ahogy füttyölsz, intesz, a táncot úgy járom,
180. Kettős napidíjért tűrhető a járom.
— *Szemző*nek neveznek, bár sikertelenül,

- Pedig néha még a kapanyél is elsül.
 Demokrata vagyok, Poórral társalkodom,
 Pedig azt szégyelni volna elég okom.
185. Noha a világot már kétszer bejártam,
 A közmondás mindig igazabb lett nálam.
 Mert a létnek, agynak nincsen nálam magja,
 A Habarék-pártnak lettem méltó tagja.
 Jeles gazda vagyok, természetem a kendert,
190. Mert az könnyen úrrá teheti az embert.
 — *Rónay* főispán *Béla* fia vagyok,
 Polgár, paraszt ne is szóljon hozzám gyalog.
 Voltam szolgabíró s képviselő jelölt,
 De *Novák* mint ilyet a vótumkor leölt.
195. Ez biográfiam, ezzel aztán vége,
 Egy mandátum lenne jövőm üdvössége.
 Oh, végy kegyeidbe, hogy elérhessem azt,
 Nálam nem találhatsz jobb mameluk kamaszt.
 Példányképem *Aldzsi*, *Végh*, *Boér*, *Ivanka*,
200. Kik mindig úgy járták, mind bátyád kívánta.
 — Én meg, hogy ki vagyok, téged ne aggasszon,
 Jól ismer engem a kecskeméti asszony.
 Kecskeméten *Stesser*, Szegeden *Komjáthy*,
 Arcom minden ember másformának láti.
205. Vagyok tulajdonképp hiúságom foglya,
 Két rövid póznára rakott szénaboglya.
 Követnek megtettek, ügyvéddé meglettem,
 Dupla napidíjnak martíromja lettem.
 Napidíjam kettő, kutyabőröm három,
210. A harmadik díjat Sennyeitől várom.
 Vége lévén ekként a bemutatásnak,
 A tisztelgők kara kezét nyújt egymásnak.
 Nem rejti el senki bűnét és erényét,
 Tisztán megmutatja árnyoldalát, fényét.
215. Feladatunk fontos, kivitele kényes,
 Eljárásuk módja nagyon szövevényes.
 De a *Tanács* feje szívével, eszével
 A leghelyesb úton biztosan vezérel;
 Nem inog meg soha terhe alatt senki,
220. Csak a napidíjat ne érintse semmi.
 — No, bököm a csülkit — szólt *Tisza* kacagva —,
 Ilyen beszédeknek van azután magva!
 Ejnye, de mindnyájan illők vagytok hozzám!
 Titkár! Bort csak ide, a legjobból hozzám!
225. No, tudod, vendégbort értek és nem bakart,
 Mert azt jobb szeretem, hogyha nem fogy, ha tart. —
 Rohant esze nélkül, mint rendszeren szokta,
 A titkár, s meg nem állt, míg elő nem hozta.
 Pál és *Antal* pedig poharakat hoztak,
230. A testőrök pedig nyálat nyeltek-szoptak.

- Egynehány kvaterka hirtelen elfogyott,
Mert az üres pohár megtöltetett legott.
A tanácsos urak tán most is innának,
Ha szavát nem hallják uroknak, Tiszának.
235. Tisza kezdett szólni, mosollyal az ajkán:
— A hízelgőt mindig szerette a fajtám,
Azért az én szívem vonzódik hozzátok,
No, mert amint látom, számíthatok rátok.
De hogy ismerjétek ti is környezetem,
240. Bemutatni őket, szükségesnek hiszem.
Magamról azt hiszem, szólni felesleges,
No, mert az úr — s főnök mindig okos, jeles.
Már mint miniszter is úgy voltam ismerve,
Sok vasútnak főtt ki agyamban a terve.
245. De mit is beszéljek, tiszteljete vakon.
Te, Bakay, külön szolgálász majd a bakon.
Úton és útfélen ha szóltok felőlem,
Csináljatok tudóst és zsenit belőlem,
Most pedig elsőnek az fog jönni sorba,
250. Aki egy lőfővel méltán vagyon fürbe.
Ez itten, barátim, *Stesser* a titkárom,
Kitől a pletykákat naponta elvárom.
Mit isztok, mit esztek, hol jártatok, s kivel,
Kiről, miről szóltok, ki mit tesz és mível,
255. Mindezt ő súgja be énnekem rendesen,
Azért méltó rá, hogy ingyen kosztja legyen.
Csinos kiállítás, jól sikerült gyerek,
Kár, hogy meggörcbültek nyakában az erek.
Bár négy iskolát járt, kitanult és jeles,
260. Káptalan »úrhoz« irt levele hírneves.
Ezt a hasbavállast hívják *Kelemennek*,
Szörnyű jogtudomány van fejében ennek.
Csuda rubrikákat gondol ki az agya,
Csak egy tehetségét verte el a ragya.
265. Azért oly puritán, mert kénytelen vele,
No, de sebaj, csak a felső legyen tele.
Bár ártatlanságát hirdetheti a múlt,
Fegyházban, börtönben már sokat megfordult.
Pauler észnek adta ide az öreget,
270. Pedig gyomra hordja nála a főveget.
Sárga bajuszával ez itt *Lechner* Lajos,
Nagyobb svihák zsenit feltalálni bajos.
Három sugár-utat s két körutat tervel,
Hiszi, egy új ordót nyer ezzel a tervvel.
275. Itt Szegeden mindent felméret és furat,
Szidják, átkozzák is érte a jó urat.
Magyar bár, de azért a sváb szóért bomlik.
Plajbásza hegyétől sok ház pusztul, omlik.
Fiksz-pontokat kutat és póznát ver oda,

280. Hogy oszt otthon fáradt és álmos, nem csoda.
 Ez *Kállay* Albert, gúnyos mosolyával,
 Nyíltság, őszinteség, mint gyilkosra, rávall.
 Szolgálatkész nála minden tag és izom,
 Azért a biztosság pennáját rábízom.
285. Kék vér foly ereben, nagy nemzetség sarja,
 Kivel szól, a hímet mindig annak varrja.
 Még sokra viheti, lesz is reá gondom,
 Hogy felhasználható, bátyámnak elmondom.
 Fő élve a kártya, szerencsés is folyvást,
290. Ezzel igazolja a német közmondást.
 Vannak itt mások is, de csak aprószentek,
 No, de mégis jó lesz, lépjenek ki kendtek.
 Ez itten *Laczkovics*, ott *Porzsoló* meg *Kende*,
 Hajtsák meg magukat az uraknak rendre.
295. A többinek biz én már nevét sem tudom,
 De a beszédet is már, megvallom, unom.
 Jaj, igaz! Kettőről muszáj szólni nékem,
 Akiket skart gyanánt tartogatok szópen.
 Hogyha egyik-másik megugorna talán,
300. Legyen, ki segítsen Szeged sorsán-buján.
 Az egyike *Pillich*, helybeli fiskális,
 Megilleti pipa, ostor, pártá, kláris.
 Mondják, jeles kertész, sok gyümölcsöt termel,
 Madártól — mert ott van — félteni azt nem kell.
305. Most igaz, hogy lármáz ránk úton-útfélen,
 De ha idekerül, hű jobbágyom léssen.
 Állva mit sem végez, no, mert úr, nem paraszt,
 Ha szerit ejtheti, minden dolgot halaszt.
 Jégverem-üvegház együtt kombinálva,
310. Pozitív-negatív összeférnek nála.
Rónay Jenőke a másik skart-beli,
 Hírlik: nyaka gobja ürességgel teli,
 De ez csak rágalom, mert az teli ésszel,
 De szerénységében sok talentum vész el.
315. Magát egyszerűnek tudja, pedig jeles,
Kossuth esze-műve hozzá mérten keves [!].
 Utánozza híven mindenben Talliánt,
 Pedig felismerik mindig a sarlatánt.
 Van tréfa agara s óralánca széles,
320. Arra, hogy többekkel rokon itten, kényes.
 Most, hogy megismertük egymás natúráját,
 Kezdjük meg Szegednek rekonstrukcióját.
 Ki-ki levelet kap, melybe beleírom,
 hogy mit tegyen, és azt fogadjátok vakon.
325. Most pedig elmehet mindenki dolgára! —
 Szólt Tisza s titkársa rögtön ajtót tára.
 A parancs azonnal szófogadást termett,
 És a kézcsoók után elhagyták a termet.

- Tisza szóló maradt s szörnyen jót nevetett:
330. Összeszedni ilyen bandát hogy lehetett?
 Mit a víz megkímélt, elpusztítá e had,
 Szomorú emlékek örökre fennmarad.
 Mindennek, mit tettek, nem volt más alapja,
 Hogy a napidíjat ki-ki tovább kapja.
335. Érti azért Szeged, csak az lesz az ünnep,
 Ha majd egyszer ezek elmennek, eltűnnek.
 Mert minden csapás közt, mi e várost érte,
 Legtöbb érdeket tán ez a tanács sérte.
 Mert ez, mit kitalált egy ördögi elme,
340. Ez vala Szegednek igaz veszedelme.

Szövegváltozatok

(zárójelben a tárcaközlés szövege):

Lap Sor

- 64 : 32 papírszeletekre (papírszeletkékre)
 33 sőt hely hiányában, ha valakit megfoghat, útközben ceruzával az inge mandzsettájára is odateremti a rímét. (sőt egyszer engem — e sorok íróját — megfogott kezemnél fogva és el nem eresztett addig, míg a mandzsettámra rá nem írta ceruzával:

Ha ferblire megyen az unalmas whist át,
 Senki rá nem hallgat, bosszankodik Mikszáth.)

- „ 38 Komjáthy egyéniségében (Igazán, Komjáthy egyéniségében)
 66 : 30—31 — É két sor a tárcában még nem szerepel, toldás.
 34 — A tárcában ehelyett az alábbi befejezés olvasható: (Mikor megmondtam neki, hogy tároát írok a gúnypoémairól, nem hitte el, hogy szórakozott ember létemre a memóriámban van már a paskvill, hanem kételkedő mosollyal biztatott, hogy: de hiszen arról ugyan nem írok, mert az a szekrény fenekén van, egér sem jut oda, nemhogy újságíró. Most látom, hogy meggyűlik vele a bajom, s az egész tanáccsal: az egy Pillichet kivéve, beleegyezett a tárcsa megírásába s csupán azt kötötte ki, hogy halasszam későbbre.)

Irodalom

Dr. Szabó László Szeged halála és feltámadása c. könyvében hosszan megemlékezik MK e cikkéről és Komjáthy verses »paskvill«-járól. Tudomása szerint Muskó Sándor szegedi ügyész litografáltatta egy hozzá került példányát a Szeged veszedelmének; mendemondákra

hivatkozva megemlíti, hogy állítólag Tisza Lajosnak is tetszett és egy minisztertanácson fölolvasta a verset, »a miniszterek egész este ezen kacagtak s az érdeemes ügyek másnapra maradtak«. (III. köt. 165—172. l.)

PÁLFY FERENC

Új, A királyi biztos és udvara c. tárcasorozatban nem szereplő szöveg.

SZLUHA ÁGOSTON

Új, A királyi biztosi és udvara c. tárcasorozatban nem szereplő szöveg.

A RUHA

Az azonos című tárcsa (SzN 1880. máj. 2., Krk 58. köt. 28. l.) szövegének módosított változata. (A tárcabeli szövegrészek zárójelben !)

Lap Sor

71 18 — A tárcsa éléről elmaradt az alábbi bevezetés: (Nem Monaszterly és Kuzmikhhoz vagy Alter és Kisshez vezetem olvasóimat, — nem, — a férjek ellen nem írok én, aki mindig az ő pártjukat fogom, mert azt tartom, hogy az emberi nem közül a *szerepcsélenek* vannak leginkább jogosítva igénybe venni a kíméletet.

Múltkor egy tiszteletre méltó barátom, egy itteni nagykereskedő, aki — már csak kifecsegem — házasodni készül, azt kérdi tőlem:

— Maga már tudja, ön már próbálta, — ugyan mondja meg igazán, milyen a házaselet?

— Igazán megmondjam?

— Nagy köszönettel veszem — szólt és nagyot sóhajtott.

— Hát a házaselet mindössze annyiból áll, hogy az ember mikor este hazamegy, egy idegen asszonyt talál ott-hon a szállásán. És ez így megy minden nap.

— Nem plágium ez?

— De az —, hanem az életből.

E kitéréssel különben csak álláspontomat akarom körvonalazni azok előtt, akik a fölvetett cím folytán valami értekezést)

„ 22 cikkem (tárcacikkem)

72 : 6 — E sor után a tárcában a következő, itt elhagyott szövegrész olvasható: (Ezért írom e cikket, s azért viseli »A ruha« címet.

Azaz hogy van egy másik indoka is.

A szegedi törvényszék nem sokára egy szenzációs bűnpert fog tárgyalni. Egy merénylet ez, nem szerepelnek ugyan benne Orsini-bombák, mert ilyesmi, hála a mi szemes rendőrségünknek, itt ez idő szerint nem történik, az egész dolog abból áll, mint azt már lapunk említette is, hogy Jankovich Miklós kormánybiztost a toalettje miatt nem ismerte föl kubikosainak egyike, s more patrio bánt el vele.

- Ez alkalomból, melytől már csak egy-két nap választ el, elhatároztam, hogy Jankovich Miklósnak, aki mindig szívélyes nyájassággal viseltetett irántam, s aki nekem igen sok jó adomát mondott el még családombeli emberekről is, amely adomákból én semmit sem tanultam, én viszonzásul szintén el fogok neki mondani egy történetet, szinte családjabeli emberről, amelyből ő sokat tanulhat.)
- 72 29 Történetem hőse a Nógrád megyei Jankovich Miklós (Hát a Nógrád megyei Jankovich Miklóssal történt)
- 30 vármegyének van, a Nógrád megyei (vármegyének van. Ne is vesszen ki a magjuk soha. A Nógrád megyei)
- 31 de bizvást ráfoghatnám a mi Pest megyei Jankovich Miklósunkra is, mert annyira ráillik a következő eset erre is, hogy aki amazt nem ismeri, kész esküt tenni, hogy ezzel történt (de bizvást megtörténhetett volna a Pest megyei Jankovich Miklóssal is, t. i. ezzel a mienkkel, mert annyira rápasszol ez a történet mind a kettőre, hogy engem egy időben gondolkodóba ejtett.)
- 35—37 — E sorok helyett a tárcában: (Régen, régen — még tán az anyám is rövid ruhában járt akkor — egy anglius lord halálozott meg a lapok hírei szerint, aki összes óriási vagyonát egy általa ismeretlen embernek hagyta, akit nagyon hiú piperkőcnek hallott emlegettetni, oly föltétellel, hogy ő és maradékai örökké zsákruhában járjanak. Ellenkező esetben az egész vagyon a lord rokonaira fog szállani. Hát bizony azt hiszem, ilyen valami bolondos átok nyomja a Jankovich család Miklóseit, akik mind a ketten tökéletes gavallér emberek)
- 73 : 1 dolgában annyira (dolgában azonban annyira)
- 2 ha látja az utcán, még a legkeményebb szívű finánc (ha látja, s rájuk nem ismer az utcán, még a finánc)
- 4—7 — A tárcában e szövegrész fogalmazása az alábbi: (Egyszer a nógrádi Miklós betér Budapesten az Úri utcán a Laky-féle ékszerkereskedésbe és kiválaszt egyik unokahúgának esküvőjére ajándékol egy gyémántos ékszert. A kereskedő gyanúsan méri végig tekintetével a lompos kinézésű vevőt, s végig telegrafirozza szemeivel a kereskedő adjunktusok közt »a nagy gyanú«-t.)
- 8—9 Jankovich az ékszer árát kérdi, ötszáz forintra mondják (Az ékszer megtetszett Jankovichak. Megkérdi, mi az ára. Gondolom ötszázhatvan forint volt.)

Lap	Sor
74	11 hasban vállas kapitány (Komjáthy stílusban épült főkapitány) 19 s félig szánakozólag, félig gúnyosan mondá (s szánakozólag mondá)
	21 Nem bánom; de eljön-e? (Tisza jó lesz. De miként véli megjelenését eszközölni?)
„	24 Leült (Jankovich leült)
„	36 tisztelő (a te hón tisztelő)
75	12 a komédia (a tragikomédia)
76	6 Nem akadna (Képtelenség) 14 ha meg majd (ha majd) 15 ott a (ott meg a)

A PARTNEREK

Mindhárom »fotográfia« szövege új, egyik sem szerepel sem A királyi biztos és udvara c. tárcasorozatban, sem MK korábbi tárcái között.

A Pillich Kálmán c. részben a lap alján közölt anekdota az »egyszeri magyar ember«-ről és a festőről, a bevezető sorok kivételével azonos a SzN 1879. júl. 13-i »apróság«-ába szótt anekdotával. (Krk 57. köt. 148. l.)

A KIS TÖRPE

A szöveg a SzN 1879. okt. 8-i számában megjelent Az az »egy« szavazat c. »apróság« csekély módosításokkal újraközölt változata. (Krk 57. köt. 156. l.) — A módosítások a következők:

- 83 : 22—23 Amint ezen tűnődöm, megnyílik szobám ajtaja, s egy különös úriember lép be, arca (Ma délelőtt egy sajtószerű úriember kopogtat be szobámba, arca)
28 »fekete újságíró« (Kákay Aranyos)

DÁNI

A szöveg új, a lap alján közölt Dáni-anekdota azonban azonos »Az ellenzék szaporodása« c., 1879. okt. 17-i SzN beli »apróság«-gal (Krk 57. köt. 160—162. l.). MK mindössze pár soros bevezetést írt hozzá és elhagyta az alcímeket (*Dáni szüretén és A kulacs*).

ROSENBERG IZIDOR

A szöveg új.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

A Tisza Lajos és udvara Szegeden c. brosúrában szereplő személyek, azok kivételével, akikről a jelen kötetbe került egyéb Mikszáth-írásokban is említés történik.

Apafi Mihály (1632–1690) — 1661-től haláláig erdélyi fejedelem. MK többnyire humoros színben tünteti föl írásaiban Apafi udvarát és számos anekdotát sző róla műveibe.

Béldi Pál (1621–1679) — Apafi idejében a fejedelmi tanács tagja, a székelyek „generálisa”. MK Béldi alakját Jókai nyomán (Erdély aranykora) állítja be.

Boér Antal (1802–1892) — politikus, 1834-től az erdélyi országgyűlés tagja a liberális párt híveként. 1848–49-ben Kossuth követője, tagja az országgyűlésnek, majd 6 évi börtönt szenvedett. Az 1870-es években Tisza Kálmán csoportjához csatlakozott.

Csernátony (Cseh) Lajos (1823–1901) — politikus, publicista. A szabadságharc idején Kossuth titkára, a Március Tizenötödike c. lap egyik szerkesztője. A világsi katasztrófa után Franciaországban, majd Angliában tartózkodott, 1860-ban Garibaldi seregéhez csatlakozott. 1867-ben tért haza.

Csiky Sándor (1805–1892) — Eger polgármestere, majd országgyűlési képviselője volt. A függetlenségi párt népszerű, de csekély tekintélyű alakja, élclapok céltáblája.

Dáni Ferenc (1816–1883) — Szeged fölemelkedő iparos rétegének jellegzetes alakja; 1848-ban vitéz nemzetőrtsiszt, később a város főispánja.

Dobó Miklós (1823–1898) — Csanád egyházmegyei kanonok, 1877-ben került Szegedre vidéki lelkészkedés után. Közéleti, különösen az újjáépítésben szerzett érdemeiért 1881-ben a király kitüntette. 1885-től püspöki helynök volt.

Fráter Pál (1808–1877) — 1839-ben nógrádi követ; 1848-ban honvédtiszt volt. 1861-ben a megye országgyűlési képviselőjévé választották. A Deák-párt híve volt.

Frecskay János (1841–1919) — minisztériumi hivatalnok, publicista; főképp az új technikai találmányok népszerűsítésével fog-

lalkozott. MK is egy ilyen művére utal: Találmányok könyve I—IV. köt. Bp. 1877—78.

Gromon Dezső (1838—1912) — országgyűlési képviselő, Zombor és Szabadka főispánja; később honvédelmi államtitkár.

Herrich Károly — mérnök, az 1840-es évek óta foglalkozott a Tisza Szabályozásának kérdéseivel; Szeged városával ilyen ügyekben gyakran került összeütközésbe.

Horváth Gyula (1843—1897) — publicista és politikus. Jogi és közgazdasági tanulmányokat végzett, sokat foglalkozott ármentesítési kérdésekkel is. 1879-ben a szegedi újjáépítési királyi biztosság tagja lett, 1881-ben az Alföld árvízvédelmi kormánybiztosa. Mint országgyűlési képviselő előbb a szabadelvű párt tagja, majd pártonkívüli volt. Az 1890-es évek elején indított lapjának (Magyar Hírlap) MK főmunkatársa volt. — MK-val szegedi tartózkodása idején kötött barátságot.

Ivánka Imre (1818—1896) — szabadelvű párti országgyűlési képviselő, a delegáció tagja.

Jankovich László — MK tévedésből nevezi J. Lászlónak a család azon tagját, aki adminisztrátori hivatalt viselt. Ezt ugyanis Antalnak hívták.

Jankovich Miklós — Pest megyei földbirtokos, országgyűlési képviselő; 1879—80-ban a Szegedet újjáépítő királyi biztosság tagja.

Józsa Gyuri (1789—1847) — dúsgazdag, parlagi tréfáiról hírhedt földbirtokos; Jókai két regényében is szerepeltetett róla mintázott figurákat (Egy magyar nábob, És mégis mozog a föld). Józsa Gyuri „hecc”-eiről egész anekdotakör keletkezett.

Kállay Albert (1841—1922) — régi Szabolcs megyei nemesi családban született, apja a megye főispánja volt. Pénzügyminiszeri fogalmazói rangban került 1879-ben Szegedre, és a királyi biztosi hivatalban dolgozott. Az újjáépítés befejezése után Szeged főispánjává nevezték ki. — MK Kállayval Szegeden keletkezett barátságát Pestre költözése után is ápolta, 1889-ben Albert fia keresztapjául kérte föl a szegedi főispánt.

Kende Kanut (1821—1903) — szabadelvű párti képviselő, régi Szatmár megyei család sarja; rokonságban állt számos tekintélyes politikus családjával (Kölcseyek, Kállayak, Telekiek stb.). Ez időben a Szeged környékén létesült árvízvédelmi társulat („Percsorai Társulat”) kormánybiztosa.

Komjáthy Béla (1847—1916) — ügyvéd, politikus. 1875-től 1906-ig — csekély megszakítással — függetlenségi párti képviselő, a párt jobbszárnyának tekintélyes tagja. 1879—80-ban a szegedi újjáépítési kir. biztosság tanácsosa.

Kovács Albert — gazdag szegedi gyógyszerész, virilista, a törvényhatósági bizottság tagja, az iskolaszék elnöke.

Lemle Miklós — gazdag kalaposmester Szegeden, a helyi ipartársulat alelnöke.

Lonovics József (1824—1902) — Csanád megyei földbirtokos. 1879-től 1901-ig megyéjének főispánja volt. — Beiktatása föltűnő,

túlzó külsőségek között zajlott le. MK gúnyos cikket írt erről. (Krk 56. köt. 142. 1.)

Lukács György (1816–1892) — jogász, 1861 óta országgyűlési képviselő, Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején belügyminisztériumi tanácsos. Az 1879-es árvíz idején Szeged kormánybiztos volt.

Maszák Hugó (1831–1916) — újságíró, festő, képzőművészeti folyóiratok munkatársa és szerkesztője. A Magyar Távirati Iroda egyik megalapítója.

May R. Miksa — gazdag kereskedő, a „Szegedi Kereskedelmi és Iparbank” vezérigazgatója.

Mednyánszky Árpád — függetlenségi párti képviselő.

Miletic, Svetozár (1826–1901) — Újvidék polgármestere, a magyarországi szerb nemzetiségi mozgalom egyik vezetője. 1877 októberében koholt vádak alapján perbe fogták, hogy meghurcolásával a szerb nemzeti mozgalmat megfélemlítsék és visszavessék.

Nalácz István (1632–1702) — Apafi erdélyi fejedelem első híveinek egyike, udvarmester, tanácsnok, majd Hunyad megye főispánja.

Oláh Lipót — a szegedi köztörvényhatóság tagja; a pénzügyi és népnevelési bizottságban működött.

Pálfy Ferenc (1824–1907) — Szeged vidéki földbirtokos, 1848-ban a 33. szegedi honvédszászlóalj hadnagya. 1872-től Szeged polgármestere.

Pauler Tivadar (1816–1886) — jogtudós. A zágrábi jogakadémia, majd a pesti egyetem tanára volt. 1872–1875 között igazságügyi miniszter, 1878-tól ismét vállalta a tárcát Tisza Kálmán kormányában.

Püllich Kálmán (1839–1922) — híres szegedi ügyvéd, a társasélet közismert alakja volt. Ekkor a királyi biztosi tanács tagja.

Rainer Ferenc — gazdag szegedi kádármester, fafeldolgozó manufaktúra tulajdonos.

Reitzer Jakab — módos kereskedő Szegeden.

Rónay Jenő (1854–1921) — régi Torontál megyei földbirtokos családból származott. Családjuk számos tagja viselt magas tisztségeket a környező megyékben is. 1886-tól R. Jenő volt Torontál alispánja, majd főispánja lett.

Rosenberg Izidor (Rózsa Izsó) (1848–1918) — tekintélyes szegedi ügyvéd, ez időben a helyi ügyvédi kamara elnöke, az izraelita hitközség elöljáróságának tagja, a helyi szabadkőműves páholy elnökmestere.

Schütz Antal — módos szegedi pékmester, a Szegedi Ipartársulat sütő-szakosztályának elnöke.

Simor János (1813–1891) — bíbornok, esztergomi érsek. Papi szolgálatát a fővárosban kezdte. Szónoki tehetségével hamar föltűnt, s karrierje gyorsan emelkedett. 1867-ben nevezték ki hercegprímássá. Ő koronázta magyar királlyá Ferenc Józsefet.

Sréter Kálmán — megyei esküdt, a Nógrád megyei, MK által ismert nagybirtokos nemesi család verselgető tagja. Az 1850–60-as években megjelent kötetei alig kerültek forgalomba: ismerőseinek ajándékozgatta azokat.

Szalay Imre (1846—1917) — politikus, képzett mezőgazdász, szabadelvű párti országgyűlési képviselő.

Szigeti József (1822—1902) — színművész, neves színműíró.

Szluha Ágoston (1843—1890) — szegedi ügyvéd, egy parlamenti ciklusban szabadelvű párti országgyűlési képviselő, az 1880-as években a város főkapitánya.

Tallian Béla (1851—1921) — Torontál megyei földbirtokos, 1874—79 között a megye főszolgabírája, 1879—80-ban a szegedi királyi biztosság tanácsosa. 1880-ban torontáli alispán, 1886-ban Somogy, 1892-ben Békés és Csongrád megyékbe nevezték ki főispánnak. 1892 és 1894 között kormánybiztosi megbízatást kapott az agrárszocialista mozgalmak fölszámolására. 1903 és 1905 között földművelésügyi miniszter volt.

Taschler József — 1860-as években Szeged polgármestere, 1872-től főkapitánya, az árvízvédelmi biztosság elnöke. — MK több írásában említi a katonásán merev, de jó humorú főkapitányt.

Tatár Péter (1818—1878) — Medve Imre ügyvéd írói álneve. Ő volt a múlt század 50-es 60-as éveinek legismertebb füzetes-ponyva gyártója. Verses históriáit MK is jól ismerte. (Vö.: Új Zrínyiász Krk 10. köt. 294—95. l.)

Tisza László (1829—1902) — Tisza Kálmán bátyja, a szabadságharcban huszártiszt volt. Világos után közgazdasági tanulmányokat folytatott, 1866-tól országgyűlési képviselő. Mint az Országos Földhitel Intézet igazgatóságának tagja 1879-ben kínos helyzetbe került a pénztintézetben kirobbant botránnyal. (Ld.: Krk 57. köt. 239—40. l.)

Trefort Ágoston (1817—1888) — politikus, publicista. Főleg a bank-, a vasútügy, valamint a városok fejlesztése érdekében dolgozott. 1861-ben és 65-ben országgyűlési képviselő, a Deák-párt tekintélyes tagja. 1872-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter lett és maradt egészen haláláig. Közben (1876 és 1878 között) ellátta a kereskedelmiügyi tárcát is. — MK mindvégig föltűnő tartózkodással, időnként gúnynal és komoly bírálatokkal kísérte Trefort működését.

Törs Kálmán (1843—1892) — író, hírlapíró, a függetlenségi párt híve, 1879-ben szóba került szegedi képviselő jelölésének lehetősége (ld.: Krk 57. köt. jegyzeteinek bevezetése).

Ugron Gábor (1847—1911) — függetlenségi párti országgyűlési képviselő, a párt sovíniszta beállítottságú tagjai közé tartozott.

Uhland, Ludwig (1787—1862) — német költő, népszerű hazafias dalok és történeti tárgyú balladák szerzője.

Várady Gábor (1820—1906) — testőrtiszt, a szabadságharcban nemzetőrtiszt volt. 1865-től 1892-ig a Tisza-párt híveként országgyűlési képviselő, a 70-es évek végén a képviselőház egyik alelnöke. 1879-ben lelepleződött, korrupció miatt (Ld.: Krk 57. köt. jegyzeteinek bevezetése az ún. „rendjel-pör”-ről.)

Zichy Jenő, gróf (1837—1906) — földbirtokos, közgazdász; a magyar mezőgazdaság és ipar föllendítésének buzgó híve.

Zsedényi Ede (1804—1879) — konzervatív politikus, a kiegyezés után Deák-párti képviselő; zsugorisága közmondásos volt. — MK Zsedényiről 1879-ben nekrológot írt.: Krk 56. köt. 43. l.

Tárgyi magyarázatok

A királyi biztosság föladatáról, működéséről, összetételéről, tagjairól stb. részletesen szölvünk e sorozat előző köteteinek (Krk 56—59. köt.) jegyzeteiben. MK ilyen vonatkozású utalásainál, célzásainál, tréfáinál e jegyzetekhez kell az olvasónak fordulnia.

Lap Sor

- 7 10 »*Pillich Kálmánban végződik Bakay*« — Bakay Nándor 1880 februárjában történt lemondása után Pillich Kálmánt nevezték ki helyére a biztosi tanácsba.
- 8 6 *camera obscura* — sötétkamra, fizikai kísérleti eszköz; itt a fényképezőgép kazettája.
- 14 »*a zöld boríték már lejött róla* . . .« — a hasonlat Bakay állítólagos politikai »pálfordulás«-ait veszi célba.
- 10 2 »*tíz forintok*« — a királyi biztosi tanács tagjainak járó napidíj.
- 15 *firtli* — »fertálmágnás«; bécsi eredetű (Viertelmagnat) gúnyos elnevezés a lecsúsztott nagybirtokosokra, hivatalnokká lett nemesurakra. Az 1860-as évektől fokozatosan fölváltotta — MK-nál is — a »dzsentrí« kifejezés.
- 11 16 *pion* — »paraszt«, gyalog a sakkban.
- 14 11 *galimathiasz* — ostobaság, zűrzavar.
- 15 2 *Ponson-regény* — Pierre Ponson du Terrail (1829—1871) népszerű francia kalandregény író műve.
- 9 »*Mert ő nem úgy tett, mint a többi horvátok* . . .« — szójáték Horváth Gyula vezetéknéve és a korabeli politikai életben sűrűn előkerülő nemzetiségi problémák egyike, a »horvát-kérdés« alapján. A »horvát-kérdés«-ről és a »fehér lap«-ról ld. Krk 59. köt. jegyzetei bevezetésének politikai problémákról szóló részét.
- 13 »*átforgatta* . . .« — váltójogi szakkifejezés: a váltón szereplő összeg követelésének jogát a »kibocsátó« (a pénzt hitelező) átírhatta (»átforgathatta«) másra, esetleg családtagjára vagy olyan valakire, akinek ő tartozott.
- 18 23 *kráglí* — keménygallér.
- „ 27 *masamód* — divatáru készítő.
- 22 1 »*Zsedényi pipercócnak tartotta*.« — MK gyakran gúnyt űzőtt Zsedényi Ede konzervatív politikus botrányosan elhanyagolt öltözetével. Itt a tréfa az ugyancsak elhanyagolt ruházatú Jankovichnak szölv.
- 2 »*praesentes concludunt*« — »a jelenlévők döntenek«; latin szállóige részlet.
- „ 26 »*vizi*« — kártya-műszó a »ferbli«-ben.
- 24 22 *antichambriozik* — előszobázik.
- „ 26 *szkupsina* — a szerb nemzetgyűlés.
- 26 16 — A szónok elhallgattatásának ezt az ötletét fölhásználta MK A Noszty fiú esete Tóth Marival c. regényében is. (Krk 21. köt. 47—49. l.)

- 29 16 *petit* — a legkisebb botűméret az akkori nyomdaiparban.
 20 *péterfillér* — a katolikus egyház céljaira gyűjtött önkéntes adomány elnevezése.
- 21 *a háromszínű kandur előállítása* — Jókai egyik novellájának alapötlete (*A háromszínű kandur*. Van még új a nap alatt c. kötet: Jókai Mór hátrahagyott művei 1. köt. 54. l.). Eszerint egy londoni zuglap beugratásul százezer fontsterlinget tűzött ki egy háromszínű kandúr előállítására.
- 32 »*sokkal ügyesebben tudta elrejtteni Végh Ignácot*« — Dobó István, szegedi származású pesti ügyvéd lakásán megfordult a rendőrség elől bujkáló, szökött pénzügyi igazgató, Végh Ignác. A célzás erre vonatkozik. (A botrányos ügyről részletesebben ld. Krk 57., 58. köt. jegyzeteit.)
- 30 »*Magyar Allam*« — klerikális, katolikus egyházpolitikai napilap; szerkesztője, Lonkai Antal kedvelt céltáblája volt MK csipkelődéseinek. (Vö.: Krk 54. köt. 112., 390. l.)
- 30 5 *grata persona* — »kedvelt személy«.
- 32 16 *absentesek* — távollévők; MK hibásan használta a szót, az »absentes« már többszám a latinban.
- 33 28 »*fekete ház*« — jellegzetes, romantikus-gót stílusban épült szegedi ház a XIX. század közepéről, ma Somogyi u. 15. sz.
- 34 29 »*helyettes jó öreg*« — Pálffy Ferenc polgármester és főispán helyettes; ugyanis a »jó öreg« Dáni Ferenc főispán fölmentése után — új főispán kinevezéséig — a törvények értelmében a polgármester intézte a »szabad királyi városokban« a főispáni hatáskörbe utalt ügyeket.
- 36 4 »*Elpusztul az a ház . . .*« — mondást fölhasználta MK többször is; Szeged, március 5. c. vezércikkében pl. ebben a formában: »Azt tartja a néphit itt a Tisza-tájon, hogy amely családnak jegenyefája és pávamadara van, okvetlenül elpusztul.« (Krk 56. köt. 97. l.)
- 44 : 28 — A Tisza család több szálon rokonságban állott a gróf Teleki családdal; Tisza László (1765—1831) és Tisza Lajos (1798—1856) — tehát Tisza Kálmán és az ifjabb Tisza Lajos nagyapja és apja — is Teleki-lányt vett feleségül.
- 45 1 »*kinek életfonalá szépasszonyok hajszálaival . . .*« — MK Tisza Lajos királyi biztossá való kinevezésekor többször tett célzásokat annak állítólagos »nőügyeire«. (Ld. Krk 56—57. köt. jegyzetei.)
- 4 4 »*megyeri rókavadászatokon*« — Megyeren (Káposztásmegyér) volt hosszú időn át a budapesti úrlovások vadásztársaságának kopófalka-telepe; innét indultak falkavadászatokra.
- 46 20 »*Úgy akart magasba emelkedni, mint az ökörszem*« — az utalás a klasszikus állatmesére vonatkozik: *Aisopos meséi* (Bp. 1943.) »A sas és az ökörszem«.
- 27 *bihari pontok* — Tisza Kálmán és »balközépi« pártjának 1868. márc. 17-én véglegesített, a kiegyezés Deák-féle megvalósítását támadó programja, amelyben leszögezte, hogy

- a Deák-féle elveken túlmutató célkitűzéseket alkalmas időben és alkotmányos eszközökkel fogja megvalósítani. Ezzel fönntartották a lehetőségét annak, hogy az ellenzéki program megvalósulását bármeddig elhalasszák.
- 46 33 »országgyűlés kellett a Rákoson« — mivel a régi rendi Magyarország nemessége Rákos mezején tartotta országgyűléseit, az utalás a nemzeti monarchia gondolatára vonatkozik.
- 47 1 *bruderschaft* — »barátság«, »per-tu«
 3 *Aranybulla* — aranypecsétes oklevél, amellyel 1222-ben II. András magyar király helyreállította az I. István-féle alkotmányt, s ezzel a nemességnek azt a jogát is, hogy a királyi önkény kialakulását megakadályozza.
Pragmatica Sanctio — az az államjogi döntés, amelynek értelmében a Habsburg-ház tagjai, mint az Árpád-ház leányági rokonai, jogosultak a magyar korona öröklésére.
 7 *debreceni országgyűlés* — 1849. ápr. 14-én a debreceni országgyűlés mondta ki a Habsburg-ház magyar trónra szóló jogának megszüntetését.
- 49 27 »Mint valami fekete árnyék, úgy húzódott itt át az emlékezeteken Ráday.« — A betyárvilágot főlészámoló Ráday Gedeon (ld. Életrajzi jegyzetek) félelmetes hírű szegedi kormánybiztoságára vonatkozik az utalás.
- 50 38 *Aladin csodalámpája* — az Ezeregy éjszaka meséiben szereplő varázslámpa, mely bűvös erejével tulajdonosát minden nehézségen átsegíti, s végül megszerzi számára a királylány kezét is.
- 52 7 *Polczner-féle közgyűlési fölrirat* — a királyi biztosság és a város törvényhatósága közötti nézeteltérések ügyében készült memorandum-tervezet. Ld.: Krk 58. köt. 277. l.
- 58 14 *amalgamizálás* — összeötvözés.
 18 *prognosztikált* — megjósolt.
- 36 *Börcsök-mozgalom* — az 1879-es őszi választások előkészítésekor Börcsök Sándor szappanfőző és gyertyöntő mester személye is szóba került; ő lett volna a függetlenségi párt egyik helyi jelöltje. MK hevesen ellenezte a tervet. Ld.: Krk 57. köt. 100—112. l.
- 61 1 a »váracs« megszerzése — a szegedi Belváros korszerű rendezését akadályozta az elavult tiszaparti erődítmény. A Kincstár csak az árvíz után engedte át a városnak. Lebontották, helyére épült a városi múzeum, az új színház, több középület és a Tisza-part impozáns emeletes házsora.
 2 *körtöltés* — a Szegedet körülvevő, a várostól távolabb történő esetleges vízbetörésektől védő, félkörös töltésvonal.
 4 *Somogyi Könyvtár* — Cs. Somogyi Károly esztergomi kanonok hatalmas könyvtárát az újjáépülő városnak ajánlotta föl; így létesült Szeged ma is nagyhírű tudományos és köz-könyvtára. — MK a könyvtárajándékozásról tárcát írt a SzN-ba: Krk 58. köt. 151. l.

Lap Sor

- 61 9 »*megkerülik a grófot*« — ti. Pallavicini Sándor grófot, aki miatt a percsorai ármentesítő társulat problémáját sokáig nem sikerült rendezni. A percsorai úgyról ld. Krk 57—58. köt. jegyzeteinek bevezetését.
- 15 *Aesculap* — (Aszklepiosz) — a görög mitológiában gyógyító istenség, jelképe volt a botra tekerődző kígyó; nálunk latinus nevén (Aesculapius) ismertebb.
- 26 *cerberus* — mesés szörnyeteg, amely az antik mitológia szerint az alvilág kapujának őre; többnyire hatalmas, többfejű, dühös kutyának képelték.
- 28 »*attól a könnytől, melyet a király itt hullatott*« — I. Ferenc József 1879 tavaszán meglátogatta az elpusztult várost s a katasztrófa láttán állítólag könnyezett. — MK sűrűn emlegette — jelképesen is — a »királyi könnyet«.
- 63 : 32 *passzionátus* — itt: szenvedélyes.
- 64 : 14 *szekundáns* — párbajsegéd; Komjáthy volt a híres Mujthúnyi—Verhovay párbajban Verhovay Gyula egyik segítőtje. Ld. Krk 58. köt. 280. l.
- 65 3 *paskvillus* — gúnyirat.
- 12 »*mintegy kétszáz stórfából*« — elírás lehet, mert a szóban forgó verszet összesen 340 sor terjedelemben ismeretes; nem valószínű, hogy valaha is kétszáz versszakból állott volna.
- 36 »*Saját kézimunkám . . .*« — t. i. kenderkötél, Bakay ugyanis kötélverő volt.
- „ 37 »*Egy másik tanácsstag . . .*« — Rosenberg Izidor.
- 66 : 7 »*Egy fiatal úr . . .*« — Rónay Béla.
- 9 *Aldzi* — Beöthy Algernon; ld. Életrajzi jegyzetek.
- 14 *sottise* — sértő elszólás.
- „ 27 »*egy későbbben kinevezettet*« — Pillich Kálmánt.
- 67 18 *Bucefalus* — (Bukephalos) Nagy Sándor makodón király és hadvezér legendás hírvő lova, amelyet csak ő maga tudott megülni.
- „ 25 *kalábriasz* — kártyajáték.
- 68 : 25 *spiritus familiaris* — »családi szellem«, sugalmazó.
- 69 9 »*csak közel ismerősei előtt veti le fátyolát*« — Potófi számos hasonló, a rónára vonatkozó nyilatkozata közül valószínűleg *A hevesi rónán* c. költeményre gondolhatott MK.
- 27 *Arany Oroszlány* — nevezetes szegedi vendéglő, a mai Oskola és a Tömörkény utca sarkán állt. MK gyakran látogatta s tárcát is írt törzsvendégeiről (Krk 56. köt. 71. l.)
- 72 : 20 »*Bocsánatot kérek a t. ügyvédi kamarától*« — a szegedi ügyvédi kamara és a királyi biztosság között Jankovich miatt konfliktus támadt; ld. Krk 59. kötetében *A közönség haragszik* c. vezércikk és jegyzetei.
- 76 : 23 »*In prosperis et asperis.*« — »Jóban és rosszban« — t. i. híven.
- 77 11 *Battonya* — nagyközség; járási székhely volt Csanád vármegyében.

- Lap Sor
- 78 6 *midőn az ügyvédek és a királyi biztos között . . .* — ld. 52 7.
- 80 29 *pars pro toto* — a rész az egész helyett.
- 81 8 *similis simili gaudet* — hasonló a hasonlóknak örül; Pillich és Tisza Lajos is aggregény volt.
- 82 3 *»a régi római írók . . .* — visszatérő példázat MK publicisztikájában, ld.: Krk 56. köt. 104. l.
- 82 35 *»olyan mint a verem . . .* — MK egyik kedvelt fordulata ebben az időben; ld.: Krk 55. köt. 23. l., 56. köt. 104. l. stb.
- 84 9 *»au contraire* — ellenkezőleg.
- 85 11 *Cincinnatus, Lucius Quinctius* — római patrícius, konzul i. e. 460 és 58 között, a felsőbb rétegek előjogainak makacs védője a plebejusokkal szemben. Emlékét az az imponáló magatartás őrizte meg, hogy amikor Róma súlyos veszélyben forgott, és őt diktátorrá választották, az ellenségen aratott teljes diadal után lemondott a hatalomról s birtokára vonult vissza földet művelni.
- 86 7 *De mortuis nil, nisi bene.* — A halottakról vagy jót, vagy semmit.
- 12 *tapét* — szőnyeg.
- 9 *»A csákós baka . . .* — díszőrség a királyi biztosság épületénél.
- 11—12 *Geszt, Kovácsi* — Geszt Bihar megyei kisközség, Tisza Kálmán birtoka volt; Kovácsi Pest megyei kisközség, ahol Tisza Lajosnak volt kastélya és tekintélyes birtoka.
- 88 27 *excellál* — kitűnik, csillog.

A »Tisza Lajos és udvara Szegeden« fogadtatása

Elsőnek természetesen MK lapja, a SzN ismertette a művet 1880. aug. 15-én (189. sz.) a tárcarovatban: *Tisza Lajos és udvara*. E címmel jelent meg ma meglehetősen terjedelmes füzet Grimm Gusztáv bizományában Budapesten, mely holnap (vasárnap) már Szegeden is, Endrényi és társa nyomdájában és minden könyvárusnál kapható lesz 1 frton. A könyvet, mely hihetőleg nagy szenzációt fog szülni a városban és a környéken, hol a királyi biztosság működése és szereplő egyénei iránt nagyobb az érdeklődés, »Egy ismeretlen« írta élénk tollal, melyből nem egyszer csöppen el gúny, de sokkal gyakrabban mártja azt a játsszi, senkit sem sértő humor nedvébe.

Különben a könyv holnap már az olvasó közönség asztalán lesz, s fölsőlegessé válik azt hosszan dicsérgetni, — olyan szereplő egyének rajzát adja, kiket mindenki ösmer, akiknek, következésképp, a róluk írt könyvnek is mindenki bírása lehet. A könyv tartalmát a következő fejezetek teszik: [Itt fölsorolást kapunk a fejezet-címekből.].

A szépen és sokhelyütt mély lélektani ismerettel írt műből mutatványképp a *Tisza Lajos* hosszabb fotográfiájából kiszaktítjuk a következő komoly részletet: [Itt idézet következik, kötetünkben a

De hagyjuk el a kiszakított részleteket, melyek közlése csak a könyv egyöntetű hatását képesek rontani. Hiszen úgysis mindenki olvasni fogja azt. Még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a kiállítása s Pillich hozzácsatolt arcképe igen sikerült. (Njn.)

A SzH 1880. aug. 25-én (195. sz.) az »Irodalom« rovatban névtelenül reflektált a Tisza Lajos és udvara Szegeden-re:

Ezt a 119 lapra nyomott füzetet, amely már több egy heténél közkézen forgott nálunk, végre mi is megkaptuk. Azaz hogy nem *mi*, a szerkesztőség, hanem csak a szerkesztő, akinek mint *magánembernek* küldé meg a szerző »*rokonszenve jelél*«.

Indiszkreció ugyan ezt kifecsegni a nagy publikumnak, de hát gyarlók vagyunk mi is, s nem állhattunk ellen a bosszúvágnak: meg akartuk bosszulni a szerzőt azért, hogy művét ilyen későn küldte meg; kompromittáltuk őt a »habarék« néven ismert pártja előtt, hadd lássa az, milyen eretneket táplált keblén, aki egy törülmetszett mameluk kormánypárti szerkesztővel *rokonszenvezni* nem átkodik!

Ambátor pedig a »magánembernek« kétségkívül azt akarja értésünkre adni, hogy szerző c művét lapunk ismertetése és kritikája tárgyává tenni nem kívánja, mindamellet (hiszen úgysis benne vagyunk az indiszkrecióban) legalább annyit, hogy szerző a szegedi királyi biztosság tagjainak fotográfiáját adja, mégpedig elég hú fotográfiáját, a nyelvezet zamatosságán kívül az egyes rajzok bővelkednek egészséges humorban, talpraesett ötletekben és találó jellemvonásokban.

Indiszkreciónk nem terjedhet odáig, hogy a gyöngeségekre is reflektáljunk. — A szövegben egy bizt. tanácsstag, *Pillich Kálmán* arcképét is látjuk, amely azonban csak annyiban hasonlít az eredetihez, hogy nincs bajusza.

Egyébként pedig egyet nem értünk, azt tudniillik, hogy miért áll a címlapon: Írta »egy ismeretlen«, holott e rajzok a SzN-ban már előzőleg megjelentek, s mindenki tudja, hogy azokat *Mikszáth Kálmán* írta. — Puff! megint egy indiszkreció! No, már megvan. És ezzel ide is csapjuk a pontot.

A »Pesti Hírlap« 1880. aug. 26-án (236. sz. 3. l., »Tudomány és irodalom« rovat) a következőket írta név nélkül:

»Tisza Lajos és udvara Szegeden« című röpirat jelent meg. Fény- és árnyképek, írta egy ismeretlen. Nyomatott Szegeden s kapható Grimm Gusztáv budapesti könyvkereskedése útján, ára 1 frt. Könnyed, élénk tollrajzolatokból áll a száz és néhány lapnyi kötet. — Egyik-egyik biztos tanácsos úrról karikatúrát rajzol, de jó tulajdona, — hogy ellenszenv nélkül teszi. A könyv tartalma a következőleg van felosztva: [Itt felsorolja a fejezeteimeket.] Utószó, írta egy mameluk képviselő és végül »néhány szó«, mely közt azt mondja, hogy e rajzok imitt-amott a Mikszáth Kálmán egyes cikkeiből vannak véve. A »Vasárnapi Újság« 1880. szept. 5-én (36. sz. 600. l., Irodalom és művészet rovat) ugyancsak tájékoztatja olvasóit a könyvecske megjelenéséről, terjedelméről, áráról stb., majd így folytatja: Könnyed,

élenk toll rajzolataiból áll a száz és egynéhány lapnyi kötet. Találós megjegyzések, gúny és tréfa sem hiányoznak belőle, amint sorbaveszi a királyi biztosi tanácsosokat, Kákay Aranyos-féle modorban rajzolva róluk képeit.

A »Tisza Lajos és udvara Szegeden« a Mikszáth-irodalomban

Négyesy László írja: »... erre [t. i. az árvízre] következett a kir. biztosi korszak, ami mind hálás, de egyszersmind meggyőzhető anyag volt tollának s ott aratta első helyi sikereit. A kir. biztosi tanácsot csipkedte, karcolatokban örököltette meg Tisza Lajos udvarának alakjait. E karcolatok a Szegedi Naplóban jelentek meg és szenzációit kellették; ki lehetett belőlük látni a későbbi humoros és jellemző vázlatok csiráját.« (A Pallas Nagy Lexikona XII. köt. 662. l. Bp. 1896.)

Várdai Béla: Mikszáth Kálmán (Bp. 1910.):

Róla [t. i. Tisza Lajosról] és kíséretéről írja meg Mikszáth második szegedi brosúráját, *Tisza Lajos és udvara Szegeden* címmel. 1880-ban, Pesten jelent meg, *Fény és árnyképek* melléccímmel, s csak ezzel a szerzői megjelöléssel: írta egy ismeretlen. A könyv sokkal élesebb, ellenzékibb hangon van írva, mint az 1878-i *Fény és árnyképek*. Maga írja beismeri, hogy »ferdén mutató tükörben« tünteti elő alakjait, hogy »mikroszkópja s nagyító tükre ama borongós, szomorú napokban a sötétebb részt emelte ki jobban: a fény elmaradt.« A fő kár, hogy az arcképezettek túlnyomó része csak amolyan helyi nagyság, s így az évek jártával bizony elszállt e jellemzéseknek visszahangot támasztó ereje. Csupán a falaknak: a szegedi grófnak rajzából érzik ki igazi rokonszenv. Be is vallja, hogy tollát ennek jellemzésekor a szimpátia vezette »a magyar gentry e még hatalmasnak maradt dinasztiaja iránt«. Ez a rokonszenv fogja őt nemsokára a Tisza Kálmán gárdájába átvezérelni. De ha rokonszenvvel tekint is ez alakjára, működését nem hagyja bíráló nélkül. Elítélőleg mutat rá egész működésének arra a felöltő jellemvonására, hogy inkább az építkezésekre volt főgondja, mint a lakosság jólétének emelésére, inkább a falaknak volt rekonstruktora, mint a tűzhelyeknek, a minek cifra nyomorúság lett a vége: a rendszeresen felépített palotaváros lakóit a nyomorúság gyötörte hosszú ideig. Pedig, jegyzi meg, »minek a fő már, ha a bárányok kivestek.« Fog alakjai némelyikéről, akiket oly éber bírálattal vett tollára mint szegedi újságíró, évtizedek után a merengő emlékezés szépítő meghatottságával is írni, *Az én kortársaim* két kötetében. (77—79. l.)

Utóbbi megállapításában Várdai kissé túloz, *Az én kortársaimban* (Jk 20—21. köt.) csak Tisza Lajosról olvasható ilyesféle írás »A szegedi gróf« címmel, valamint »A párba j kabátokkal« c. anekdotikus emlékezés található itt.

Gyöngyösy László: Mikszáth Kálmán (Bp. 1911.):

1880-ban adta ki »Tisza Lajos és udvara« [!] címen a rekonstrukció vezérlő embereinek arcképeit. A szegedieknek ez időben nem volt kedvesebb olvasmányuk, akik természetesen e könyv minden cél-

zását megértették s tudtak olvasni a sorok közt is. De a szegedi ölgokkal nem ismerős olvasó is gyönyörködhetik a munka ötleteiben, szíporakázó gúnyjában, ahol szerencsésen váltakozik a víg elem a komollyal.

A könyvben csak egy rajz van, a Pilliché. Ezen a képen sokat nevettek a szegediek. Mikszáth rosszul rajzoltatta meg, hogy elmondhassa róla: »Olyan ügyesen viseli másnak a képét, mintha egészen az övé volna!« Ráfogta, hogy a rajzoló egy kecskeméti asszony arc-képét rajzolta meg kurta hajjal és kabátban. És ez a kép mégis a Pillich képe. (74—75. l.)

Rubinyi Mózes »Mikszáth Kálmán élete és művei« (Bp. 1917) o. munkájában említi, hogy »a *Tisza Lajos és udvara Szegeden* nyolc karcolata föl van véve a Szeged Könyve 1. kötetébe«. A valóságban azonban a SzK -be került szövegek *A királyi biztos és udvara* c. tárcasorozatból valók (ld. Krk 58. köt., illetve kötetünkben a szövegváltozatok).

Schöpplin Aladár »Mikszáth Kálmán« c. (Bp. 1941) monográfiájában így említi a brosúrát: A város legmozgalmasabb éveit élte ott (t. i. Szegeden) át, a maig emlékezetes árvízkatasztrófát és utána az újjáépítést Tisza Lajos vezetése alatt. Ez az izgalmas emlék egész életére szült, sokszor írt róla még sokkal későbbi idejében is. Tisza Lajosról és környezetéről csipkelődő cikkeket is írt, melyeket könyvben is kiadott. (58. l.)

Király István (Mikszáth Kálmán Bp. 1952.) a füzet Tisza Lajosról szóló fejezetéből a »szegedi demokratizmus«-t bíráló sorokat (ld. 180 5—10) idézi mint annak a példáját, hogy MK fölismerte a szegedi, mezővárosi jellegű polgárosodás provinciális, kicsinyes, szűklátókörű voltát. (48. l.)

Nacsády József könyvében (Mikszáth szegedi évei Bp. 1956) »Az újjáépítés kritikusa« és »A szegedi társadalom bírálója« c. fejezetek foglalkoznak MK e művével, illetve idéznek belőle. (63—89. l.) Megállapítja, hogy MK az újjáépítés bírálatában fokozatosan enyhíti hangját, s mivel műve korábbi, keményebb hangú cikkekből is tartalmaz részleteket, »felemás« a könyv. Szerinte a SzK még tovább tompítja MK állásfoglalásainak élet. (Ez nyilvánvaló tévedés, hiszen a SzK nem a *Tisza Lajos és udvara Szegeden* fotográfiáit közli, tehát nem is lehet szó azok szövegének enyhítéséről!) Fölhívja a figyelmet a *Komjáthy Béla* c. fejezet függetlenségi pártot bíráló részére, illetve az újjáépítés iránti fenntartásokat megfogalmazó sorokra (176 : 7—11), s arra a következtetésre jut, hogy »a rajzszorozat . . . szemléletesen mutatja a korábbi élet már szükségképpen elvesztett, de minden oldalra vágó, magasabb szempontú kritikát.« Végül azok ellen a fölvetések ellen emel szót, amelyek szerint MK kormánypárti képviselővé levése Tisza Lajossal való szegedi ismerettségéből ered. — (»Az újjáépítésben uralkodó bürokratikus fejtelenség, a Biztosi Tanács körébe beszívárgott, züllött dzsentri-kalandorok — írja súlyos túlzással Nacsády —, a háztelkek újrakiosztásánál alkalmazott, „ötletesen” leplezett erőszak pedig később is témája maradt . . .« (89. l.)

Rejtő István — Nacsády könyvét bírálva — kimutatja, hogy a könyv a *Tisza Lajos és udvara Szegeden* című fény- és árnyképgyűj-

teményt fölszínesen tárgyalja. Rámutat arra a melléfogásra, hogy a SzK-ben található, a királyi biztosság tagjairól írott karcolatokat Nacsády a Tisza Lajos és udvara Szegeden »enyhített hangú« darabjainak tekinti, holott azok előbbie a broszúrában olvasható szövegek-nél. Majd példákat sorol föl arra, hogy a Nacsády által általánosságban kimondott »enyhítés« egyes »fotográfiák«-nál erősen kétségbe vonható, s külön hangsúlyozza, hogy a Tisza Lajosról szóló részt alaposan meg kell vizsgálni felemás, váltakozó hangja miatt, amely részint gúnyosan bíráló, részint komolyan elismerő. (MTA I. Oszt. Közl. XIII. 1—4. 1958. 480. 1.)

MIKSZÁTH UTOLSÓ ÉVI KAPCSOLATA A SZEGEDI NAPLÓVAL

1880. december végén Mikszáth elhagyta Szegedet, ahol harmadfél éven át működött. Visszatért a fővárosba, de továbbra is a Szegedi Napló munkatársa maradt.

A lap 1880. dec. 21-i száma (298. sz.) hírvonatában következőképpen jelenti be ezt az eseményt:

»Változás történik lapunkban januáriusban, amennyiben Mikszáth Kálmán tisztelt munkatársunk nagy sajnálatunkra más hatáskör miatt Budapestre távozik; helyébe Fősa Lajos urat, ismert nevű fiatal író-t voltunk szerencsések megnyerni lapunk belmunkatársának. Mikszáth Kálmántól, ki szellemes tollával a lap első számától kezdve egészen mai napig egyik hathatós tényezője volt annak, hogy a lap mai virágzás[á]ra emelkedjék, nem búcsúzunk el érzékenyen, mert ő ezentúl is épp úgy munkatársa marad a lapnak, mint eddig, s hetenkint kétszer ír a szegedieknek a Szegedi Naplóba.«

Azokról a körülményekről, amelyek Mikszáthot arra az elhatározásra bírták, hogy érvényesülésének a fővárosban keressen tágasabb teret, — a Krk 59. köt. jegyzetei részletes tájékoztatást adnak.

A szerkesztővel történt megállapodása értelmében »hetenkint kétszer ír a szegedieknek«. Mennyiben tudott eleget tenni vállalt kötelezettségének, bárki megállapíthatja, ha a Krk jelen kötetének publicisztikai dolgozatai mellett a Szegedi Napló hasábjain 1881 folyamán megjelent s a Krk 31. és 32. köteteibe foglalt elbeszéléseit is számításba veszi.

Az év háromnegyed részében el is látta bőségesen a Szegedi Naplót novellákkal, rajzokkal, cikkekkel és karcolatokkal, de az utolsó hónapokban küldeményei erősen megritkultak, s ennek következtében év végén a szerkesztő meg is szüntette Mikszáthtal szemben a munkatársi viszonyt.

A Mikszáth-irodalomnak nagyon gyér emlékei vannak frónk és a Szegedi Napló szerkesztője közti »hivatalos« kapcsolatokról. Így azt sem tudjuk, hogy az 1881. év folyamán fennállott együttműködésének mik voltak az anyagi és jogi feltételei.

Mindaddig, amíg a szegedi városi levéltárból vagy esetleg egyéb őrzőhelyekről (pl. Enyedi Lukács szerkesztő családi hagyatékából?)

elő nem kerülnek idevágó emlékek (szerződés, följegyzések, nyugták, levelek stb.) — kizárólag föltevésekre, találgatásokra vagyunk utalva.

Annyi bizonyos, hogy a szerkesztő kikötötte a Pestről küldendő rajzok és elbeszélések újságát, vagyis azt, hogy Mikszáth nem másodközlésre ad át másutt már megjelent írásokat. Ez kétségtelenül megállapítható a Szegedi Napló 1881. évbéli Mikszáth-novelláinak megjelenési adataiból. (Ld. Krk 31. és 32. köt.)

A publicisztikai dolgozatokra vonatkozólag is fennállhatott ez a kikötés, bár itt a másodközlés veszélye kevésbé foroghatott fenn.

De fölvetődik a kérdés, hogy vajon a publicisztikai dolgozatok témáit a Szegedi Napló szerkesztője teljesen Mikszáthra bízta-e, vagy e tekintetben volt-e köztük valamilyen megállapodás. Szándékaival ellentétes instrukciókat Mikszáth bizonyosan nem fogadott volna el, s ilyenekről köztük szó sem lehetett. De a Szegedi Naplónak küldött 1881. évi cikkek alapján arra lehet következtetni, hogy Mikszáthot a szerkesztő elsősorban fővárosi beszámolók (»levelek«) írására kérte. Ha végigt tekintünk az első félévi cikkeken, azt látjuk, hogy ezeknek mintegy fele »Fővárosi tárcalevél« vagy »Levél a fővárosból« címet visel. A többi cikk pedig többé-kevésbé ezekhez csatlakozó, ezeket kiegészítő írásmű a politikai, társadalmi és művészeti élet egynemély mozzanatáról.

A témakörnek ilyenforma kijelölése alighanem Mikszáthtól származott (hiszen annak idején, 1873-ban hasonló leveleket írt a Nógrádi Lapoknak is Pestről és Bécsből, ld. Krk 51. köt., s Szegedről időnként Pestre látogatva szintén küldözgetett »Fővárosi levelek«-et a Szegedi Naplónak, ld. pl. Krk 56. köt.), de valószínű az is, hogy e kérdésben előre megállapodott a szerkesztővel, és éppen e megállapodás tette lehetővé a »fővárosi levelek« folyamatosságát.

Szerencsésebb, de egyúttal természetesebb feladatot nem is találhatott volna Mikszáth. Mert milyen más témakört válasszon? A politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti élet napi eseményeiről amúgy is hírt adnak a pesti lapok, azokról fél nappal később már Szeged is értesülhetett. A Szegedi Napló olvasói — holmi utólagos tájékoztatások helyett — Mikszáth hangját akarták továbbra is hallani; azt pedig neki legközvetlenebbül efféle »fővárosi levelek«-ben lehetett hallatnia. Annál is inkább, mert ezek az írásművei lényegükben nem egyebek, mint egyik kedvenc műfajának, az »apróságok«-nak új cím alá foglalt változatai. Röviden: a Szegedi Naplónak írt »Fővárosi levelek« sorozata Mikszáth »Apróságai«-nak (ld. főleg Krk 53. és 54. köt.) folytatásai. Időnként fel is újítja az »Apróságok« címet! Ilyenmű írásainak legfőbb jellemzője: a politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti élet eseményeinek az ő tetszésétől függő — és a jólismert közönség érdeklődésére biztos számító — válogatása, s ezen eseményekhez fűzött csipős — gúnyos megjegyzések. Mert — amint Mikszáth többször is mondani (idézni) szokta —: »minden téma jó, kivéve az unalmast!«

A »hetenkénti két tárca« (karcolat vagy novella) statisztikája az első félévben aránylag kedvező. Januártól június végéig összesen huszonnyolc cikket írt; ezekhez járul az elbeszélések sorozata. (Pl. 1880. dec. 30-tól 1881. febr. 4-ig *A vármegye rókjája* c. kiadvány, összesen húsz folytatásban. Ld. Krk 1. köt.)

A második félév első hónapjai is (júl.—szept.) elég jelentős mennyiséget mutatnak: havonta 5—5 cikk és egy-néhány elbeszélés.

Annál rosszabbul alakul az év vége: októberben és novemberben már csak két-két cikk, decemberben egy sem!

Mi lehet e fokozatos csökkenés magyarázata? Munkakedve, szorgalma lankadt el? Vagy érdeklődése távolodott Szegedtől a múlt hónapokkal együtt?

Feleletünk: sem munkakedve, sem szorgalma nem lankadt, sem Szeged (»második szülőföldje«) iránti érdeklődése nem csappant meg. Ellenben munkakedvét, alkotóerejét egyre teljesebben, maradóképpen a Pesti Hirlapnak kellett szentelnie.

1881 első felében (május végéig) a SzN maradt fő munkaterülete. A kéthetenként megjelenő Ország—Világ segédszerkesztői teendői (mondhatni: kizárólag képmagyarázó cikkek írása, ld. Krk 61. köt.) nem sok idejét vették igénybe. Amint azonban május végén a Pesti Hirlap belső munkatársául szerződtek: szívvel-lélekkel dolgozott ezen az új fórumán — amit ottani cikkeinek és elbeszéléseinek magas »statisztikája« szintén kétségtelenül igazol.

Tehát a Pesti Hirlap szerkesztőségében kifejtett agitáció esett a SzN rovására.

Emellett még egy igen fontos alkotáslélektani mozzanattal is számolhatunk: a Pesti Hirlap munkatársaival és olvasóközönségével egyre közvetlenebb kapcsolatba került, míg ugyanakkor fokozatosan csökkent kontaktusa szegedi olvasóival. — A Pesti Hirlap szerkesztősége és olvasótáborára révén pontosan tudta (kitapogatta!), hogy milyen témákat és milyen rovatokat fogadnak tőle legszívesebben; — a SzN közönségétől viszont alig érkezhettek hozzá valamilyen visszhang. (S Szegedet különben is elsősorban helyi problémái érdekelték.)

Föltétlenül ezekben a jelenségekben kell keresnünk a SzN-től való lépcsőzetes eltávolodásának magyarázatát.

Anyagi szempontok is közrejátszhattak.

Az 1881. év elején sokat számított neki az a havi járandóság (összege szerint nem tudjuk: hány forint?), amit egyezségük értelmében a SzN-től kapott. Hiszen teljesen bizonytalan viszonyok közt jött fel Pestre, s az Ország—Világ segédszerkesztői díjazása sem egószíthette ki jelentősen a SzN-től érkező járandóságát.

A Pesti Hirlappal kötött szerződése alapvetően megváltoztatta a helyzetet. Most már volt rendszeres havi jövedelme, a SzN küldeményei tehát másod-harmadrendűvé váltak. Annál is inkább, mert amint a kiadó, Légrády Károly megismerte Mikszáth rondkívüli képességeit és nagy munkabírását, egyre inkább nélkülözhetetlenné tartotta őt és gondoskodott arról, hogy a SzN-nál vállalt kötelezettségeitől mentesítve, teljes erejét és minden írását lapja számára biztosítsa.

Rendkívül sajnálatos, hogy a kiegyezés utáni törvényalkotások lázában nem történt intézkedés egy levéltári törvény létesítésére, amely a könyv- és lapkiadó vállalatokat irattárunknak (az írókkal, munkatársakkal kötött szerződések, elszámolások, levelezés stb.) bizonyos évkörönként való beszolgáltatására kötelezte volna. Ily intézkedés híján alig van töredékes tájékozódásunk a magyar könyvkiadás és a sajtó gazdasági vonatkozásairól. — Emiatt Mikszáth Szegedi Napló- és Pesti Hírlap-beli díjazásairól sincsenek részletes adataink, s csak föltevésekre és találgatásokra vagyunk utalva.

De még föltevések alapján is kétségtelen, hogy Mikszáth Pesti Hírlap-beli fizetése nem maradt sokáig változatlan, hanem időközben többször is emelkedett.

Következtetéseinket az előttünk fekvő, illetőleg általunk feltárt adatokra alapítjuk. Amilyen arányban csökken a SzN-nak küldött kéziratok mennyisége, ugyanolyan mértékben emelkedik a Pesti Hírlapnak írt publicisztikai dolgozatok és elbeszélések száma. (Ezt majd a Krk soron következő 61. és 62. sz. kötete számszerűleg is tanúsítja.)

Mikszáthnak egyfelől a SzN-hoz, másfelől a Pesti Hírlaphoz fűződő viszonyában a változtatás terve, elhatározása 1881. szept. végén, illetőleg okt. elején alakulhatott ki. Ezt onnan következtetjük, hogy a SzN IV. félévi előfizetési felhívásában (amelyet a lap 1881. szept. 25-től okt. 2-ig egymásután hétszer közölt) a külső, jeles munkatársak felsorolása után még Mikszáth további közreműködését is ígéri: »Megemlíti még, hogy az érdeme szerint oly gyorsan nagy hírnévre emelkedett Mikszáth Kálmán ezért is rendes munkatársunk marad, és hetenkint kétszer fognak olvasóink szellemű tárcáiban és peticeikbeiben gyönyörködni.«

Ezzel szemben: Mikszáth kéziratküldése már október folyamán feltűnő mértékben megcsappant, decembertől pedig teljesen elmaradt.

Fenti megállapításaink után most már nem jelent meglepetést az olvasónak a SzN 1881. dec. 23-i számának (290. sz., 3. l.) alábbi közleménye, amely alig leplezett ingerültséggel adja tudtul a Mikszáthtal való munkatársi kapcsolat megszüntetését:

»*Mikszáth Kálmán úr*, ki lapunk alapítása óta előbb három évig mint főmunkatárs, a lefolyt évben pedig mint rendes külön munkatárs együttműködött velünk, egyelőre kilépett munkatársaink sorából. Amint Szegedet elhagyta, kölesönösen megállapodtunk arra nézve, hogy hetenkint két eredeti közleményt fog laponknak küldeni. Mikszáth Kálmán úr azonban még a jelen negyedév folyamán kijelentette sajnálatunkra azt, hogy rendkívüli egyéb elfoglaltsága miatt nem képes már tett ígéretének megfelelni. Mi nem akartunk megelégedni Mikszáth Kálmán úr *névleges* munkásságával. A jövőben tehát gondoskodni fogunk, hogy hasonló jelességű írók dolgozataival gazdagítsuk lapunk tartalmát.«

Ugyanezen számban (dec. 23) megkezdődik a következő évre szóló előfizetési felhívások közlése (dec. 31-ig hatszori újraközléssel) — és ezekben a munkatársakat is említő felhívásokban már nem szerepel Mikszáth neve!

Ámde egyetlenegyszer mégis kap újból egypár elismerő szót a SzN-nak ebben a számára utolsó évfolyamában. A dec. 31-i szám (296. sz., 3. l.) »Újdonságai« közt e sorokat találjuk:

»A *Petőfi-társaság* tegnap tagválasztó ülést tartott az írók és művészek társaságának helyiségében. — Az egyetlen üresedésben levő tagsági helyre nagy szavazattöbbséggel Mikszáth Kálmánt, lapunk volt belmunkatársát választották meg, kit mint a legeredetibb és legjelesebb tehetségek egyikét az elbeszélő irodalom terén, már a külföld is megérdemelt elismerésben részesített.«

E méltató szavakkal zárul tehát Mikszáth Szegedi Naplójának utolsó évében az utolsó szám.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

— *Mikszáth 1881. évi, Szegedi Napló-beli cikkeiben szereplő személyek* —

Abonyiné — a szegedi színtársulat tagja. Nevét ma már a színháztörténeti kézikönyvek sem tartják számon. — MK (okt. 9) élénk érdeklődéssel figyelte »merész játékát«, bár azt is megjegyezte, hogy »hangja nem szép«, csak »különös ízű«. — Férje is szegedi színész volt; egy újsággkritika szerint »túrhatón játszott«.

Aigner Lajos (írói nevén: Abafi Lajos) (1840—1909) — kiadó, könyvkereskedő, irodalomtörténész. Könyvesboltja 1868-tól 96-ig működött.

Albert Ferenc, Montedegói (1811—1883) — csillagász, egyetemi tanár; előbb a budai, majd pedig az egri csillagvizsgáló-intézet igazgatója. Számos szakmunkát írt, ezenkívül több mint félszázadon át egész sor naptárt szerkesztett.

Andrássy Gyula gróf (1823—1890) — részt vett a szabadságharcban és diplomáciai küldetést vállalt Törökországban. 1858-ig emigrációban élt. Hazatérve Deák Ferenchez csatlakozott. A kiegyezéskor miniszterelnök és honvédelmi miniszter. 1871-79: a Monarchia közös külügyminisztere. 1879-ben lemondott és visszavonult a politikai élettől. — MK meglehetősen kedvezőtlen képet fest róla: a történelem erőt inkább megkerüli, mint irányítja; mint ember nagyképűen tartózkodó és hiú. (Krk 53. köt. 311. l. és 54. köt. 303. l.)

Andrássy Ilona grófnő (1858—?) — Andrássy Gyula lánya, gr. Bathyány Lajos fiúmei kormányzó felesége (1882); az 1905-ben megindult »tulipánmozgalom« egyik vezetője.

Andrássy Tivadar gróf (1857—1905) — Andrássy Gyula elsőszülött fia. Mint huszártiszt részt vett a boszniai okkupációban. 1881-től haláláig a tóketerebesi (Zemplén m.) kerület országgyűlési képviselője. A képzőművészeti ügyek terén buzgón tevékenykedett.

Apponyi Albert gróf (1846—1933) — politikus. 1872 óta parlamenti képviselő; 1906—1910-ig kultuszminiszter. — MK rendezőként mint politikai tekintélyt emlegeti. (Krk 53. köt. 311. l. és 54. köt. 303. l.)

Aradi Gerő (1829—1892) — színigazgató. 1858-ban kezdte színeszi pályáját, 1864-től színigazgató, s mint ilyen a legjobb hírfüvé társulatok egyikét hozta létre Szegeden.

Arany János — MK egyik költőeszménye volt. Műveire gyakran hivatkozik és idézget belőlük. A költőt érintő minden bántalmat szigorúan elutasít (pl. ápr. 24).

Asbóth János (1845—1911) — író és publicista. 1887-től több mint két cikluson át országgyűlési képviselői. Cikkeiben és tanulmányaiban főleg a magyar birtokososztály problémáival foglalkozott. — MK a 70-es években sokszor csipkedte, később (1881) összebarátkoztak. (Krk 53. köt. 312. l. és 54. köt. 303—304. l. Ld. még a Krk 32. köt. 363—365. l.: Asbóth Jánosnak *A tót atyafiakról* írt méltatását!)

Ábrányi Kornél, ifj. (1849—1913) — író és hírlapíró. — MK a 70-es években sokszor hevesen támadta; kapcsolatuk később baráti vá enyhült. (Krk 53. köt. 312—313. l. és 54. köt. 304. l.)

Ágai Adolf (1836—1916) — író és szerkesztő. Élénk, könnyed tárcanovelláival tűnt fel. Magyarország és a Nagyvilág c. képeslapjában MK-től is közölt elbeszéléseket. (Ld. Krk 27. köt.)

Aldor Imre (1838—1928) — középiskolai tanár, író, szerkesztő. Mint tanár Székesfehérvárt, Egerben, Besztercebányán, Temesvárt stb. működött. Irodalomtörténeti és történelmi munkákat írt; ez utóbbi tárgykörben Dózsa Györgyről és főleg a 48—49-i szabadságharcról. Termékeny tollú publicista volt. Szerkesztette »A forradalom költészete« c. antológiát, 1867; ennek 2. kiadása »Arany furulya« címmel jelent meg 1868-ban.

Bakay Nándor (1833—1902) — szegedi nagyiparos; mint kötelverőség kezdte pályáját; műhelyét fokozatosan nagyüzemmé fejlesztette. Élénk részt vett Szeged közéletében. 1879-ben Szeged függetlenségi párti képviselőjévé választotta Pulszy Ferenc ellenében. — MK hosszú ideig hevesen és elfogultan támadta. (Krk 55. köt. 183. l., ld. továbbá az 56—59. kötetekben is.)

Balázs Sándor (1830—1887) — író és szerkesztő; humoros elbeszéléseket és vigjátékokat írt. — MK baráti köréhez tartozott. (Krk 53. köt. 313. l. és 54. köt. 304—305. l.)

Balázsné Bognár Vilma (1846—1904) — Balázs Sándor író felesége, énekművésznő. Előbb a Nemzeti Színház tagja, később a Nemzeti Zenede énektanítója. 1881-ben Láng Fülöppel és Bogyó Alajossal együtt színtársulatot akart szervezni Szegeden; tervét MK is támogatta.

Balzac, Honoré (1799—1850) — francia regényíró, az irodalmi realizmus kiemelkedő alakja. — MK nem egy munkáját forgatta. Ezúttal (febr. 27) mint elgondolkoztató olvasmányát említi Balzac »A harmincéves asszony« c. regényét.

Beniczkyek — felsőmagyarországi (Turóc m.) nemesfamilia, amely a XIII. század első felében tűnt fel. — MK itt (febr. 16) első sorban Beniczky Ferencere (1833—1905) célozhatott, aki 1880—82-ben a gödöllői kerület képviselője volt; 1882-ben a király Jász-Nagykunszolnok vármegye főispánjává nevezte ki.

Beöthy Algernon (»Aldzsi«) (1839—1900) — két évtizednél hosszabb időn át országgyűlési képviselő, a szabadelvű párt tagja. Elméssége és jó humora révén népszerű figurája volt a parlamentnek.

Berecz Károly (1821—1901) — ügyvéd, író és szerkesztő. Petőfiről — akivel az 1843—44-i országgyűlés megnyitására Pozsonyban ismerkedett meg — anekdotaszervi visszaemlékezéseket közölt.

Beust, Friedrich Ferdinand, gróf (1809—1886) — osztrák miniszter, majd az Osztrák—Magyar Monarchia külügyminisztere és osztrák miniszterelnök, végül a Monarchia párizsi nagykövete.

Bismarck, Otto, herceg (1815—1898) — német államférfi, kancellár. — MK megjegyzése (márc. 4) arra utal, hogy Andrássy Bismarck politikájához igazodva intézte a Monarchia ügyeit.

Blaha Lujza (1850—1926) — a magyar színjátszás egyik legnagyobb alakja. Az énekes népszínművek egész sorában aratott páratlan sikert. Legjelentősebb szerepei: Piros bugyellárís, Sárگا esikő, Falu rossza. — MK mindig nagy elismeréssel méltatja játékát. Amikor (jún. 8) Hegyi Arankát »az új Blaháné«-nak nevezi, legfőbb mértékjelzőnek állítja pályatársai elé. — Szükséges számbavennünk sokféle névalakját. Családi neve: Reindl Lujza. Korán árvaságra jutva egy Kölesí nevé színészcsalád vette pártfogásába, innen leánykori színpadi neve: Kölesí Lujza. Első férje: Blaha János, a szababkai ezred katonai karmestere, aki koloratúr énekesnővé képezte ki (1866). Blaha János 1871-ben elhunyan, másodsorú Soldos Sándor földbirtokoshoz ment nőül; 1874-ben kötött házasságukat 1879-ben felbontották. Harmadik férje (1881) báró Splényi Ödön (ld. ottl!).

Bogyó Alajos (1834—1906) — énekművész. 1871—81: a Nemzeti Színház tagja, 1881—85: színiigazgató. Ifjúkoráról memoárt írt.

Boz — Dickens álneve. — Dickens (1812—1870) MK-nak egyik kedvenc írója volt; első kísérleteiben Dickens regényeinek szerkezeti formáit és előadásmódját is utánozta.

Breslmayer Gottfried — pesti pékmester. 1881-ben mint józsefvárosi képviselőjelölt lépett fel, de a választáson kibukott. — MK többször szóba hozza, mindannyiszor tréfálkozva a magyar fölnek nagyon is idegenül hangzó neve és kifli-sütő foglalkozása miatt.

cár — ld. II. Sándor orosz cár.

Cziráký gróf — a máj. 20-i cikkben alighanem gr. Cziráký Béla (1852—1911); a király bizalmi embere volt, főispán, később főudvarnagy.

Csiký Gergely (1842—1891) — drámaíró és műfordító. Társadalmi drámáival a realizmus egyik kiváló képviselője. — MK többször foglalkozik Csiký Gergely személyével és műveivel.

Deák Ferenc (1803—1876) — személyéről és működéséről MK mindig elismeréssel szolt; magát Deák politikai irányzata hívének tekintette s Deákban az eszményi alkotmányos, parlamentáris liberalizmus szellemét tisztelte. Írásaiban gyakran föleleveníti Deák Ferenc anekdotáit és szellemes mondásait.

Dóczi Lajos (később *Dóczy Lajos báró*) (1845—1919) — hírlapíró, író, Andrássy Gyula külügyminisztériumában osztályfőnök. Tárcaakat és esszéket írt magyarul és németül, magyarra fordított

Goethe és Schiller számos művét, németre »Az ember tragédiájá«-t és Arany több balladáját. Színpadon főképp »Csók« című, úgynevezett újromantikus vígjátékával aratott sikert.

Dugonics András (1740—1818) — kegyesrendi szerzetes, egyetemi tanár, regény- és drámaíró; a XVIII. századi »népies iskola« feje. — MK többször elmondja szép szegedi szobráról az alföldi atyafiak kifogását, hogy hát miért nem ültették lóhátra?!

Dumas, Alexandre, fils (1824—1895) — francia regény- és drámaíró a hasonló nevű, híres romantikus regényíró természetes fia. Leghíresebb műve »A kaméliás hölgy« (La dame aux camélias, 1848) c. regénye, amelyet 1852-ben színpadra is vitt. — MK többször említí színműveit, is, röpiratait is, melyekben mint erkölcsbíró lép föl.

Duszek Ferenc (1797—1873) — 1848-ban Kossuth oldalán a pénzügyminisztérium államtitkára, 1849-ben a Szemere-féle forradalmi kormányban pénzügyminiszter.

Edelsheim - Gyulai Lipót báró (1826—1893) — tizenhat éves kora óta a császári seregben szolgált. A magyar és olasz szabadsághüzdelmek ellentáborában harcolt. 1866-ban altábornagy, 1869-ben a lovasság főfelügyelője, 1874-ben Magyarország főhadparancsnoka. 1886-ban egy magyarbarát nyilatkozata miatt nyugdíjazták, — ezért viszont rendkívül népszerűvé vált.

VII. *Edward* angol király és India császára — Viktória királynő és Albert szász-koburgi herceg legidősebb fia. Élt 1841—, uralk. 1901—1910. Mint trónörökös (walesi herceg) számos nagy utazást tett, volt Amerikában, a Keleten és Indiában; Európát több ízben bejárta, Budapesten is gyakran megfordult. Tiszteletbeli tagja volt a Nemzeti Kaszinónak; a gróf Károlyi és a herceg Festetics család tagjaival baráti kapcsolatot tartott. Mint trónörökös általában mulatós életet folytatott, de közvetlen természete és sportszenvédélye révén népszerűségét mindvégig megtartotta.

Eisenstädter Klementina — Eisenstädter (később: Enyedi) Lukácsnak, a Szegedi Napló szerkesztőjének nővére. — Az Eisenstädter és a velük rokon Zsótér családhoz MK-t Szegeden baráti szálak fűzték.

Endrődi (MK-nál: Endrődy) *Sándor* (1850—1920) — tanár, költő és író. A MK-nal együtt induló fiatal író-költőcsoport egyik tagja. (Ld. még MK »irodalmi arcképét« róla: 1878., Krk 55. köt.)

Enyedi Lukács (1845—1906) — a Szegedi Napló szerkesztője, MK szegedi »főnöke«. Gazdag kereskedő-családból származott. Eredeti családi nevét (Eisenstädter) 1880-ban magyarosította Enyedire. Politikai tevékenységét előbb az egyesült ellenzék, majd 1881-től a függetlenségi párt soraiban fejtette ki. 1884-ben országgyűlési képviselő lett. A 80-as évek végén Pestre költözött. (Részletes életrajzát ld. Krk 55. köt. 173—175. l.)

Eötvös József báró (1813—1871) — A kiváló költőt, regényíró, politikust és bölcselőt MK gyakran emlegeti műveiben. Mint államférfit a legelsőik közé helyezte; irodalmi munkásságáról ritkábban szól.

Eötvös Károly (1842—1916) — politikus, ügyvéd, író. Többször volt képviselő; a függetlenségi párt egyik vezére. Mint író főleg a régi megyei életet, a táblabíró-világ emlékeit idézte.

Erzsébet királyné (1837—1898) — 1854-ben ment nőül Ferenc Józsefhez. A kiegyezés után gyakran és szívesen időzött Magyarországon: Budán és Gödöllőn. — MK mindig hódoló tisztelettel szól róla; dicsei szépségét és közvetlenségét. (Krk 53. köt. 319. l.)

Evva Lajos (1851—1912) — a Népszínház igazgatója. 1875-től 96-ig szolgálta a Népszínházat mint írnok, titkárr, rendező és végül (1881) igazgató. A közönség ízléséhez alkalmazkodásával szerzett népszerűséget. — MK a nevéből formált szójátékot (Evva—Éva) sokszor megismételte.

Fellner, Ferdinand (1847—1916) — osztrák építész. Atyjától tanult, ki szintén építőmester volt. 1873 óta — Helmer Árminnal társulva — főleg színházak építésével foglalkozott. Az ő terveik szerint épült a bécsi (1872), augsburgi (1876), brünni (1881) városi színház stb. Hazánkban is több színházat építettek, úgymint: a temesvári színházat (1872), a budapesti Népszínházat (1874), a szegedi és a tatabányai színházat (1882), valamint a Vigaszínházat. Ők építették továbbá gr. Károlyi István budapesti palotáját stb.

Felmayer János (1845—1915) — szegedi jómódlú polgáreszalt fia. Rokoni kétkedők és tímárok voltak. »János úr« már iskolázott ember. MK szegedi baráti köréhez tartozott. MK néhány karcolatát (stílusparódiáját) a Szegedi Naplóban az ő nevével jelentette meg: »Írta János.« (Ld. részletes jegyzeteinket Krk 30. köt. 255, 257. l., az »Írta: János«-elbeszéléseket pedig a Krk 30. és 31. kötetében.)

Fenyéri Mór (1857—?) — színész és színműíró. Számos vidéki városban játszott, főleg jellem szerepeket. 1893-ban a Népszínházhoz szerződött. A színműírásra Csiky Gergely buzdította Temesvárt. 1881-ben »A műkedvelők« c. színműve az akadémiai pályázaton harmadik helyre, 1882-ben »A lovagias kor« c. színműve második helyre került, 1883-ban pedig »A késő ébredés« c. szomorjátékával elnyerte a száz aranyas Teleki-díjat. Fordított is németből és franciából.

Ferenc József (MK-nál többnyire csak »Őfelsége« néven) (élt 1830—1916, uralk. mint osztrák császár 1848-tól, mint magyar király 1867-től). — MK felfogása Ferenc József iránt jelentősen módosult, enyhült a király szegedi árvízi látogatásának hatása alatt. (Részletesebb jegyzeteink: Krk 53. köt. 267—268. l.)

Frey Gyula — neve nem szerepel közhasználatú lexikonjainkban. Szinnyei József »Magyar frók« c. bio-bibliográfiája is (1894-ben) csak ennyit tud róla: Frey Gyula — jogi doktor; egyetlen ismert dolgozata: »Az adókezelési rendszer reformja« (Pesti Napló 1880. és különlenyomat). — Úgy látszik, MK baráti vagy ismeretségi köréhez tartozott. Egykorú sajtóközlemények szerint *A tót atyafiak* angol fordítását tervezte a Daily News részére. (Ld. Krk 32. köt. 412., 420. és 429. l.)

Ghyczy Kálmán (1808—1888) — politikus, a kiegyezés utáni magyar közélet egyik vezető alakja. 1874-ben a Bittó-kormány pénzügyminisztere; a Tisza-féle fúzió alkalmával (1875) lemondott a hivataláról, és a képviselőház elnöke lett. — Személyével és működésével MK sokszor foglalkozott publicisztikai dolgozataiban. (Ld. Krk 51. és 52. köt., továbbá 54. köt. 309. l.)

Gladstone, William (1809—1898) — nagypolgári liberális politikus, a XIX. század angol történelmének egyik kiemelkedő alakja. Négy ízben volt miniszterelnök.

Gorcsakov (MK-nál: *Gorcsakoff*), *Alexandr Mihajlovics, herceg* (1798—1883) — orosz diplomata. 1866-ban az orosz birodalom kancellárja. Ausztria-ellenes és franciabarát politikát folytatott.

Gorove István (1819—1881) — tevékenyen részt vett a szabadságharc előtti reformmozgalmakban. 48—49-ben az úgynevezett »békepárt«-hoz tartozott. Az emigrációból hazatérve Deák-párti lett. A kiegyezés után a közgazdasági, majd a közlekedési tőraót kapta meg. (Krk 54. köt. 309. l.)

Gozsdu Elek (1849—1919) — író, ügyvéd, majd törvényszéki főügyész. Az 1880-as évek egyik legjelentősebb novellistája. A századforduló illúzió- és reményvesztett világát a naturalizmus kíméletlen eszközeivel ábrázolta; mély együttérzéssel mutatott rá a társadalmi rend áldozataira. Színműveket és műkritikákat is írt. Legjobb novelláit »Tantalus« c. kötetében adta ki (1886). Válogatott elbeszélései »Nemes rozsa« címmel jelentek meg 1955-ben. — MK Peteleit és Gozsdu értékelte leginkább egykorú pályatársai közül.

Görgey Artúr (1818—1916) — szerepét MK általában igen tartózkodóan ítélte meg. Figyelemre méltó, hogy itt (ápr. 24) mintha kissé méltányosabb volna íranta.

Hajnik Pál (1808—1864) — ügyvéd, 48-ban képviselő, majd a Batthyány-kormány és a forradalmi kormány rendőrfőnöke. Világos után Kossuthot követte az emigrációba, vele járt Amerikában; később hazatért.

Halmay Imre (szül. 1848) — színész és vidéki színingazgató. — Felesége is a színi pályán működött.

Haymerle, Heinrich Karl, báró (1828—1881) — osztrák államférfi. 1848-ban részt vett a bécsi forradalomban, ezért Windischgätz herceg halálra ítélte, és csak nehezen nyert kegyelmet. Később diplomáciai pályára lépett, a Monarchia athéni, hágai, végül római követe volt. Andrássy visszalépése után (1879. okt.) ő lett a Monarchia külügyminisztere, s mint ilyen folytatta Andrássy politikáját, amely a német szövetség fenntartására és a keleti béke megőrzésére irányult.

Hegyi Aranka (1855—1906) — színésznő; egy muzsikuscigány korán árvaságra jutott gyermeke, akit Sárközi primás adoptált és neveltetett. 1878-ban Szabadkán tűnt fel; a következő évben meghívták a Népszínházhoz, melynek haláláig tagja volt s Blaha Lujza és Pálmai Ilka mellett főerőssége. Játékban, éneken egyaránt kivált s mint operett-primadonna a legkitűnőbbek egyike volt a magyar színpadon. (MK »új Blaháné«-nak nevezi.) Legjobb szerepei: Lili, Szaffi (A cigánybáróban), Hoffmann meséinek hármas főszerepe, Serpolette, Rosalinda (a Denevérből) stb.

Helvey Laura (1852—1931) — A színiakadémia elvégzése után mindjárt szerződötték a Nemzeti Színházhoz, hol drámai hősnői szerepkörét évtizedeken át sok sikerrel töltötte be. 1885-ben nőül ment Urváry Lajos publicistához. — Előbb fiatal heroinákat játszott a shakespeare-i műsorban; valódi területét azonban Paulay Ede

igazgatása alatt találta meg a francia társadalmi drámákban. A közönség és a kritikusok (köztük Gyulai Pál is) versengtek játékának méltatásában. MK is mindig nagy elismeréssel nyilatkozik róla.

Herczl Fülöp — MK »kedves emlékezetű doktora« Szegeden.

Herman (MK-nál olykor: *Hermann*) *Ottó* (1835—1914) — természettudós, etnográfus és politikus. 1872—75: a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának tisztviselője. 1875-ben országgyűlési képviselővé választották, s azóta 86-ig függetlenségi programmal mint Szeged, Miskolc és Törökszentmiklós követe részt vett a parlament munkájában. (Krk 53. köt. 323—324. l.)

Horvát (MK-nál: *Horváth*) *Boldizsár* (1822—1898) — politikus és jogtudós; 1867—71: igazságügyminiszter; rendezte a bírói működés kereteit, a közigazgatást elválasztotta az igazságszolgáltatástól. Eötvös József liberális hagyományainak követője.

Hugo, Victor (1802—1885) — műveit MK jól ismerte és nagyon szerette, sokszor utal rájuk. Az egész francia irodalomból Victor Hugo nagysága és képzeletgazdagsága ragadta meg leginkább.

Ihász Dániel (1813—1881) — a szabadságharoban ezredes; az emigrációban Kossuth hí barátja és kísérője Angliában, Amerikában, Olaszországban. Ragaszkodó hűségéért nevezi MK »a jó öreg „Mike» Kelemen»-nek. Kevéssel ezután (1881. ápr. 20.) Ihász elhunyt.

Istóczy Győző (1842—1915) — politikus, publicista. 1872-ben került be a parlamentbe; előbb Deák-párti képviselő, később, a fűzió után a szabadelvű párthoz csatlakozott; 1882-ben kilépett a szabadelvű pártból, és »antiszemita párt«-ot alapított. Pártja rövid életű volt, és Istóczy visszavonult a közéletől.

János — ld. Felmayer János.

Jókai Mór (1825—1904) — hatása egész pályáján végigkísérte MK-t, bár a tanítvány idővel túljutott mesterén. Jókai írói és politikai megnyilatkozásait MK állandó érdeklődéssel követte. Csodálta és magasztalta Jókai írásművészetét, de politikai botlásai előtt nem hunyt szemet, s azokat minduntalan satirikus, csípős megjegyzésekkel kísérte. (Krk 53. köt. 325. l. és 54. köt. 312. l.)

Jósika Miklós báró (1794—1865) — nagybirtokos, politikus, regényíró. 1836-ban tűnt fel »Abafi« c. regényével. Ezután valósággal olvasóközönséget teremtettek sűrűn megjelenő művei (Zólyomi, Jósika István, A csehek Magyarországnban stb.). A szabadságharoban szívvel-lélekkel támogatja Kossuth politikáját. A bukás után menekülnie kell; minden vagyonát elvesztette s a haditörvényszék halálra ítélte. Lipsében, Brüsszelben és Drezdában élt.

Kállay Ödön (1815—1879) — függetlenségi párti politikus, Szeged egyik választókerületének képviselője. Jelentős feladatokat végzett az árvízről sújtott városban. Tevékenységének egyik epizódját MK novellában örökítette meg: *A szegény jámbor armádia* (Krk 31. köt.). Pályafutását és jellemrajzát nekrológiájában olvashatjuk: *Kállay Ödön meghalt* (Krk 57. köt.).

Károlyi István gróf, ifj. (MK-nál: gr. K. Pista) (1845—1907)

K. György grófnak, a reformkor politikusának (Batthyány Lajos sógorának) legifjabb fia. Mint ifjú kapcsolatba lépett a magyar emigr-

ráció vezetőivel s az olasz—magyar légióban Klapka segédtisztje volt. 1867-től élénk részt vett a főúri társadalom mozgalmában, a Nemzeti Kaszinó hazafias érzelmű csoportjának vezetője volt. Kortársai »a legjobb magyar gavallér« elnevezéssel illették.

Kelemen Ida — közelebbi adatok híján csak feltételezzük, hogy Kelemen István gazdag szegedi ügyvéd leánya. (Ld. Krk 57. köt. 246. l.)

Kemény Gábor báró (1830—1888) — politikus, Tisza Kálmán bizalmasa 1878—82: földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Irodalmi munkásságáért a M. Tud. Akadémia tagjává választotta. — MK és hírlapírotársai egy ügyetlen megjegyzése miatt »időjós«-nak és »szelleműs«-nak szokták gúnyosan nevezni.

Keszler József (1846—1927) — esztétikai író, műkritikus. Hoszszabb párizsi tanulmányútja idején a Reform, A Hon, a Pester Lloyd és a Fővárosi Lapok részére irodalmi, színházi és képzőművészeti tárcákat írt. Itthon tanárképzőintézeti tanár s az Ellenőr, majd a Nemzet főmunkatársa. 1883—84-ben a Harmónia c. kritikai folyóiratot szerkesztette. Jelentősek az Ujság c. napilapba írt, franciás szellemű szinikritikái. Önálló művei: »A jellem a művészetben« és »Dante Galeottója« (1890).

Kiss József (1843—1921) — költő, A Hét c. folyóirat alapítója és szerkesztője. Apja falusi zsidó boltos volt. Szülei rabbinak szánták, de ő mint vándortanító működött az Alföldön öt évig. 1868-ban Pestre jött. 1890-ben alapította A Hét c. folyóiratot, amely a polgári városi irodalom orgánuma lett. Ettől kezdve szerkesztői és írói munkájából élt. Balladáit Arany-utánzatok, de új tárgykörük széles körökben kellett érdeklődést. Lírájában bizonyos racionalizmussal vegyült érzelmesség jelentett új hangot.

Koburg Lujza hercegnő — II. Lipót belga király legidősebb leánya. 1875-ben nőtül ment Koburg Fülöp herceghez; házasságukat 1906-ban felbontották.

Komócsy József (1836—1894) — költő, tanár, szerkesztő. A Petőfi Társaság egyik alapítója és alelnöke. Versei jórészt szerelmi és hazafias költemények és népdalfélék.

Kornis grófnő — Mária Valéria főhercegnő udvarhölgye.

Kossuth Lajos — MK mindig tisztelettel és sok elismeréssel adózott »a nagy emigráns«-nak. Bár a kiegyezés utáni helyzetben nem tartotta célravezetőnek azt a politikát, amelyet Kossuth sugallt hazai híveinek, — személyét mindig megvédte a nyílt vagy burkolt támadásokkal szemben. »Ő a nemzet szívébe van zárva mindörökké« — írja egyik cikkében.

Körösmezei Gusztáv — a Nemzeti Színház jelentéktelen tagja volt. (Színészettörténeti kézikönyveink nem is tartják számon.) MK ezúttal is (júl 24.) csak a kontraszt kedvéért említi. (K. G. nevével egyszer már találkoztunk, ld. Krk 54. köt. 45. l.)

XIV. Lajos francia király, a »Napkirály« (élt 1638—, uralk. 1643—1715) — MK rendszerint pompakedvelését és hiúságát szokta emlegetni.

Lauka Gusztáv (1818—1902) — író, szerkesztő. Humoreszkjeivel és tréfás verseivel szerzett nevet. Az öreg Laukát MK is ismerte, kivált

mint az írói baráti társaságokban szívesen borozgató cimborát. Lauka Gusztáv — mint MK is mondja — híres volt arról, hogy ugyanazon novelláit más-más címeken többször is »elsütötte«. (Ld. Bisztray Gyula: Jókerdvű magyar irodalom. Bp. 1968. 220—221. l.)

Láng Fülöp (1838—1900) — operaszenes. A 70-es években a Nemzeti Színházhoz szerződött s a 90-es évek elejéig működött ott.

Liptay (MK-nál Lipthay) *Pál* (1845—?) — közgazdász és szakíró. Beutazta úgyszólván egész Európát (a világiakállítások alkalmával) és többször járt Amerikában, ahol neves írókkal és költőkkel (Walt Whitman, Bret Harte, Longfellow) kötött ismeretséget. — MK (márc. 25.) Liptay párizsi cikkeit említi. Ezek jórészt a Vasárnapi Ujság 1869. és 1870. évfolyamában jelentek meg.

Lónyay (MK-nál gyakran: *Lónyai*) *Menyhért gróf* (1822—1884) — politikus és publicista. Az Andrássy-kabinetben pénzügyminiszter, 1870-ben közös pénzügyminiszter, 1871-ben grófi rangot nyert. 1871. okt. 31-től 1872. dec. 2-ig miniszterelnök. Alatta indult meg a Deák-párt bomlása. — MK többször szóvateszi a személyével és kormányával kapcsolatos korrupciót.

Lukácsy Sándor (1835—1907) — előbb színész, majd rendező; ebben a minőségében a Népszínháznál, azután a Magyar-, végül a Király-színháznál működött. Az 1860-as évektől kezdve számos népszínművet írt (Vereshajú, Pók, Agnes asszony, Kőza Jutka stb.).

Maintenon, Françoise d'Aubigné, marquise de (1635—1719) előbb Scarron költő felesége, majd XIV. Lajos két természetes fiának nevelőnője, végül (1680) a király hivatalos kedvese; a királynő halála után XIV. Lajos öt titokban nőül is vette.

Majthényi Flóra (1837—1915) — költőnő; Tóth Kálmán felesége; 1868-ban elvált tőle.

Marschall — az »Angol Királynő« szálló és étterem bérlője. — MK gyakran említi.

Mária Valéria, osztrák főhercegnő, magyar kir. hercegnő (1868—1924) — Ferenc József ifjabbik leánya. Budán született, magyar nevelésben részesült, egyik tanítója Rónay Jácint püspök volt. 1890-ben nőül ment Ferenc Szalvátor főherceghez. (MK május 22-i cikkében megnevezése nélkül: »a kis főhercegnő«.)

Montedegói Albert Ferenc — ld. Albert Ferenc.

Nagy Imre (1849—1893) — színész. 1870: a Nemzeti Színház tagja, 1889: a Nemzeti Színház rendezője, 1890: a színészközpont tanára. (MK ápr. 24-i cikkében azt a valótlanul bizonyult hírt közli, hogy Nagy Imre feleségül veszi Helvey Laurát.)

Nagy Miklós (1840—1907) — író, lapszerkesztő. Pákh Albert halála után (1867. febr.) átvette a Vasárnapi Ujság szerkesztését.

III. Napoleon, francia császár (élt 1808—1873, uralk. 1852—1870) — Napoleon Lajos-nak, I. Napoleon testvérének fia. Az 1848. febr. forradalom után köztársasági elnök; 1852-ben népszavazással császár lett. Németország ellen indított háborúja (1870) csúfos bukással végződött.

Németh Albert (1820—1887) — ügyvéd, politikus. A kiegyezés után hosszú időn át képviselő; előbb Heves megye, majd pedig (1873)

Hódmezővásárhely választotta meg. A szélsőbal híve, Kossuth rajongó tisztelője; több ízben meg is látogatta. — MK gyakran emlegeti a jó humorú, kedélyes »Németh Berci«-t. (Ld. pl. *A vásárhelyi ember* c. elbeszélését: Krk 31. köt.)

Napcsa Ferenc báró (1815—1904) — fiatal korában (1834—1843) katonai szolgálatban állt. 1861-ben Hunyad megye főispánja. A ki-egyezők után a király személye körüli minisztériumban államtitkár, majd pedig Erzsébet királyné főudvarmestere lett.

Ördödy Pál (1822—1886) — politikus. Előbb a Deák-párt, majd a balközép, végül a szabadelvű párt tagjaként képviselő. Péchy Tamás lemondása után rövid ideig (1880. ápr. 24—1882. aug. 9.) kereskedelemügyi miniszter. — MK nem nagy elismeréssel nyilatkozik róla.

Pálffy-Daun Lipót gróf (1834—1884) — előbb a katonai pályán működött; 1868-tól kezdett festegetni, s különösen kedvelte a magyar történelmi témákat. Képei nagyrészt a M. Nemzeti Múzeumba kerültek.

Perovszkaja (MK-nál: Perowszka), *Szofja Lvovna* (1853—1881) — orosz forradalmár. Előkelő nemescsalád sarja. Tevékeny résztvevője volt a forradalmi narodnyik mozgalomnak. A II. Sándor cár ellen 1881. márc. 13-án végrehajtott bombamerénylet szervezője. Négy társával együtt felakasztották. — Az egykorú magyar sajtó nagy részvétel és elismeréssel írt róluk s a zsarnokság elleni küzdelem mártírjaiként magasztalta őket.

Petelei István (1852—1910) — a századvég egyik legjelentősebb novellistája, a rajz-műfaj kiváló művelője. Jómódú székely—örmény kereskedőcsalád fia. A 70-es években a budapesti egyetemen filozófiai tanulmányokat folytatott. 1880-ban Kolozsvárt újságíró lett. 1886—1891: a Kolozsvár o. lapot szerkesztette. Meséinek, történeteinek túlnyomó része drámai kimenetelű; céljuk- s reményüket vesztett alakjai szinte törvényszerűen hullnak bele a megsemmisülésbe. — MK és többi íróatársai is rendkívül nagyra értékelték Petelei tehetségét. Írói körökben »az írók írója«-nak nevezték. (Ld. »Lobbanás az alkonyatban« c. kötetét Bisztray Gyula bevezető tanulmányával, Bp. 1955.)

Petőfi Sándor — Arany Jánossal és Jókaiival együtt MK legfőbb költőeszménye. Számos cikke, sőt egy-két elbeszélése is hódol a költő emlékének. Kevés nagyságról ír annyi rajongással, mint róla.

Péterfy Jenő (1850—1899) — a magyar irodalom egyik legjelentősebb esztétikusa és kritikus. 1872-től mint fővárosi reáliskolai tanár működött; 1896-tól az Eötvös-kollégiumban is tanított. Jókai-tanulmánya (amelyet MK ápr. 24-i cikkében említ) a Budapesti Szemle 1881. évi XXVI. kötetében jelent meg; újból: P. J. összegyűjtött művei I. köt. Bp. 1901. (Életről és munkásságáról legrészletesebb tanulmány Zimándi P. István monográfiája.)

Podmaniczkyak — A báró Podmaniczky-család tagjait azért említi MK (febr. 16.) a király gödöllői szüretén megjelenő vendégek közt, mert e család nagy kiterjedésű birtokai (Aszód stb.) éppen Gödöllő szomszédságában voltak.

Podmaniczky Frigyes báró (1824—1907) — író, politikus. 1861—1906 között országgyűlési képviselő. 1875—85 között az Operaház és a Nemzeti Színház intendánsa volt.

Polczner Jenő — szegedi ügyvéd, a városi köztörvényhatóság tagja, a helyi ügyvédi kamara választmányának hangadója, a függetlenségi párt híve. (Ld. a Krk 57. kötetében is.)

Posner Károly Lajos (1823—1887) — budapesti nagyiparos. — MK és korának többi humoristája is sokat élcelődött hiúságán; Posner ugyanis valósággal hajhászta a kitüntetésekét.

Potyomkin (MK-nál: Potemkin), *Grigorij Alekszandrovics, herceg* (1739—1791) — orosz államférfi és hadvezér. — MK többször említi a »Potemkinfalvak« (szemfényvesztésre szolgáló, kulisszákból álló látszat-falvak) meséjével kapcsolatban.

Prielle Kornélia (1826—1906) — a legjelesebb magyar drámai színésznők egyike. 1847-ben Szerdahelyi Kálmánnal, 1905-ben (hetvenkilenc éves korában!) a harminchárom éves Rozsnyai Kálmánnal kötött házasságot. 1857-től haláláig a Nemzeti Színház tagja. — MK nagy tisztelője volt Prielle Kornélia művészetének. (Arcképe a Krk 57. kötetében VIII. sz. melléklet.)

Pulszky Ágost (1846—1901) — publicista és politikus. 1872: egyetemi magántanár, 1875-től a jogbölcselet tanára. 1871-től országgyűlési képviselő, előbb Deák-párti programmal, később Tisza Kálmán híve. Ötötös Loránd mellett egy ideig közoktatásügyi államtitkár volt. — MK gyakran csipkedte. (Ld. *Még újabb fény- és árnyképek*. 1878., Krk 54. köt.)

Pulszky Ferenc (1814—1897) — politikus, író és régész. Az emigrációban Kossuthal bejárta Amerikát. A kiegyezés után élénk közéleti és tudományos tevékenységet fejtett ki. 1869-től 1894-ig a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója. — MK számos cikket és karcolatot írt róla.

Pulszky Károly (1853—1899) — P. Ferenc kisebbik fia, Ágostnak az öccse. Műtörténetíró. A 80-as évek elején rövid ideig a Pesti Hírlapnál dolgozott, MK-nak tehát szerkesztőségi társa volt. Később az Országos Képtár igazgatója lett. 1884—92-ig országgyűlési képviselő.

Pulszky Polyxena (1857—1921) — P. Ferenc leánya, Hampel József felesége (1883). Nagyobb utazásokat tett Keleten és Nyugaton. Útirajzokat, ismeretterjesztő és szépirodalmi munkákat írt.

Radetzky (MK-nál: Radeczky), *Johann Joseph, gróf* (1766—1858) — csehországi származású osztrák hadvezér. Tizennyolc éves korában kezdte szolgálatát; harcolt Napoleon ellen, 1848-ban leverte az olasz szabadságharcot; Rákosi József 1849-ben a lombard-velencei királyság kormányzójának s az itáliai osztrák hadsereg főparancsnokának nevezte ki; ezt az állását nyugalomba vonulásáig (1857. febr. 28.) töltötte be. Hetvenkét évig szolgált a Habsburgok uralmát.

Rákosi (MK-nál Rákosy) *Jenő* (1842—1929) — író és hírlapíró. A 60—70-es években több vígjátékát adták elő sikerrel. 1875-ben átvette az akkor megnyílt Népszínház igazgatását, melynek létesítése körül annak idején buzgón munkálkodott. Kítűnő társulatot szer-

vezve népszínműveket, operetteket, látványosságokat vitt színre. 1881-ben megvált a Népszínháztól és megalapította a Budapesti Hírlapot; lapja csakhamar a kormánypárt orgánuma lett. (Később az Ady elleni támadások egyik irányítója.)

Ráth Károly (1821—1897) — Budapest főpolgármestere (1873-tól). — MK más műveiben is említi, nem sok elismeréssel. — Ténykedéseiről részletesen szoltunk a Krk 53. köt. 270—271. l.

Reviczky Gyula (1855—1889) — R. Kálmán Nyitra megyei nemesúr, katonatiszt és egy cselédlány törvénytelen fia. Mint nevelő, korrektor, újságíró állandó nélkülözések közt töltötte életét s tüdőbajban halt meg. A 80-as években MK munkatársa s meghitt barátja a Pesti Hírlapnál. A költészetben szakít Arany követőinek hagyományos témáival s a modern városi élet tárgyköréből merít ihletet. Részvétellel fordul a kapitalizmus szerencsétlenjei felé, állásfoglalása azonban inkább pesszimista kiábrándulás vagy csendes panaszkodás, mint lázadás. Vajda Jánossal és Komjáthy Jenővel együtt az Arany és Ady közötti időszak jelentős újító költői közé tartozik.

Rohonczy Gedeon (1852—?) — földbirtokos, 1878-tól a törökbecsei kerület országgyűlési képviselője szabadelvű párti programmal. A szegedi árvíz idején — mint helyettes kormánybiztos — részt vett a mentési munkálatokban. 1898-ban kilépett a szabadelvű pártból.

Rudolf trónörökös (1858—1889) — Ferenc József egyetlen fia. Mindmáig tisztázatlan körülmények közt halt meg erőszakos halállal. MK 1880—81. évi cikkeiben feltűnő tartózkodással ír róla, osztozva a hazafias közvéleményben, amely rossz néven vette, hogy a magyar korona leendő örököse nem sok rokonszenvet mutat a magyarság iránt és a csehekhez vonzódik. (Prága volt állandó otthona.)

II. Sándor, orosz cár (élt 1818—, uralk. 1855—1881) — I. Miklós cár legidősebb fia és trónutóda. Befejezván a krími háborút, Ázsiában hódított új területeket Oroszországnak. Az 1870—71-i francia—német háború alatt a Fekete-tengeren új hadiflottát és hadikikötőket teremtett. Támogatta a Balkán keresztény népeinek fölkeléseit a török uralom ellen. Ez az akciója az 1877—78-i török háborúra vezetett. Belpolitikájában eleinte reformokat kezdeményezett (1861: a jobbágy-ság eltörlése), utóbb azonban egyre kíméletlenebb abszolutizmust vezetett be. Végül is bombamerénylet vetett véget életének. MK — a magyar közfelfogásban osztozva — mindig gúnnyal és gyűlölettel szól a szabadságharcunkat leverő I. Miklós cár fiáról. (Ld. még Krk 53. és 54. köt.)

Sárkány — fényképész. Úri utcai (a mai Petőfi utca) kirakata MK szerint a belváros egyik érdekessége volt (a világpolitika eseményeinek, hírességeknak, szép asszonyoknak fotográfiáival). (Krk 53. köt. 418. l.: 1877. szept. 20-i cikke.)

Simonyi Ernő (1821—1882) — politikus. A szabadságharcban mint nemzetőr és gerillavezér vett részt. A bukás után külföldre menekült s Hamburgban és Londonban élt. 1866-ban meglátogatta Kossuth Lajost s vele összeköttetésbe lépett. Hazatérve 1868-tól több cikluson át függetlenségi párti képviselő. Irodalmi munkásságában jelentősek történelmi forráskiadványai.

Soldos Sándor (MK-nál a szójáték kedvéért: *Zsoldos*) — föld-birtokos. 1874-ben nőül vette Blaha Lujzát; házasságukat 1879-ben felbontották.

Somosköy Géza — a századvég egyik híres szélhámos-kalandora. Az egykorú sajtót (a »törvényszéki rovat«-ot!) sokszor foglalkoztatta. — MK cikkeiben is nemegyszer felbukkan.

Somssich Pál (1811—1888) — politikus és publicista. A reformkorban a »fontolva haladó párt« legtekintélyesebb szónoka. A kiegyezési törekvésekben élénk szerepet játszott Deák Ferenc mellett. A kiegyezés után a képviselőház elnöke (1869—72), s egyik legfőbb mozgatója volt a balközéppel való fúzióknak. — MK egy satirikus karcolatban is megörökítette a lassan, körülményesen fontolgató Somssich alakját (*Hát velem mi lesz? — Az apró gentry és a nép* c. kötetében.)

Splényi Ödön báró (1842—1910) — MK-nál csak mint Blaha Lujza férje (a harmadik!) szerepel. Fiatal korában katonatiszt volt; a Ludovika-akadémia tanára; 1876-ban mint százados nyugdíjba ment és 1880-ig a Baldácsy báró-féle birtokokat kezelte. 1881-ben nőül vette Blaha Lujzát. 1885: a budapesti államrendőrséghez nevezték ki kerületi kapitánynak; 1886—90: a detektívosztály vezetője; 1890-től rendőrtanácsos.

Stefánia Klotild Lujza Hermina Mária Sarolta (1864—1945) — II. Lipót belga királynak és Mária Henrietta királynénak leánya, József nádor unokája, Rudolf trónörökös felesége. 1881. május 10-én Bécsben tartották esküvőjüket. Házasságukból egyetlen gyermek született (1883): Erzsébet. Stefánia gyakran megfordult Magyarországon, de leginkább a miramarei kastélyban tartózkodni. 1889. jan. 30-án özvegy lett. 1900. márc.-ban férjhez ment Lónyay Elemér grófhoz, aki 1917-ben magyar hercegi méltóságot kapott.

Steller Antal — losonci ügyvéd, Petőfi barátja. 1844-ben Pesten ismerkedtek meg egymással. Petőfi 1845. évi felvidéki útján megújították ismeretségüket és a költő néhány napig Steller Antal vendége volt Losoncon. Barátja jegyeséhez, későbbi feleségéhez, Plachy Vilmához írta »P...y Vilma kisasszonyhoz« c. versét. (Petőfi és Steller Antal barátságáról részletesen szól Ferenczi Zoltán Petőfi-életrajzában, Bp. 1896. II. köt. 125—134. l.)

Szabó Karola — rövid ideig a Népszínház primadonnája volt; hamar letűnt. (A színésztörténeti kézikönyvek ma már nem is tudnak róla.)

Szapáry Gyula gróf (1832—1905) — politikus. A kiegyezés után többször viselt miniszteri tárcát: 1873—75: belügyminiszter, 1878—87: pénzügyminiszter volt.

Szász Károly (1829—1905) — költő és műfordító; tanár, ref. lelkész, püspök. Kortársai (MK is) gyakran gúnyolódtak felületes, könnyű ihletén; bármilyen alkalomra valósággal ontotta az »ünnepi ódákat«.

Szemere Attila (1859—1905) — író, publicista. Sz. Bertalanak, a debreceni forradalmi kormány miniszterelnökének fia; az emigráció idején, Párizsban született. A Pesti Hírlap, a Nemzet és a Magyarország belső munkatársa volt. 1881—84-bon hosszabb utazást tett Európában, Ázsiában és Afrikában. Hazatérve a Magyar Hírlap egyik

főmunkatársa s 1892-ben társtulajdonosa lett. 1896-ban országgyűlési képviselő. Egy vigjátékát (»Hozomány nélkül«) a Nemzeti Színház mutatta be (1890). — A Pesti Hírlap szerkesztőségében Mikszáthtal együtt dolgozott. A *tót atyafiak* megjelenésekor a kötetet melegen méltatta a Petőfi Társaság lapjában, ld. Krk 32. köt. 368—370. l.

Szerdahelyi Kálmán (1829—1872) — színész. Előbb vidéki társulatoknál működött; 1847-ben nőül vette Prielle Kornéliát; 1854 óta a Nemzeti Színház tagja. Főleg a társadalmi drámák szerepkörében tűnt ki. Szorgalmasan tanuló, művelt színész volt.

Széchenyi István gróf (1791—1860) — alakját MK a század legnagyobbjai közt szemléli. Mindig nagy tisztelettel szól alkotásairól és műveiről s többször is idézi egy-egy jeles mondását. Széchenyi példakép, akihez mérve eltörpülnek az utódok, kivált az arisztokrácia tagjai.

Szécsen (vagy *Széchen*) *Antal gróf* (1819—1896) — konzervatív politikus. 1860—61-ben tárcanélküli miniszter, később főudvarnagy (1885). A politika mellett történetírással is foglalkozott. Tagja volt a Kisfaludy Társaságnak és a MTA-nak, elnöke a Történelmi Társulatnak.

Szigligeti Ede (1814—1878) — a Nemzeti Színház igazgatója, a múlt században a legnépszerűbb és legtermékenyebb magyar színműíró. Negyven éves drámaírói pályája alatt száznál több eredeti színdarabot írt, hatásos technikával, de többnyire hiányos jellemrajzzal. — MK több ízben említi műveit és igazgatói ténykedésével is foglalkozik.

Sziklai Emília — énekesnő a 70-es és 80-as években. (A színészet-történet ma már nem tartja számon.) Hangjáról MK elismeréssel nyilatkozott írásaiban (pl. Krk 29. köt. 91. l.).

Szilágyi Dezső (1840—1901) — politikus, büntetőjogász, kiváló szónok. 1871-től több ízben képviselő. 1874-ben egyetemi tanár. 1889—1895: igazságügyminiszter.

Sztárayak — MK febr. 16-i cikkében a gróf Sztáray-család tagjait is azok közt említi, akik részt szoktak venni a király gödöllői szüretén. A Sztárayak a legrégebb magyar családok közé tartoznak; a XIII. század első felében tűntek fel. A Zemplén megyei Nagymihályon volt uradalmuk. A családnak az uralkodóházhoz való viszonyát az is mutatja, hogy Erzsébet királynénak a 90-es években gróf Sztáray Irma volt legbizalmasabb udvarhölgye; Sztáray Irma kísérte a királynét akkor is, amikor a gyilkos merénnyel áldozatul esett Genfben.

Tamáty (MK-nál: *Tamási*) *József* (1835—1892) — színész. 1870-től 76-ig a Nemzeti Színház tagja, 76-tól haláláig a Népszínház egyik legfőbb erőssége. A népszínműirodalom új fellendülése (Tóth Ede és Csepreghy munkássága) az ő nevével és művészetével szorosan összefügg. Az egykorú sajtó szerint: »Blaháné és Tamáty nélkül népszínművet képzelné sem lehet...«

Táncsics Mihály (1799—1884) — 1848. márc. 15-én mint a népszabadság apostolatát ünnepelték Táncsicsot; öregkorára, mikor már újabb fogsága alatt félig megvakult, teljesen elfeledték. Utolsó éveit nagy nyomorban töltötte. Az 1881. márc. 15-i ünnep alkalmával »a nagy idők egyik tanúja«, Vadnai Károly emlékeztette az ifjúságot Táncsicsra; így aztán végre őt is meghívták az ünnepélyre.

Teleki (MK-nál: *Teleky József gróf* (1790—1855) — nagybir- tokos, Erdély kormányzója (1842—48), történettudós, a MTA első elnöke (1830-tól haláláig). Családjának 24 000 kötetre menő gazdag könyvgyűjteményét az Akadémiának adományozta s ezzel meg- vetette az Akadémiai Könyvtár alapját. — Mint történettudónak főműve: »A Hunyadiak kora Magyarországon« (1852—55). — A *Teleki-díj* vagy *Teleki-jutalom*: száz aranyas díj drámai művek jutal- mazására Teleki József alapítványából.

Thaisz Elek (1820—1892) — a kiegyezés után hosszú időn át Bu- dapest rendőr-főkapitánya. Tisza Kálmánnak bizalmasa. — Jókai is (az Üstökösben), MK is sokszor gúnyolták erőszakos intézkedései és korszerűtlen rendőrsége miatt.

Thaly Kálmán (1839—1909) — költő és történétíró; tanár, hi- vatalnok, 1878-tól haláláig országgyűlési képviselő. A 60-as évektől kezdve a kurucok történeti emlékeinek összegyűjtésével, feldolgozá- sával és kiadásával foglalkozott.

Tihanyi Miklós (1848—1883) — a Népszínháznak fiatalon elhunyt jeles komikusja volt. Legjobb szerepei: Gonosz Pista (»A falu rossza«- ban) és a peleskei nótárius. — MK és Tóth Ede baráti köréhez tartozott.

Tissot, Victor (1844—1917) — svájci francia újságíró, a Gazette de Lausanne c. lap szerkesztője. 1878 őszén Magyarországon is járt. Szegeden MK kalauzolta, találkozásukról tárcát is írt (Krk 55. köt.). Tissot nálunk kuriózumokra, »pusztai« egzotikumokra figyelt föl elsősorban. Könyve, amelyet MK is ismert: »Voyage au pays des Tziganes« (1880).

Tisza Kálmán (1830—1902) — életrajzának főbb adatait ld. Krk 53. köt. 346—347. l. és 54. köt. 325. l. — Miniszterelnöki és bel- ügyminiszteri működését MK a 70-es években s a 80-as évek első felé- ben hevesen támadta. Később baráti kapcsolatba került vele.

Tisza Lajos (1832—1898) — T. Kálmán öccse. 1871—74 közt közlekedésügyi miniszter. Az 1879-es árvíz után Szeged újjáépítését, mint királyi biztos, ő irányította. Abban az időben írta MK *Tisza Lajos és udvara Szegeden* c. karcolatgyűjteményét. (Ld. a jelen kötetben.)

Toldy István (1844—1879) — Toldy Ferenc (a neves irodalom- történész) fia. Író és hírlapíró. Jogot végzett s előbb a belügy-, majd a pénzügyminisztériumban, végül (1870—75) a miniszterelnökségen működött. 1875 után kizárólag az irodalomnak élt. Regényet, novellákat és színműveket írt.

Tóth Kálmán (1831—1881) — költő, író, szerkesztő, országgyű- lési képviselő. Mint tizenhét éves ifjú részt vett a szabadságharcban. 1851-től segédszerkesztője, 1856—61-ig szerkesztője a Hölgyfutár c. szépirodalmi lapnak. 1860-ban alapította és 1873-ig szerkesztette a Bolond Miska c. élelaptopot. 1864-ben Vadnai Károllyal megindította és haláláig szerkesztette a Fővárosi Lapok c. szépirodalmi napilapot. 1865-ben szülővárosa, Baja országgyűlési képviselővé választotta. 1879-ig volt tagja a parlamentnek (a Deák-párt, majd a balközép és a szabadelvűpárt, végül az egyesült ellenzék soraiban). Mint költő Petőfi követője. Hazafias és szerelmes költeményeit s népdalait annak idején nagyon kedvelte a közönség. Néhány színműve is sikert ara-

tott. Felesége: Majthényi Flóra (ld. ott). Fiuk: Tóth Béla író és publicista, MK-nak barátja volt.

Törs Kálmán (1843—1892) — író, hírlapíró, országgyűlési képviselő. Számos lapba dolgozott s több éven át szerkesztette Jókai Üstökösét. Egyik alapítója volt a Petőfi Társaságnak. 1878-ban választották be a parlamentbe függetlenségi párti programmal. — Írónkkal baráti kapcsolatban állt. Ő közölte Mikszáthról az első részletesebb életrajzot és írói jellemzést (a Vasárnapi Ujság 1882. évi 16. számában). Ezt az életrajzot a Révai Testvérek újból kiadták *MK Frivol akta* [és *A Brézói ludak* úgynevezett gyémántkiadásának függelékéül (Bp. 1882., 2. kiad. 1887). A Krk 33. köt. 274. és 283. lapján is utalunk erre.

Ujházi Ede (1844—1915) — színész, a Nemzeti Színház egyik legkiválóbb jellemszínésze. Játékának közvetlenségével és természetességével hódította meg a közönséget.

Ujvári Béla (1852—1926) — főreáliskolai tanár, majd igazgató. 1895-től a Néptanítók Lapjának szerkesztője. Számos francia nyelvtankönyvet és szótárt írt. »Farkasok közt« c. színművét és »Két apa« c. vígjátékát 1881-ben a Teleki-díjjal jutalmazták.

Urvány Lajos (1841—1890) — publicista; 1872 óta országgyűlési képviselő. 1869-től Kemény Zsigmonddal együtt, azután egymaga szerkesztette 1887-ig a Pesti Naplót. 1885-ben nőül vette Helvey Laura színésznőt. Az Írók és Művészek Társaságának elnöke volt.

Vadnai (MK-nál: *Vadnay*) *Károly* (1832—1902) — író és szerkesztő. 1864-től Tóth Kálmánnal, 1867-től egyedül szerkesztette a Fővárosi Lapokat 1893-ig, amikor a hivatalos Budapesti Közlöny szerkesztőjévé nevezték ki. Regényei elavultak, de memoárjai ma is frissen hatnak. — A Fővárosi Lapokban a fiatal MK-nak számos elbeszélését közölte. Írónk mindig elismerően nyilatkozik róla.

Váradai (MK-nál: *Várady*) *Antal* (1854—1923) — költő és színműíró; reáliskolai, majd színészeti iskolai tanár. (Váradai Aranka színésznőnek az apja.) Kortársai mint rögtönzött és alkalmi ódák íróját is méltányolták.

Váraljai Olga — szegedi színésznő, illetőleg énekesnő. — MK kedvezőtlenül nyilatkozik róla. (Színészettörténeti kézikönyveink ma már nem tartják számon.)

Veresné — színésznőről nem sikerült adatokat találnunk.

Verhovay Gyula (1848—1906) — publicista és politikus. 1878—87: Cegléd országgyűlési képviselője. A tiszaezslári pör után antiszemita irányba fordult. Miután a csángók visszatelepítése érdekében indított gyűjtés körül lapjánál, a Függetlenségnél visszaélések történtek, lapja hanyatlott és megszűnt (1887), ő maga pedig visszavonult a közéletől. — Demagóg szerepét MK többször kifogásolta.

Viktória angol királynő — élt 1819—, uralkodott 1837—1901. Férje: Albert szász-koburg-gothai herceg.

Vilmos császár — I. Vilmos (1797—1888) — 1861-től porosz király, 1871-től német császár. Alkotmányellenes politikája miatt többször kíséreltek meg merényletet ellene. (MK ezért utal reá a II. Sándor cár elleni bombamerénylet említése alkalmával.)

Vizvári Gyula (1841—1908) — színészpályáját 1859-ben Debrecenben kezdte. Budai és vidéki szerződések után 1873-ban került a Nemzeti Színházhoz. A legnagyobb magyar komikusok közül való.

Wahrmann Mór (1832—1892) — kereskedő és politikus. Budapest V. kerületének 1869-től haláláig képviselője. Előbb a Deák-párthoz, később a szabadelvű párthoz csatlakozott. Tagja volt a delegációnak és a pénzügyi s közigazgatási bizottságnak. A budapesti kereskedelmi és iparkamarának és a Lloyd-társulatnak elnöke volt.

Waldstein grófnő — MK (május 21.) mint Stefánia gyönyörű palotahölgyét említi. A Waldstein-család csehországi eredetű. A család egyik tagja 1635-ben nyert magyar honfűsítést.

walesi herceg — ld. VII. Edward angol király.

Wenckheim Béla báró (1811—1879) — nagybirtokos, liberális politikus. Részt vett a szabadságharcban, emigrált, de hamarosan kegyelmet kérve hazatért. A kiegyezés után belügyminiszter (1867—69), 1871—79-ig a király személye körüli miniszter. 1875-ben (a fűző idején) rövid ideig miniszterelnök volt. Utána Tisza Kálmán alakított kormányt.

Zichy Géza gróf (1849—1924) — tizennégy éves korában vadász-szerencsétlenség következtében jobb karját amputálni kellett, de kitartó akarattal balkezének ügyességét a tökéletességig fejlesztette. Mint zongoraművész Liszt Ferenc, majd Volkmann Róbert tanítványa. 1876-ban a Nemzeti Zenede elnöke lett. Verseket, regényt és drámákat írt. A Kisfaludy és a Petőfi Társaság tagjává választotta.

Zichy Jenő gróf (1837—1906) — politikus. 1872 óta több cikluson át országgyűlési képviselő. Élénk tevékenységet fejtett ki a közgazdaság és az iparfejlesztés terén, ezért az »ipargróf« elnevezést nyerte. A mezőgazdasági és ipari kiállítások terén is buzgólkodott. (Ezt MK is említi *Utazás Székesfehérvárra* c. tréfás útirajzában, 1879: Krk 30. köt.) 1881-ben az országos iparegylet elnökévé választották. Ekkor kezdte meg az elsődokú ipariskolák szervezését. Az 1890-es években két ízben tanulmányutat tett Ázsiában.

Zombory Antal — szegedi városi tanácsnok. MK többször is említi azt a fogadalmát, hogy addig nem vesz új kalapot, amíg az állandó közúti híd — amelynek ügyét ő terjesztette a városi közgyűlés elé 1879 első hónapjában — föl nem épül Szegednél a Tiszán. Fogadalmáról számos anekdota keringett a városban. (Ld. még Krk 56. köt. 285. l.)

Zsoldos Sándor — ld. Soldos Sándor.

HELYSÉGNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK

Aussee — község Stiriában, igen szép vidéken; sósfürdővel, vízyógyintézettel.

Bruck an der Leitha — város Alsó-Ausztriában, a Lajta bal partján, amely itt az I. világháború végéig határt alkotott Magyarországgal felé.

Dover (MK-nál: *Dower*) — város, tengeri fürdő és kikötő Kent angol countyban, a Pas de Calais partján. Angliának a kontinenshez, illetőleg Franciaországhoz legközelebb eső városa (»Anglia kulcsa«); Calais-tól 48 km-nyire fekszik.

Gödöllő — Pest megyei nagyközség; erdős és szőlőhegyektől övezett vidéken, részint fennsíkban, részint a Rákos laposán, igen egészséges vidéken fekszik, ezért a főváros lakosságának régóta kedvelt s látogatott nyaralóhelye. A gödöllői uradalmat Grassalkovich Antal kir. ügyigazgató a XVIII. század első felében szerezte meg s ő építtette 1744—47-ben a kastélyt az akkor uralkodó franciás ízlésben. A kastélynak Mária Terézia is nemegyszer volt vendége. Grassalkovich Antal unokájától előbb a gróf Viczay-család birtokába ment, majd pedig (1851) br. Sina György vette meg; tőle a belga bank vásárolta meg, attól pedig a magyar állam és 1868-ban — a magyar kir. koronajavak állományába iktatva — Ferenc Józsefnek koronázása alkalmából ajándékul adta. Különösen Erzsébet királynénak volt kedvelt nyaralóhelye; a király inkább csak vadászatok kedvéért tartózkodott Gödöllőn.

Herkulesfürdő — kisközség és fürdő Krassó-Szörény megye orsovai járásában. Mikszáth idejében Magyarország legnagyobb szerű s legszebb fürdője volt (több mint 800 vendégszobával). A fürdőhely Mehádia községtől hét és fél km-re, a Cserna vadregényes völgyében fekszik. Nagyszámú meleg, sós és kénes forrása és fürdője van.

Kazán-szoros — az Al-Duna legszebb és legérdekesebb része. A Duna itt szűkül legkeskenyebbre, kb. 11 km hosszúságban; eredeti 600 m szélességéből először felényire, végül csak 186 m szélesre; mélysége pedig az 50 m-t is meghaladja.

Kiscsoltó (Csoltó) — kisközség Gömör és Kis-Hont vármegye tornaljai járásában. (Említve találjuk már a XV. században; ld. gr. Teleki József »Hunyadiak kora« c. monográfiáját XII. köt. 102. l.) — MK tévesen úgy tudta, hogy családja innen származik és hogy nemesi előnevet is szerzett innen.

Laxenburg — község Baden alsó-ausztriai kerületi kapitányságban, 11 km-nyire Bécestől. Hatalmas angolparkban álló kastélya a Habsburgok kedvelt nyaralóhelye volt.

Lest — Nógrád megyei nagyközség. (MK írásában gyakran előfordul.)

Mehádia — nagyközség Krassó-Szörény vármegye orsovai járásában; római kori várának maradványai is láthatók. — Régente hibásan Mehádiának nevezték Herkulesfürdőt is (ld. ott!), amely pedig Mehádiától elég távol esik s közigazgatásilag külön község.

Siraz (MK-nál: *Schirasz*) — Farzisztán perzsa tartomány fővárosa, az Ispahánba vezető karavánúton, hegyektől környékezett termékeny fennsíkban; lakói főleg rózsajel-készítéssel foglalkoznak. (MK is »Schirasz rózsaberkei«-t említi febr. 6-i cikkében.) — E város egykor a perzsa tudományok és költészetnek is székhelye volt. Itt születtek Hafiz és Szadi, kiknek sírjai a város közelében ma is láthatók.

Szatymaz — Szegedhez tartozó pusztá Csongrád megyében.

Szécsény — Nógrád megyei nagyközség. A XVII. század második felében épült Forgách-kastélyt — vásárlás útján — egy ideig a Pulszky-család bírta.

Tápié — nagyközség Csongrád megye tiszáninneni járásában.

Temesvár — mint Mikszáth honismeretéhez tartozó adatot jegezzük fel a korabeli Magyarország ezen egyik legnagyobb városának, Temes vármegye székhelyének nevét. (Az aug. 13-án datált és aug. 17-én megjelent cikkből megtudjuk, hogy Herkulesfürdőre utazva nem mulasztotta el e város megtekintését, s megemlíti, hogy egy ott lakó író társával, Aldor Imrével is találkozni akart.)

Tánnye — nagyközség Pest megye biai járásában.

Újszeged — a Tisza balpartján fekvő, Torontál megyei helységet 1880-ban csatolták Szegedhez. Itt van a MK-tól is sokszor emlegetett Népkert.

Új-Zéland — MK (ápr. 24.) csak egy néprajzi kuriózzummal kapcsolatosan említi ezt az Ausztráliától délkeletre fekvő nagy sziget-csoportot.

Vaskapu (Vaskapu-zuhatag) — a Duna alsó szakaszának szűkülete Orsovától lefelé 10 km-re, a Kárpátok és a Balkán-hegység sziklászirtjei közt. A közlekedést itt a Vaskapu-csatornával oldották meg (1890—1898).

Zaránd megye — a régi Magyarország egyik vármegyéje volt, Körösbánya székhellyel. 1876-ban e vármegyét megszüntették; területének nagy részét Hunyad, kisebb részét Arad vármegyéhez csatolták.

Zulu-föld — az Afrika délkeleti partján fekvő terület, illetőleg annak egzotikus vonatkozásai (»pikáns zulu-dolgok«) csak mint olvasmányemlékek tűnnek fel MK cikkében (ápr. 29.). A Zulu-föld és népe akkor került a hazai érdeklődés körébe, midőn III. Napoleon, volt francia császár egyetlen fia, az Angliában nevelkedett Jenő Lajos (»Lulu«) herceg hadi babérokra vágyva, huszonhárom éves korában a Zulu-földön harcoló angol hadseregbe lépett, és egy kémszemle alkalmával a zuluk megölték (1879. jún. 1.).

R É S Z L E T E Z Ő J E G Y Z E T E K

Általános tudnivalók

A jegyzetelésben azt az egyszerűsítést vezettük be, hogy az egyes cikkeknel nem tüntetjük fel külön-külön a Szegedi Napló szerkesztőjének nevét, a megjelenés évét és a lap évfolyamát, hanem ezeket az adatokat a kötet cikkanyagára vonatkozóan csak ezen az egy helyen jelezzük. Eszerint:

A Szegedi Napló (röv.: SzN) az 1881. esztendőben 4. évfolyamát jegyezte. Felelős szerkesztője: Enyedi Lukács

*

A jelen kötetbe foglalt cikkek kéziratái nem maradtak fenn. Minthogy a kötet cikkanyagának zöme ezúttal kerül először napfényre a már-már teljes feledésből: — e cikkeknek nincs, nem is lehetett »irodalma«. Csak két-három esetben találtunk némelyik cikkkel kapcsolatosan egy-egy mondatnyi megjegyzést a posztumuszkiadványokban és a bibliográfiákban. Ezeket esetről esetre meg is említjük.

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

- M.** I. *SzN, január 9., 6. sz., 2—3. l. a tárcarovatban. Teljes évjelzéssel.*
II. a) *Jk 39. köt. = Hi 7. köt. Szeged könyve II. köt. 1914. 165—171. l.*
b) *Ua., sorozatcímlelapok és évszámjelzés nélkül. [Címlelapkiadás.]*

A cikk tartalma és szempontjai

Első *Fővárosi levelét* Mikszáth személyes impressziókkal kezdi: összehasonlítja Budapest lármás forgatagát Szeged vidéki nyugalmaival. Itt mindenki »idegenül keresztezi egymást«, ott mindenkiről tudta: kiesoda s hova igyekszik.

De sem az összehasonlítással, sem az unalmas, esős időjárással nem keseríti magát. Az ország nagy szenzációjára, a trónörökös készülő házasságára fordítja figyelmét. Ez különösen érdekelheti a női olvasókat, mert a »haute-crème szép hölgyei« szebbnél szebb toalettekkel készülnek a várható ünnepélyekre. A királyfi esküvőjének »árnyékáról«, azaz hogy fényéről lesznek még Mikszáthnak csípősebb megjegyzései is.

Szívét közelebbről érintő hírek: Kossuth Lajos betegsége, a színházi bemutatók, az író-barátok összejevetelei és Berecz Károly anekdotikus följegyzései Petőfiről.

Mikszáth tehát mindjárt legelső levelében olyan újdonságokkal foglalkozik, amelyek elsősorban saját érdeklődési körébe vágnak. Elvárja (s biztos is abban), hogy ami neki tetszik, — szegedi olvasóinak is tetszeni fog.

A szövegről

A SzN eredeti szövegét közöljük, de javítottuk az alábbi tollbotlásokat, régies írásmódot és sajtóhibákat (zárójelben a SzN hibás kifejezései):

Lap	Sor
95	23 vizitekre (vizittekre)
96	20 a türelem és fáradság, (a türelem és fáradság,)
	20 melyet a hazafias gróf tanúsított (melyet a hazafias herceg tanúsított) [Pálffy-Daun Lipót grófról van szó!]

- Lap Sor
- 97 15 német *nyárspolgár* (német *nyers*[!]polgár)
 26 szavallatot. (szavallatot.) [De fentebb, a 24. sorban a SzN-ban is: szavallatba]
- 98 : 9 füttyölni, de 98 : 17 füttyülve [MK e kétféle szóhasználatát nem változtattuk meg.]
- A Hi szövege pontatlan, megbízhatatlan. Önkényes szövegközlésének háromféle példája: 1. mellőzte a cikk tartalmát jelző alcímket; 2. egypár kifejezést indokolatlanul megváltoztatott (pl. 95 : 10 Y kisasszonnyal Hi: J. kisasszonnyal, 99 : 26 ez a megjegyzése Hi: ezen megjegyzése); 3. egy helyen pedig (97 15) megcsonkított szöveget közöl.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 95 8 »Oroszlány« — az »Arany Oroszlán« kávéház Szegeden az Iskola utca és a Tömörkény utca sarkán állt; 1965-ben lebontották.
- 9 kalábriász (vagy kaláber; MK-nál: calabrias) — alsós (kártyajáték).
- „ 22 *haute-crème* — a társaság színe-java; az előkelő világ.
- 96 : 1 *saison morte* — holt idény.
- 5 »a nagy aranybotú ember a kapuban« — a portás (MK-nál többnyire efféle tréfás körülírással).
- 6 *societas* — társaság; előkelő társaság.
- 26 »ki nem a tenger mormogását hallgatja« — utalás Lévay József »Mikes« c. költeményének kezdő- és záró-strófájára: »Egyedül hallgatom tenger mormolását...«
- 34 »Az alagút« — Meilhac és Halévy egyfelvonásos bohózata; jan. 4-én mutatta be a Népszínház. A kis színmű egy férj alagúti kalandjain alapszik, tele mulattató hóbortokkal és képtelenségekkel. Főszerepeit Eöry, Rákosi Szidi, Kassai, Pártényiné, Együd és Egrí játszották.
- 97 3 »A franciák Milánóban« — nagy operett három felvonásban; a Népszínház deszkáin jan. 1-én került először színre. (Az egykori reklámszövegek és színikritikák nem tüntetik fel sem a szövegíró, sem a zeszerző nevét.) Főszereplői: Tihanyi, Vidor, Kápolnai, Solymosi, Blaháné, Csatai Zsófi, Sziklai Emília.
- 10 a Gyapjú utcai német színház — rövid ideig működött. (Az egykori Gyapjú utca a mai Báthory utca.)
- 17 »palóc alakú fizonómiam« — MK itt tréfásan különös, mongolos arcvonásaira utal. Szegeden mindvégig tetszelgett palóc-mivoltában. Ott tapadt rá »a nagy palóc« jelző.
- 34 »a hírlapirodalom gyerekek kezében van« — Figyelemre méltó MK e rosszálló megjegyzése a harmadfél éves szegedi tartózkodása alatt a fővárosi lapoknál végbement személyi változásokra.

Lap Sor

- 97 36 »Mint oldott kéve, széjjelszórta futják a világi pályákat . . . « — MK, az egykori rimaszombati diák jól ismerte a város nagy szülőiténak, Tompa Mihálynak verseit. Nemegyszer idéz is belőlük. Ezúttal »A gólyához« c. költeményéből (»Mint oldott kéve, széthull nemzetünk . . . !«)
- 98 4 »a Szervita téri vendéglő« — a »Kis pipa« vendéglő.
7 *Le Gaulois* — párizsi napilap; 1867-ben indították meg, ellenzéki programmal, de utóbb klerikális irányba fordult; az úgynevezett bulvár-lapok közé tartozik.
- 23—25 Berecz Károly »emlékrajzai« (»Petőfi a felföldön«) nem az Ország-Világban jelentek meg, hanem az Egyetértésben 1882. okt. 15. és 17.
- 99 18 »a pej és a szürke vig kedvű abrakolója« — Kissé módosított átvétel Petőfi »A helység kalapácsa« c. költeményéből. Ott a kocsis tréfás körülírása: »Vitéz Csepű Palkó, A tiszteletes két pej csikájának Jókedvű abrakolója.«

•

E *Fővárosi tárcalevél* második felében (97 32—33) Mikszáth vizsgálja tervbevetett további cikkeinek tárgy körét: »Az irodalmi életről és a körökről, úgy a társadalmiakról, mint a három pártklubról majd egy más alkalommal írok.«

Mennyiben tett eleget ezen ígéreteinek?

»A társadalmi életről és körökről« úgyszólván valamennyi soron következő cikkében szó esik: uralkodóház, arisztokrácia, polgárság, színházi élet stb.

»A három pártklubról« is beszámol *A pártok* című, allegorikus mesével átszótt cikkében (jún. 12).

De vajon »az irodalmi élet« rajzáról megfeledezett?

Ez a kérdés nehéz helyzet elé állít bennünket.

A SzN márc. 27-i számában ugyanis (70. sz. 1. l., a tárcarovatban) napvilágot látott egy *Irodalmi viszonyok* c. cikk, ezzel a keltezés-sel: »Budapest, 1881. március 25-én.«

A cikk egy rejtélyes szignóval: *Cajus* álnévvel jelent meg. Ezt az álnévet a Mikszáth-irodalom nem ismeri. (Egyetlen bizonyítható cikke sem jelent meg ezzel az álnévvel!) Gulyás Pál »Magyar írói álnév lexikona« (1956) három Cajus álnévű íróat említ; közülök Borostyáni Nándor (Cajus Gracchus) az egyetlen, aki Mikszáth baráti köre és a SzN munkatársi gárdája szempontjából számításba jöhet.

Bármennyire csábító is a jan. 9-i cikk utalása, hogy a *beigért* irodalmi tárgyú beszámolót ezzel a tárcacikkkel azonosítsuk: komoly aggályaink miatt ezt mégsem tehetjük.

A csak itt, ez egyszer előforduló álnév önmagában nem volna akadály; hiszen Mikszáth nagy számú álnevei között akad még néhány csupán egyszeri használatra kölcsönzött név (rómaiaktól kölcsönzött álnév is!). Kivált olyankor, ha — mint itt — kényes témához nyúlt, s nem akart ismerősei, író társai stb. körében ellenségeket szerezni.

A cikk stílusában is akadnak Mikszáthra emlékeztető mondatformák, kifejezések és név-alakok. Ilyenek: »Bizony szegényesen vagyunk . . .« — »szegény Toldy Pista . . .« — »könnyebb dolog volt a tű fokán keresztülmenni . . .« — Vadnai Károly dicsérete és lapjának, a Fővárosi Lapoknak szorgalmas olvasgatása (!) — »így csinálnának a nagy emberek . . .« stb.

Hasonlóképpen elfogadható volna Mikszáth szerzősége a cikk végén dicsérettel említett Gozdu Elekhez és Petelei Istvánhoz fűződő baráti kapcsolata révén is . . .

De másfelől (és ez a »de« itt különleges nyomatékkal bír!) ellenkezésben állnak Mikszáth felfogásával és több rendbeli baráti nyilatkozataival a cikknek Csiky Gergellyel szemben és — kisebb mértékben — Endrődi Sándorral szemben kihegyezett gúnyos, támadó élű szakaszai!

Mikszáth mint szegedi újságíró és színikritikus többször szól Csiky Gergelyről, mindig nagy elismeréssel. (Ld. pl. Krk 56. köt. 208. l. stb.) Alig lehet föltételezni, hogy egyszeriben ilyen élesen véleményét változtasson, annál is inkább, mert később is csak elismerő szavai vannak róla. (Ld. MK *Írói arcképek* c. posztumusz kötetében, Bp. 1953. a Csiky Gergelyről szóló két közleményt: 121—127. l.)

Hasonló a helyzet Endrődi Sándorral. Őt is szerette és becsülte mint költőt. (Ld. róla 1878-ban írt méltatását: Krk 55. köt. 36—39. l.)

A drámai klikkek boszorkánykonyhája sem foglalkoztatta. A cikk ily irányú szenvedélyes kifakadásai tehát az ő szempontjából nehezen volnának indokolhatók.

Mégis — amiatt, hogy a jan. 9-i tárcacikknek »az irodalmi életről és körökről« szóló ígérését el ne ejtsük teljes mellőzéssel, továbbá a *Cajus* álnévnek, valamint az említett tartalmi és stíláriis motívumoknak esetleges későbbi tisztázása végett — célszerűnek tartjuk ezt a cikket teljes egészében ideiktatni. Ez a jegyzetbeli közlés annál inkább indokolt, mert hiszen a jan. 9-i tárcra vonatkozó célzása (ígéréte) a tárgy minél teljesebb megvilágítását igényli. Föltehető, hogy a SzN szerkesztősége valamely más fővárosi munkatársától kért irodalmi beszámólót, hogy eleget tegyen a jan. 9-i cikkben elhangzott ígérletnek . . . (A részletekben való könnyebb eligazodás végett a cikkben szereplő személyek adatait is belefoglaltuk a betűrendes Életrajzi jegyzetekbe.)

IRODALMI VISZONYOK

Bizony szegényesen vagyunk. Teleky József nevenapijának évfordulója már régen volt irodalmi ünnep, pedig úgy akarta a gróf. Ahelyett inkább gyászos nap az egy idő óta, mert mindig el kell szomorodnunk e napon, látván, hogy az irodalomban nagy hanyatlás állott elő s hogy a nemzet, mely egykor csövestől adta a nagy embereket, nemcsak hogy elvesztette e termő erejét, hanem, fájdalom, megcáfolta még azt is, hogy nincs a természetben ugrás, egy ugrással az óriásoktól a liliputiakhoz jutott.

Szigligeti aranyideje óta csak egyetlen ünnep volt az akadémiában, midőn Dóczy »Csók«-jának adták ki a száz aranyat, mert Csiky Gergely jobb darabjai nem voltak az akadémia fóruma előtt. S különben is Csiky működése kétes értékű. Azon darabjai, amiknek irodalmi értéke lehetne, gyengék, azok pedig, melyeknek nagy színpadi hatása van, nem bírnak irodalmi értékkel.

Mondják, hogy az idei Teleky-díjra, melyet a Csiky és klikkje által annyira ignorált és lenézett Ujvári nyert el, maga Csiky Gergely is pályázott, mit majdnem kétségtelenné tesz az, hogy érdekelttség címén a bírálói tisztról is leköszönt. S ez esetben darabja az agyon-dorongoltak között van, mert a két dicstelen elsőt Ujvári és Fenyéri urak írták.

Ebből aztán igazán az következik, hogy nincs drámairodal-munk és öntudatos drámaírónk. Hanem csak kísérletek történ-nek több-kevesebb szerencsével. Ha szegény Toldy Pistát el nem kedvetlenítik s meg nem hal, ha Rákosy el nem hallgat, s ha Dóczyt el nem temeti az irodalomra nézve állása, talán másképp lehetne mindez.

Nagy baj az is, hogy a színházi drámaíró bizottságba tényleg működő drámaírókat is alkalmaznak, mint pl. Csiky urat. Nem lehetne ugyan mondani, hogy Csiky úr talán féltékenységből leszorítani igye-kezne más szerzőket, annyi azonban tény, hogy könnyebb dolog volt a tú fokán keresztül menni, mint a Nemzeti Színház deszkáira jutni a »novus homo«-knak, különösen nagyobb kaliberű darabbal. Innen is van az, hogy a szerzők mintegy ösztönszerűleg egyfelvonásos aprósá-gokkal csempézik be magukat. Nagyobb darabbal mintha nem eresz-tenék be őket.

Vadnay (aki különben egyike a leglelkiesmeretesebb drámaírók-nak) följajdul a Teleky-pályázat sorsáról írott jelentésében, hogy a java-tehetségek nem írnak színműveket.

Persze hogy nem írnak. De ennek nagy részben a drámaíró-bizottság az oka, vagyis, hogy egészen igazságosak legyünk, azon hit, mely a drámaíróbizottságról átment a köztudalomba, s azon mostoha viszonyok, hogy csak ezen egyetlenegy színházunk van, s a szerzők el vannak attól zárva, hogy ügyüket föllebbezhessék.

Hogy mi okozza a drámaíróbizottság iránti megrendült bizalmat, és joggal van-e az megrendülve, bajos megmondani. Annyi bizonyos, hogy legalább is nagyon föltűnő a nem-régmúltból azon körülmény, hogy a Nemzeti Színháznál évekig a »Kávéforrás-kom-pánia« uralkodott és senki más.

E »Kávéforrás«-kompániának hat-hét tagja közül négy lett a Nemzeti Színház rendes drámaírója: Rákosy Jenő, Dóczy Lajos, Berczik Árpád és Toldy Pista.

A többi hetven-nyolcvan íróbul pedig, kik nem jártak a »Kávé-forrás«-ba kapucinerezni, egyetlen drámaíró sem vált ki. Ki állíthatná, hogy ez természetes helyzet! Vagy talán a »Kávéforrás« füstfellegeiből szítták a vénát? Mert ha nem, akkor igen valószínű, hogy a pajtás-kodás révén emelkedtek s uralták a színpad deszkáit, valóságos egyed-áruskodást űzve a szellemi termékekkel.

E tradíciók, meg az olyan dolgok, hogy Csiky neveztetik ki a drámabírálóbizottságba, riasztják el az írókat a színművek írásától, mert nem tréfadolog egy félévig dolgozni, — s ha a mű nem sikerül, attól tartani, hogy blamázs lesz a vége, ha pedig nagyon sikerül, attól tartani, hogy elodásra sem ajánlják.

Különben ami a drámairodalom szegénységét illeti, vigasztaljon bennünket az, hogy elég szegények vagyunk más irodalmi ágakban is, amit pedig a pajtáskodásról mondtam, megvan az minden genreban.

A tehetségek elnyomatása napirenden van, ha csak azért is, hogy tehetségtelen embereket helyeznek följük a napilapok bőbeszédű reklámjai. Így fújták föl Endrődyt az ő ügyetlen rímpengető szentimentalizmusával, míg a kiválóbb tehetségek, mint Reviczky Gyula, Kiss József önjerejükből küszködnek — de még ma sem olyan nagy poéták, mint Endrődy —, mert bizony a közönség egy idő óta nemigen veszi a verseket s nem áll közvetlen érintkezésben a fejlődő költőkkel, hogy maga ítélhessen; nem olvassa őket, csak olvas felőlük. S ha kötve hisz is a nyomtatott betűnek (mely már annyiszor félrevezette), mégis ha sokszor beletrombitálják a fülébe, hogy ez meg ez az úr nagy tehetség, megadja magát, s mint egy milliószor hallott verki dallamát, ő maga is önfeledten utána dúdolja.

S így csinálnának a nagy emberek!

Legjobb dolguk van a szépirodalmi próza-íróknak! Ezek közvetlenül érintkezhetnek a nagyközönséggel, mert a prózai műveknek mégis van némi kelete, ha anyagi sikere nincs is. Ámbár a legújabban lábrakapott selejtes szépirodalmi lapok s különösen a kolportázs nagyban rontja az ízlést s igénybe veszi a fogyasztást.

Mégis oly mostoha viszonyok mellett is prózai szépirodalmunk kiállja a versenyt a német irodalommal, s minden új év fölvet egy-két új tehetséget. A tavalyi évből elég említenem *Gozdu* Eleket és *Petelei* Istvánt, kik közül mind a kettő izmos tehetséggel lépett a sorompóba ott, hol a borostyánt osztogatják.

De hátha még anyagilag annyit jövedelmezne a széppróza, mint a színmű? Akkor kellene megnézni az irodalom e valóban virágzó genre-ját.

Budapest, 1881. március 25-én.

Cajus.

APRÓSÁGOK

M. *SzN*, január 13., 9. sz., 2—3. l. (nem a tárcarovatban). Névjelzés: — *th.*

Kötetben itt először.

Tárgysorozata: 1. A fővárosi zsurnalisztika. 2. A trónörökös-pár esküvője. 3. Blaháné Splényi báróné lesz.

E három téma összefoglaló címe éppúgy lehetne »Fővárosi tárcalevelé«, mint ahogy a »Tárcalevelek« is viselhetnék az »Apróságok« címét. De hát — *varietas delectat!*

1. Mikszáth már előző cikkében is érintette a fővárosi hírlap-irodalom hanyatlását; főleg azt kifogásolta, hogy a lapok egy része fiatal újságírók (»gyerekek«) kezében van. Most folytatja aggályait, mert úgy értesült, hogy egy szerkesztő (ha mindjárt »hatodrendű is !) mellékesen még uzsoráskodással is foglalkozik. Amellett sajnósan tapasztalja némely lapok különféle visszaéléseit.

A *Cikkek és Kércolatok* korábbi köteteiben ismételtlen utaltunk arra: milyen szigorúan őrködött Mikszáth a sajtó becsületén és tekintélyén. Itteni szavai szintén magas erkölcsi normára figyelmeztetnek.

2. A trónörökös készülők esküvőjét most már leplezetlen gúnnyal kezdi tárgyalni. Nem is a királyfi, hanem csak »a belga királykisasszony« esküvőjéről beszél, s a lakodalom késedelmének magyarázatául felsorolja az írói baráti körében elhangzott tréfás találgatásokat.

Megállapíthatjuk, hogy MK ebben az időben főleg a Pesti Hírlapot olvasságta és abból tájékozódott a politikai és társadalmi eseményekről. A PH jan. 9., 11. és 12. számában találjuk azokat a közleményeket, amelyek MK jelen *Apróságainak* forrásul szolgáltak.

Jan. 9.: A főváros részéről az esküvőre kiküldendő »nagybizottság« a főpolgármester elnökleivel ülést tartott. »A királyfi lakodalmának« tiszteletére tervezett matiné tervét elejtették; »de miután biztosan tudva van, hogy Szász Károly az ódát (mi a matinén volt előadandó) már elkészítette, s Erkel Ferenc is dolgozott már a zenén, az ünnepi albizottság fölkérte, hogy ez alkalmi mű felvétele felől valami módon gondoskodják.« (Szász Károly »ünnepi ódáját« MK is említi !)

Jan. 11.: A szárnyra kelt híresztelésekkel szemben közlik, hogy »a királyfi menyegzője a belga királyi pár kívánságára halasztatott el.« A belga királyné ugyanis gyengélkedik, s orvosai nem tanácsolják a téli utat Brüsszeltől Bécsig. »Irányadó körökben azt hiszik, hogy a nász királyunk menyegzőjének évfordulóján, april hó 24-én tartatik meg. A trónörökös a napokban Brüsszelbe megy s hfr szerint a jövő hó végeig ott marad. A menyegzői előkészületeket az egész monarchiában elhalasztották.«

Jan. 12.: »Rudolf trónörökös menyegzőjének elhalasztása mindenütt nagy feltűnést okoz, s a közönség erősen találgatja az *elhallgatott* okokat. A német sajtó egyhangúlag úgy nyilatkozik, hogy az ara egészségi viszonyaira és fiatalságára való tekintetből történt.« — Stefánia királykisasszony csak májusban lesz tizenhét éves.

3. Nem túlzottan lojális vélekedését MK azzal is érzékelteti, hogy Blaha Lujza újabb (immár harmadik) házasságkötésének hírért bezeg szívesen kommentálja !

Blaha Lujza készülők házasságát a Pesti Hírlap jan. 9-i száma ugyanazon szavakkal adja tudtul, amelyeket MK is átvett: »Blaháné nemsokára Splényi báróné lesz.« A meginterjúvált »isteni Lujza« örömmel jelenti: »Végteletül boldog vagyok . . .« (A művésznőnek a 101. lap 8—10. sorában olvasható nyilatkozata is a PH ezen számából való !)

A cikk végén csattanó anekdotát, amely szerint a leendő báróné meghajtja magát a tapsoló mesterlegények előtt, egypár hónap múlva MK újból el fogja mondani, éspedig a PH olvasóinak, — hadd élvezék ők is! (Ld. *Az új Blaháné*, jún. 8., Krk 61. köt.)

Mikszáth szójátékai

Feltűnő, hogy Mikszáth még a 80-as évek elején írt cikkeit is teletűzdeli szójátékokkal. Itt:

Lap	Sor	
100	20—21	»Azelőtt a lapok voltak megbélyegezve, most az olvasókat éri ez a sors.« — A lapok megbélyegzése: megadóztatása »a homlokzatra ütendő stemplivel.« MK ez ollen 1877-ben tett gúnyos észrevételét ld. Krk 53. köt. 254. l.
101	6—7	»Blaháné Zsoldosból zsoldost csinált, a basából jobbágyot.« — Második férje Soldos Sándor volt, a leendő harmadik férj, Splényi Ödön báró pedig katonatiszt, később rendőrkapitány, s mint ilyen: »basa«.

A szövegről

A szöveggel kapcsolatosan mint nyelvi érdekességet megjegyezzük, hogy a 101. lap 15. sorában a *válik* szót MK nem ikes igeként használja: »nem *vál* meg a színpadtól . . .«

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
100	5	<i>par force</i> — erőszakkal; itt: erőnek erejével, szándékosan.
101	26	»a Marcsa-, Borcsa-szerepek« — MK a népszínművek szereplőire általánosítva alkalmazza ezt a Szegedről hozott két kedvenc női nevet.
28		»A piros bugyelláris« — Csepreghy Ferenc népszínműve.

A FŐVÁROSBÓL

- M.** I. *SzN*, január 19., 14. sz., 2—3. l. (»vonal« felett, nem a tárcarovatban). Névjelzés: *K—y A—s Nr. 3.*
- II. a) *Jk 39. köt.* = *Hi 7. köt. Szeged könyve II. köt. 1914. 172—176. l.*
- b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]

Új sztár a Népszínházban és egy hírhedt kalandor

Mivel szórakoztassa az író szegedi közönségét alig pár héttel azután, hogy Pestre érkezett?

A színházi évad derekán vagyunk, egy nagystíflű szélhámus éppen a fővárosban tartózkodik: — ebből a két témából kitelik egy tárcsa.

Mikszáth igazából Szegeden szokott hozzá a rendszeres színházlátogatáshoz. Szeged előtti publicisztikájában aránylag kevés hely jut a színháznak. Szegedi kötetei viszont (Krk 55—59. köt.) arról tanúskodnak, hogy ott nemcsak lapjának »rovata« küldte, hanem személyes érdeklődése is vonzotta a festett deszkák világába.

Nos, lássuk: miféle újdonságokkal szolgálna a főváros színházai?

Aradi Gerő társulata Szegeden általában a könnyebb műfajokkal kedveskedett közönségének. Mikszáth is Pest két nagy színháza közül a »könnyebbeket«, a Népszínházat látogatta inkább; a Nemzeti-be kevesebbet járt, arról jóval ritkábban emlékezik meg cikkeiben.

Jelen fővárosi levelét a Népszínház operett-újdonságával kezdi, de a darabról hamar átsiklik a szereplőkre. A szereplők közül is az új csillagra, Hegyi Arankára, kinek játéka őt is elragadja. »Az új Blahánét« látja benne, mint ahogy pár hónap múlva (jún. 8.) ily címmel önálló cikket szentel neki.

Hegyi Aranka dicsérete nem pusztá bókolás a »fénylő fekete szemű« pikáns szépségnek; feltűnését Mikszáth összekapcsolja a Népszínház sorsával, mert nemcsak előtte, hanem a népszínműveket vele együtt méltányló közönségben is meggyökeresült a kérdés: mi lesz a Népszínház s a népszínmű sorsa, ha — bármily váratlan körülmény miatt — »a szeszélyes Blaháné« többé nem játszik? A kérdésnek valóban elvi jelentősége van a népszínmű sorsát illetően, — hiszen ez a műfaj Blaha Lujzával élte virágkorát. A népszínművek Blaha Lujzáját sem Hegyi Aranka, sem más új csillag nem tudta pótolni.

A II. számú téma: Mikszáth látogatása egy nagystíflű szélhámosnál. Somoškeöy Géza kalandjait még nem dolgozta fel a »magyar Pitaval«, pedig érdekes, színes fejezettel gazdagítaná azt. A 70-es, 80-as évek hírlapjait forgatva, a napihírek és a törvénytudományi rovat közleményei közt minduntalan szemünkbe ötlük a neve. Például — hogy a jelen cikkhez időben közel álló híreket idézzünk —: »A kalandor a börtönben« — olvassuk a Pesti Hírlap 1879. dec. 31-i számában. Ugyanezen lap 1881. jan. 13-i számából pedig arról értesülünk, hogy egy cs. kir. hadnagy ellen katonai becsületbírósági eljárást indítottak, amiért egy társaságban (egyenruhában) Somoškeöyvel ült egy asztalnál. Ezek után a hadnagy önként lemondott tiszti rangjáról . . . stb.

Mikszáthot nem fenyegette hasonló veszély; nyugodtan fölkereste hát a hírneves kalandort szállóbeli lakásán s interjújáról híven beszámol a szegedieknek. »No, megállj — gondolta magában —, ha te rászeded az egész világot, hát énbenem emberedre találj!« — Minthogy Somoškeöy (akkori fölvevő névén: »Veysy gróf«) — többek

közt — orvosnak adta ki magát, Mikszáth is mint szegedi orvos látogatta meg »kollegáját»; a gáláns kalandor még színház utáni vacsorára is meghívta őt.

A szélhámos Somoskeőy érdekes egyéniség volt, jól beleillik tehát Mikszáth kedvenc figurái: a különcök közé. A különcök nemcsak furcsa egyéniségek, — ugyanannyira bizonyos típusok szélső eseteit is képviselik.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük a következő javításokkal és módosításokkal (zárójelben: SzN):

Mint hogy MK a cikk második részét, a Somoskeőyről szóló fejezetet, II. sorszámmal jelölte, az első részt is sorszámmal láttuk el. II. fejezet

Lap Sor

- 103 5 beefsteakkal (beafsteakkal [!])
„ 9 rövidre nyírott hajú (rövidre nyírott [!] hajú)
„ 17 híven adná vissza (híven adna vissza)
105 2 philadelphiai (philadelphiai)
7 az ottani udvari etikettbe (az ottani udvar [!] etikett-be [!])
A Hi illetéktelen szövegváltoztatásaiból kiemelünk egy pár példát (zárójelben: Hi):
102 : 11 Ez tehát olyan operett, (Ez tehát egy [!] olyan operett,)
104 : 10 veszem tekintetbe! (vettem tekintetbe!)
25 Hát Pesttel *hogyan van ön megelégedve?* (Hát Pesttel *meg van ön elégedve?*)
37 bekötöm . . . a zsebkendőmbé, (*lekötöm [!] . . . a zsebken-
dőmbé,*)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- I. 102 : 2 »*Dragonyosok*« — francia eredetije: »Les dragons de Villars«. Maillart, Louis Aimé francia zeneszerző (1817—1871) víg dalműve (1856); szövegét Loekroy (1803—1891) és Cormon írták. A darab meséje a hugenotta-üldözések idejéből való. Az üldözött protestánsok egy csoportját egy remetelak romjai közt rejtgetik; dragonyosok üldözik őket stb. (Részletes ismeretetését ld. pl. Vasárnapi Ujság 1881., 4. sz. 61. l.) A Népszínházi bemutatóelőadás jan. 14-én volt. — A két főszereplőről az egykorú sajtó kb. ugyanúgy nyilatkozik, mint MK a cikkében. Szabó Karola, a Népszínház újonnan szerződöttest énekesnője egy francia parasztnyecsakét játszik; »szerepe nem olyan, amelyben tehetségét különösen érvényesíthette volna . . .« Hegyi Aranka viszont (aki a menekülteket rejte-

- Lap Sor
 geti) féktelen szilajsággal, bravúrosan játszotta és énekelte szerepét.
- II. 103 : 4 *Frohner* — szálloda és vendéglő. Gyakran előfordul MK írásában; ő maga is eljárógatott oda.
- 12 *Derecskey orvos Szegedről* — MK tréfásan fölvetett álneve. Hogy juthatott eszébe? Bihar, Heves (Mátraderecske) és Sopron megyében (Vámosderecske) ismerünk Derecske nevű helységeket.
- 21 *semestris* — szemeszter (egyetemi, főiskolai tanulmányi félév).
- 23 és 104 7 *Eh bien . . . Leider . . . Diable* — Kevert nyelv (francia és német szavak) az előkelősködő világi jellemzésére. Magyarul: No! (jól van!) . . . Sajnos . . . Hogy az ördögbe!
- 104 27 *Fortuna* — a Várban levő »Fortuna«-épület abban az időben az ügyészség vizsgálati fogháza volt. (Ma előkelő vendéglő működik benne.)
- 31—32 »*Minden országnak és embernek alapja, talpköve a tiszta erkölcs*« — Kissé módosított idézet Berzsenyi »A magyarokhoz« c. költeményéből. (Az eredeti szöveg: »Így minden ország támasza, talpköve A tiszta erkölcs . . .«) — MK majd, mindig emlékezetből idéz. Csipős gúnyja, hogy ezt a szentenciát épp a szélhámos Somoškeöy ajkára adja.
- 39 »*hazudnak, mint egy gascogne-i nemes*« — francia eredetű szállóige.

FARSANGI TÁRCA

- Lap Sor
 M. I. *SzN, január 30., 24. sz., 1. l., a tárcarovatban. Névjelzés: M. K.*
- II. *Mikszáth Kálmán: Elkallódott írások. Bp. 1936. Mikszáth Kálmán Emlékbizottság kiad. (Révai nyomda.) 7—9. l. [Csonka szöveg! Hiányzik a cikk eleje!]*

Pikáns tabló gyászkeretben

Mikszáth nem hallgatja el hazug álszeméremmel azt a pikáns pletykát, amely egy szép félvilági hölgy hasított szoknyájáról regél érdekes dolgokat.

Éles, kegyetlenül éles szatíra ez az írás! És mégis: ki tudna, ki merne tiltakozni igazsága ellen?

Egyfelől: a kiváltságosak »magánélete«. másfelől: a képmutató haza-mentés a nyilvános élet fórumán . . .

Ugyanazok az urak, akik éjszaka ily léhán szórakoznak, másnap a »t. Ház« színe előtt harsogó frázisokban szónokolnak az ország pusztulásáról . . .

Ezt a tragikomikus ellentmondást Mikszáth valamivel később (febr. 13-i *Fővárosi tárcalevelében*) újból felidézi. Ekkor már nem az összes honatyákra, hanem csak a »méltóság kaszinói urak«-ra vonatkoztatva. A szónoki frázis felszólítja őket: törekedjenek oda, hogy a jövő évezredben valóra válják Széchenyi jóslata. Felhabzik a poharakban a pezsgő, s lelkesedés ül ki a méltóságos arcokra. »S mit jelent mindez? Azt, hogy holnap megint elkezdene kártyázni s kártyáznak egész a jövő díszébedig...«

Íme, két pillanatfelvétel egy romlásba vitt ország »vezető« társadalmáról!

A szövegről

Az idegen szavak írásmódját csaknem végig javítanunk kellett. (Zárójelben a SzN hibás szóalakjai:)

Lap	Sor	
105	14	»Bleak House« (»Bleak Hous«)
106	16	Redoute (Redout)
	27	jeunesse dorée (jeunesse doreé)
	37	Mademoiselle (Madmoiselle)
108	8	demi-monde-ok (demimondék[!])

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
105	14	»Bleak House« — A »Pusztá ház« címen magyarul is megjelent Récsi Emil fordításában. Dickens e laza szerkezetű műve a prókátorokat ostorozza. (Újabb fordítása Ottlik Gézáttól »Örökösök« címen, Bp. 1950. Révai Nemzeti Várlalat.)
106	16	Redoute — itt: a pesti Vigadó.
	25	maszken-bál — álarcos bál.
	27	jeunesse dorée — aranyifjúság; a csak szórakozó, léha ifjúság.
	34	demi-monde — félvilág, kétes foglalkozású személyek társadalma. (MK-nál fölösleges szóismétlés van e kifejezésben: a demi-monde világ)
	35	»A híres bécsi Frakker Milly...« stb. — Egy »meseautóra« való gyűjtemény a 80-as évek híres kokottjai köréből.
107	3	szurrogatum — pótanyag, pótlék.
	11	Júnó — Jupiter felesége, az ég istennője az ókori római mitológiában (a görögöknél: Héra). — MK itt »magas, délceg természetére« utal; a júnói természet: büszke szépségű, hódolatot parancsoló női alak.
108	3	fi donc! — piha! (Az undorodás, felháborodás, nemtetszés kifejezése.)
	7	galopp — gyors, kétnegyedes ütemű kórtánc.

Irodalom

Az *Elkallódott Írások* c. posztumusz Mikszáth-kötetben (1936) az Előszó névtelen írója e cikkkel kapcsolatosan (az 5. lapon) a következőket mondja: »Úgy érezzük, hogy ezekben az annak idején efemer értékűeknek ítélt darabokban több van az igazi Mikszáth Kálmánból és a korabeli Magyarországból, mint akárhány vastag kötetben. Ezek a hol dévaj, hol borongós hangulatban frissen lejegyzett sorok eleve-
nebben hatnak ma, mint valaha.« Jó példa erre »a *Farsangi tárcsa* sajtósága, az idő messzesége folytán szinte egzotikusan ható monda-
insége és mind művészi, mind szociális tekintetben megrázó, tökéletes befejezése.«

A SZERELEM KÖLTŐJE

- M. I. SzN, február 6., 29. sz., 1—2. l., a tárcarovatban. Alcím-
ként zárójelben: (Tóth Kálmán). *Teljes névjelzéssel.*
II. a) *Jk* 37. köt. = *Hi* 5. köt. *Az én halottaim.* Nekrológok.
1914. 39—43. l.
b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlap-
kiadás.]

Mikszáth és Tóth Kálmán

Az Életrajzi jegyzetekben elmondottakon felül megemlíjtjük még a következőket:

A beteg költő állapotáról és haláláról az egykorú lapokban szá-
mos közlemény jelent meg. Mikszáth ekkoriban főleg a Pesti Hírlapot olvasgatta. A PH febr. 3-i száma ezeket írja: »Tóth Kálmán állapotá-
ról a legnyugtalanítóbb hírek keringenek. Ma reggel 9 órakor heves gör-
csök rohanták meg, s azóta élet-halál közt lebeg, de fájdalom, inkább
ez utóbbinak szomorú réve felé közeledik...« (Meg is halt ezen a
napon.) A febr. 4-i sz. tárcarovatában nekrológ, névjelzés nélkül.

Mikszáth nemcsak méltatta — helyes kritikával — Tóth Kálmán
verseit, hanem olykor idézgette is.

A szövegről

A SzN eredeti szövegét közvetítjük, kijavítva alábbi hibáit
(zárójelben SzN):

Lap 8or

109 : 32 szalagján (szallagján)

33—34 Majthényi Flóra», ez a szép koszorú (Majthényi Flóra».

Ez a szép koszorú) [Hibás, mert itt az 5. sorban kezdett
mondat folytatódik: Az a szép koszorú, mely . stb.]

Lap Sor

111 : 8 Legutoljára a Szikszayban láttam, (Legutoljára a Szikszayba [!] láttam,)

Végül — két szó aláhúzásával — rámutatunk a zárószakasz bántó pongyolaságára:

A költő ajkán *keserű* mosoly jelent meg e szavakra. Volt abban a mosolyban gúny is, de *keserűség* is tengernyi.

A Hi szövege ezúttal is hibás és pontatlan. A Hi szövegrontásait — szerkesztőségi határozat következtében — nem részletezzük, de az olvasók tájékoztatására (már csak félreértések elkerülése végett is) kijegyzünk egypár önkényes változtatást (zárójelben: Hi):

Lap Sor

108 4 Meg volt már *δ* régen halva. (Meg volt *δ* már régen halva.)

10 hosszú idő óta (hosszú idők [!] óta)

14 Művei nem századokra kiható remekek, (Művei nem a századokra kiható remekek,)

109 12 Kérdeni fogják (Kérdezni fogják) stb.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

108 : a nekrológ keletkezése: *Budapest, péntek délután*. Az 1. sorban pedig: *Ma temetik Tóth Kálmánt*. — MK azt hitte, hogy nekrológja a SzN-nak már másnapi (szombati) számában megjelenhet; Tóth Kálmánt ugyanis másnap (szombaton) temették. Cikke azonban csak a vasárnapi (febr. 6.) számban látott napvilágot.

1 »Komor, borongós téli nap.« — Alighanem Arany János »Őszszel« c. költeményének reminiscenciája (már csak ritmusával is). Arany költeménye így kezdődik: »Híves, borongó őszi nap . . .«

109 : 22 »aki mindnyájunknak édesanyja« — Arany János költészetének újabb reminiscenciája. Arany János »Itthon« c. költeménye így végződik: ». . . Hogy övéit el nem hagyja, Ki mindnyájunk édes atyja.«

23 A »szegény elhagyott özvegy« — Talán Vörösmarty »Elhagyott anyja« c. költeményére való utalás.

110 : 15 *Bolond Miska* — Tóth Kálmán képes heti élc lapja; 1860-ban alapította és — kisebb megszakításokkal — 1874-ig szerkesztette; utána Bartók Lajos (Don Pedró) vette át (1874—1875).

19 *Borsszem Jankó* — Ágai Adolf — Csicseri Bors álnéven szerkesztett — képes heti élc lapja; 1868-ban indította meg s a Deák-pártot szolgálta liberális szellemben.

111 13 *főlöstököm* — reggeli. (A német Frühstück szó tréfásan torzított alakja.)

GR. ANDRÁSSY GYULA PONGYOLÁBAN

M. SzN, február 8., 30. sz., 1. l., a tárcarovatban. Névjelzés: M—th
K—n.

Kötetben itt először.

Mikszáth karikatúrái Andrássyról

Az 1870-es években és a 80-as évek elején Mikszáth — Tisza Kálmán mellett — senkiről sem rajzolt oly sok karikatúrát, mint Andrássyról.

Amíg Andrássy a Monarchia külügyminisztere és a császári ház minisztere (kancellárja) volt (1871. nov. 14—1879. okt. 8.), főleg amiatt gúnyolta, hogy lépéseiben Bismarck politikájához igazodik, másfelől pedig Bosznia okkupációjának végrehajtása miatt támadta, mert Ausztria—Magyarországnak ezt a Ferenc József rögeszméjét szolgáló erőszakos eljárását Mikszáth már a szándék jelentkezésekor elítélte. (Ld. Krk 53. és 54. köt.)

Befejezván lojális szolgálatait, 1879 őszén Andrássy lemondott és díszes pozícióját egy szürke osztrák diplomatának, Haymerlének adta át. Ettől fogva alig vett részt a politikai életben. Más minisztereink utóbb mint egyszerű képviselők igyekeztek hasznosítani politikai tapasztalataikat. Andrássynak — mint Mikszáth ismételt hangsúlyozza — derogált volna magas tisztsége után »közlegényként« állni be a sorba. Maradt hát inkább »heverő államférfi«, aki »társadalmi téren gyümölcsöt tette tekintélyét« — ahogy azt hódolói mondták.

Mikszáth a 80-as években épp az Andrássy által megtisztelt »társadalmi teret« veszi szemügyre. Jelen cikkében némely farsangi álarcosbálban való megjelenését szedi krónikába; nem sokkal később pedig (márc. 4-i cikkében) azzal gúnyolja ki, hogy nincs már magasabb ambíciója, mint fiát (»Tivi grófot«) a párizsi Jockey-club tagjának tudni!

Andrássy Gyula inkább születésének és vagyonának, valamint délceg megjelenésének, férfias szépségének (hullámos fekete haj, kék szemek) és szellemességének köszönhetette karrierjét, semmint különleges politikai képességeknak. (Kossuthnak sem volt nagy véleménye róla!)

Mikszáth — Andrássyt illetően — nem osztozott kortársai nagy részének csodálatában. Az Andrássy-karikatúráiban megismétlődő fonákságok (amelyeket az ő görbétükre persze alaposan felnagyít) végeredményben az egykori államférfi jellemvonásaira világítanak. Becéző jelzői (a »szép Gyula«, »a mi kedves Gyulánk«), hiúságának kiemelése, modorossága stb. valóban inkább vallanak a világ színpadán mozgó »szereketreméltó komédiásra«, mint egy okosan mérlegelő, koncepciós államférfira.

Ami részletet aztán Mikszáth a külügyministerségről leköszönt Andrássyról — a többnyire csak »pongyolában« ábrázolt világfiról — elmond: az — úgy véljük — mind behelyezhető a fenti körvonalba. A részletekről a Tárgyi magyarázatok tájékoztatnak.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 112 22 *Bukovay Absentius* — Ágai Adolf Borsszem Jankó c. életpajánának egyik állandó alakja: az egyetemet kerülő, előadásokat nem hallgató »mezei jogász« megszemélyesítője.
- 23 »*Angol királynő*« — a régi Pest legelőkelőbb szállodája a Dunaparton. Deák Ferenc — ha a fővárosban tartózkodott — mindig itt lakott.
- 25 »*Két kék kecske-bakok*« — Arról nincs adatunk, hogy ilyen nevű kocsmacéger valóban létezett volna Pesten (bár létezhetett!), de mint irodalmi emlék nevezetes; éspedig azért, mert Petőfi gyakran mulattatta barátait ennek emlegetésével. Arany János írja Tompa Mihálynak (Nagykőrösről 1852. okt. 1.): »Emlékszel-e még szegény Petőfinék egy kedvenc korcsmafeliratára: *Az két kék bakokho'?*« Amire Tompa így válaszol (Hanva, 1852. nov. 1.): »Szegény Sándor! *Az két kék bakokho'!* mennyit nem röhögünk ezen a számárságon valaha!...« — Föltevésiünk szerint: ezt a furcsa kocsmacéger Petőfi valamelyik barátja említhette Ágai Adolf előtt, aki aztán belefoglalta Bukovay Absentius egyik történetébe. (MK tehát valószínűleg nem is tudta, hogy a tréfás név — amelyet ő már módosított alakban illezt. Petőfi baráti körében szállóige volt.)
- : 31—32 *Szepe báró, Rudi gróf, Pepi gyerek* — a mánásvilág tagjai közt divatos becenevek. — MK gyakran emlegeti gúnyosan.
- 32 *charmant* — kedves, bájos, elbájoló.
- 34 *maszken-bál* — álarcos bál. Az alábbi párbeszéd (113 : 10—24) magyarázatául megjegyezzük, hogy az ilyen bálokon az álarc levetéséig (éjfélig) a férfiak és nők kivétel nélkül tegeztek egymást.
- 113 1 *Bosznia okkupációja* — Az 1877—78-i orosz—török háború befejezése után a berlini szerződés megkötésekor (1878. júl. 1—13.) a nagyhatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia okkupálja (megszállja) Boszniát és Hercegovinát; ezeket a tartományokat később (1908) annektálta is (vagyis bekebelezte a »birodalomba«). Ld. még a Krk 53. és 54. köt. *Apróságok* c. fejezeteit és azokhoz fűzött jegyzeteinket.
- 17 *Kossuth emlékiratai* — Kossuth anyagi helyzetének javítása végett kezdett emlékirataihoz, amelyek »Írataim az emigrációból« címen jelentek meg. Az I. köt. 1880-ban került ki a sajtó alól. — MK újságban olvashatta, hogy előkészületben van a III. kötet. A mű tizenhárom kötetre terjed; zárókötet 1895-ben jelent meg.
- 114 3—4 »— *Sokszor többet ér egy szőke szobaleány, mint egy barna királyné.*« — Átlátszó, merész célzás Erzsébet királynéra, akinek Adrássy — köztudomás szerint — egyik kegyence volt.

OPERA SZEGEDEN

M. SzN, február 11., 33. sz., 2. l. (nem a tárcarovatban). N évjelzés:

M—th K—n.

Kötetben itt először.

Keletkezése

Mikszáth éveken át annyira együtt érzett Szeged lakosságával, hogy úgy vélte: »szerzett jogai« alapján, onnan elköltözve is hozzászólhat a város problémáihoz.

Ezen a címen avatkozik be egy időserű kérdésbe s a színügyi választmány által kiírt pályázaton melegen ajánlja Balázsné Bognár Vilma, Láng Fülöp és Bogyó Alajos beadványát. Nevezettek mint a Nemzeti Színháznak, illetőleg a színház operatársulatának tagjai azt a lehetőséget ígérik, hogy Szegeden lesz az országnak rangban második, operaműsorral bővített színháza.

Mikszáth szegedi tartózkodása idején kellő méltánylásban részesítette az ottani színház igazgatójának, Aradi Gerőnek működését, amint erről a Krk 55—59. kötetekben közölt színházi cikkei és nyilatkozatai is tanúskodnak. Most azonban, hogy egy ilyen nagyobb szabású megoldásra van lehetőség, egyszerre felidézi Aradi igazgatónak és társulatának hibáit, fogyatékoságait, amelyeket a korábbi harmadfél esztendő alatt kevésbé élezett ki. Szerinte túlságosan egyoldalú volt az énekes és zenés műsor, amennyiben csak népszínművekből és operettekéből állott. E könnyű műfajt Mikszáth »frivol, laszciv, mételyző hatású« jelzőkkel is eltéli. Magasabb rendű énekes és zenei művek, operák előadására nem is tudott vállalkozni az Aradi-féle társulat. A szegedi színházat most már — nagyobb hatás kedvéért — Mikszáth a többi vidéki színházzal általánosítja, amelyeket igen alacsony színvonalra juttat »a direktorok spekulációja...«

Mikszáthot kétségtelenül jó szándék s a város érdekei vezették, amikor Szeged kultúráját — az imént kapott nagy könyvtár után — operatársulattal bővített színházzal kívánta emeltetni. (Az aztán más kérdés: előnyös-e egy színházat három embernek igazgatnia?)

De nem hallgathatjuk el, hogy az önzetlen jószándék mellett bizonyos személyes indok, szubjektív érzés is közrejátszott a pestiek pályázatának meleg pártolásában. Balázsné Bognár Vilma ugyanis Mikszáth egyik meghitt író-barátjának Balázs Sándornak felesége (illetőleg elvált felesége) volt, akinek jobb érvényesülését és kedvezőbb anyagi helyzetét szívesen segítette volna elő.

*

Mikszáth hozzászólása Szeged színház-ügyeihez — nem maradt visszhang nélkül. A szegedi színügy-egylet választmánya felszisszent írónk egyik megjegyzése miatt, amire Mikszáthnak viszont-nyilatkozatot kellett tennie. (Ld. *Válaszát*, febr. 16.)

*

A szöveggel kapcsolatosan rá kell mutatnunk egy feltűnő fogalmazási pongyolásra:

115 : 5—6 a Balázsné Bognár Vilma aszony Láng Fülöppel és Bogyó Alajos társaságában beadott ajánlatát.

Tárgyi magyarázatok

Lá p Sor

114 1 »Szeged szebb lesz, mint azelőtt volt« — Ferenc Józsefnek tulajdonított szállóige az árvízről előtött városban tett látogatása alkalmával, 1879. márc. 17-én. (Ld. még Krk 56. köt. 254—255. l.)

7 *nem kompetens* — nem illetékes; ott: nem találó, nem ráillő.
30 *stavaly kapott egy nagy könyvtárt* — Az árvíz után újjáépülő város kulturális fejlesztése céljából Somogyi Károly esztergomi kanonok nagy értékű könyvtárát Szegednek ajándékozta (1880. ápr. 27.). Ez a nagylelkű adomány vetette meg a Városi (Somogyi-) Könyvár alapját.

115 : 1 *a királyi biztos* — Tisza Lajos.

23 *lascivitás* — sikamlósság, ledérség, szemérmertlenség.

Irodalom

Rubinyi Mózes Mikszáth-bibliográfiájában (Bp. 1917., 113. l.) következőképpen jelzi a cikk tartalmát: MK támogatja azt a mozgalmat, hogy Szegeden operát adhassanak elő.

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

M. I. SzN, február 13., 35. sz., 1—2. l., a tárcarovatban. Névjelzés: M. K.

II. a) Jk 39. köt. = Hi 7. kötet. Szeged könyve II. köt. 1914. 177—181. l.

b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]

Kedvetlen hangulat. Intelem Jókainak. Üdvözlét Szegednek

E szavakkal csak variáljuk a fővárosi levél alcímeit.

Mikszáth »ködös gondolatok«-nak nevezte a kedvetlenségéből fakadt reflexiókat. Számunkra e bevezető szakasz fontos életrajzi adalék. Írónk sötét gondolatai az »unalmas világról« — alighanem bizonytalan helyzetére utalnak. Felköltözött Pestre, s nyugodt megélhetést biztosító álláshoz, keresethez alig van kilátása. »A jövő nem integet felém biztaton...« — panaszkodik. Spleenes állapota — szerencsére — csak átmeneti jellegű. Néhány hónap múlva a Pesti Hirlapnál

sorsa jóra fordul. De kétségtelen, hogy Pestre való visszaköltözésének első heteiben-hónapjaiban gyakori lehetett ez a lelkére nehezedő ködös hangulat.

Jókait, az írot hódolattal övezi Mikszáth, de a politikust éppúgy nem kíméli, mint Tisza Kálmán kormányának többi híveit. S különösen nem, ha az író — az eszménykép! — annyira lealacsonyítja magát, hogy képes a mágnáskaszinóban, »Magyarország főurai között« tósztozni! Szembeállítja vele francia mintaképét, Victor Hugot, akit nyolevanadik születésnapján a nép — s nem az arisztokrácia — fog ünnepelni . . .

*

Végül egy Szegednek szóló »megható« történet egy Amerikában gazdálkodó öreg, alföldi házaspárról. Így volt? mese volt? — járjatok utána!

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük — az alábbi hibák és helytelen írás-módok javításával (zárójelben: SzN):

Lap Sor

117 3 *kotillon* (*kottillon*)

„ 4 *intrikákra*. (*intriguákra*.)

118 : 31 *Avenue d'Eylau-n* levő (*Avenue d'Eylon-on* [!] levő)

119 11 *ezek az angol szavak* (ez [!] az angol szavak)

A Hi-kiadásban többrendbeli önkényes módosítást¹ találunk. Íme, három kirívó példa: A tartalmat részletező alcímekeket a Hi mellőzte. 118 5—6 és 119 25 megcsontított mondatok.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

117 3 *kotillon* (*cotillon*) — francia füzértánc.

22 *előadják-e s kifütyölik-e Budapesten is »Bagdad hercegnőjé-t?«* — MK itt egy kevéssel azelőtt (febr. 4-én) a Pesti Hírlapban közölt színházi hírre utal. Eszerint: Dumas fils új darabja, a »Bagdadi hercegnő« c. háromfelvonásos színmű első előadásakor (jan. 31-én) a Théâtre Français-ban teljes kudarcot szenvedett. A közönség óriási fütty és tüntetés mellett elutasította a darabot, de a művészeket élénken megtapsolta . . . A PH másnapi (febr. 5.) számában részletesen ismerteti a darab tartalmát. (»Bagdadi hercegnő« néven a darab hősnője, egy grófné szerepelt lánykorában. A grófi házaspár tönkremegy, egy milliomos kisegítené őket, de az ügyből féltékenységi dráma lesz. A már-már szökni készülő grófnét kislánya vezeti vissza a családi tűzhelyhez.)

Lap Sor

- 118 : 4 »Jókai beszédet tartott a mágnáskaszinóban« — MK ezúttal is a PH közleményeiből meríti tárcalevelének anyagát. A PH febr. 7-i száma részletes tudósítást közöl a febr. 6-án (vasárnap) tartott »Széchenyi-lakomá«-ról, megmagyarázva olvasóinak, hogy ez: »Széchenyi István halhatatlan emlékének évenkénti felélesztésére alapított lakoma«. — Jókai Mór, a Kaszinó felkért szónoka ez alkalommal beszédet mondott. A PH e száma teljes egészében közli Jókai ünnepi beszédének szövegét, harmadnap pedig (febr. 9-én) a beszéd paródiáját ily címen: »A Jókai toasztja. (Helyreállított igazi [!] szöveg.)« — A PH febr. 8-i száma vezércikkben foglalkozik »A Széchenyi-pohár« szerepével: »A Nemzeti Kaszinó meghallgatja a toasztot minden esztendőben, de csak nem lesz belőle semmi sem . . .« — Kiszakított szemelvényeink olgógó bizonyítják, hogy MK a Pesti Hirlap olvasgatása közben alakította ki a Szegedi Naplónak írt fejezetet.
- 31 *Avenue d'Eylau* — sugárút Párizs 16-ik arrondissement-jában (kerületében); az Avenue Victor Hugo felő vezető utak egyike.
- 33 *Jókai rendjele* — a Szent István-rond kiskoroztja. A rendjeladományozás szabályai szerint írók csak ezt a III. oszt. kitüntetést kaphatták. — MK következetesen állást foglalt az írók, költők érdemrenddel való »kitüntetésével« szemben. Ld. *Küüntetések* c. cikkét (PH 1896. jún. 18. és *A saját ábrázatomról* c. kötetében, Hi 1. köt. 1914).
- 119 : 33 »a nagy veszedelem« — a szegedi árvíz (1879. márc. 11.).

A GÖDÖLLŐI PARASZT MEG A KIRÁLY

- M. I. *SzN, február 16., 37. sz., 2. l.* (nem a tárcarovatban). *Teljes névjelzéssel.*
- II. a) *Jk 44. köt. = Hi 12. köt. Anekdoták I. 1917. 25—27. l.*
b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]
c) *MKmR—Fr 33. köt., évszámjelzés nélkül.* [Címlapkiadás.]

Mikszáth hangjának enyhülése a szegedi királylátogatás után

Ferenc József szegedi árvízi látogatása (1879. márc. 17.) óta Mikszáth felfogása és magatartása nagymértékben enyhült a király személyével kapcsolatban.

A királyi család tagjai közül szíve igazán csak Erzsébet királynó iránt melegedett fel (sem Rudolfal, sem Stefániával szemben nem!), — de az uralkodóval szemben korábbi bizalmatlansága Szeged óta kétségtelenül feloldódott.

A »királyék« budai és gödöllői tartózkodása idején minden lap igyekezett kielégíteni olvasói érdeklődését az udvarról szóló tudósítással. Ezen a téren a Szegedi Napló éppúgy, mint Mikszáth másik lapja, a Pesti Hírlap, sem lehetett kivétel.

Mikszáth egyébként sem zárkózott el a budai vár és a gödöllői kastély fényköre elől, ha azokban a »magyar király« és udvara székel. (Ld. *Magyar Grác* c. karcolatát: Krk 61. köt.)

A vadászgató király alakját két olyan pillanatfelvételen örökíti meg, amelyekben a másik szereplő — a magyar nép (vagy legalábbis a magyar nép egyik típusa). A gödöllői Fésüs-Katona János jellemző figurája mellett válik a király alakja is közvetlen emberivé. Így esik rá is egy sugár a magyar királyanekdoták derűjéből.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük az alábbi javítással:

Lap Sor

121 : 27—30 De az udvarmesteri hivatal stb. . . nemes formájából, mely (A SzN — MK szórakozottságával magyarázható tollbotlása miatt — megismétli a mondat elején már említett »udvarmesteri hivatal«-t »fő« jelzővel is megtévezve azt. A SzN eredeti szövege tehát: De az udvarmesteri hivatal stb. . . nemes formájából a *füdvarmesteri hivatal*, mely) [Az alany e fölösleges ismétlését mellőztük, mint ahogy a Hi-kiadás is tette.]

[VÁLASZ A SZEVEDI SZÍNÜGY-EGYLET VÁLASZTMÁNYÁNAK]

M. SzN, február 16., 37. sz., 3. l. (az Újdonságok c. rovat végén.)
Teljes névjelzéssel. [Cím nélkül. A címet mi adtuk.]
Kötetben itt először.

Keltekzése

Mikszáth febr. 11-i cikke (*Opera Szegeden*), illetőleg a cikk egyik szakasza érzékenyen érintette a szegedi színügy-egylet választmányát. Felszisszentek ama megjegyzése miatt, amely szerint a választmány »kicsinyes, személyes okokból szokott kiindulni és szavazni . . .« stb. Mikszáth ugyan közbevetette, hogy »tisztelet a kivételeknek«, — de a választmány éppen azt akarta tudni, hogy mely tagjai nem tartoznak a kivételek közé . . . Kérdésüket nem egyenesen Mikszáthhoz, hanem a Szegedi Napló szerkesztőjéhez intézték, mert a cikk »M—th K—n« szignóját nem találták kielégítőnek.

Mikszáth Válaszának teljes megértéséhez szükséges ideiktatnunk a választmány levelét, amely a Szegedi Napló febr. 12-i számának hírvonatában jelent meg (34. sz., 3. l.):

Tisztelt szerkesztő úr!

A „Szegedi Napló” folyó hó 11-én megjelent számában M—th K—n úr „Opera Szegeden” fölratú cikkében szó szerint ezt mondja: „Visszaemlékezve a szűnygi bizottmány tavalyi eljárására, nem ismeretlen előttem, hogy Szegeden e bizottmány kicsinyes, személyes okokból szokott kiindulni és szavazni” sat.

Nem lévén teljesen megnevezve a cikkíró, önt kérjük föl, tisztelt szerkesztő úr, legyen szíves az illetőnek nyilatkozatát kieszközölni, vajon a szűnygy-egyleti választmánynak mely tagjai azok (mert kivételeket megenged), akik személyes okokból szoktak kiindulni és szavazni, és melyek hát azon személyes okok?

Addig, míg cikkíró ez iránt világosan nem nyilatkozik, a jelzett állítás egyébrek nem tekinthető, mint könnyelmű ráfogásnak.

Szeged, 1881. február hó 11-én.

Tisztelettel

A szegedi szűnygy-egylet
választmánnya.

Mikszáth most már teljes névjelzéssel válaszolt, hogy személyét illetően a szegedi szűnygy-egylet tagjaiban további kétségek ne támadjanak.

Irodalom

Rubinyi Mózes bibliográfiájában (Bp. 1917., 113. l.) ily címen lajstromozza Mikszáth választát: »Néhány sornyi helyiérdekű nyilatkozat.«

MIRIÁM VAGY A SZERELEM ÚTJA

M. SzN, február 27., 47. sz., 1—2. l. a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.

Kötetben itt először.

Keletkezése

Az öniróniával áthatott, elégikus hangú eszmefuttatás a múlt századderék folyóiratainak (Vahot Imre Pesti Divatlapjának és Nagy Ignác Hölgyfutárjának) egyik divatos műfaját újítja fel: csevegés a szerelemtől.

Mikszáth mindig szívesen tetszelgett »öregségének« gondolatával. Későbbi éveiben novellagyűjteményeinek ilyen címeke adott: *Pernye, Öreg szekér, Jakó hám, Mikor a méces már csak pislog, Világít este a szentjánosbogár is*. Most számbavéve »a szerelem útjának« szakaszait, végighalad a tavasz—nyár—ősz—tél láncolatán és kitalál egy további folytatást, amelyet így nevez: »szerelem — a nevekbe«. S ennek folyamatát tüstént a maga példáján kezdi elemezni.

A szubjektív megnyilatkozások mindig érdekes jelenségek Mikszáth írásában. Tanulságos látni, hogy fel-felbuggyanó líráját mint igyekszik — olykor sikertelenül is — leplezni vagy elfojtani groteszk ötletekkel.

A szövegről

A Szegedi Napló egypár hibáját javítanunk kellett (zárójelben Szegedi Napló eredeti szövege):

- 124 : 32 tartják bilincsenben (tartják bilincsebe[!])
 35 glaukopis (glaukopis)
 Magyarázatot igényel ez a kifejezés:
 125 16 »búzavirágszín hajukkal« — Lehet, hogy csak az író tollbotlása. A szép szöke hajat később rendszerint »búzakalászszíni«-nek nevezi.

Tárgyi magyarázatok

- 123 16—18 *Balzac* — 1831-ben megjelent híres regénye, »A harminc éves asszony« (*La femme de trente ans*) hamar talált s többször is magyar fordítóra.
- 124 11 »Egy címer, melyet fölfele fordítanak . . .« — MK itt (és másutt is nemegyszer) a Tompa Mihály »Sírboltban« (1862) c. költeményének kezdősorából alakult szállóigét alkalmazza. (Tompanál: »Meg van fordítva már az ősi címer . . .«)
- 16—17 »epedve várjuk, mint a Tisza Kálmán bukását« — MK mint különböző ellenzéki lapoknak, az idő szerint a Szegedi Naplónak munkatársa, minduntalan éles támadásokat intézett Tisza Kálmán személye és politikája ellen.
- 25 *Franciska néni* — ld. MK *Johanka néni*, *Francka néni és keresztapám* c. elbeszélését: Krk 35. köt.
- 27 *Kiscsoltó* — kisközség Gömör megye tornaljai járásában.
- 35 »glaukopis Athéné« — Pallas Athénének, a görög mitológia bölcsesség-istennőjének egyik mellékneve; jelentése: bagoly-szemű (utalás Athéné fénylő, átható szemére). V.ö. MK *Apró képek a vármegyéből* c. elbeszélésének] »A tisztikar és a Glaükopis Athéné« c. fejezetével: Krk 11. köt.
- 35 »Török világ« — Jókai történelmi regénye: *Török világ Magyarországon* (1853)
- 125 10 *satrapa* — a perzsa szatrapa (helytartó) szó az újabb köznyelvben jelentésváltozással ilyen értelművé vált: veszekedő vénasszony.
- „ 14 »bakkfischek« — MK-nál mindig ezzel a németes írásmóddal.
- 126 3 »a szöke nők nem szépek« — vö. MK *Éljenek a szökek* c. tárcájával: Krk 30. köt.
- 33 *Ruskij Myr* — »orosz világ« c. újság (MK itt csak a Miriám név első szótagjához hasonló hangzása miatt említi.)

»NÔTRE CHER JULES«

M. SzN, március 4., 51. sz., 2. l. (nem a tárcarovatban). Névjelzés: *Kákai Aranyos*. [MK egyik közismert álnevének (*Kákay Aranyos* Nr. 3.) kissé szokatlan változata.]
Kötetben itt először.

Mikszáth Andrásy-karikatúráiról általában ld. a *Gr. Andrásy Gyula pongyolában* című, febr. 8-i cikkhez írt jegyzeteinket.

A szövegről

A SzN szövegében levő tollbotlásokat és sajtóhibákat javítottuk (zárójelben: SzN):

Lap	Sor
128	18 <i>Jockey-club</i> (<i>Jockey-klub</i>)
„	34 és 38 <i>club</i> (<i>clubb</i>)
129	9 és 21—22 <i>entrefilet</i> (<i>entrefillet</i>)
	9 — <i>Azon entrefilet-ből</i> , (— <i>Azon entrefilettről</i> ,) [<i>Az előbbi mondatban a kérdés: — Miből gondolja ön? Ennek megfelelően javítottuk a választ.</i>]
	19 <i>szociétástól</i> , (<i>szociétásból</i> ,)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
127	cím » <i>Nôtre cher Jules</i> « — Mindjárt az első sorban magyarul is: A mi kedves Gyulánk.
	2 » <i>a szeretetre méltó Gyula</i> « — MK az arisztokraták beszédmodorát sokféleképpen gúnyolta. Itt a racsolásukat emeli ki.
	5 »... <i>mint a Mahomed fehér galambja</i> « — A vallásalapító Mohameddel az isten (Allah) látomások útján közölte nyilvánkoztatásait. Többek közt fehér galamb képében súgta fülébe parancsait. (Erre a mítoszra MK tréfásan többször is utal.)
	8 <i>débardeur</i> — rakodó-munkás. (MK célzása arra vonatkozik, hogy Andrásy a Monarchia »boldogítása« után most, »legalább egy télen át« a népet, (a karzatot) is szórakoztassa; hiszen ő »egyike a legszeretreméltóbb komédiásoknak« (127 : 21).
„	17—20 A kis dalbetétet valamelyik francia operettből idézi MK.
128	18 <i>Jockey club</i> — itt: a párizsi <i>Jockey club</i> : a francia arisztokrácia (a felső tízezer) kaszinója. (Egyébként a <i>jockey clubok</i> : a lóversenyügyeknek saját autonómiával bíró legfőbb fórumai.)

Lap Sor

- 129 : 6 és 16 a »császár« — MK az idézőjellel kívánja hangsúlyozni Andrássy túlságos lojalitását: magyar államférfi létére Ferenc Józsefet nem király-, hanem császárként emlegeti.
- 9 *entrefilet* — kisebb (rendesen politikai) újsághír; közbeékeltek cikk; a vezércikk utáni apróbb politikai hírek csoportja.
- 10 *Pester Lloyd* — német nyelvű napilap volt. A Pesti Lloyd-társulat alapította 1854-ben. Eredeti célja a magyar kereskedelmi érdekek szolgálata volt. 1867-től hosszú időn át Falk Miksa szerkesztette Deák Ferenc politikájának szellemében. A *Pester Lloyd* évtizedeken keresztül egyik legfontosabb tájékoztató szerve volt a külföldnek a magyarországi viszonyokról.
- 11 *»cousin le roi«* — Az alatta levő sorokban MK meg is magyarázza: Andrássy Gyulát mint az aranygyapjas-rend tulajdonosát »a király cousinja« (unokatestvére) kitüntető cím (megszólítás) is boldogította. — Andrássy e kitüntetéséről ld. részletesen MK 1878. jan. 3-i *Apróságait* (Krk 54. köt. 19—20. l.) és azokhoz fűzött jegyzeteinket (uo. 339. l.).
- 19 *szocietás* — előkelő társaság.

HELVEY LAURA

M. SzN, március 9., 55. sz., 3. l., a Színház c. rovat élén. Névjelzés: *Kákay Aranyos No. 3.*
Kötetben itt először.

Keltekzése

Blaha Lujzáról Mikszáth többször írt és jobban is magasztalta, de minden színpadi csillag közt Helvey Laura volt a kedvence. Az egyetlen, akit *Még újabb fény- és árnyképek* c. gyűjteményébe is fölvetett, persze csupa fényvel övezve alakját. (Krk 54. köt. 104—106. l.)

Ez a cikke gyakorlatilag is jószolgálat a művésznőnek: szegedi vendégszereplése alkalmából beajánlja őt a publikumnak.

Névjelzése (Kákay Aranyos No. 3.) külön is hangsúlyozza, hogy a *Még újabb fény- és árnyképek* szerzője szívesen ismétli meg a fűzetben elmondott bókákat és dicséreteket.

A biztosabb siker kedvéért dicséretekkel halmozza el Szeged színházi közönségét is, mert »méltányolni tudja a művészeket...« És jól ismerve Szegednek Prielle Kornélia iránti hálás szeretetét (aki az árvíz utáni ingyen-vendégszereplésével nagy segítségére volt a városnak, s a színház ezért tiszteletbeli tagjává is választotta!) — Prielle Kornéliához hasonlítja a Szegeden még ismeretlen Helvey Laurát. Játékában mintegy Prielle Kornélia művészetének folytatását igéri.

Helvey Laura Szegeden is beváltotta a hozzá fűzött várakozást. A lapok egyértelműen nagy elismeréssel írnak vendéjátékaról.

Három színdarabban mutatkozott be. Először (márc. 10.) Sardou »Dóra« c. színművének címszerepében. (Dóra afféle lánpvirág: szemet-dombon termett lilium.) A SzN márc. 11-i beszámolója szerint: »A színház minden részében zsúfolásig megtelt díszes közönséggel, mely elnéző türelemmel várta az előadás késedelmes kezdetét.« (A művész nő málhái ugyanis csak egy órai késéssel érkeztek meg.) »Helvey Laura Szegeden új jelenség — írja a SzN névtelen kritikusa —, de a szünni nem akaró lelkes tapsok, melyekkel fogadták, meggyőzhették arról, hogy úgy szeretjük, mintha régi ismerősünk volna. Művésze elragadó hatást keltett.«

Másnap (márc. 11.) az »Ifjabb Fromont és idősb Risler« c. színműben lépett föl. »Megjelenésekor zajos tapsal fogadta a közönség, s az orchestrumból két szép virágcsokrot nyújtottak föl neki azon tisztelet és rokonszenv jeléül, melyet első vendégszereplésével biztosított magának Szegeden« — írja a Pesti Napló márc. 12-i számában a lap szegedi tudósítója.

Utolsó fellépésekor (márc. 18.) a »Sovillai borbély« Rozina szerepében — ugyancsak a Pesti Napló szerint (márc. 19.) hasonló sikert aratott: »Nagy kedvvel és beható lélektani stúdiummal játszotta szerepét és fölruházta Rozinát mindazon természetos és helyzetokból fakadó komikai vonásokkal, melyek egyéniségének ábrázolására szük-ségesek.«

A lapok nem mulasztották el megjegyezni, hogy Helvey Laura Szegeden mindvégig zsúfolt ház előtt játszott, de nem hallgatják el azt sem, hogy a szegedi társulat együttese nem volt méltó a vendégművészönhöz: »Az előadások egészben véve — egy-két színész játékának kivételével — gyengék, sőt rosszak voltak.« Emiatt az igazgatót (Aradi Gerőt) is megrótták.

*

A szöveggel kapcsolatosan megjegyezzük, hogy a két ízben előforduló *toilet* szó a SzN-ban kétféle »helyesírással« szerepel: 131 : 34 *toilet*jeiről és *toilet*tek

Tárgyi magyarázatok

Lap 8or

- 130 : 1—3 »*Én voltam az, aki egyszer azt írtam Helvey Lauráról . . .*« — Ld. *Még újabb fény- és arnyképek* c. gyűjteményében (1878., Krk 54. köt. 106. l.) Erre a dicséretére *Kinek kell asszony?* c. elbeszélésében is utal (1878., Krk 30. köt. 81. l.)
- 11 »*Aphrodite hozzá van szokva a hullámokhoz*« — A görög hitrege szerint Aphrodite (a rómaiaknál: Venus) a tenger habjából, hullámaiból támadt.

Lap Sor

- 131 : 26 »a nő annyira praesjudikal a művésznőnek« — a nő annyira befolyásolja (a közönséget) a művésznő iránt.
132 : 10 »bárcsak sohasem láttam volna, ha már örökké nem láthatom.«
— Nagyon régi bókolási formula; sok évszázados példáit ismerjük.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

M. SzN, március 18., 63. sz., 2. l. (nem a tárcarovatban). Névjelzés: *Curtius*.

Kötetben itt először.

Mikszáth újabb álneveiről 1881—82. évi, Pesti Hirlapbeli cikkeinek jegyzetanyagában szólnunk majd részletesen.

E cikk tárgysorozata: 1. A cár meggyilkolásának hatása. 2. A hírlapírók választmányának ebédje. 3. A március 15-i ünnepély.

1. II. Sándor orosz cár 1881. március 13-án bombamerénylet következtében életét vesztette. A Narodnaja volja (Népszabadság) nevű terrorista narodnyik szervezet tagjai több ízben kíséreltek meg merényletet ellene, míg végül a fent említett bombamerénylet sikerrel járt.

Mikszáth — mint az 1877—78. évi orosz—török háború egyik krónikása — nemegyszer foglalkozott II. Sándor személyével. (Ld. Krk 53. és 54. köt.) A magyar közfelfogásban osztozva mindig gyűlölettel szól a szabadságharcunkat leverő I. Miklós cár fiáról. Most sem mulasztja el megjegyezni, hogy »szerencsétlen halála sem képes részvétet kelteni iránta a szívekben . . .« — E szavakkal Mikszáth híven tolmácsolta a hazai közvéleményt. A teljes részvétlenséget kitűnően érzékelteti annak kiemelésével, hogy a cár halála csupán a »börze-körökben« keltett mozgolódást.

Értesüléseit Mikszáth ezúttal is a Pesti Hirlapból merítette. A PH márc. 14-i száma vezércikkben jelenti be, hogy »a cárt megölték«, márc. 15-i száma pedig részletezi az eseményt. A PH cikke utal arra, hogy »Vilmos német császár II. Sándor cárnak közel-rokona, személyes jóbarátja és szövetségese volt«, s megjegyzi, hogy a cár halálával »a három császár szövetségének is vége van«. E közlemény nyomán Mikszáth is szóba hozza (132 : 4) Vilmos császár személyét.

A PH márc. 15-i számának közgazdasági rovatában olvasta Mikszáth »A cár megöletése és a tőzsdék« c. cikket, amelyet ő maga is kivonatol és kommentál. A PH szerint: »Seholsem keltett a pétervári merénylet híre nagyobb izgatottságot és zavart, mint a tőzsdéken. Az egyedüli szerencse, hogy épp vasárnap volt . . .« A PH inkább csak a bécsi tőzsdén mutatkozó pánikot részletezi; »a budapesti tőzsdén — úgymond — nem vert oly óriási hullámokat ez az esemény, minek

magyarázata az, hogy a hír csak késő este érkezett hozzánk. « Mikszáth azonban — nagyobb hatás kedvéért — a pesti tőzsdések izgatottságát eseteli állítólag közvetlen tapasztalata alapján .

Megemlítjük, hogy a nihilisták forradalmi mozgalmairól és II. Sándor cár meggyilkolásáról az egykorú magyar sajtó legkiválóbb képviselőitől olvashatunk fejtegetéseket és számolókat. Mint jelentős példákra utalunk Vajda János két cikkére: »A nihilisták« (1880) és »A pétervári merénylet«. (Vajda János Összes Művei. Bp. 1944. Franklin-Társulat kiad., 1693—1702. l.) — Vajda János is csodálattal szemléli a forradalmár nihilisták elszántságát (a kínzások és halálbüntetések vállalását), és másfelől kifejti annak törvényszerűségét, hogy »az emberi hatalom legfelső csúcsán álló« zsarnoknak és önkényuralmának vesznie kell a népek szabadságmozgalmaiban.

2. A hírlapírók választmányának ebédje a »Szikszay«-ban azért volt nevezetes, mert azon Jókai mint a testület elnöke szintén részt vett, társaival közösen fogyasztván el a Temesvárról ajándékba kapott »rettenetes nagy menyhalat«. — Mikszáth ekkor még nem volt tagja a hírlapírók »igazgató-választmányának«, tehát az ebédre sem lehetett hivatalos. Beszámolójának anyagát a PH márc. 15-i számából merítette. Ennek napihírei közt olvassuk, hogy: »Jókai Mór mint a hírlapíró egyesület elnöke, ma d. u. fél 3-kor fényes ebédet adott a Szikszay l. emeleti termében az egyesület igazgató-választmányának tagjai tiszteletére. A menü egyik éppoly élvezetes, mint érdekes pontját az az óriási menyhal képezte, melyet Pancsováról [MK szerint Temesvárról] küldöttek a budapesti hírlapírók számára.« — Az ebédet fűszerező tréfákat és anekdotákat MK író-barátaitól hallhatta.

3. A március 15-i ünnepély ebben az évben különös jelentőségre emelkedett, amint azt MK is jelzi, de két forrása: a Fővárosi Lapok (márc. 11-i és 13-i előzetes közlésében), a Pesti Hírlap pedig (márc. 16-i beszámolójában) részletesen elmondja.

Márc. 11.: »Március tizenötödikét az egyetemi ifjúság akként akarta az idén megünnepelni, hogy az egyetemi épülettől a Hatvani utcán [ma: Kossuth Lajos utca] és országúton [ma: Múzeum körút] vonult volna a Múzeumba s itt tartottak volna beszédeket. Thaisz [Elek] főkapitány azonban, tekintettel arra, hogy az ily tömeges menet az annyira népes utcákban éppen a déli órákban forgalmi zavart okozhatna, a Múzeumban pedig a tömeg kárt tehetne az ültetvényekben sat. — az engedélyt nem adta meg, hanem azt tanácsolta, hogy — mint a múlt években — most is a temetőben rendezzenek ünnepélyt. Az ifjúság bizottsága ez ellen — hír szerint — a belügy-miniszterhez fellebbezett. Az ünnepélyben a budapesti munkások is részt akarnak venni.«

Márc. 13. (vasárnap): »Március 15.-ének ünnepét az ifjúság kedden meg fogja ünnepelni, ha lehet: benn a városban, ha nem lehet: a sírkertben. Ez az örömmünnep semmiképp sem a temetőbe való. Annak a márc. 15.-ének ugyanis, mely a sajtó felszabadításának ünnepe, nem volt halottja. Csak sok év múltán, az ennek ünneplésére a temetőbe gyűlt egyetemi ifjak közül lőtt meg egyet: Forinyák Gézát a szétosztatásra kirendelt katonaság. E szerencsétlen derék ifjú ham-

vainak évenkénti kegyeletes fölkeresésének szokása terelte a márc. 15.-i ünnepet a temetőbe. De minthogy e hamvakat halottak napján úgyis fölkeressük mindig: igen természetes, ha az ifjúság arra gondolt, hogy a *sajtószabadság* ünnepét benn a fővárosban tartsa meg. A műzeumi kertre bizonyára történelmi emlékeknél fogva gondoltak. A 33 év előtti március lángszellemű ifjai: Petőfi, Vasváry, Jókai, Vidacs ott szónokoltak a lépcsőzet széles párkányáról, s bizonyára semmi sem volna örvedetesebb, ha mai ifjaink sorából is ily kitűnő szellemek válnának ki, persze nem csupán az alkalmi szónoklás könnyen szerezhető babérja útján . . .

Időközben a kormányelnök [Tisza Kálmán] kijelenté, hogy neki nincs kifogása az ellen, ha az ifjúság az egyetemi vagy más téren tartja meg az ünnepet; de évégett a polgármesterhez, a tanácshoz kell fordulnia . . .

A *sajtószabadság*ot a cenzúra bilincseiből és Tánicsics Mihályt az önkény börtönéből szabadították ki ezen a napon. E két fő mozzanata volt 1848. március 15.-ének. Vajon eszébe jutott-e az ifjúságnak, hogy a még élő Tánicsics Mihályt is meghívja ez ünnepre? Eddig sohasem hívták meg. Most még van rá idő.« (A Fővárosi Lapok e figyelmeztetésére MK is utal cikkének egyik szakaszában: 134 : 28—33.)

A Pesti Hírlap márc. 16-i számából idézzük a MK cikkét közelebbről megvilágító beszámoló néhány szakaszát az ünnepély lefolyásáról:

»Az egyetem fiatalságának hosszas fáradozások után sikerült kivívnia, hogy március 15.-ét bent a városban ünnepelje meg a szokottól eltérő módon. Az ünnep fényes volt és lelkesült. Különösen festői látványt nyújtott a Károlyi-palota . . .« — Három óraker a Himnuszszal nyitották meg az ünnepélyt. Ezután egy joghallgató Petőfi »15-dik Március 1848« c. költeményét kezdte szavalni. Midőn azon helyhez jutott, mely így szól: » . . . föl Budára, Ott egy író fogva van« — jelent meg az öreg Tánicsics Mihály (az, kire e szavak vonatkoztak) az ifjúság lelkes éljenei között; azonnal felkísérték a tribünre s folytatták az ünnepélyt. Ünnepi beszéd s a »Nemzeti dal« következett. Végül az ifjúság néhány tagja vállára emelte az öreg Tánicsicsot s a Kecskeméti utcán végig egész a Kálvin térig vitte őt, hol kocsiba helyezték . . . Az ünnepély lefolyása alatt a rendvéd [= rendőr] urak meglehetősen türelmesen viselkedtek s tisztségükhöz képest csak kevés rendtelenséget okoztak.« [!]

A krónika teljessége kedvéért érdemes még ideiktatni a PH következő közléseit is (ugyanacsak a márc. 16-i számból):

»Nem lehet felemlítés nélkül hagynunk, hogy az öreg Tánicsics tegnap felkereste az [egyetemi] olvasókor elnökét, műveinek néhány kötetét hozva magával, azon kéréssel, hogy vegyék meg, e szavakkal adva át: „Uraim, ne hagyjanak éhezni március 15.-én.“«

A másik hír:

»A fővárosi munkáspárt egy része kivonult a Kerepesi úti temetőbe, s ott a vértanúk sírjára, valamint Batthyány Lajos gróf mauzóleumára egy-egy bíborpiros szalagú koszorút tett le.«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 132 : 5, 133 : 9 stb. *nihilisták*, 133 : 25 *nihilizmus* a latin *semmi* szóból eredő jelentésében: a történelmi fejlődés során kialakult társadalmi normákat, kulturális értékeket és az emberi haladást tagadó, a lét értelmetlenségét és a cselekvés hiábavalóságát hirdető felfogás, magatartás; a cinizmus szélsőséges formája. A kifejezés Turgenyev »Apák és fiúk« c. regénye (1862) nyomán terjedt el, melyben az író e kifejezést a regénynek a nemesi társadalom normáit és kultúráját tagadó hősére alkalmazta. Nyomában a reakciós orosz publicisztika a forradalmi demokratákat, majd általában a forradalmi mozgalmat vádolta nihilizmussal. — A *nihilisták* tehát itt: a forradalmi mozgalom hívei és harcosai.
- 14 »*Korona*« *kávéház* — a régi Pest előkelő bolvárosi kávéháza. A mai Régiposta utcának a Váci utca és Potófi Sándor utca közötti szakasza volt a Korona utca; ennek az utcának Váci utcai sarkán állott a »Korona« kávéház.
- 16 *börziánér* — a tőzsdei értékváltozásokkal üzörködő tőzsdés.
- 17 »*a zöld szemű szörnyeteg*« — a szerelmi féltékenység. (»Othello« 3. felvonásának 4. színében mondja Jugo.)
- 133 : 5 *Mammon* — a régi asszíroknál a gazdagság és a nyereség istene; itt: a pénz, a mohó nyereségvágy jelképe.
- 133 : 21 *Szikszy* — MK írásaiban gyakran emlegetett pesti vendéglő, az írók és színészek kedvelt találkozó helye.
- 22 *menyhal* — igen ízletes húsú hal-fajta; 60 cm hosszúra és 8 kg súlyúra is megnő. A mély vizeket kedveli; nappal a kövek alá húzódik s csak éjjel jár zsákmány után.
- 31 »*akinek jó kedve van, az nem öl, csak ölel*« — Ugyanezt a szójátékot olvashatjuk MK *A király ruhái* c. novellájában is (Krk 33. köt. 145. l.).
- 35 Jókai itt említett elbeszélése: »A szerencsétlen szélkakas«; 1850-ben írta. (Jókai Mór »Válogatott elbeszélések« c. gyűjteményében is olvasható, I. köt. 169—174. l. Bp. 1955. Szépirodalmi Könyvkiadó.)
- 134 : 12—13 »*a legtöbbje csakugyan nihilista a magyar hírlapíróknak*« — szójáték: a magyar hírlapírók legtöbbjének nincs semmije (semmi pénze, semmi vagyona).
- 135 : 7 »*nekünk, a népnek is kell hogy legyenek hagyományaink*« — Mikszáth demokratizmusának figyelemre méltó szép megnyilatkozása.

SZEGEDI EMLÉKEK BUDAPESTEN

M. I. SzN, március 25., 69. sz., 1—2. l., a tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel.*

II. a) *Jk 39. köt. = Hi 7. köt. Szeged könyve II. köt. 1914.*
182—186. 1.

b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlap-kiadás.]

Szegedi emlékek — vidéki gondok

Amikor Mikszáth fölkerült Pestre, a várossal való ismerkedése közben gyűjtögette, jegyezte a főváros utcáinak furcsaságait. Így keletkezett *Az igazi humoristák* ciklusának *Humor az utcán* c. fejezete (Krk 54. köt.).

Most, elhagyva Szegedet és visszaköltözve Budapestre hasonló kíváncsisággal keresi, figyeli a Szegedet idéző, Szegedre emlékeztető mozzanatokat. Tudta: ez is olyan téma, amely az ő adatgyűjtő — anyaggyűjtő szenvedélyével együtt szegedi olvasóinak érdeklődését is megragadja.

Felfedező útját az utcákon kezdi, de csakhamar rákanyarodik az irodalmi életre s elpanaszolja, hogy míg a nagyobbik alföldi metropolinak, Debrecennek még Jókai is számos írásművet szentelt, addig Szeged mint téma alig szerepel e téren. Szegedet valósággal »agyonyhallgatják«. Mikszáth jogos önérettel gondolhatott — akár hivatkozhatott volna is — arra, hogy éppen az ő szegedi tárcái, elbeszélései és röpiratai törték meg ezt a feltűnő csendet...

A szegedi emlékek számbavétele azonban nem pusztán kuriozitás. Jóval több annál: az író átfogó szemléletének egy újabb megnyilatkozása. Mikszáth arra tanít — gúnyos vagy játékos tréfák közé rejtve tanításait —, hogy a főváros eredményeinek megosztása a vidékkel és a vidék problémáinak megismertetése a fővárossal — egyenlő fontosságú követelmény.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a SzN-ban a cím alatt I. sor-
szám áll. Minthogy a tervezett II. számú cikket MK nem írta meg,
mellőztük a sorszámot, mert csak zavart, félreértést okozna.

Egy szót javítottunk:

137 34 a kellnerek még külön is (SzN: a kellnerek meg külön is)

Egy kifejezéssel kapcsolatosan megjegyezzük, hogy az esetleg
sajtóhiba lehet, mégsem javítottuk, mert így is megállhat:

136 28 a folyam tompa zuhogását, [A kéziratban talán ez volt: zu-
bogását,]

A Hi hibás szövegközléséből kiemelünk egypár példát: 136 19
[tönkretéve a reklámvers ritmusát:] Fele áron adják a [!] szegedi
legénynek. 137 : 12—13 megösmerni... nem ösmernünk (Hi: megis-
merni... nem ismerünk) 138 1 kocsmában (Hi: korcsmában) stb.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 135 : 15—16 *Kecskemét palotája* — a »Kecskeméti ház« Budapestén: Pártos Gyula építész egyik alkotása.
- 17—18 *Nagykörös emeletes háza a Józsefvárosban* — erre nézve nem találtunk adatot.
- 19 *»a százados gyűléség a két nemes város között«* — Kecskemét és Nagykörös közmondásossá vált viszálykodását MK más írásaiban is nemegyszer említi.
- 24 *»a hét vezért már Kecskemét engagirozta [= szerződtette, alkalmazta] házdróknak a homlokzaton«* — t. i. a fentebb említett Kecskeméti utcai palota homlokzatán alkalmazott freskó vagy szoborcsoportozat formájában. Pusztaszer (Árpád és vezéreinek első törvénytörző helye) ugyanis 1669 óta Kecskeméthez tartozik.
- 136 : 6 *Stáció utca* — a mai Buross utca.
- 14 *»a Kiss Dávid-féle ház előtti piac«* pontos körülményei azonban mi már nem ismertek.
- 21 *»A pók és a szegedi menyecske«* — Lukácsy Sándor népművelőművének címe helyesen: »Pók vagy A szegedi menyecske«; 1874 okt. közepén mutatták be Szegeden; 1877 nyarán a budapesti Népszínház is kísérletezett vele; vidéken sokszor adták.
- „ 30 *»a kisebbik, szebbik haza«* — Erdély
- 137 6 *terra incognita* — ismeretlen föld; föl nem tárt terület.
- „ 7 *»mintha Indiában feküdnék, vagy valahol a Gangesz partján.«* — A »vagy« szócéska MK tollbotlása, minthogy a Gangesz India folyója, a hinduk szent folyója.
- 28 *Jókai két regénye: »Páter Péter« és »Aki kétszer halnak meg«* — Mindkettő 1881-ben jelent meg és mindkettő »a görbe országban«, a Vág vidékén játszák.
- 138 1 *a Király utcai Pattantyus-kocsma* — MK igen alaposan ismerte a főváros vendéglőit és borozó-helyiségeit. (Ld. Krk 54. köt.)
- 6 *A szegedi szépségek »szabálytalanságá«-ról* MK-nak többrendbeli följegyzése van. Ld. pl. *A borászati gyűlésben*: Krk 30. köt. 156. l.

GRÓF ZICHY GÉZA

- M. I. *SzN, április 1., 74. sz., 3. l., a »Csarnok« c. rovatban. Teljes névjelzéssel.*
- II. a) *Jk 36. köt. = Hi 4. köt. Az én ismerőseim.* Apró jellemrajzok. 1914. 63—66. l.
- b) *Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül.* [Címlapkiadás.]

A cikk célja és szerepe

Cikkében Mikszáth többek közt azt írja, hogy gróf Zichy Gézát az »Írói és Művészi Kör« az egyik évben író címén választja be az igazgató-bizottságba, a másik évben pedig művész címén.

Írónk maga is hasonló megtiszteltetésben részesíti a kettős területen működő műkedvelő főurat: előbb (1877-ben) mint költőt méltatta a Budapesti Napilapban (ld. Krk 53. köt. 11—13. l.), most pedig mint félkézzelet is bravúros zongoraművészt magasztalja.

Mikszáth dicséretében — a művelt arisztokrata egyéni kedvesége, közvetlensége mellett — a »testületi szellem«, illetőleg a közös írói baráti kör is szerepet játszhatott: Zichy Géza ugyanis egyik alapító-tagja volt a Petőfi Társaságnak, amelynek vezetőihez Mikszáthot is meleg baráti szálak fűzték. (*Az igazi humoristák* cikkeinek zöme például a Petőfi-Társaság Lapjában jelent meg. Ld. Krk 54. köt.)

Ami mármost a jelen cikk aktuális célját és szerepét illeti: Mikszáth — Szegedről visszakerülve Pestre — kedves kötelességének tekintette, hogy a fővárosból Szegedre vendégszereplésre utazó írókat, művészeket, színészeket előzetesen beajánlja a Szegedi Napló olvasóinak, illetőleg ezeken keresztül egész Szegednek. Ezt tette márciusban Helvey Laura vendégszereplésekor, ezt a feladatot teljesíti most is — hasonlóan szíves, meleg ajánló sorokkal.

Bizonyára Mikszáth baráti segítségének, cikkének is része volt abban, hogy Zichy Gézát Szegeden szeretettel és elismeréssel fogadták. A SzN másnapi (ápr. 2-i) számának újdonság-rovatában röviden, ápr. 3-i számában pedig részletesen szól a hangversenyről: »Zichy Géza gróf hangversenye a lehető legfényesebb sikerrel folyt le. A jeles művész a közönség tiszteletének és nagyrabecülésének zajos nyilvánításával fogadta és óriási babérorszórúval tüntette ki, melyet széles fehér szalag díszített. A koszorút Szeged hölgyei ajánlották föl a kítűnő művésznek.«

A szövegről

A SzN eredeti szövegét közvetítjük, pótolva egy nyomdai hiba következtében kimaradt szócskát:

140 17 mester és tanítvány még *úgy* össze nem olvadt, mint *ők* ketten. (SzN: mester és tanítvány még össze nem olvadt stb.)

A Hi szövege ezúttal is megbízhatatlan. Pl. 139 : 28 *úgy* szólt (Hi: *úgy* szólt), 139 31 kezét kövér tenyerébe sülyesztve, (Hi: *Zichy* kezét az *ő* kövér tenyerébe sülyesztve,).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

138 1 »Homért hét város vátatta, hogy ő oda való.« — Egy ókori epigramma tartotta fenn annak emlékét, hogy Homéroszt a következő hét város vallotta szülőttjének: Szmirna, Rhodosz, Kolofón, Szalamisz (Ciprus szigetén), Iosz (Kiosz), Argosz, Athenae.

Lap Sor

- 138 : 1—3 »Nekünk is van egy nagy nemzeti költőnk . . .« stb. — Pe-
tőfi születési helyére Kiskőrös és Főlegyháza tartott jogot.
139 : 1 »Kölcsynek csak egy szeme volt . . .« — gyermekkorában himlő
következtében vesztette el bal szemét.
„ 4—5 sablonos periódusok — közhelyszerű körmondatok.
140 : 5 »a kaszói utcai zavargások« — E zavargások 1880 januárjában
hírlap voltak. Ld. a *Verhovay golyója és Móricz Pál* című Pesti
Hírlap-beli cikket (jún. 30; Krk 61. köt.).

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

- M. I. SzN, *április 15.*, 86. sz., 2—3. l. (nem a tárcarovatban).
Névjelzés: M. K.
II. a) *Jk 39. köt.* = *Hi 7. köt. Szeged könyve II. köt. 1914.*
187—191. l.
b) Ua., sorozatfmlapok és óvszámjölzős nélkül. [Cím-
kiadás.]

Árvízveszély és mágnás-mulatság

Ennek a »fővárosi levél«-nek két témája van: a Szeged-környéki Tisza-vidéket újból fenyegető árvízveszély és másfelől — riktó ollontétül — a mágnásvilág pazar lovasünnepélye a fővárosban.

I. Mikszáth, aki végigélte Szeged 1879-i árvíztragédiáját s tollával hatékonyan közreműködött az újjáépítés munkálataiban, — aggodalommal figyelte a Szegedről érkező jelentéseket. Minthogy a két év előtti tapasztalatok alapján bizonyos tekintetben árvízi szakértőnek tarthatta magát, véleményt nyilvánít a helyzetről, sőt tanácsokat is ad az illetékeseknek. Főlemli két árvízvédelmi tervet, de ugyanakkor a maga részéről bízik a már meglevő körtöltésben, bízik Tisza Lajos kir. biztos erélyében s károsnak tartja a veszély felnagyítását a fővárosi lapok részéről.

Az árvízveszély kb. ápr. 4-től a hónap közepéig tartott; 16-án tetőzött, azután lassan alábbhagyott.

A SzN ápr. 5-i jelentése szerint: Az idén ismét fölöttébb abnormisan rohamos árvíz ellen Szeged eléggé biztosítva érzi magát, de nem így áll a dolog az egész Tiszavidékkel! Csongrád megye néhány kisebb községe most is keservesen küzd az árvízzel. Csak máról holnapra biztos védelmi eszközökkel van ellátva a Tisza. Hasonló a veszély a Körös és mellékfolyóinak vidékén is . . .

A Tisza vízállása ezekben a napokban ugrásszerűen emelkedett. Íme: ápr. 4.: 7,80 m, ápr. 5.: 7,95, ápr. 6.: 8,03, ápr. 9.: 8,22. (Ezen a napon a SzN azt írja: »A Tisza folytonos áradása a katasztrófát a folyam mentén óráról órára közelebb hozza.«) Ápr. 13.: 8,33, ápr. 16.: 8,44. Ezután naponta kb. 8—10 cm-rel csökkent a vízállás.

A SzN ápr. 15-i száma névtelen cikkben ezeket írja: »A fonyogató árvízveszély háttérbe szorított Szegeden minden politikai és társadalmi

kérdést. Nem érdekel minket semmi se oly közléről, mint védtöltéseink állapota.« Eppen ezért nem is tud közérdekűbb közleményt adni, mint »Védtöltéseink térképé«-t és annak részletes magyarázatát: »Külső védvonalunk két részre oszlik. Az egyik rész terjed Sövényházától a tápéi kapuig, a másik részt pedig a ballagítói és rözskéi vonal képezi.« Felsorolja az egyes szakaszok védelmét ellátó mérnökök és egyéb szakemberek névsorát, megjegyezvén azonban, hogy: »Az ár emelkedésével a főfelügyeletet Tisza Lajos vette át az összes védelmi munkákra nézve, továbbá igénybe vette Szeged közmunkaerejét és hatóságának közreműködését.« — »Töltéseink legveszélyeztetettebb pontjai az algyó—tápéi vonalon vannak. Ha a gátak szakadnak, az ár még nem ostromolja körtöltésünket egész hosszában, hanem Algyó és Tápé községeket előntve, a körtöltés egy része és az alföldi vasútnak Vásárhely felé nyúló töltésrésze mellé fekszik . . .«

Ez a Mikszáth tárcájával egyidejűleg megjelent cikk is igazolja írónk szavait, amelyek szerint: Az ottani (szegedi) sajtó tartózkodott attól, hogy félelmet keltsen, »de a fővárosi napilapok sokszor válnak alkalmatlan prókátorokká . . .« Egykori árvíz-veszélyi tapasztalatainak egyik fontos eredményét pedig a következő szentenciába foglalja: »Az erő és a biztosság látszata éppen azt a benyomást teszi az emberekre, mint maga az erő és a biztosság.«

2. Míg Szeged és az Alföld népe ismét kemény erőfeszítéseket tesz a fenyegető elemi csapással szemben, azalatt a magyar mágnásvilág (ezúttal ismét egy egészen »külön világ«!) fényes, cifra lovasjátékot, úgynevezett karusszelt rendezett. A hivalgó pompát a közvélemény előtt azzal fedezték, hogy az ünnepély karitatív jellegű: a bevétel a fővárosi szeretetház javára szolgál.

A látványos cécóról az egykorú sajtó részletes tudósításokat közölt; Mikszáth cikkét tehát több vonatkozásban könnyű kiegészíteni.

Az ünnepély gróf Andrassy Gyuláné elnöklete alatt zajlott le ápr. 8-án este 8 óraker Lovarda épületében. Minthogy az első előadás jegyei teljesen elkelték, 9-én megismételték a lovas-mutatványokat.

A két előadás bevételéről, vagyis a jótékony célra juttatott összegről nincs tudomásunk, de ha számbavesszük a szereplő kon-teszek és baroneszek toalettjeit (melyeknek főszállítói a legdrágább belvárosi divatárusok voltak: Árvay és társa, valamint Monaszterly és Kuzmik), és áttanulmányozzuk az ezen alkalomra készített lószerszámokat (nyereg, szíjak, bársonytakaró, paszománt, csipkék stb.), könnyűszerrel arra a következtetésre jutunk, hogy a külső díszre fordított vagyon felerésze is sokkal többet ért volna a fővárosi szeretetháznak, mint a kétszeri előadás összes jövedelme! Hiszen a pesti lovarda »a XIV. Lajos korabeli Versailles lovardáját« idézte fel a nézők előtt. A hölgyek rizsפורozott hajjal, fejükön tollas baretten, »korabeli« toalettekben léptek föl; gyöngyökkel, hímzéssel, drága ékszerekkel . . .

Mikszáth csak két igézetes szépséget emel ki (gr. Andrassy Ilonát és Irmát), de a többi sajtóbeszámolóból megtudhatjuk az előkelő

lovárnók teljes névsorát: Bánffy, Károlyi, Pálffy, Waldstein stb. grófnék és grófkisasszonyok tündököltek a fényesen kivilágított lovardában. — A hölgyek bemutatták bájaikat, kosztümjeiket és lovas tudományukat, az urak pedig a páholyokból gyönyörködtek bennük. Ott volt gr. Andrásy Gyula egész családjával, gr. Apponyi Albert, a Batthyány, Eszterházy, Károlyi, Nádasdy, Pálffy familia stb. stb.

Mikszáth méltán állapíthatta meg az áprilisi farsang láttán, hogy: »Nini! vannak még urak a világon!« De keresetlen szavakkal kimondta azt is, hogy az egész ünnepély nem volt egyéb, mint »egy rossz cirkuszi mutatvány«, hol »a mágnások komédiáztak a publikumnak«.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük — javítva a sajtóhibákat s az idegen szavak és nevek helytelen írásmódját (zárójelben: SzN):

Lap	Sor
142	8 hajhászva (hajkászva)
143	6 és 14 roué (roue)
	8 XIV. Louis (XIV. Luis [!])
	17 Maintenon (Maintnon)
	19 karusszel (caroussel)
	33 a walesi herceg (a walesi herceg)

A Hi önkényes szövegmódosításaiból kiemelünk egypár példát (zárójelben: Hi): 141 3 maga azon tény is, (maga az a tény is,) 143 : 17—18 (A Hi álszeméremből elhagyta ezt a két szellemes sort.) 143 27 amelyekről (akikről).

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
141	9 <i>Stefanovics lovag</i> és 141 20 <i>Sir Browning</i> — MK szerint folyamszabályozási szakemberek. — Nem találtunk róluk semmiféle közlést. <i>Sir Browning</i> ről hajlandók vagyunk feltételezni, hogy költött személy. MK-nál ugyanis másutt is találoztunk már hazánkban utazgató angolokkal, akik hol árvizeinket, hol néprajzunkat tanulmányozzák. Pl. <i>Népies ésjárás a tudományban</i> c. cikkében (1877., Krk 54. köt.): » <i>Mr. Hawring</i> angol utazó« szerepel stb.
„	17 <i>praecarius</i> — kétes, bizonytalan.
142	23 <i>canaille</i> — csöcselék, söpredék.
„	35 <i>quadrille</i> — francia négyes (tánc).
143	6 <i>roué</i> — kéjenc, kiélt ember.
„	33 » <i>a walesi herceg itt jártakor</i> « — A walesi herceg újabb budapesti látogatásáról ld. <i>A kisebbik királyasszony és a királyfi</i> c. cikket a jelen kötetben (máj. 15.).

FŐVÁROSI TÁRCALEVÉL

M. SzN, április 24., 93. sz., 1. l., a tárcarovatban. Névjelzés: M. K.
Kötetben itt először.

A tárcalevél tárgysorozata

1. A Nagy Imre és Helvey Laura házasságáról szárnyra kelt hír (amely azonban valótlannak bizonyult!).

Szerdahelyi Kálmán első házasságkötése anyakönyvi bejegyzésének elmulasztása közismert anekdota.

Az anekdotát megtaláljuk Kőváry László »Történelmi adomák« c. munkájában is (Kolozsvár, 1857. 201—202. l.). Kőváry szerint Cs. S. kolozsvári pap követte el a tréfát:

»Sz. színész egy gyönyörű színésznővel elébe lép, s mondják az öreg tiszteletesnek, hogy ők nem kevesebbet akarnak, mint örök hűséget eskünni.

— Örök hűséget? — szolt a világismerő lelkész, látva az igen fiatal párt. — Jól van. Hol a diszpenzáció?

— Nincs.

— Úgy kihirdetem.

— A' késő lenne.

— Úgy hát tessék mondani. — És összeeskete őket.

Néhány hónap múlva a fiatal pár ismét a lelkész elé kerül.

— Uram! — szól a színész és színésznő — mi el akarunk válni.

— Felesleges — végzé a pap —, jól számoltam, tudtam, hogy e' lesz a vége; azért házasságukat jegyzőkönyvre se vettem.«

2. »A Kossuth—Görgey hecc«-cel azért foglalkozik MK, mert a Budapesti Szemlében február óta sorozatosan jelentek meg a Kossuth és Görgey szerepét és viszonyát tárgyaló közlemények. A febr. számban (26. köt. 50. sz.) a folyóirat szerkesztőjének, Gyulai Pálnak tollából névtelenül: »Kossuth és a pragmatica sanctio«; a márc. számban (51. sz.) »Kossuth és Görgey« címen Görgey Artúr nyílt levele a szerkesztőhöz és észrevételei Kossuth Irataira; az ápr. számban (52. sz.) Gyulai Páltól: »Még egyszer Kossuth és a pragmatica sanctio«; végül a Budapesti Szemle »jövő számában«, vagyis a májusi számban (53. sz.) a MK jelen cikkében jelzett »nagyfontosságú történelmi adat«-ot tartalmazó közlemény: Görgey Artúr újabb nyílt levele a szerkesztőhöz és újabb »észrevételek Kossuth Irataira«, ily címen: »Még egyszer Kossuth és Görgey.«

Mikszáth és Görgey kapcsolata az egész Görgey-kérdés szempontjából igen figyelemreméltó. Az író itt Görgey »becstelen tettét« említi, de ugyanakkor azt is jelzi, hogy a történelmi források fényében a Görgey-probléma bonyolultabbnak mutatkozik az egyszerű bűnbakkeresésnél. Az utóbbi megjegyzéssel Mikszáth egyik előfutára Ady és a polgári radikálisok Görgey-értékelésének; azzal a különbséggel, hogy Mikszáth — legalábbis itt — nem tévedt bele a másik végletbe (Görgey idealizálásába), ami viszont a polgári radikálisoknál megmutatkozik.

A Kossuthot ért támadásokhoz hasonlóan sérelmesnek tartja Mikszáth Péterfy Jenő tanulmányát Jókairól a Budapesti Szemle ápr. számában. (52. sz.) (E tanulmány megjelent Péterfy Jenő Összegyűjtött Munkáinak I. kötetében is. Bp. 1901.) Péterfy — Gyulaihoz hasonlóan — Jókait kizárólag a lélektani ábrázolás szempontjából ítéli meg, ezért bírálata egyoldalú és elhibázott. Péterfy e tanulmányát Mikszáth mellett más kortársak is erősen kifogásolták. Így Asbóth János a Pester Lloydban (95. sz.), Keszler József pedig az Ellenőrben (172. sz.). Péterfy Jenő mindkettőjüknek polemikus cikkben válaszolt »Bírálóimnak« címmel (Budapesti Szemle 1881. május, 26. köt. 53. sz.).

3. A királyfi előkészületben levő esküvőjével kapcsolatosan feltűnő a magyar arisztokrácia tartózkodása. Ezt a tényt Mikszáth elismeréssel nyugtázza, ezzel is újabb jelét adva Rudolf trónörökös személyével szemben érzett idegenkedésének.

A szövegről

Két szóhasználatról és három névalakról az alábbiakat jegyezzük meg:

Lap Sor

144 : 7 »a kedves társalgási művésznő [Helvey Laura], melyről [!] immár úgy folyik a vita . . .« stb. — Nyilvánvalóan MK-nak a sietős fogalmazásban ejtett tollbotlása. Nem javítottuk ki !

145 : 15 *svindli* — Az eredeti közlés németes helyesírása (*schwindli*) jelzi, hogy nálunk akkor még nem volt meghonosodva ez a szó. *Svindli* (német eredetije: Schwindel): csalás, szédelgés, szélhámosság, szemfényvesztés. — MK-nál nemegyszer fordul elő ez a századvég vezető társadalmára jellemző szó s az ebből képzett némely kifejezés. (Ld. pl. *A politika svindlerei* c. röpiratát, 1878., Krk 54. köt.)

26 stb. Görgey Artúr nevét MK rendszerint Görgeinek írja.

32 Péterfy Jenő nevét pedig itt: Péterfínek írja.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

145 : 1 *Bukovay Absentius*ról ld. a gr. *Andrássy Gyula pongyolában* o. cikk Tárgyi magyarázatát (e 112. lap 22. sorához). Az a tréfa, amelyet MK itt említ, a Borsszem Jankó 1881. márc. 6-i számában olvasható (14. évf. 10. sz., 2. l.) ily címen: »Diák ismeretek tára. Terjeszti: Bukovay Absentius.« Ez a cikk Bukovay Absentius következő sóhajával (és óhajával) kezdődik: »Az élethöz már csak egyedül egy vigasz köt, mely már rég megfogamzott szívemben: hogy hátha Blaha Lujza

még az én feleségem is lehet!» (Utalással Blaha Lujza harmadik házasságkötésére.)

- 26 »*Petőfi-e vagy Arany?*« — MK csak cím szerint említi ezt a röpiratot. Szerzője: Pónori Thewrewk Árpád (1839—1903). A 40 lap terjedelmű pamflet 1881-ben jelent meg. (Bp., Bagó Márton és fia nyomdájában készült.)

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

M. SzN, április 29., 97. sz., 1. l., a tárcarovatban. Névjelzés: *Curtius*. Kötetben itt először.

Tartalom és szerkezet

A tárcalevelek témáról témára szökellnek; mindenik levél általában három-négy témát érint.

A témaváltásoknak legtermészetesebb jelzése a közbeékelt csillagjel, amit az efféle cikkek nagy részében meg is találunk.

Az előttünk fekvő levélben Mikszáth e sablonos, de világos tagolás mellett tárgyi és nyelvi analógiákkal is igyekszik áthidalni a három különböző témát.

Az első alkalommal a Váci utcai fényképész-kirakatban látható szép női arcképekről úgy vált át a következő fejezetre, hogy közli: megérkezett Pestre Szofja Perovszkájának, a cár elleni merénylet miatt felakasztott nemeskisasszonynak a fényképe.

A harmadik fejezetre pedig azzal az erőszakolt kapcsolással tér rá, hogy miután előbb a *realisztikus* szót használta, ennek nyelvi analógiájára az irodalmi *realizmus* példaként említ két francia színdarabot.

*

Szofja Perovszkaja a XIX. századi orosz történelem egyik kiemelkedő alakja. A nőforradalmárok közül pedig abban a században kétségtelenül a legjelentősebb. Perovszkájáról és Mikszáthról is sokat mond, hogy az író »beleszeretett« ebbe a tragikus sorsú forradalmárba. — Ilyen szép soroknak, amiket Mikszáth Perovszkájáról leír, az orosz forradalmi mozgalom nemzetközi fogadtatásában is aligha van párja. Fokozott mértékben irányítjuk tehát a figyelmet az ápr. 29-i »fővárosi levélnek« erre a szakaszára.

A szövegről

Ezt a cikket MK sietve írta és úgy adta postára, hogy át sem nézte kéziratát. Emiatt — főleg a cikk francia kifejezéseiben — feltűnő hibák mutatkoznak. Ráadásul a SzN nyomdája is gondatlan munkát végzett.

146 : az alcímben Perowska 148 : 18 Perowszka 148 30 Perowszka
(A mindhárom formájában helytelen névalakot nem javítottuk! A helyes névalak: Perovszkaja. Ld. az Életrajzi jegyzetek közt!)

Lap Sor

- 147 7 annak már megvan a maga megállapodott ízlése és ideálja, (SzN: annak már megvan a maga megállapodott ízlése és ideáljai, [!])
- 20 egy percre háttérbe szorulnak »nos amies« [= a mi barát-nőink]: a Charlotte comtesse, az ici-pici baronesse Elvira . . . » (SzN: egy percre háttérbe szorulnak »notre [= nôtre] amie« [= a mi barát-nőnk] — pedig kettőt említ, s az állítmány is többesszámú volt!
- 24 a binoklin, monoklin (SzN súlyos sajtóhibával, teljesen értelmetlen szóval: a binvelin [!], monoclin)
- 148 14 a Sárkány kirakat (a sárkány kirakat)
»Assommoir« (SzN hibásan: »Assommoire« [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 147 14 *fertálmágnás* (vagy: *firtli*) — negyedmágnás; olyan személy, akinek négy nagyszülője közül csak egy volt arisztokrata származású.
- 17 és 27 *Kricsi gróf* és *Flicsi báró* — MK-nál a nyegle mágnás-*ifjak* gúnyos gyűjtőneve.
- 17 »*Des yeux de Szegedin! So etwas ist noch nie da gewesen!*« — A szegedi szemek! [= a szegedi lányok szemei!] Ilyesmi még sohasem volt! [vagyis: páratlan! csodálatos!] — MK itt a mágnások nyegle, kevert francia—német beszédét gúnyolja ki.
»*nos amies*« — barát-nőink.
- 20 *Charlotte comtesse* — Sarolta grófnő (grófkisasszony). — MK névkészlete, illetőleg képzettársítása szempontjából figyelemre méltó! Vö. *Sárka grófnő* c. elb. Krk 27. köt.
- 21 *baronesse* — bárónő, bárókisasszony.
- 21 *volant* (volán) — fodor (női ruhán).
- 24 *binokli* — szemüveg.
- 25 *zulu dolgok* — időszerű kifejezés volt az angoloknak a zulusokkal viselt háborúja miatt. (Ld. még a földrajzi magyarázatoknál.)
- 29—30 *Sehr herzig!* — nagyon kedves, helyes, aranyos! *Quelle idéé? Superbe!* — Micsoda ötlet? Nagyszerű! — Ismét a mágnás-*ifjak* nyegle, kevert társalgási nyelvét gúnyolja MK.
- 38 *Un bonmot! Charmant!* — Elmes mondás! Elragadó!
- 38 *Pepi* — vö. 147 : 17 és 27 Kricsi és Flicsi nevekkél! *Pepi* egyúttal képzettársításból adódó utalás az 1877. évi népszínházi botrányt okozó, Swippsz Pepi becenevű ifjoncra. Ld. Krk 53. köt.

Lap Sor

- 148 : 1—2 *Fluck Erzsike, Kelemen Malvin, Abafi Gizella* — szegedi hajadonok.
3 *mon dieu!* — istenem!
5 *Brachfeld* — divatos ruhakereskedő (szövet- és selyemkereskedő) cég volt a belvárosban.
6 *leszenografiroz* — gyorsírással lejegyez. (Az idegen szóhasználat jelzi, hogy a gyorsírás fogalma még nem ment át a köztudatba.)
10 *Letzter* — szegedi fényképész.
12 *Kozmata* — neves pesti fényképész. Számos fényképfelvételét ismerjük. Ld. pl. Mikszáth 1882. évi fotográfiáját a Krk 33. kötetében.
14 *Eisenstädter Klementina kisasszony* — a Szegedi Napló szerkesztőjének, Enyedi (Eisenstädter) Lukácsnak a nővére.
149 2 »*Assommoir*« és »*Nana*« — Zola két híres regénye a »Rougon-Macquart« ciklusból; dramatizált változatuk színpadra került. Az »*Assommoir*« (A csapszék) és a »*Nana*« párizsi előadásairól többször is megemlékeznek a pesti lapok 1881 áprilisában. Pl. a Pesti Hirlap ápr. 26-i számában olvassuk, hogy a »*Nana*« már száz előadást ért Párizsban.
8 *attentátum* — merénylet.
10 és 12 *Eva és Evva* — szójáték Evva Lajosnak, a Népszínház igazgatójának nevével.

FŐVÁROSI LEVÉL

M. SzN, május 8., 105. sz., 2—3. l., nem a tárcarovatban. Névjelzés: M. K.

Kötetben itt először.

E levél tárgyköre

E levélnek egyetlen tárgya: a trónörökös pár menyegzőjére, illetőleg budapesti bevonulására való készülődés.

Rudolf trónörökös és Stefánia belga királykisasszony május 10-én tartják esküvőjüket. A trónörökös pár május 18-án látogat el a magyar fővárosba. (Ld. a *Levél a fővárosból* c., május 20-i cikket.) Bevonulására több kíváncsisággal, mint lelkesedéssel készült a főváros és az ország népe.

A Szegedi Napló olvasói számára összefoglalt újdonságokat MK elsősorban a Pesti Hirlap számaiból merítette.

A PH ápr. 29-i száma részletesen közölte a hivatalos tisztelgés, a fogadtatás és az ünneplés programját.

A trónörökös pár a küldöttségeket a schönbrunni kastélyban fogadja. Legelől megy majd a magyar országgyűlés mindkét házának küldöttsége, utána az osztrák birodalmi tanács mindkét küldöttsége,

azután Budapest, majd pedig Bécs városa, a horvát tartománygyűlés, Fiume, valamint az osztrák tartománygyűlések küldöttsége. — Erre jegyzi meg MK: »Kissé bosszantó is, hogy a magyar parlament mindkét házának küldöttsége Bécsbe megy, mintha valami tartománygyűlés lenne...« stb.

Május 18-án Laxenburgból egyenesen Budapestre utazik a trónörökös-pár »A lakadalmi menetnél — írja MK — gróf Zichy Jenőnek engedték át a legfőbb szerepet és még néhány jelentéktelen főúrnak...« — Forrása, a PH (szintén az említett ápr. 29-i számában) közölte: »A főúri fogatok közül bizonyára első helyen fog gr. Zichy Jenő hatlovas fogata állani. A hat aranypejen egy-egy csatlós fog ülni...«

Május 18-án és 19-én a fővárosi Vigadóban népnünpély lesz — írja a PH. Majd pedig: »Tisza Kálmán május 22-én a budavári miniszterelnöki palotában bált ad, amelyen a népszínházi díszelőadás után a trónörökös-pár is meg fog jelenni.« Ezen értesüléseit MK is továbbítja Szegednek.

»A jövőendő királyné« alakjáról, megjelenéséről MK egyelőre csak a folyóiratokban közölt fényképek és rajzok alapján tájékozódhatott. Ahányszor csak a szőke Stefániáról ír, mindig párhuzamba állítja a fekete hajú Erzsébet királynéval, aki iránt mindvégig lovagias hődelattal viseltetik.

A szövegről

Hibajavításaink és nyelvi (stiláris) megjegyzéseink (zárójelben: SzN):

Lap	Sor	
150	12	Az egyetemben . . . nem lehet pénzt gyűjteni [T. i. az egyetemen belül, az egyetem épületében.]
„	23	ez a példa (az a példa)
„	33	és 35 <i>parliament</i> [MK olykor az angol szöveget is használja.]
151	4	<i>értékkapcsokat</i> [Szokatlan kifejezés, lehet, hogy sajtóhibu helyett: <i>érdekkapcsokat</i> .]
	28	<i>kölcsag</i> [a <i>kócsag</i> régius szövege.]
	32	<i>toalettjét</i> (<i>toilletjét</i> [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
149	:	alcímben és 150 11 » <i>muszáj-körök</i> « — a társadalom azon rétege — elsősorban az arisztokrácia —, amelynek címenél, rangjánál fogva kötelessége az uralkodóház parádein résztvenni.
8		<i>a polgári bál</i> (»melyre háromezer meghívó-jegy küldetik szét«) — a lakosság szélesebb köreinek szórakoztatása céljából rendezett bál.

- 150 : 4 »megérdemled, hogy sohase légy — közoktatásügyi miniszter.« — Ebben az időben Trefort Agoston volt a közoktatásügyi miniszter. MK célzását ennek »tisztá kezűsége« felől ma már nem értjük. Trefortról mindig tartózkodóan írt, de anyagi vonatkozású célzással eddig nem találkozunk. (Csupán azt kifogásolta egyszer, hogy Trefort az állami kezelésben levő fürdőhelyeken szeret üdülni.)
- 5 váltót prulongál — a váltó kifizetésére haladékat ad vagy kap (itt: kap).
- 16 Hungária szálloda — a főváros legelőkelőbb szállodája volt, a Dunaparton.
- 37 »járt már Magyarországon küldöttség messzebb is, hogy feleséget hozzon a királynak« — A külföldről királynét hozó számos küldöttség közül MK itt minden bizonnyal Beatrixra, Mátyás király feleségére utal.
- 151 3 »bajor, belga és osztrák, ez az a vékony választék . . .« — Ferenc József a bajor királyi családból nősült, Rudolf trónörökös belga királylányt vett feleségül. (Ez utóbbit félig osztráknak is lehet tekinteni, mert anyai részről József nádor unokája volt.)
- 22 »A szőke haj . . . a paritás kedvért vagyon . . .« — Tréfás utalás a kiegyezéssel létrejött közjogi helyzetre Magyarország és a Habsburg-tartományok között. Ausztria és Csehország féltékenyen ügyeltek a »paritás«-ra, vagyis a jogok-terhek-kötelelességek egyenlő (kiegyenlítő) megosztására.
- 30 auslag (német: Auslage) — kirakat.
- 30 Monaszterty és Kuzmik — előkelő divatkereskedő cég a belvárosban; »udvari szállítók« voltak. — MK gyakran említi őket.
- 38 »szedik az adót keservesen a Szapáry emberei.« — Ebben az időben gr. Szapáry Gyula volt a pénzügyminiszter, az ő »emberei«: a fináncok és az adószedők. — MK-nak ezzel a korjellemező, csattanós kifejezésével más írásaiban is találkozunk. Az öreg Dankó bácsi is e szavakkal búcsúzik gr. Pálffy Mór helytartótól: »— Édes-keveset mondhatok, excellenciás uram; az is rossz; szedik az adót mindenfelé.« (Krk 30. köt. 38. l.)

A KISEBBIK KIRÁLYASSZONY ÉS A KIRÁLYFI

- M. I. SzN, május 15., III. sz., 1. l., a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.
- II. a) Jk 44. köt. = Hi 12. köt. Anekdoták I. 1917. 31—34. l. [Csonka szöveg! Ld. A szövegről c. jegyzeteinket.]
- b) Ua., sorozatcímnapok és évszámjelzés nélkül. [Címnapkiadás.]
- c) MKmR—Fr 33. köt., évszámjelzés nélkül. [Címnapkiadás.]

Mikszáth írásai a trónörökös-párról

Mikszáthnak az uralkodóházzal kapcsolatos magatartásáról és nyilatkozatairól ld. korábbi jegyzeteinket: Krk 53. köt. 267—268. l.; ld. továbbá *A gödöllői paraszt meg a király* c. cikkéhez fűzött jegyzeteinket (a jelen kötetben).

Rudolf trónörökös személyével, egyéniségével Mikszáth semmiképpen sem tudott megbarátkozni. Rá vonatkozó csípős, gúnyos megjegyzéseivel nemegyszer találkoztunk. Legerősebb, valóban merész tréfája az a meséje — *Egy mesebeli királyfi kalandjai* (SzN 1881. ápr. 10.) — amelyet a Krk 31. kötetében közöltünk. (Ld. annak jegyzeteit is ott: 312—314. l.)

A jelen cikkben szintén leplezetlenül kifejezi idegenkedését, és pedig azzal, hogy bár a címben »a királyfi«-t említve Rudolf trónörökös bemutatását ígéri, — helyette (mintha csak szórakozottságból tenné!) az előtte sokkal rokonszenvesebb és érdekesebb angol trónörökös, a walesi herceget állítja előtérbe, pedig ez csak mint vendég fordult meg nálunk . . .

»A kisebbik királyasszony«-ról, Stefánia főhercegnőről látható igyekezettel szeretne MK kedves, megnyerő képet festeni, — de akarva-akaratlanul mindig »a nagyobbik királyasszony«-nyal, Erzsébettel hasonlítja össze; ez az összehasonlítás pedig Stefániára nézve sehogy sem előnyös.

A trónörökös-pár még nem volt Budapesten, MK tehát még nem látta őket. Csak fotográfiák és egy Bécsben járt hírlapíró-ismerősének leírása alapján rajzolgatja vonásait. Amit most csak hallomás után mond, azt később, személyes tapasztalatok alapján is megismétli majd: »Roppant nehéz Stefániának a mi kedves Erzsébetünk mellett szépség dolgában a pozíciója . . . Fejedelmi vonások nincsenek arcán, sem alakjában . . . stb. Egészben egy csicsergő fűj benyomását adja. . . «

Hát bizony egy »csicsergő kis fűj«-nél többet később sem fog rajzolni Mikszáth, ahányszor csak Stefániára téved a tolla.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük.

A Hi szövegek közlése teljesen önkényes. A Hi-kiadás nem ad teljes szöveget. Befejezi a perzsa sahhal folytatott párbeszéddel: »— De bolond vagy stb. . . hogy le nem vágatod a fejét.« (154 14) A további fejezetet, amely Andrassy Gyulának és Teleki Lászlónak a walesi hercegnél tett állítólagos látogatásáról szól, a Hi-kiadás egyszerűen mellőzte.

De ezen a csonka szövegek közlésén felül is a Hi szövege valósággal hemzseg a hibáktól (szókihagyások, szavak megváltoztatása stb.). Csak egypár példa mutatóba (zárójelben: Hi):

- Lap Sor
 153 : 10 A lakodalmi ünnepélyek *második sütetéből* már megjöttek
 (A lakodalmi ünnepélyek *alkalmából* már megjöttek)
 „ 17 hivatalos telegram, (hivatalosan telegram.)
 „ 37 eleven, *pezzsgó* az élet, (eleven az élet.)
 154 : 9 — *Bizony csak* szép dolog az (— *Bizony szép dolog az*) stb.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
 152 : 1—4 »*A laxenburgi kastély parkjában . . .*« stb. — A trónörökös-
 pár mézesheiteinek virágos körülírása.
 153 5 »*a trónörökös könyvet is írt a madarakról*« — Ez az utalás
 Rudolf trónörökös következő című munkájára vonatkozik:
 »Tizenöt nap a Dunán« (1879); e könyv egyes állatrajzi
 részleteit Brehm is felhasználta nagy természetrajzi művé-
 ben.
 7 »*még személyesen nem láthatom 20-án . . .*« — MK ekkor
 még úgy tudta, hogy május 20-án lesz a trónörökös pár
 ünnepélyes bevonulása Budapestre. Valójában május 18-án
 érkeztek a magyar fővárosba. (Ld. az alábbi cikket!)
 Esküvőjük május 10-én zajlott le. Azóta Bécsben és Prágá-
 ban mutatkoztak be; erre vonatkozik alább, a 10. sorban
 levő kifejezés: »A lakodalmi ünnepélyek *második sütetéből*
 már megjöttek . . .« stb.
 15 *hotelier* — szállodás, szállodatulajdonos.
 16 »*Shakespeare deli, bátor, könnyűvérű Henrikje*« — Shakes-
 peare-nek a Henrikekről szóló királydrámái közül alighanem
 az »V. Henrik király« címűre céloz Mikszáth. (Ezt a drámát
 Lévy József fordította magyarra.) V. Henrik (élt 1387—
 uralk. 1413—1422) trónörökös korában szeretett mulatozni,
 de trónralépése után erélyes uralkodó vált belőle.
 23 »*a kaszinó*« — a Nemzeti Kaszinó, a magyar arisztokrácia
 fellegrája.
 24 *Volt is nagy »muri«* — Érdemesnek tartjuk kiemelni e mon-
 datot mint a »*muri*« szó egyik legkorábbi jelentkezését iro-
 dalmunkban. (Móricz Zsigmond idejében az »*Uri muri*« már
 közhasználatú kifejezés volt !)
 31 »*A sárga csikó*« — Csepreghy Ferenc népszínműve (1877);
 nagy sikerét jórészt Blaha Lujza játékanak köszönhetta.
 154 : 12 *a westminsteri herceg* — Ebben az időben Hugh Lupus Gros-
 venor volt a westminsteri herceg.
 15—36 *Gr. Andrassy Gyula nyakkendő*s anekdotáját MK nem
 sokkal később újból elmesélte, éspedig *A mi Gyulánk* c.
 karcolatában (PH 1881. szept. 1., Krk 61. köt.); de ez utóbbi
 történet szerint nem gr. Teleki László, hanem Gorove István
 társaságában tett látogatást, és nem is Londonban, hanem
 Párizsban.

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

M. SzN, május 20., 115. sz., 2. l. (nem a tárcarovatban). Névjelzés: M. K.

Kötetben itt először.

A trónörökös pár bevonulása a magyar fővárosba

A hónapok óta tartó izgatottság és várakozás után az ország végre megláthatta a királyfit és feleségét.

Május 18-án, szerdán délután »pontban négy órakor« futott be a pályaudvarra a bécsi vonat, amely a trónörökös párt hozta.

Mikszáth igyekezett minél többet látni és minél több impresziót szerezni, hogy szegedi olvasói érdeklődését kielégítse. Ott volt a vasúti peronon, ahová »csak a szorosan hivatalos fogadattási személyek, a képviselők és hírlapírók kaptak beléptijegyeket«; közvetlen közléről szem- és fültanúja volt a fiatal pár hivatalos üdvözlésének s élénk figyelemmel szemlélte a mánások lovas felvonulását és a magas vendégeket kísérő kocsisort... Az út hosszú volt a királyi Várig, tehát senki sem láthatta az egész parádét, csak annak egy-egy részletét.

Mikszáth nem pusztán riportot írt a szegedieknek, saját reflexióit is bele-beleszötte a tudósításba. Megfigyelte a díszbe öltözött fővárosi lobogóit s nem mulasztotta el megjegyezni, hogy a Nemzeti Kaszinó és a Károlyi-palota a magyar és a belga lobogók mellé a Habsburgok sárga-fekete zászlaját is kitette, pedig »anélkül is lehetett volna...« Számbavette a várakozó közönséget is. Feltűnt neki, hogy a nemesség, a vidéki birtokososztály (a dzsentrí) elmaradt; elszegényedése miatt nem parádézhatott díszmagyarban Pesten; de távolmaradásában politikai szempontok is közrejátszottak. Inkább csak iparosokból, vidéki polgárokból és parasztságból állott a kíváncsi tömeg. Egyes kereseti lehetőségek konjunktúráját is följegyezte: az útvonalra nyíló ablakokat harminc forintért válták bérbe; egy fiákerkocsit pedig huszonöt forintért lehetett egész napra igénybe venni...

S miután mindezt krónikás hűséggel följegyezte, nem fojtja el a maga kritikai észrevételeit sem. »De mind a nagy tömeget, mely pontzét ilyen bolondságra [!] kész kiszórni, mégsem a lelkesedés, hanem csak a pusztá kíváncsiság hozta össze.« — Ébből a cikkből is kitűnik erős tartózkodása, idegenkedése a trónörökös személyétől. Nyomatékosan hangsúlyozza, ismétli, hogy: »igazi lelkesedés nincs sehol«, ami van, az csak sablonszerű. Kifogásolja a katonabandák harsogó csinnadrattáját, mert a katonaság nem a magyar honvédelmet jelenti, hanem az idegen érdekek szolgálatát. — A »csász. és kir.« hadseroggel szemben érzett ellenszenvet másnapi cikkében is megnyilatkozik. (Utalunk továbbá 1877. évi *Apróságainak* hasonló tárgyú szakaszaira: Krk 53. köt.)

A szövegről

A PH helytelen írásmódját javítottuk (zárójelben: PH):

Lap Sor

155 : 24 tribünökön (tribune-okon)
34 sablonszerű (shablonszerű)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 155 6 a kaszinó — a Nemzeti Kaszinó.
8 az uralkodócsalád címere — a Habsburgok címerképe: kétfejű sas.
- 10 Károlyi-palota — a gróf Károlyi-család palotája, ma: Petőfi Irodalmi Múzeum (V. ker. Károlyi utca 16.).
- 156 1 Függetlenség — politikai, közgazdasági és társadalmi napilap; egy ideig a függetlenségi párt közlönye volt. Szerkesztette és kiadta Verhovay Gyula 1879. dec. 14-től 1887. okt. 30-ig, amikor a lap megszűnt.
- 9 Budapest — politikai napilap, 1877-ben alapította Wodianer Fülöp. Előbb Huszár Imre, később Brankovics György szerkesztette 1884-ig. A függetlenségi párt félhivatalos lapja volt. Egy időben képeket is közölt (erre utal MK).
- 28 csoltár (csótár) — itt, a felvidéki nyelvhasználat szerint: a lószerszám, illetőleg a takaró cifra, lelógó sallangjait, bojtjait jelenti. (A csótár szót MK nemcsak csoltár, hanem csójtár alakban is használta.)
- 34 a főpolgármester — Ráth Károly.

A FŐVÁROS CSÜTÖRTÖKÖN

M. SzN, május 21., 116. sz., 1—2. l. (nem a tárcarovatban). Teljes névjelzéssel.

Kötetben itt először.

A trónörökös pár bevonulása — gúnyos aláfestéssel

Ez a cikk az előző napi beszámoló folytatása és pótlása.

Mikszáth mint kitűnő újságíró jól tudta, hogy sem szegedi olvasóinak nem nyújthat érdekesebbet a bevonulás részletezésénél, sem ő maga nem kaphat ennél könnyebb és hálásabb penzumot napi feladatául. Kiegészíti tehát tegnapi tudósítását — még több gúnnyal, mint amabban tette. Micsoda fejedelmi fogadtatás az, ahol olyan politikailag nagyon vékony firmák (egyébként zömök, potrohos figurák)

fogadják a fenségeket, mint az érdemrendeket hajhászó Posner Károly Lajos és Wahrmann Mór, Tisza Kálmán egyik mamelukja?!

Tisza Kálmán ezúttal sem kerüli el Mikszáth szatirájának nyilait. Följegyzí krónikájába, hogy a huszonhárom éves trónörökös egy gyermek félelmével és bizonytalanságával figyelte »a vézna orosz lány« (Tisza Kálmán) tekintetét: vajon meg van-e elégedve az ő betanult szerepével? — Mint előző cikkében, most is kifogásolja Mikszáth a mindenütt előtérben levő »katonásdit«. — Tegnap még csak megállapította a birtokos osztály (a dzsenti) távollétét, most meg is magyarázza: »Mizerábilisan nézett ki a szegény városi és megyei deputációk egynémelyike. mert a sok adóegzekutor sokat elszedett a ruha fényéből...« stb.

Stefánia főhercegnőt most is enyhe jóindulattal kezeli. Nem ömlik el rajta — úgymond — királynői fény (mint Erzsébeten); oly »félénken állott a trónörökös mellett, mint egy báránka...« (Máskor meg igénytelen fürjecskehez hasonlította.)

Ami pedig Rudolf trónörökösét (a Magyar Tudományos Akadémia és számos európai egyetem tiszteletbeli tagját!) illeti: Mikszáth nem tudja megállani, hogy egypár mondatot ne idézzen a fenséges ajkáról elhangzott kérdésekből: »Honnan való ön? — Van önnek valamije? — Van önnek valami foglalkozása?« stb. — Igen csipős az a rejtett gúny, amelyet Mikszáth e párbeszédék után említ, hogy t. i. alighanem »Kemény Gábor komponálta e kérdéseket«, minthogy br. Kemény Gábor közlekedésügyi minisztert az egykorú közvélemény igen szellemtelen, ötlettelen és korlátolt elméjű földi nagyságnak tartotta.

Sietünk megjegyezni, hogy a Mikszáthtól idézett együgyű kérdések nem a költői fantázia, illetőleg szatira leleményei. Még a lojális (mondhatni: túl-lojális!) Jókai is megörökített egy-két hasonló emléket. Íme, az általa szerkesztett Üstökös 1881. május 22-i számában (874. l.) »A Várban« cím alatt a következőket olvassuk:

»Mikor Pulszky Károlyhoz került a trónörökös, őt is megszólította:

— Van önnek egy apja?

Amire Pulszky Károly így válaszolt:

— Igen, fenség, nekem van egy apám, egy bátyám és egy öcsém.«

A szövegről

Az eredeti közlés egypár hibáját javítanunk kellett (zárójelben: SzN):

Lap Sor

159 : 4 Mizerábilisan nézett ki a... deputációk egynémelyike. (Miserábilisan néztek [!] ki a... deputációk egynémelyike.)

13 Kemény Gábor (kemény Gábor)

17 département-i (departamenti)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
158	9	a főpolgármester — Ráth Károly.
„	22	a Rozgonyiak és Garák — a Hunyadiak korának híres főurai.
„	25	municipium — törvényhatóság.
„	26	egzekutor — végrehajtó.
159 :	1	»a lesti tót a kolerát ki nem kerülő« — MK-nak ezt a tréfás mondását és magyarázatát ld. <i>Az igazi humoristák</i> c. gyűjtemény <i>A striratok humora</i> c. fejezetében is: Krk 54. köt. 293—294. l.
	4	mizerábilisan — nyomorúságosan, szánalmasan.
	14	Gyula gróf — Andrássy Gyula.
	17	département — itt: vármegye. (A közigazgatási kerület, megye neve Franciaországban.)
	17	inquirál — itt: fürkész, faggat, kikérdez.
	20	diurnum — napidíj.
	36	a nógrádiak »csüggnék« üres időmön — Az idézőjelbe tett szóval MK tréfásan utal <i>Az aranykisasszony</i> c. elbeszélésére (<i>A tót atyafiak</i> , Krk 32. köt.), ahol egyik tanárfigurája állandóan azzal dicsekszik, hogy tanítványai »csüggnék« rajta.
	36	»kisebbik hazám« — MK szeretetteljes bókja, vallomása Szegednek, ahol harmadfél esztendőt töltött.

ADIEU ! ADIEU !

- M.**
- I. SzN, május 22., 117. sz., I. l., a tárcarovatban. Ily címmel és alcímmel: *Adieul Adieul (Egy kép az udvari életből.) Teljes névjelzéssel.*
 - II. PH, 1881. november 4., 304. sz., 9. l. Ily címmel: *Egy kép az udvari életből.* Névjelzés: Scarron.
 - III. a) Jk 44. köt. = Hí 12. köt. *Anekdoták I. 1917.* 34—38. l. [A SzN szövegét közli, ezúttal is pontatlanul.]
 b) Úa., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]
 c) MKmR—Fr 33. köt., évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]

»Szép vagy, szép vagy, szép királyné!«

Ez a kis karcolat Mikszáth Erzsébet királynénak bókoló írásai közé tartozik. Hamis érzelmességgel eseteti a királyné súlyos dilemmáját, amely szerint: királyasszonyi szépsége oltalmát elébe »kell« helyeznie anyai szeretetének . . .

Egészen biztos, hogy Mikszáth kortársai — az 1880-as évek magyarjai — között is sokan voltak, akik nem osztottak ebben a felfogásban, mint ahogy mi sem fogadjuk el semmiféle hiúság elsőb-

ségét az anyai kötelességek törvényeivel szemben . . . Viszont az is kétségtelen, hogy némely fertőző betegség esetén ésszerűségi okokból a gyermekeket is el kell különíteni a szülőktől.

A történet második kidolgozása

Amikor Mikszáth a SzN-ban megjelent karcolatot közel fél-estendő múlva a PH-ban is közzétette, első fogalmazását igen jelentős mértékben átdolgozta. Részint összevont, részint bővített egyes szakaszokat; szokása szerint stiláris javításokat is végzett.

Mint hogy a SzN és a PH szövege közti különbségek (szöveg-változatok) részletezése több helyet foglalna el, mint ez utóbbinak teljes közlése és a részekre bontás a kettő közti eltérések áttekintését is igen megnehezítené: inkább teljes egészében ideiktatjuk a PH-beli második kidolgozást is. Ilyen módon az olvasó közvetlenül megállapíthatja az átdolgozás mértékét.

EGY KÉP AZ UDVARI ÉLETBŐL

A kis főhercegnő beteg volt, halavány arcán rút himlők mutatkoztak, a királyi gyermek önkívületben feküdt forró lázban, selyem mennyezetes ágyacskájában.

A rezidencia folyosóin tompán hangzottak az udvaroncok léptei, s arcuk bizonyos aggodalmat fejezett ki. Ezek az emberek mindent képesek kifejezni.

Bent a beteg szobájában gondos udvarhölgyek sűrögtek-forogtak szolgálatkészben, ápolónők lesték minden mozdulatát, orvosok figyelték minden lélegzetvételét, a parányi kacsók minden percben más-más pápaszemes úr markába vándoroltak, aki onnan megállapítsa a diagnózist, az ütér verését. A kis homlokról a gyöngyöző forróságot szellő szemű asszonyok puha keze törülgette.

De a beteg kínosan nyögött. Mert egyik sem volt az *anyai kéz*. Az a bűvös kéz, amelyikben minden benne van. Meleg, amikor fázunk, hűs, mint a harmat, ha forró lázban szenvedünk, enyhítő, mint a balzsam, ha a nyitott sebet érinti; az a kéz, mely nem fáj soha, melynek érintése mindig üdv.

Az anya nem volt a beteg mellett.

Eleinte, míg ki nem fejlődött a himlő, míg csak a láz volt meg, semmit sem akart arról tudni, hogy ő királyné, ott volt kicsikéje mellett, maga ápolta: anya volt — *több mint királyné*.

De a környezete rávette, hogy ne virrasszon, ne epossze magát, kímélje egészségét, mert ő királyné is: a királyné több mint az anya.

Ezentúl hát csak néha-néha ment át a beteghez, de annál gyakrabban tettek neki jelentéseket . . . s folyton aggályosabbakat.

A főhercegnő arca egy reggel olyan lett, mint a vörös posztó. S ez a vörös arcocska besötétítette az egész királyi palotát, még maga a király is felhős homlokkal járt-kelt fényes szobáiban.

A folyosókon baljóslatún suttogták udvaroncok, palotahölgyek: »A szegény kis hercegnő himlőben van.«

Az anya kétségbeesett. Éppen az öltözőasztalnál a toalett mellett találta a szomorú hír.

— Rögton megyek — mondá. — Látni akarom.

— Isten ments, hogy oda menjen felséged, az lehetetlen.

— El fogok menni.

— Gondolja meg felséged, hogy királyné.

— Éppen azért megyek el.

És elindult. De a szemben fekvő velencei tükrök megállították útközben és azt suttogták neki, hogy ő *szép asszony*.

... És oh, ez több az anyánál, több a királynénél is!

Egy szép asszony hogyan menjen be a himlős beteghez? Megrezsent, megreszketett és szomorú arccal visszafordult.

Tegnap talán még így sóhajtott:

»Egy szegény királyné még anya sem lehet.«

Ma már így sóhajtott:

»Egy szegény szép asszony királyné sem lehet.«

És benn, termeiben a velencei tükrök, amint hattyúnyakát, karsú derekát, szép halvány arcát mutogatták, tovább is így intettek feléje: »Szép vagy, szép vagy, szép királyné!«

De az anyának fájt most ez a szépség, bár nem merte kockára tenni. Mit mondanának másnap a velencei tükrök? Ezek kegyetlen tükrök, igazabbak mint az udvaroncok, nem hazudnak sohasem és nem lehet rájuk parancsolni.

Ezalatt a hercegnő még betegobb lett. Ha eszméletnél volt, édesanyját kívánta, de az nem jött, csak nem jött, és a környezetének tett a gyermek szemrehányást: hogy az ő mamáját talán nem eresztik hozzá?

Pedig a tükrök, a csúf tükrök, azok nem eresztették.

Lőn, hogy a királynőnek el kellett utaznia, messzire, hosszú időre.

Hogy menjen el most búcsú nélkül? Hátha látni se fogja többé gyermekét.

Az udvari hintó már be volt fogva, indulni, és mégsem mehet be. A himlő nem kíméli a királynőket sem, s jaj annak a szép arcnak, amelyet az összecsókol.

Tán búcsú nélkül ment volna el, de szerencsére egy ablak nyílt a kis hercegnő szobájába a lépcsőházból. Azon az ablakon belátott a királyné s megzörgette az üveget.

— Mama, mama! — sikoltott fel a királykisasszony, s beteg, sápadt arcán a mosoly szívérványa tündökölt.

Kis kezét feléje nyújtá, mintha röpülni akarna, őhozzá az ablakhoz.

— Adieu! Adieu! — kiáltott be a királyné s kezével búcsút intett.

Majd elborult az arca s könnyek folytak rajta végig.

Szíve csordultig tele volt.

Egy darabig habozott, küzdött magával a szép királyné, de aztán lankadtan leereszté fejét s még egyszer suttogá távozóban: Adieu, adieu!

Adieu, adieu! visszhangzottak sötéten a Burg ódon falai.

Scarron

LEVÉL A FŐVÁROSBÓL

- M. I. SzN, június 3., 126. sz., 1—2. l., a tárcarovatban. Névjelzés: M. K. [A SzN sorszama az eredetiben hibásan: 125. sz.]
- II. a) Jk 39. köt. = Hs 7. köt. Szeged könyve II. köt. 1914. 192—194. l. [Csonka szöveg! Ld. A szövegről c. jegyzeteinket.]
- b) Ua., sorozateimlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]

A »levél« tárgysorozata

1. Lezajlottak a trónörökospár budapesti látogatásával kapcsolatos ünnepélyek. A főurak szétszéledtek birtokaikra. Egy pikáns hír keringett arról, hogy a trónörökospár a budai várkertben tett egyik május esti sétája alkalmával véletlenül szemtanúja lett egy udvarmester és egy szép palotahölgy pástororájának... Mikszáth szívesen följegyzi a történetet; először azért, mert természetesen tartja, hogy minden normális embernek (még ha udvarmester és palotahölgy is!) »van érzéke a langyos tavaszi esték iránt«, másodsor pedig azért, hogy a Szegedi Napló olvasóinak is jusson valami a fővárosi pletykák nyene falataiból.

2. Mikszáth első megnyilatkozása a készülő választásokról. Nem sok bizalommal néz a választások kimenetelére: a választóközönség már szinte eltompult »a legjobb alkotmányos jog iránt«, hiszen a kormánypárt — jól bevált eszközeivel (esalás, megvesztegetés stb.) úgysis megszerzi a többséget... Ezt egy Tisza Kálmán újlátra adott cinikus megjegyzéssel is igazolja.

3. »Dienstzl- és Rüstovnak adott megköszönés«. Ezen esemény részletes megvilágítást igényel.

Az ügyet az egykorú közönség jól ismerte, mert az esemény szenvedő alanya, Bartha Miklós maga elmondta lapjában, a kolozsvári Ellenzékben; onnan aztán a többi lapok is átvették.

Bartha Miklós 1880 őszén cikket írt arról, hogy egy Rüstow nevű es. és kir. (k. u. k.) hadnagy az alája rendelt önkénteseket »magyar kutyák«-nak szidalmazza. E közleményért Rüstow fegyveres elégtételt kívánt Bartha Miklóstól. »Segédeim — írja BM — megnevezik azon két önkéntest, kik a tényért felelősséget vállalnak, s kijelentik, hogy hírlapíró oly közleményért, melyet bizonyítani tud s mely közügyet érdekel, fegyveres elégtételt nem adhat. — Másnap megjelenik nálam Rüstow úr két segédje s kijelentik, hogy Rüstow úr

nem tart engem gentlemannek. Azt feleltem rá, hogy közönyös vagyok a hadnagy úr véleménye iránt. Erre a segédek egyike elkezdett kötekedni, én ajtót mutattam. Két okból történt ez. Először, mert azt hittem, hogy jogállamban: az én házam az én váram; másodsor mert alkalmat akartam nyújtani a párbajra. Ez már nem közügy — gondoltam —, ez személyes sértés; azért már tartozom elégtétellel, s ha úgy kívánják, meg is fogom adni.« — Harmadnap délben Bartha Miklóst szerkesztőségi szobájában fölkereste Rüstow hadnagy egyik segédjével, Dienstl főhadnaggyal. »A tiszt urak beszéltek tisztí becsületről, katonai fölfogásról, tisztí kaszinóról, és azt hangsúlyozták, hogy az nem tartozik a dologra, ha vajon igaz volt-e lapom közleménye vagy nem. Ők sértve érzik magokat, tehát eljöttek elégtételt venni. Ekkor lettem figyelmes, hogy Dienstl úrnak korbács van kezében, Rüstow úr pedig kardja markolatán tartja jobbkezét.« Bartha Miklós észrevéve egyik munkatársának falhoz támasztott somfabotját, kezébe vette azt. A vitába a szerkesztőség egyik tagja is beleszólt. Ekkor Dienstl fölemelte korbácsát és megütötte Bartha Miklóst. Ez a somfabottal visszaütötte, mire Rüstow hadnagy karddal támadt reá és fején mély sebet ejtett. BM a bottal védekezett, Rüstow kardjával egyre több csapást mért a fejére. Huszonegy csapást BM a tenyerével fogott ki. Mindkét keze nyomorékká vált. — A tiszt urak szerkesztőségi botrányának percek alatt híre futott a városban, s a szerkesztőség épülete előtt összeverődött tömeg szét akarta tépni a támadókat. Bartha Miklós azonban egy barátja útján küüzent és lecsillapította a felháborodott tömeget. Bizott abban, hogy hivatalos elégtételt kap. — Elégtétel helyett Bartha Miklósnak arról kellett értesülnie, hogy támadói kegyelmet nyertek. Bartha Miklós keserű gúnnyal írja lapjában: »A két katonatisztnek tehát megkegyelmeztek. Helyesen tették. Hadd legyen meg nekünk, hírlapíróknak az az öntudatunk, hogy katonáról igazat is csak az írhat, ki el van szánva, hogy vagy meghaljon, vagy a kötelességteljesítésnek örökös nyomorékja legyen; és hadd legyen meg a katona uraknak is az az öntudatuk, hogy Magyarországon lehetséges büntetlenül polgárvért ontani. — Jó lecke ez a „skriblereknek”, s jó példa a katonatiszteknek!«

Mikszáth bizonyára Bartha Miklós nyilatkozata alapján érintette a kérdést e levelében. Értesülése szerint a megkegyelmezésre Edelsheim-Gyulai Lipót, Magyarország főhadparancsnoka tett javaslatot a királynak. Éspedig mintegy ellenintézkedésül amiatt, hogy az esküdtbírótság fölmentette Verhovay Gyulát egy szintén a k. u. k. hadsereg tisztjeit támadó cikke ügyében.

Mikszáth — az uralkodó iránt a gödöllői tárgyú karcolatokban kifejezett lojalitását félretéve — helyteleníti az eljárást és emlékeztet »a kassai toaszt«-ra (1877. szept. 11.), melynek hullámai oly lassan s nehezen csitulnak el. (Krk 53. köt.)

A haditörvényszéki ítélet által tisztí rangjától megfosztott Rüstow Gusztávot Albrecht főherceg vette pártfogásába, adván neki uradalmában 1200 frt-ot jövedelmező állást. (Itt utalunk MK Albrecht főhercegről írt cikkeire, melyekben őt többek közt »a dinasztia balkezé«-nek és »kvik«-nak nevezte. Ld. Krk 53. köt.) — Nem-

sokára aztán Rüstowot ismét kinevezték a hadsereghez, és pedig a 49. gyalogezredbe. A Szegedi Napló 1881. júl. 22-i száma a következő kommentárral közli e hírt: »Rüstow úr ezzel tökéletesen rehabilitálva van . . . A katonatisztek pedig garázdálkodhatnak tetszésük szerint, szabadhatják a „magyar kutyák”-at továbbra is. Albrecht főherceg nem engedi, hogy csak egy hajuk szála is meggörbüljön érte, sőt ez a legbiztosabb mód a kegyenyérésre. Ez a Rüstow, amilyen magyarfaló, bizonyosan fölviszi rövid idő alatt a generáliságig.«

4. Gorove halála. — MK körülbelül egyidőben írta a Pesti Hírlap számára a *Gorove Istvánról* szóló nekrológot (megjelent: jún. 2.) és ezt a »fővárosi levelet« a Szegedi Napló számára (megjelent: jún. 3.). Az egyidejű fogalmazásból önként adódik, hogy az azonos témákat többé-kevésbé hasonlóan közli. Tehát a Goroveről szóló megemlékezés e »fővárosi levél« végén: lényegében a nekrológ utolsó szakaszának kivonata.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük, kijavítva az alábbi sajtóhibákat (zárójelben: SzN):

Lap Sor

163 14 filagóriák (fillagóriák)

„ 15 De meg ki is (De még ki is)

164 : 32 az ágyak is puhábbak (az ágyak és puhábbak)

A Hi szövege csonka: egy egész fejezet (164 : 9—19) hiányzik belőle. Önkényes szövegváltoztatás is akad: 164 23 Maga a beteg is biztosra vette.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

163 1 *A Nemzeti Kaszinó törzs emberei* — azok az olókelőségek, mágnások, akiknek a kaszinózás, kártyázás teszi jólük javát«.

1 *»a harminkét levelű biblia . . . az egyedüli könyv, amely a magyar uraknak pénzébe kerül.«* — MK sokszor és hasonlóan ostromozta a szenvedélyes váló kártyajátékot, amely a gazdagot szegénnyé teszi, a szegényt pedig nyomorba juttatja. Csak az elmérgesedő szenvedélyt támadja, mert egyóhként szórakozásból, baráti társaságban ő maga is szívesen játszott. Ld. még *A kártya* c. cikkét a jelen kötetben. — Arról szóló megjegyzését, hogy a magyar urak egyetlen könyvre, tudniillik csak a harminkétlevelű bibliára adnak ki pénzt, -- v. ö. Petőfi következő soraival:

Mert, haj! jó gazda ám a magyar ember!

Amit kutyákon, kártyán s más egyében

Eltékozol, meggazdálkodikja könnyen.

(»Levél Várady Antalhoz«, 1846.)

30 *»tizenhárom év óta«* — a kiegyezés (1867) óta.

A PÁRTOK

M. SzN, június 12., 133. sz., 1. l., a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel. Kötetben itt először.

Az anekdoták és mesék szerepe Mikszáthnál. — Az »egyesült ellenzék« támogatása

Ismételten tapasztalhattuk, hogy Mikszáthnál az anekdota nem az öncélú szórakoztatás eszköze; Mikszáth mindig nevel, tanít, irányít, meggyőz az anekdotáival.

A meséknek is hasonló célja van nála. Szép hegedűszóba foglalt történetei arra valók, hogy világosabbá, közérthetőbbé, meggyőzőbbé tegye érveit és tanításait.

Közelednek a választások, s ő Szeged népének — az egyszerűbb, kevésbé iskolázott népnek — meg akarja magyarázni, hogy a fellépő jelöltek hova tartoznak s mit akarnak? A »szabadelvű«, »függetlenségi«, vagy »egyesült ellenzék« párt kifejezések tartalma — magukból az elnevezésekből — alig tűnik ki. Mesékkel magyarázza meg tehát. A szemléltető képeket és hasonlatokat a családi életből és a háztájakról veszi. Egymás után háromféle képpel, mesével igyekszik megvilágítani a fellépő pártok mineműségét. 1. Egy apának van három különböző természetű fia. 2. Szilágyi Dezső szerint a háromféle párt három asszony néphez hasonlít: az egyik (a kormánypárt) vénasszony; a másik (a szélső baloldal) szeleburdi, forró fejű nekimegy a falnak; viszont a harmadik (az egyesült ellenzék, amelyikhez ő is tartozik) szépséges hajadon, aki bizonyosan boldogítani fogja kedvesét — a hazát. 3. Két borozgató paraszt sem fiúkkal, sem asszonnyal nem példálódzik, hanem lovakkal fejezi ki a pártok természetrajzát; leegyszerűsítve a tételt, csak kormánypártot és baloldalt különböztetnek meg. A baloldalt jelképező ló lehet szép is, ürge is, olcsó is, — de nem lehessen tudni, hogy vajon nem rügös-e? vagy nem harapós-e? — mert sem apját, sem anyját nem ismerjük. Ellenben a kormánypártot jelképező ló — bár egy kicsit lusta is, sovány is, de nem rügös, azért meggondolandó, hogy nem ezt kell-e választani? Kivált, ha a kormánypárti jelölt legelőt ígért a voksért! . . .

Azzal, hogy Mikszáth a bevezetésben elveket hangsúlyoz és az elvek megvilágítása céljából kezdett meséket végül is a megalkuvó s megvesztegethető szavazók torzképével zárja, — e fanyar gesztussal mintegy jelezni kívánja az elvek és a korrupció viszonyát a választásokon.

A Pesti Hírlap ebben az időben a mérsékelt irányú »egyesült ellenzék« politikáját támogatta. A jelen kötetnek nem egy cikkében tükröződik e politikai állásfoglalás.

Ilyen részlet például a jan. 13-i *Apróságok* második fejezetében az a mondat, amelyben Mikszáth a jobboldali ultrákat és a baloldali ultrákat egyaránt elítéli.

Hasonló mozzanat a Tisza Kálmán bukását váró közhangulat jelzése (*Miriám*, febr. 27.). Tisza »vézna orosz lány« mivoltának hangsúlyozása szintén a mérsékelt ellenzék álláspontjának tükröződése (*A főváros csütörtökön*, május 21.).

A pártokról szóló jelen cikk fejezi ki leghatározottabban a PH-nak a mérsékelt ellenzékhez való tartozását. Itt ezeket írja Mikszáth: »A higgadt ész és a természeti jog is arra utal, hogy a középső fiú próbálkozzék most már, hátha ő jobban csinálja...« — Érdekes ugyanakkor, hogy Mikszáth még a saját irányzatával szemben is öngúnyal él. Kissé csípősen megjegyzi, hogy az egyesült ellenzék túlságosan »opodve« várja a hatalomra jutást. Ebben az öngúnyban bizonyos politikai távolságtartás is kifejezést nyer.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 165 10 *szilaj furkó* — nem sajtóhiba *lurkó* helyett; a népnyelvben ugyancsak lurkót, fickót jelent a furkó szó is. Talán analógiás példa lehet Arany János »Furkó Tamás« c. versének címszereplője.
- 167 8—9 »*Zúg az éji bogár . . .*« stb. — MK előszeretettel idézgetett kedvenc költőinek, főleg Petőfinek és Arany Jánosnak verseiből. De legtöbbször emlékezetből idézett, ezért a citátumai rendszerint nem egészen pontosak. Ezúttal Arany János »Családi kör« c. költeményének első szakaszából használt fel két sort — némi módosítással.
- 14 *Szikszay udvara* — a Szikszay-féle vendéglő kerthelyisége.
- 36 *remonda* — jelentése: fiatal, még be nem tanított katonaló. Ezzel szemben MK mindig épp ellenkező jelentéssel használja; nála: kiöregedett, kiszuperált katonaló. Ld. ugyanazzal a jelentéssel a *Különös házasságban* is: Krk 13. köt. 28. l.

AZ ALFÖLDI VÁROSOK

M. *SzN*, június 21., 139. sz., 2—3. l. (nem a tárcarovatban). Névjelzés: *K. A. No.* 3. [= Kákay Aranyos No. 3. MK közismert régebbi álneve.]
Kötetben itt először.

Ismét Bakay Nándor ellen

Azzal egyidejűleg, hogy a Pesti Hirlapon keresztül a fővárost és az egész ország népét részletesen tájékoztatja Mikszáth a szegedi választási eseményekről, — a Szegedi Naplón keresztül közvetlenül is igyekszik befolyásolni a város (»második szülőföldje«) közvéleményét.

Szeged iránti féltő szeretete — úgy véli — feljogosítja őt arra, hogy intelmeit a »gorombaságok« őszinteségével kiáltsa oda.

A cikk kíméletlen, erős hangját Bakay Nándornak, Szeged ellenzéki képviselőjének Herman Ottó ellenében tett lépései váltották ki.

Mikszáth sehogy sem tudott megbékülni Bakay Nándor személyével, illetőleg politikai szereplésével. Szegedi publicisztikájának számos darabja hirdeti ellenszenvét a kötélverő-segédből lett nagyiparossal szemben. (Ld. Krk 55—59. köt.)

Mikszáth 1881. évi Pesti Hirlap-beli cikkei közt (Krk 61. köt.) találjuk két fővárosi iparost (Csepregi János asztalost és Breslmayer Gottfried péket) gúnyoló szatíráit. De ezúttal még Breslmayer is enyhébben hajlandó megítélni, mert ez a »kifli-készítő« csak üzleti jövedelmének növekedését várja a képviselőségtől, míg Bakay — MK ábrázolása szerint — a megtestesült törtető, könyöklő, »kinek semmi se szent a világon, se elv, sem erkölcs, sem illedelem«. Állítása mellett most elmond egy Bakayra nézve igen kompromittáló jelenetet, amelynek szem- és fül-tanút is megnevezi. Eszerint: Kállay Ödön, a kir. biztosság nagy tekintélyű tagja nem volt hajlandó kezét fogni Bakayval... Mikszáth szomorú jelenségnek tartja, hogy az Alföld második legnagyobb városa olyan — szintén ellenzéki! — jelöltekkel szemben, mint Pulszky Ferenc volt és a jelenben Herman Ottó: — lokálpatriotizmusból inkább Bakayhoz ragaszkodik.

Írónk még mindig hatása alatt van a dzsentrí problémájának, amelyet Asbóth János tanulmánya váltott ki benne. (Ld. a Krk 61. kötetében a jún. 5-i és jún. 7-i cikket!) E kérdéssel kapcsolatos aggodalmait ismét eszébe juttatják az alföldi városok: Szeged és Csongrád... Szegeden Bakay, Csongrádon az államsegéllyel korteskedő közlekedésügyi miniszter lesz a képviselő.

A nemesség romantikus szemlélete és az elégikus elfogultság »a haldokló tradíciók« iránt — még elevenen nyilatkozik meg Mikszáth írsaiban. *A Noszty fiúig* még hosszú az út!

A szövegről

Stiláris sajtáságok és egy sajtóhiba:

Lap Sor

169 4 »kinek semmi se szent a világon, se elv, sem erkölcs, sem illedelem...« — Jellemző példa MK-nak az élő beszéddel azonosuló nyelvi »pongyolaságára«, illetőleg grammatikai pontatlanságára.

15 primipulus (SzN: primipulus [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

168 : 8 »akik nem férnek el a bőrükben — vagyis helyesebben a bőrkötőben.« — A szójáték: megismételt szűrés Bakay ellenutalással ennek iparos voltára. V. ö. *Coriolán bőrkötőben* c. cikkével: Krk 57. köt.

Lap Sor

- 168 : 11 »*hogy Bakait eltávolítsák szépművészeti szempontból.*« — MK többször a támadott személyek testi fogyatkozásaira sincs tekintettel (pl. Tisza Kálmán sántasága stb.). A jelen célzás Bakay rótvörös hajára utal. Ld. még *A vereshajú* c. cikksorozatot: Krk 57. köt.
- 18 *Dugonics András* valóban szép szobrát a szegedi atyafiak — MK szerint — azzal kritizálták, hogy: »Hát a ló mért maradt ki alóla? Mert ha már annyi pénzbe kerül, ne hagyták volna legalább gyalog a főtisztelendő urat!« Ld. még MK *A »pártonkívüli miniszter«* (PH 1881. jún. 22.) és *Deák szobra* (PH 1881. okt. 22.) c. cikkeit. (Krk 61. és 62. köt.)
- 21 *Br. Eselmayer Gottfried* — MK szójátéka Breslmayer Gottfried pesti pékmester, képviselőjelölt nevével. A szójátékkal bárót csinál belőle és leszamarazza. (Ld. a jelen kötetben a *Régi és új arcok* IX. fejezetét is.)
- 169 : 15 *primipilusok* — itt: a helybeli tekintélyek, a vezető férfiak.
- 170 : 12 *Valjean János* — Jean Valjean, Victor Hugo »*A nyomorultak*« c. regényének főalakja. A regényben valóban egy »erő« — a lekiismeret szava — alakítja át, illetőleg vezeti a megigazulás útjára.
- 31 *Órdódy egy kis szabályozási költséget* »dobott oda Csongrádnak — Ld. MK *Egeret születtek a hegyek* c. cikkét is (PH 1881. jún. 17., Krk 61. köt.).

AZ EMIGRÁCIÓ GYERMEKEI

M. SzN, július 3., 149. 1. l. (a tárcarovatban). *Teljes névjelzővel.* Kötetben itt először.

Egy korszak miniatűr tükörképe

Amaz »elátkozott tizenhét esztendő« a szabadságharc bukása és a kiegyezés között — keserves megpróbáltatás volt az itthonmaradtak és a külföldre menekültek számára egyaránt.

Akik itthon maradtak: a Bach- és a Schmerling-rendszer zaklatásait és megaláztatását szenvedték; viszont az emigrációban élők a hontalanság gyötrelmei mellett mindennapi anyagi gondokkal is küzdöttek.

Mikszáth egész ifjúsága — háromtól húsz éves koráig — a Habsburg-abszolútizmus legsötétebb korszakára esik. E korszak árnyéka végigkíséri diákezeit. (Ld. *Az öreg Dankó bácsi*, Krk 30. köt., *A szökevények* bevezető része, Krk 12. köt. stb.)

Természetes, hogy midőn végre a kiegyezés után az emigránsok valamennyien hazatérhettek, a kölcsönös élménybeszámolók álltak a társalgás középpontjában.

Egy ilyen jelenetet vetít elénk ez a karcolat: Mikszáth memoár-szerű írásműveinek egyik legszebb darabja, melyben egy korszak miniatűr tükörképét látjuk.

Szubjektív értékű adatszolgáltatás benne: a pillanatfelvétel a Pesti Hírlap szerkesztőségi műhelyéből, ahogyan ott Mikszáth együtt dolgozik két, emigrációban született barátjával: a párizsi születésű Szemere Attilával (»a franciá«-val) és a londoni születésű Pulszky Károllyal (»az angol«-lal). — »Az emigráció gyermekei« mellett ő, a legidősebb, együtt hordja szívében a nagyszerű küzdelem és a gyászos évek emlékeit . . .

A továbbiakban a cikk: egyetlen anekdotaszerű történet Pulszky-ék londoni családi köréből.

A hazai kifliről (és ezzel együtt »a haza szent poráról«) szóló történetet MK később (1897) újból megírta — de most már satirikus árnyalással! — *A körtvélyesi csíny* c. elbeszélésében (Krk 9. köt. 167. l.).

Ezzel kapcsolatosan rámutatunk arra, hogy a »hazai por« motívuma már Eötvös József »A falu jegyzője« c. regényében is előfordul (1845). Ennek 36. fejezetében olvassuk: »Elvisszük magunkkal hazánkat cipőnk talpán, sőt, ha midőn elmenénk, cipőnknek talpa sem volt, vagy éppen meztőláb indultunk útnak, elvisszük mindenütt magunkkal, még az álmok országába, még a szabad költészet körébe is . . .«

Jókai regénye nyomán szállóigévé lett: »Az a rög, amely ideköt.« Mikszáthnak e története viszont új szállóigét sugalmaz: A száműzetés sőtalan kenyerével szemben az otthoni búza morzsája is de jóízú, édes!

A szövegről

A SzN sajtóhibáit és helytelen írásmódját javítottuk (zárójelben: SzN):

Lap	Sor
172	8 Hampstead street (Hampstead sheet [!])
	16 a <i>szécsényi</i> kastélyt (megtévesztő írásmóddal: a <i>Széchenyi</i> kastélyt)
„	39 flacon (flacon)
173	11 sütetje (süttötje)
	15 diszkusszió (diskussio [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
171	8 <i>Kis-Csoltó</i> — MK a 80-as évek elején (Szegeden és Pesten) szívesebben mondta magát kiscsoltói, mint szklabonyai származásúnak. Részint az előbbinek tetszetősebb hangzása miatt, részint pedig mert családját nemes származásúnak hitte Kiscsoltói előnévvel. Erre utal a 20. sorban is a család <i>armálisának</i> (nemesi levelének) és címerének említésével.

Lap Sor

- 171 21 a *Nógrádból* való család: Mikszáthék, a *Sárosból* való: Pulszkyék (Pulszky Károly apja, P. Ferenc Eperjessen, Sáros megyében született), a *Borsodból* valók: Szemeréék (Szemere Attila apja, Sz. Bertalan a Borsod megyei Vattán született).
- 27 *gerálja magát* — viselkedik; valaminek mutatkozik; valaminek kiadja magát.
- 172 8 *Hampstead street* — H. utca. (Hampstead: London egyik külvárosa.)
- 16 *A szécsényi kastélyt* MK a Pulszkyak »*ősi fészke*«-nek nevezi. Ez a közlése tévedésen alapszik. A Pulszkyaknak — mint hivatalnokfamliának — sohasem volt »*ősi kastélyuk*«. Pulszky Ferenc 1845-ben egy Walter nevű gazdag bécsi bankár leányát (W. Terézt) nőül véve, ennek hozományaként vásárolták meg Szécsényben (Nógrád megyében) az egykori Forgách-kastélyt és uradalmat. — Erről a házasságról és gazdag hozományról érdekes följegyzést találunk Tompa Mihály egyik, Eperjessről írt levelében (1845. május végén): »Pulszky, a publicista itt lakik, Walther Teréz mátkájával, mert megházasodott; szegény alig kap 700 000, mondd: hétszázezer forintot! — hogy fognak élni szegények!?!« (Tompa Mihály Levelezése. 1964. I. köt. 45. l.)
- 27—28 *Zrínyi Ilona, Rozgonyi Cicelle és Ronow Agnes* — MK-nál többször előforduló nevek, részint a női eszményképek, részint sajátos típusok jelölésére. *Zrínyi Ilona* és *Rozgonyi Cicelle* (Arany János balladájából ismerős alak): a hőslőkfi magyar asszonyok mintaképei. *Ronow Agnes*: cseh grófnő, V. László király ágyasa volt. A monda szerint: szerelmi bájitalal akarta szorosabban magához fűzni a királyt, de bájitalát méreggel cserélték ki, s így akaratlanul a király gyilkosa lett; azután ő is megmérgezte magát. (A mondának ezt a változatát Tóth Lőrinc három felvonásos történeti drámában örököltette meg: »Ronow Ágnes.« Pest, 1839. De olvashatta MK ballada formájában is Ronow Ágnes történetét A Tanuló Ifjúság Lapjában, 1870. május 27., 207. l.; a ballada szerzője: Révy Béla.) MK Ronow Ágnes mint a szerelmi szenvedély képviselőjét szokta emlegetni nemcsak elbeszéléseiben, hanem még fiatalkori leveleiben is.
- „ 38 *perlmutter gomb* — gyöngyház-gomb.
- „ 39 *flacon* — illatszeres üvegese.
- 173 : 1 *manchette* (vagy: mandzsetta) — kézelő, karmantyú. (Itt: női blúz ujjának díszje, csipkedíszje.)
- 15 *diszkusszió* — vita.

A KÁRTYA

- M. I. *SzN, július 7., 152. sz., 1—2. l., a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.*
- II. a) *Jk 34. köt.= Hi 2. köt. Az igazi humoristák. Olvas-*

- mányok, úti jegyzetek, tárcacikkek. 1914. 102—109. l.
 (A vegyes tartalmú kötet »Tárcacikkek« c. ciklusában.)
 b) Ua., sorozatcímlapok nélkül. [Címlapkiadás.]

A kártya mint játék és mint szenvedély

Mikszáth műveiben jelentős szerepe van a kártyának. Elbeszéléseiben, anekdotáiban gyakran mutat be kártyázó társaságot, sőt mi több: ő maga sem tagadja, hogy szintén kedveli a kártyázást mint szórakoztató időtöltést. Legtöbbször a ferblit és a tarokkot emlegeti; ezek voltak legkedvesebb kártyajátékai. Fejlett kártyaismeretei abból is kitűnnek, hogy írásai tele vannak kártyakifejezésekkel. Olyan gazdag, sokféle kártya-műszót használ, hogy az olvasó valószínűleg elvárna ilyenkor mellékletként egy-egy részletes kártyaszótárt.

A kártya — mint játék — Mikszáth felfogásában: kedves szórakoztató eszköz. De amikor *kártyaszenvedélyről* van szó, urak és csavargók hazárdjátékáról, amelyen egész birtokok vagy utolsó krajcárok úsznak el, — akkor Mikszáth magatartása és hangja ellenkezőre fordul. A kártyaszenvedélyre nem ismer mentséget. Egyik legnagyobb társadalmi betegségeknek, veszedelmes mételnyek tartja, amelyet kíméletlenül ostromoz, mint minden szerencsejátékot, köztük a lutrit is.

Mikszáth kedélyes kártyatörténeteiből bőséges példátárat nyújt a Krk *Elbeszélések* c. ciklusa. A kártya ellenkező szerepéről, amikor »a négy király«-nak és társaiknak képsorozata már »az ördög bibliájá«-vá válik, vagyis kártyaszenvedély társadalmi kihatásáról — ebben a cikkében hallatja legélesebb kritikáját, és ki is mondja somnás ítéletét.

A szövegről

- Kiemelünk egy nyelvi sajátágot és egy hibásan írt idegen szót:
 174 : 31 S lévén nekie (MK az idézetben is híven visszaadja a pongyola köznyelvi szóhasználatot.)
 175 : 5 *whist* (SzN-ban hibásan: *wihst* [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	↓
174	1	»nemes és nemzeti karok és rendek« — A rendi Magyarországon az országggyűlés alsóházának neve és megszólítása.
	4	»Egy félmillió unatkozó úr« — A statisztika szerint 1848 előtt kb. félmillió főnyi nemességből állt a kiváltságos rend.
	9	a <i>kassai kalendárium</i> — A régi századokban nálunk a kalendárium volt a legjobban elterjedt könyv. Leghíresebbek: a lőcsei, kassai, komáromi és debreceni kalendárium.
	10	<i>restoráció</i> (restauráció) — vármegyei tisztújítás.

- Lap Sor
- 174 24—33 A Tolna megye 1814. évi közgyűlésén tett indítvány epizódját MK valamely kuriózum-gyűjteményben vagy folyóiratban olvashatta.
- 175 : 4 »Kauflabel«, »durák«, »királyosdi«, tarokk és whist — kártyajátékok. — MK számos kártyakifejezését olvasva erősen éreztük szakszótáraink közt egy értelmező kártya-szótár hiányát.
- 19 noble oblige — úri kötelezettség. Önkényesen és hibásan formált kifejezés e francia szállóige nyomán: noblesse oblige: a rang, a cím (a nemesség) megfelelő magatartásra kötelez.
- „ 36 arranzsíroz — rendez.
- 176 : 4—5 »ahogy a francia író mondja, hogy „minden drámában keresd az asszonyt!”« — MK itt id. Dumas-*ra*, illetőleg Dumas »Les Mohicans de Paris« (Párizs mohikánjai) c. regényére utal, amelyből kiszakadt és szállóigévé lett a »Cherchez la femme« kifejezés: keresd a nőt (minden különös, rejtélyes, szerencsétlen ügyben).
- 28 »Egy történet, mely napról napra ismétlődik« — Heine egy szállóigévé vált daltörredékének reminiscenciája. »Es ist eine alte Geschichte, Doch bleibt sie immer neu . . .« (Régi történet, mely mindig új marad.) A vers címe: »Ein Jüngling liebt ein Mädchen . . .«
- 177 4 szemer — nyelvújítási szó a latin granum kifejezésére: nagyony kicsiny súlymérték a gyógyszerészek mérlegén.
- 16 »balek« és »kozák« — A múlt század derekán keletkezett zsargonszerű kifejezések. Az első: a könnyen rászédhető, hiszékeny ember; a második: a vakmerő játékos (hazardőr), a rámenős embertípus megfelelője.
- 27 par excellence — kiváltképpen, különösképpen.
- 36 »A nagy Széchenyi« alkotásai és tanításai közül itt a következőkről van szó: 1. a kaszinókat (a Nemzeti Kaszinót) az angol klubok mintájára a társadalmi élet fejlesztése és a kaszinói könyvtárak révén: a közműveltség emelése végett kezdeményezte; 2. az ország, amelynek »azután kell még lennie« — utalás a »Hitel« (1830) egyik mondatára, amely ebben a módosított formában vált szállóigévé: »Magyarország nem volt, hanem lesz.« 3. Mi magyarok olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni — szintén szállóigévé vált tanítása.
- 178 5 »a nép, mely azt hitte magáról hogy isten választotta« — Az ószövetségi biblia nyomán keletkezett, önmagunkat áltató frázis, amely a zsidó népnek mint »isten választott népének« kifejezését a magyarságra is alkalmazta.
- 8 »Az álmaira adó vetnek, a lutri által . . .« — Többször utaltunk már arra, hogy MK kíméletlenül ostorozta a lutrit, amely a jól végzett munka megbecsülése helyett a vak véletlen esélyeire csábítja, idejűkkel is, pénzükkel is fosztogatja az embereket. (Ld. A lutri c. elbeszölését és ahhoz fűzött jegyzeteinket: Krk I. köt.)

HOGY LETTEM ÉN NÉGY GYERMEK APJA ?

- M.**
- I. *SzN, július 24., 167. sz., 1. l., a tárcarovatban. Teljes névelzéssel.* [Megjegyzendő, hogy a SzN ekkori sorszámozása erősen sántikal: a 163. számtól kezdve téves. Ez a 167. szám is az eredetiben hibásan 165. számnak van feltüntetve !]
 - II. *Hölgyek Naptára 1883. évre (XI. évf.) Szerk. Borostyáni Nándor. Légrády Testvérek Könyvkiadóhivatala. Ára 1 frt 80 kr.* [A naptár első reklámhirdetése, tartalmának részletezésével: Pesti Hírlap 1882. nov. 8., 8. l.]
 - III. *Jk 33. köt. = Hi 1. köt. A saját ábrázatomról. 1914., 15—19. l.*

Keletkezése

Mikszáthnak két levélformában írt, szubjektív vonatkozású elbeszélése van. Mindkettő kitűnő a maga nemében.

Az egyik (időben az első) ez; a másik a *Lábnymok a homokban* (ennek keletkezése időpontját nem ismerjük; ld. Krk 33. köt.).

Ez olyan, mintha csak játékos tréfa volna, míg amaz — a homokba írt lábnymok meséje — az ifjúság elandalítóan édes emlékvilágába vezet.

De szándékában mindkettő megegyezik: az író itt is, ott is egy-egy baráti kérelmet hárt el magától. Itt a humor eszközeivel, amott egy élet tapasztalataira támaszkodva.

A történet teljesen személyes jellegű; olyan mintha csak egy napló kitépett lapjaiból állana. És — ami számunkra külön érdekességet nyújt — ez a naplótöredék a fiatal Mikszáth igazi otthonába: egyik szerkesztőségi szobájába vezet.

A kis levélregény végén Mikszáth amellett erősködik, hogy az eset »így történt szórul szóra«. Pontos eligazítás híján azonban a filológia eszközeivel nem sikerült megállapítanunk, hogy valóban így történt-e?

És ha megtörtént: mikor történt?

Ami adatot Mikszáth közöl, az kevés fogódzót nyújt. A história az elbeszélésben meg nem nevezett Pesti Hírlap szerkesztőségében zajlott le. Ott írt ő »Pluvius« álnéven, ott volt neki »kedves kollegája« Szemere Attila. Csakhogy Mikszáth (és Szemere Attila is) csupán 1881. május végén került a Pesti Hírlaphoz, az elbeszélés már 1881. júl. 24-én megjelent, eszerint tehát a féltékenységi jelenetnek írónk Pesti Hírlap-beli működése első két hónapjában kellett történnie. Csakhogy a Pesti Hírlap ezen két hónapi számaiban tüzetes utánjárás ellenére sem sikerült olyan »harminc sort« (vagy akár többet, akár kevesebbet) találnunk, amely az eset epikai hitelét igazolná. Kénytelenek vagyunk tehát feltételezésekhez folyamodni: a szép színésznő Mikszáth szertelen dicséréivel vagy valamelyik korábbi korszakában (Budapesti Napilap, Szegedi Napló) »kompromittálta«, vagy pedig az anekdotaszerű történetet másvalakitől hallotta, s

most csak tréfából alkalmazta magára. Akárhogy is történt, az elbeszélés szellemes, ötletes, és az író személyes nyilatkozatai révén (szerkesztőségi élet, munkakörök megoszlása, a sajtó jelentősége) életrajzi adatokkal is gazdagítja az olvasót.

A szövegről

A SzN eredeti szövegét közvetítjük.

A Hi közlése ezúttal is hibás; sajtó alá rendezője nemcsak egyes kifejezéseket módosított önkényesen, hanem helyenként meg is csonkította MK szövegét (pl. 180 : 33, 181 15 stb.)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 179 : 1 *Blaháné* — MK a szerkesztőségi tréfát — saját előadása szerint — Blaháné (Blaha Lujza) rovására követte el. Ennek komikumát most már ő maga is élvezi, mert hiszen számos cikkében dicsérte, magasztalta a Népszínház ünnepelt primadonnáját, »a nemzet csalóányát«.
- 5 *hova kellene a pontosvesszők a »reginam occidere nolite . . .«-hez* — Téves, de közkeletű hagyomány, hogy János kalocsai érsek a II. Endre felesége, Gertrud királyné elleni összeesküvők előtt ezt a kétértelmű nyilatkozatot tette volna: »Reginam occidere nolite timere bonum est si omnes consenserint ego non contradico.« E mondat a vesszők, illetőleg pontos vesszők különböző elhelyezésével ellentétes értelmet nyer: A királynét megölni nem kell, félnetek jó lesz; ha mindnyájan beleegyeznek, én nem; ellenzem! Vagy pedig: A királynét megölni nem kell félnetek, jó lesz; ha mindnyájan beleegyeznek, én nem ellenzem.
- 9 *kravall* (MK-nál az eredetiben: krawal) — itt: csődület, botrány, bonyodalom.
- 14 *Garrulus* (MK-nál: Garullus) — Szemere Attila írói álneve. (A latin garrulus szó jelentése: csacska, fecsegő.) Alább, a 18. sorban MK »miniszter-sarjadék«-nak nevezi, mert Sz. A. Szemere Bertalanak, az 1849-i forradalmi kormány miniszterelnökének és belügyminiszterének volt a fia.
- 19 *»szoknyarovat«* — a színházi rovat szerkesztőségi tréfás elnevezése.
- 33 *német színház* — a Gyapju utcai Német Színház (az utolsó német színház Budapesten) 1869. dec. 21-én nyílt meg és 1889. dec. 20-ig működött, amikor is leégett.
- 181 30 *»dühönc«* — komikus képzésű szó (az újonc, különc stb. nyelvújítási szavak mintájára). »Páter Lonkay«-val kapcsolatosan gyakran emleget MK hasonló komikus szavakat: »bujonc szabadonc« stb. (Ld. Krk 54. köt. 114. l.)
- 33 *lächerlich!* — nevetséges!

APRÓSÁGOK

M. SzN, július 28., 188. sz., 2. l. Névjelzés: *Tacitus*.
Kötetben itt először.

»Tacitus« — Mikszáth legújabb álneve

Mikszáth soha nem használt annyiféle álnevet, mint 1881-ben, amikor a Szegedi Naplónak és a Pesti Hirlapnak egyidejűleg dolgozott.

Feltűnő vonás, hogy többnyire a rómaiaktól kölcsönöz neveket: *Pluvius, Curtius, Tacitus* stb. (Álneveivel majd a Krk egy későbbi kötetében részletesebben foglalkozunk.)

Ezúttal írónknak az új álnév mögött meghúzódó személye alig lehet vitás.

Kedvenc — mondhatni: monopolizált — címválasztása (*Apróságok*), korábbi témáinak variálása: a szegedi színház építése, a népszínmű sorsa, az adósok gondjai és a hitelezők kíméletlensége, Balázs Sándor és Frey Gyula említése — csupa visszatérő tárgy és motívum. Mindezt az alábbiakban részletezzük.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 182 1 »mindig találunk csontokat, amiken rágódjanak a hírlapírók.«
— Vajda János »A virrasztók« c. költeményének reminiscenciája. (». . . Rágódunk a csontokon. — A csontokon sem rágódnánk, De hát — ez a kenyérünk.«)
- 3—4 A szegediek nem engedik »fuser« által építtetni színházukat. — Utalás a SzN-ban és a fővárosi sajtóban is többször tárgyalt színházépítési vitára: hazai építésszek helyett a bécsi Fellner Ferdinánd kapjon-e megbízást? — MK eddig a hazai építésszek mellett foglalt állást. Az itteni — látszólagos — ellentmondás magyarázata az — amint az alábbi sorokból is kitűnik —, hogy e cikkében mint szegedi polgár beszél Szeged nevében, teljesen elhatárolva magát a fővárostól. (Ezért is választott új álnevet!) — A szegedi színházépítés kérdéséről részletesen tájékoztat majd MK *Tisza Lajos és a magyar művészet* c., Pesti Hirlap-beli cikke és annak jegyzetanyaga (Krk 61. köt.).
- 12 »egy olyan tárgy, mely minket [szegedieket] is közelebb érdekel . . . [t.é.] az árverések hiénái.« — Föltehetjük, hogy ez a körülményeskedő bevezetés az ismert közmondás példáját követi: »Lányomnak szólok, hogy menyem is megértse!« — MK itt Budapest uzsorásait és egymás kezére dolgozó árverési hiénáit ostromozza, mert nem akarja magára vonni ezek szegedi megfelelőinek haragját.

Lap Sor

- 182 18 *Balázs Sándor tréfásan tervezett vállalkozása: az »Adósok Lapja«* — Hasonló tréfaképpen tervezte B. S. egy »Férjek Lapja« című bú-felejtető újság kiadását is.
- 24 »*Valaha csak akkor cútálta meg magához a magyar nemesembert a szolgabíró, ha ebédet adott . . .*« stb. — MK sokszor elmondott tréfája ez »a régi jó idők« dicséretére. Első ízben *Nibelungok harca* (1873) c. novellájában olvashatjuk szinte szó szerint ugyanígy (Krk 1. köt. 183. l.); megismétli a *Pecsovics világban* (1874., uo. 207. l.); hasonlóképpen *A vármegye rókájában* (1877., uo. 119. l.) stb.
- 183 2 *A hitelezők és az adósok szerves kapcsolatáról* ld. MK *Adósok, jótállók, hitelezők* c. rajzát is: Krk 33. köt.
- 17 *Frey Gyula ötlete: »Liga az árverezők ellen«* — Frey Gyuláról ld. Életrajzi jegyzeteinket. — Itteni említése jelzi, hogy F. Gy. — Balázs Sándorral együtt — MK írói és hírlapírói baráti köréhez tartozott.
- 21 »*Hiába erőlködik Wagner modern zenét teremteni . . .*« — Újabb adalék ahhoz, hogy a kortársak nehezen barátkoztak meg Wagner Richard drámai zenéjével. (Hasonló adalék Eötvös Károly egy gúnyos nyilatkozata is, ld. Molnár Jenő: »Tréfál a vajda« c. füzetében.)

MEHÁDIAI UTAM

- M. I. SzN, *augusztus 2., 172. sz., 2. 1. Teljes névjelzéssel.*
II. a) *Jk 39. köt. = Hi 7. köt. Szeged könyve II. 1914. 223—225. l.*
b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. A kötés-táblán: »Révai Magyar Klasszikusai«. [Címlapkiadás.]

Mikszáth 1881. évi nyaralása

1881 augusztusi mehádiai »fürdőkúrájáról« Mikszáth három tárcában számolt be a SzN olvasóinak és egy fürdőlevélben a Pesti Hirlap olvasóinak.

A SzN-beli tárcák — megjelenésük időrendjében —: aug. 2.: *Mehádiai utam*; aug. 17.: *Minél kevesebb mozgás!* aug. 18.: *Csak semmi mozgás.*

Az első kettőt a jelen kötetben közöljük, a harmadikat azonban az *Elbeszélések* ciklusába soroltuk (Krk 31. köt.), lévén az stílusparódia, s az »*Írta: János*« névjelzésű humoreszkeket a lehetőség szerint ott helyeztük el.

A Pesti Hirlapnak küldött beszámolóját Mikszáth aug. 14-én írta, és az *Mehádiai levél* címen aug. 17-én jelent meg. (Ld. Krk 62. köt.) Ezzel most nem is foglalkozunk, mert tendenciájával és hangjával

erősen elüt a SzN-beli cikkektől. Ez utóbbiak kedves, derűs tréfák, viszont a Pesti Hírlapnak küldött cikk gúnyos, csípős támadás ezt a szép nagy fürdőhelyet mostohán kezelő kormányzattal szemben.

A SzN-beli három tréfás »útirajz« következőképpen tartozik össze:

I. *Mehádiai utam.* Az aug. 2-án megjelent cikket MK július végén, Pesten írta. Orvosai fürdőkúrára Mehádiára (pontosabban: Herkulesfürdőre) küldik. Örül az útnak, mert közbeesik Szeged: viszontláthatja kedves városát és meghitt barátait. Tömör megfogalmazásban: »Mióta elhatároztam, hogy Mehádiára megyek, tele vagyok Szegeddel.«

II. *Mínél kevesebb mozgás!* Temesvárról datálva, aug. 13-án. Aug. 2-án indult el Mehádiára (»fürdőkúrára«!) — s alig várta, hogy Szegedre érjen. Szabadságának első tíz napját ott töltötte a régi, kedves környezetben, barátai és hívei között, vidám kaszinózás és cigányozás mellett. Barátai közül öten nemcsak az állomásig kísérték el, hanem vele utaztak Mehádiáig. Következik: az utazás viszontagságainak és a temesvári városnéző sétának leírása.

III. *Csak semmi mozgás.* Ezt már »János« írja Mehádiáról, aug. 14-én. »János úr« (Felmayer János, Mikszáth hűséges szegedi cimborája) már előzetesen leutazott a fürdőhelyre. Ott várta be barátja érkezését. Amíg Mikszáth meg nem érkezett, addig — a többi fürdővendéggel együtt — ő is keservesen járta a hegyeket; de mióta Mikszáth megjött Temesvárról, azóta csak a kúrszalon környékén tartózkodnak. Minek is tennének kirándulásokat?! Hiszen — Mikszáth szerint — »az egyik bikkfa olyan bikkfa, mint a többi bikkfa, míg ellenben a kocsmákban és kávéházakban mindenütt másforma bort mérnek és mindenütt másforma kasszírő van . . .« stb. — A herculesfürdői üdülés napjai tehát úgy teltek el, hogy megismertek egy csomó férfivendéget és asszonyt, de — hogy milyen a fürdő tájéka, nagyszerű vízeséseivel, uszodáival és kirándulóhelyeivel: arról csak a többi vendég elbeszélései alapján értesültek. »Igaz-e vagy sem, nem lehessen tudni, mert mi nem láttuk.«

Hát így végződött a nyaralás.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

184 1—4 III. *Napoleon államcsínye* — A »nagy Napoleon« unokaöccsét 1848. dec. 10-én a második francia köztársaság elnökévé választották. E tisztségében szívósan törekedett a császárság visszaállítására. Céljainak megnyerte a hadsereget, a hivatalnoki kart és a papságot. 1851 végén elérkezettnek látta az időt a köztársaság megbuktatására. Dec. 1—2. éjjelen elfogatta és száműzte az országgyűlés ellenzéki vezetőit, a Párizs utcáin kitört forradalmat pedig az érdekkörébe vont hadsereggel leverte. Dec. 20-án egy újabb népszavazással tíz évre elnökké választották. Egy év múlva, 1852. dec. 2-

- án a franciák császárává proklamáltatta magát III. Napoleon néven. — Erre az utóbbi dátumra vonatkozik MK tréfás megjegyzése. Mielőtt nyaralni menne, előbb ő is fölveszi következő havi fizetését!
- 185 : 2 »*a vasúti társaság Budapestől Mehádiáig küldi a biletet.*« — Az újságíróknak II. osztályú szabadjegyet adott a MÁV. Ld. pl. *Regény a vonaton* c. elbeszélését: Krk 31. köt.
- 5 *szívetmark* — kártyázáshoz használt játékpénz.
- 8 *eznépkert* — az árvíz előtti városi park. Ld. MK erről szóló cikkét: *A Népkertben*, Krk 55. köt.
- 9 »*Oroszlány*« és 185 : 11 szójátékkal: »*Orosz lány*« — az »*Arany Oroszlán*« kávéház; a SzN szerkesztőségének közelében, az Iskola utca és a Tömörkény utca sarkán állott. 1965-ben lebontották. — MK sokszor említi e kedvelt szórakozóhelyét, ahol barátaival találkozott. Ld. pl. *Szegeden* c. elbeszélésének *Az »Arany Oroszlány«-ban* c. fejezetét (Krk I. köt.), *Kávéház az »Arany Oroszlány«-hoz* c. tárcáját (Krk 56. köt.) stb.
- 30 *a Prófétás Gyuri* — a »*Próféta*« (vagy »*A profétához*«) c. szegedi vendéglő bérlője. — Ez a vendéglő, amely a Kelemen utca és a Kárász utca sarkán állott, MK baráti körének szintén kedvelt szórakozóhelye volt.
- 36 »*Bujdosik az árva madár . . .*« — Mikszáth egy, a század végén divatos népies műdalra utal, amelynek első strófája:
- Bujdosik az árva madár,
Minden erdő szélén megáll.
Hát az ilyen árva, mint én,
Hogyne bujdoskolna szegény.
- A dalt az »*Édesanyám is volt nékem . . .*« dallamára szokták énekelni.
- 38 *János* — Felmayer János.
- 38 »*a Katák*« — a szegedi csinos parasztlányok egy bizonyos kategóriája. »*János*« fedezte fel és osztályozta őket. (Ld. részletesebb magyarázatunkat: Krk 30. köt. 326. l.)
- 186 2¹ *Ellenőr* — Tisza Kálmán politikáját támogató napilap. 1869-től 1882-ig állott fenn; akkor A Honnal egyesült s a két lap Nemzet címmel folytatta útját. 1878-tól 1882-ig (tehát a jelen cikk írása idején is) Hindy Árpád szerkesztette.
- 8 »*a nagy hallgató*« — nem tudjuk pontosan: az akkori Szeged melyik alakjára vonatkozik.
- 8 *a »kis gazember*« — Szeged egyik közismert alakja volt: egy virágáros kisfiú. — MK egy kis »*rajz*«-ban is megörökítette: *A »kis gazember*« (1880. aug., Krk 31. köt.).
- 8 *a »lányok*« — talán az Eisenstädter- és Zsótér-lányok (a SzN szerkesztőjének családtagjai).
- 8 *a »fiúk*« — a baráti kör tagjai (»*János*«, Kalmár István ügyvéd stb.).

A SZEGEDIEK PESTEN

- M. I. SzN, *augusztus 14., 183. sz.*, a Melléklet 1. lapján. *Teljes névjelzéssel.*
II. a) *Jk 38. köt. = Hi 6. köt. Szeged könyve I. 1914. 229—232. l.*
b) *Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. A kötet-táblán: »Révai Magyar Klasszikusai.« [Címlapkiadás.]*

Anekdota és életkép

A frissen megírt tárcsa nem egészen friss eseményre tekint vissza. A királyfi (akit Mikszáth nem minden él nélkül nevez »császári főherceg«-nek!) 1881 májusában tartotta lakodalmát Bécsben s még azon hónapban ellátogatott Budapestre, megmutatva magát és feleségét leendő birodalma magyar népének is.

Azóta kerek három hónap telt el. A tárcsa tehát látszólag kissé későn számol be arról, hogy a fővárosba felutazó szegediek hogyan ünnepelték meg »a királyfi lakodalmát«. (Egyszerűbben és népszerűbben hangzott »lakodalom«-nak nevezni a császárvárosban tartott esküvő után hazánkban tett bemutatkozó látogatást!)

De ennek az utóhangnak a hatását csöppet sem zavarja az időközben lepergett hónapok pora. Hiszen ez a tárcsa nem riport, amelynek alapföltétele az újdonság, — hanem egy anekdotikus történet; ezt pedig a májusi eseményről éppúgy lehetett élvezni augusztusban, mint ma, szinte kilencven esztendő múltán.

Az előadásból kitűnik, hogy Mikszáth hallomásból meséli el a szegediek pesti királyfi-ünnepsését. Augusztusi nyaralása alkalmával Szegeden, baráti körben újságolták el neki. Ő aztán azonnyomban krónikába szedte.

Az anekdota — ahogy Mikszáth kiképezi — egyúttal jóízű életkép. Lám, a szegediek jobban tudják, mint a finnyás pestiek: mi a tisztesség, s hogyan kell megülni a királyfi lakodalmát!

Az anekdotára Mikszáth csak hosszas készülődés után tér rá. Előbb visszaemlékezik arra: miképpen zajlott le a látogatás, s hogyan reagáltak arra kétféleképpen a pestiek és a vidékiek. Csak ezután következik a tulajdonképpeni mondanivaló: a szegedi deputáció története. — Írónknak jellemző szerkezeti formája ez. Gyakran alkalmazta elbeszéléseiben is.

Szöveg és stiláris sajátágok

Lap Sor

187 13 *Marschall* (SzN: *Marchal*)

20 »Savanya volt a bor...« stb. — A Szeged vidéki tájéjtés enyhe paródiája.

188 : 14 erre a szavakra — MK stílusa sokszor tükrözi híven az élőnyelv pongyolaságát.

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
186	6	»... mert semmi sem bizonyos már.« — Rejtett, de átlátszó utalás a II. Sándor cár ellen márciusban elkövetett bombamerényletre. — Mikszáth kitűnő jósnak bizonyult: Stefániából, a »leendő királyné«-ból nem lett királyné!
	10	<i>Szükszay</i> — vendéglő; írók, színészek, művészek kedvelt találkozóhelye. MK is gyakori látogatója volt; írásaiban sokszor említi.
	11	<i>Kammon</i> — belvárosi kávéház; hasonlóképpen főleg írók, színészek, művészek látogatták.
187	13	»ha a Marschallba vetődnék is ebédre...« — jelentése: még ha a legelőkelőbb étterembe vetődnék is. (Marschall: a dunaparti »Angol Királynő« szálló és étterem bérlője volt.)
	14	»Haben Sie Halpaprikás?« — van-e halpaprikása? (kaphatok-e halpaprikást?)
	16	<i>buckai bor</i> — homoki bor.
	18	<i>Bunkó</i> — neves cigány muzsikusi család, melynek tagjai részint a palócság városaiban, részint Budapesten működtek, sőt külföldre is elszármaztak. — Itt a család leghíresebb tagjáról: <i>Bunkó Ferenc</i> -ről van szó (aki 1889-ben halt meg). »Kellemetesen bodros játékaról« Porzó (Ágai Adolf) is megemlékezett (»Por és hamu«. Bp. 1892., 310—311. l.).
	19	<i>Pannónia szálló</i> — a főváros vidéki látogatóinak egyik legkedveltebb szállodája volt. (A Rákóczi út elején; épülete ma is áll.)
	29	<i>Gabara piktör</i> — szegedi nevezetesség, a város ismert alakja lehetett.
188	14	<i>J. Gyuri bátyánk</i> — MK szegedi figuráinak eddigi névsorából személyét nem tudjuk kikövetkeztetni.

MINÉL KEVESEBB MOZGÁS!

M. SzN, *augusztus 17., 184. sz., 2. l.* (nem a tárcarovatban.) Névjelzés: *M. K.*
Kötetben itt először.

Mikszáth 1881. évi nyaralása

Mikszáth 1881. augusztusában Szegeden és Mehádián (Herkulesfürdőn) töltött nyaralásáról részletesen szólunk *Mehádiai utam* c. karcolatának jegyzeteiben.

A kényelemszerető, nehézkes mozgású Mikszáth »jeligéjé«-nek nevezi a címben leírt szavakat: »Minél kevesebb mozgás!« Ezt az intelmet soron következő humoreszkjében még tovább fokozza, mondván: »Csak semmi mozgás!«

A cikk tulajdonképpen ennek a címnek, illetőleg jeligének példatárral illusztrált értelmezése.

A fővárosból Mehádiára indult — gyógykezelésre, de az első tíz napot Szegeden töltötte, a »porfürdőben«. (Ez már tiszta nyereség a »minél kevesebb mozgás« javára!) — Szegedről Temesváron át visz az út Mehádiára. Átesvén az utazási kellemetlenségeken, Temesvárt megtekinti a város nevezetességeit, azután már csak a szállodájával és annak kávéházával foglalkozik. Jeligiójét itt is érvényesíti!

A szövegről

A SzN szövegének hibáit javítottuk (zárójelben: SzN):

Lap	Sor
190	6 Damen-kupé (Damen koupé)
191	5 Zeitung (Zeitung [!])
	14 hogy valaki szóba álljon vele! (hogy valami[!] szóba álljon vele!)

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor
189	10 <i>Onódy Kálmán</i> — szegedi cigányprímás.
	11 <i>Korcsmárosné, nekem halat süssék kend . . .</i> — Ma már alig ismert betyárnóta. Így hangzik:

Korcsmárosné, nekem halat süssék kend,
Azután meg citronyos bort adjék kend!
Szolgálóját strázsára állítsa kend,
Ha zsandár jön, nekem hírvül adja kend!

Egyszer csak gyün a szolgáló ijedve:
Kilenc zsandár közeledik fegyverbe!
— De a betyár felkap a pej lovára,
Bevágat a délibábos pusztába . . .

20	és 26 <i>»a vasúti potyajegyet«</i> , illetőleg <i>»billétet«</i> említi <i>Mehádiái utam</i> c. cikkében is (185. l.). Éppen ezért vagy szórakozottságból eredő ellentmondás, vagy csak tréfa lehet a 190. lap 11—12. sora, ahol e szavakkal fakad ki: <i>»Hát ezért fizetek én a vasúton, hogy ennyi szekaturának legyek kitéve?«</i>
21	<i>Kukac</i> — az egyik muzsikus cigány. (MK említi más szegedi cikkeiben is.)
24	<i>Böröcz bátyánk</i> — a felsővárosi kaszinó gondnoka vagy vendéglőse lehetett.
190	1 <i>»A fiúk«</i> — barátai, kísérő útítársai. (Ld. a 186. lapon is.)
„	6 <i>Damen-kupé</i> — női szakasz, női fülke.

- Lap Sor
- 190 : 10 *Für nicht Raucher!* — nemdohányzók részére! (Korjellemező, hogy a vasúti kalauz németajkú!)
- 38 »azon nagyok, kik sokat küzdtek és izzadtak« — Önkényesen átalakított idézet Horatiusból. (»Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit«: sokat fáradt és szenvedett gyermekkorában, izzadt és didergett.)
- 191 5 *Ungarische Zeitung* — magyar újság.
 9 »Kronprinz« hotel — Koronaherceg (vagyis: trónörökös) szálló. (Kuriózumképpen megemlítjük, hogy az 1920-as évekig Pesten, a mai Petöfi Sándor utcát »Koronaherceg utcá«-nak hívták.)

TISZA ILONA

M. SzN, augusztus 23., 188. sz., 2. l. Névjelzés: M—th K—n.
 Kötetben itt először.

A Tisza Ilonáról szóló regény. — Jókai kétféle megítélése

Jókai minden nagyszabású műve eseménye volt irodalmi életünknek. A lapok már a mű előkészületeiről is beszámoltak s figyelemmel kísérték az író műhelymunkáját.

Így értesült Mikszáth is arról, hogy Jókai új regényen dolgozik, amelynek címe ez lesz: »Szeretve mind a vérpadig.« (MK-nál a cím csak ennyi: »Szeretve a vérpadig.«) Ismeretessé vált az is, hogy a regény hősnője Tisza Ilona, s mellette szerepet kap »a tündérszép Szunyoghné« is, — kiknek alakját a kuruckor szorgalmas bűvára, Thaly Kálmán fedezte föl a régi történelmi emlékekben . . .

Jókainak ez a regénye 1882-ben jelent meg öt kötetben. Általános tájékozódásul dióhéjban adjuk a regény tartalmát: A szerzetesből katonává lett Ocskay László egy asszony miatt párban lelötte bajtársát, Tisza Istvánt. Ezután változatos kalandok közt zajlik élete: török, francia és osztrák szolgálat után szegődik Rákóczihoz. Beleszeret Tisza Ilonába, megölt bajtársa hűgába, aki viszonzza is szerelmét. Mintaszerű, gyöngéd és hű férj lesz belőle. A császáriak Szunyogh Ozmonda grófnőt, a szép özvegyet küldik elcsábítására, de Ocskay hű marad nejéhez és Rákóczihoz. A trencsényi csatavesztés után azonban ingadozni kezd; végül is enged Ozmonda csábításának s vele együttelve a császár hűségére áll. Mikor Ocskayt Jávorka elfogja, Tisza Ilona mindent elkövet, hogy ura életét megmentse, de hiába. Ozmonda grófnő öngyilkos lesz Ocskay sírján, Tisza Ilona pedig — a krónika szerint — férjhez ment ura öccséhez, aki már régóta szerelmes volt belé.

Jókai Mikszáthnak egyik költő-eszménye és — saját vallomása szerint — legfőbb tanítómestere volt, akinek regényíró művészetét mindig csodálattal emlegette és tanulmányozta. De ugyanakkor élesen elkülönítette az írótól a politikust. A politikus Jókait, Tisza Kálmán föltétlen hívét éppoly csípősen, kíméletlenül támadta, mint a többi »mameluk«-ot.

Jókai e kétféle megítélésének egyik jellemző példájával 1877. dec. végén már találkozunk, amikor Mikszáth egyik *Apróságában* (dec. 27.) azért gúnyolta ki Jókait, mert ez üdvözlő verset írt Tisza Kálmánhoz, kinek otthonát a miniszterelnöki palotában a tömeg kővel megdobálta és ablakait beverte. (Ld. Krk 53. köt. 250—251. l. és jegyzeteink uo. 475—479. l.)

Az előttünk fekvő cikk Mikszáth kétféle Jókai-értékelésének újabb jellemző példája. Megrója Jókait amiatt, hogy készülő történelmi regényének hősnőjét is a Tisza-familia ősei közül választja, és Jókainak e hízelgését — szinte sértő módon — azzal bélyegzi meg, hogy regényéhez találóbb címet ajánl, tudniillik ezt: »Szeretve egész az émelységig.«

A szövegről

MK — mint már a Krk eddigi köteteiben is lépten-nyomon láthattuk — igen szabadosan kezelte a családi nevek írását. Ebben a tárcájában is:

191 2 Toldy Miklós, 191 14 és 192 19 Szunyogné, 191 17 Rákóczyék.

Mindhárom nevet a helyes formára javítottuk: Toldi, Szunyogh, Rákóczi.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 1 »Gróf Zrínyi Miklós megénekelte őseit, szigetvári Zrínyi Miklóst« — Ez a megjegyzés annyiban érdemel figyelmet, hogy nyomon kísérhetjük MK érdeklődését a szigetvári hős iránt, mígnem 1898-ban megírja nagyszerű szatírját, az *Új Zrínyiaszt* (Krk 10. köt.).
- 2 »Arany is megénekelte őseit, Toldi Miklóst« — MK itt erősen eltúlozza Arany Jánosnak »Toldi szerelme« utolsóelötti strófájában található utalását. Arany János sohasem próbált rokonságot kovácsolni a Toldiakkal. Csupán a származáshely azonosságát említi két párhuzamos mondatban; egyik ez: »A Nagyfalusi és Szalontai Toldi«, másik ez: »Nagyfalusi Arany, szalontai hajdú.«
- 3 »Jósika Miklós regényt írt Jósika Istvánról« — Jósika Miklósnak öséről, Jósika Istvánról (Báthory Zsigmond fejedelem kancellárjáról) írt regénye 1847-ben jelent meg.

Lap Sor

- 191 : 3 »Tóth Kálmán is a nagyok koszorújába szötte Hédervári Kontot« — Utalás Tóth Kálmán »Ki volt nagyobb?« c. költeményének következő sorára: »Hédervári öregapám valamelyik öregapja.« — A költő családjában állítólag apáról fiúra származó hagyomány volt, hogy ők a Hédervári Kont Tóth [!] István ivadékai. Ezt a családi hagyományt a költő fia, Tóth Béla is megemlíti »Mendemondák« c. kötetében (Bp., 2. kiad. 1901. 46—47. l.).
- 17 »Kurucz Thaly Kálmán« könyve, amely Jókai regényének forrásául szolgált: »Ocskay László 1703—1710.« (Bp.1880.)

ISTENEK MULATSÁGA

M. SzN, szeptember 4., 199. sz. 1—2. l. (a tárcarovatban). Teljes névjelzéssel.

Kötetben itt először.

A Renz-cirkusz pikantériái

Mi az a mennyei látvány a századvégen, amit csak szuperlatívuszban lehet kifejezni? — Mi lehetne egyéb, mint a cirkuszi lovarnők és balerínák bájainak szemlélete! A lovaglás közben szétnyíló arasznyi szoknyák, az itt is, ott is kivillanó hófehér meztelenség, »a pazar pompa, melyet a balettszemélyzet kifejt . . . A tömeg szeme kéjittasan függ idomaikon . . . Mennyi inger, mennyi kellem . . .« Oh!

A fiatal Mikszáth — vérbeli újságíróhoz illően — pesti éveiben sorra látogatta a szórakoztató intézményeknek nemcsak magasabbrendű ágait, a színházakat, — hanem a köznapi műzsák berkeit is: az éjjeli mulatókat (»Kék Macska« és társai), valamint a cirkuszokat is.

Az akkor Európa-szerte híres Renz-cirkusz pesti vendégszerelése szintén kitűnő időtöltést jelentett számára esténként. Naplószerűen jegyzi föl: »Járom is szorgalmasan.«

Ha lett volna a múltban (vagy lesz a jövőben) egy olyan tárgykörű Mikszáth-kötet, amely írónk színházi cikkeit foglalja össze, úgy ez a karcolata is helyet kér a kötetben. A cirkusz — mint a komédiázás egyik ősi formája — stílusában és skálájában egyaránt örökölte Mikszáthot.

A cirkusznak sajátos akusztikája van. »Itt nagy a zaj és nagy a lödöbögés. Szól a zene, harsognak a kürtök . . .« A nézőtérrel nemcsak taps hangzik föl, hanem »rivalgás« is stb.

De térhatásában és térbeli lehetőségeiben is közelebb áll az ókori amfiteátrumhoz, mint a kulisszák közé szűkített modern színház. Itt »robogó fogatokkal«, »valóságos lovas csatákkal« és lovarnői mutatványokkal is lehet mulattatni a »nagyérdemű közönség«-ot, »a minden műsorszámban uralkodó kosztümök és trikók, csillogó ügygyöngyökkel, színhatásban is felülmúlják a színház teljesítményességét.

A cirkusznak ezt az előnyét Mikszáth is észrevette, meg is jegyezte beszámolójában: Az operettek pompája messze marad el a cirkuszi némajátékok fénye mellett . . . »Nekünk az eszülnket veszi el!« — kiált fel tréfás elragadtatással.

Figyelemreméltó az a kritikai megjegyzése is, amellyel a cirkuszi bohócok (clownok) mókáit méltatja. Elismeréssel állapítja meg a játékuiban, mimikájukban mutatkozó ízlésbeli javulást. »A clownok dolgai — úgymond — sokkal finomabbak, disztingváltabbak most, mint azelőtt . . . A clownok dolga természetesen a burleszk-komikum, de azt is lehet finomítani s élvezhetővé tenni, uti figura docet.«

E cirkuszi beszámolóinak azonban — a látványosságok részletezése mellett — van egy társadalmi pikantériája is, éspedig az, hogy a Renz-cirkusz lovasprimadonnája, Elise kisasszony tanította Erzsébet királynét is a műlovaglásra.

A magyar közvélemény gyöngéd szeretettel zárta szívébe az elnyomás idején sok sebet begyógyító királyasszonyt, aki örökösen utazgató, nyugtalan természetével valami különös felsőbbrendűség képzetét is keltette . . . Birodalmának másik felében az osztrákok és a csehok több józansággal és kevesebb romantikával szemlélték a fekete frakkban és cilinderben náluk is lovagoló császárnét. A bécsiek maguk közt bizalmasan csak »Zirkusreiterin«-nek (cirkuszlovarnőnek) neveztették.

Mikszáth ezúttal még csak Elise kisasszony büvkörét kívánja emelni annak közlésével, hogy »Erzsébet királynénkat is ő tanította lovagolni« — de amikor már Elise kisasszony rúzzsal szépített ajkairól halljuk a királyné s császárné dicséretét (hogy tudniillik: »Ófelsége nagyon tanulékony volt . . .« stb.) — abban már benne rejlik némi alattvalói bosszúság és röstelkedés is a királyné s a cirkuszhercegnő kapcsolata miatt. Nem sokkal ezután (*A modern Barnum* c. cikkében, ld. Krk 62. köt.) már élesen támad Renz cirkuszigazgatóra amiatt, hogy ezt a lovarnői kapcsolatot kiaknázva a cirkuszáról szóló reklám-cikkekbe is bevonta a királyné nevét. Mikszáthnak ez a felszólalása már nemcsak a királyné személyének lovagias védelme, hanem még inkább a megsértett nemzeti önérzet felszisszenése.

A szövegről

A SzN szövegének egy-két sajtóhibáját és helytelen névalakját javítanunk kellett (zárójelben: SzN):

Lap	Sor
193	32 és 35 clownok (Clownok)
194 :	19 még arról is nevezetes, (meg arról is nevezetes, 38 és 195 3 Luise (előbb: Loisse [!], utóbb: Lousse [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap	Sor	
192	1	»Mióta a Pester Lloyd megírta rólam, hogy az asszonyokat nem valami nagyon jól ismerem . . .« — Ez az utalás valószínűleg Asbóth Jánosnak <i>A tót atyafiakról</i> közölt kritikája egyik szakaszára vonatkozik. Asbóth kritikája egyidejűleg jelent meg az Ellenőr és a Pester Lloyd 1881. szept. 1-i számában. A Krk 32. kötetében szemelvényesen bemutatott Asbóth cikkét, s e kötet 365. lapján olvashatók azok a sorok, amelyeket valóban lehet úgy értelmezni, hogy Mikszáth nemigen ismeri az asszonyokat.
193	2	<i>Borcsák, Marcsák</i> — MK szegedi írásaiban sablonosan előforduló nevek: kedvenceit jelölte velük.
	2	<i>Florák, Elisek, Gundák</i> [=Kunigundák] és <i>Oceaniák</i> — a cirkuszi lovagnők, »cirkuszhercegnők« hangzatos, fellengző nevei.
	4	»Húzzátok le szeméitkre babos kendőiteket, kedves népies alakjaim« — A falusi illemkódex szerint: a szemérmes hajadonoknak kendőjükkel vagy kötényükkel kellett elrejtieniük orcájukat az illetlen szó vagy illetlen látvány elől. Ld. MK <i>A Rékiék Borcsája</i> (1877) c. elbeszélésének zárómondatát is: »A hajadon leányzók . . . eltakarják kötényeikkel orcáikat.« (Krk 29. köt., 173. l.)
	5	— 9 »népies alakjaim: Péri lányok, Bede Erzsi, Vér Judit, Timár Zsófi . . ., kik annyi igaz örömet okoztatok nekem.« — <i>A jó palócok</i> (Krk 32. köt.) alakjai. (Az utolsó szavakban MK figyelemreméltó írói vallomása!)
„	36	<i>uti figura docet</i> — amint az ábra (a példa) mutatja.
194	3	<i>az ő numerusa</i> — műsorszám.
	14	<i>sztereotíp toalett</i> — itt: állandósult (szokványos) öltöny.
	15	<i>à la Arcos fésűlve</i> — spanyolosan.
	16	»Csak némelykor változik . . . veressé.« — csak néha váltja (cseréli) fel a cylinder fátylát vagy öltönyének frakkszabású derekát veres színű fátyollal, illetőleg veres frakkal. (Ezt a toalettjét MK a következő mondatban elismerőleg külön is jelzi.)
	20	»jó parti, János!« — Ezt a közbevetett mondatot a SzN olvasói élénk derűvel olvashatták, mert MK a város egyik közismert alakjához intézte szavait. »János«: Felmayer János, írónk szegedi baráti körének tagja volt. Részletesen szólunk róla a Krk 30. köt. 255—257. l.
195	19	<i>B. E. gróf</i> — aki »húszezer forintos ékszert küldött« az egyik cirkuszhercegnőnek: nem lehet más, mint Batthyány Elemér gróf (1847—1932), a híres sportsman, lótenyésztő és vadász, aki fiatalkorában előszeretettel forgolódott a színházak és cirkuszok szépei körül. (Ld. MK-nak a népszínházi botrányról írt <i>Apróságait</i> és azokhoz fűzött jegyzeteinket: Krk 53. köt. 213—214., 216—218., 224—226., 228—230. l., jegyzeteink uo. 455—460. l.)

A LEGSZEBB ASSZONY

- M. I. *SzN, szeptember 11., 204. sz. 1. l. (a tárcarovatban). Névjelzés: K—y A—s Nr. 3.*
- II. a) *Jk 36. köt. = Hí 4. köt. Az én ismerőseim. Apró jellemrajzok. 1914. 70—73. l.*
- b) *Ua., sorozatefmlapok és évszámjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]*

Mikszáth és Blaha Lujza

A századvégen Blaha Lujza volt a legnépszerűbb színésznőnk. Nemcsak színjátszó tehetsége és kellemes hangja miatt, hanem mert dőceg alakja is teljesen megfelelt az akkori női szépségeszménynek.

A címben kifejezett jelző tehát nem az író egyéni bókja, hanem a közvélemény megállapítása. Egyébként Mikszáth is nagy tisztelője volt »a legszebb asszony«-nak; cikkeiben soha ki nem fogy dicsegetéséből, bár olykor róla is mond egy-két csipős megjegyzést (pl. kezd már elhízni stb.).

Mikszáth ezúttal kettős szolgálatot akar tenni a szegedieknek: először azzal, hogy külön interjút csinál kedvükért a nagy színésznővel; másodsor pedig azzal, hogy elő kívánja segíteni Blaha Lujza — ekkor már Splényi báróné — szegedi vendégszereplését.

Az újságíró Mikszáth pongyolában mutatkozik be. Elmondja, hogy a művésznőnél teendő látogatás tiszteletére előbb fodrászhoz megy, s — micsoda véletlen szerencse! — ott találja, a szomszédos női teremben az éppen új parókát kereső bárónét. Következik a párbeszéd: kérdések és feleletek. Lemegy-e Szegedre? — Persze, persze . . . azazhogy mégsem egészen biztos . . . Milyen is az a szegedi publikum? — Az bizony nagyon lelkes publikum . . . stb. Közben egyiket pletyka a kérdező és a felelő részéről egyaránt. S ezzel már kész is az interjú. Szeged örülhet: Mikszáth és Blaha Lujza szavait szinte hallhatja az újság hasábjain.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 195 : 4 *Úri utca* — a mai Petőfi Sándor utca.
- 196 14 *fizionómia* (helyesen: fiziognómia) — arcvonás, arckifejezés.
- 31 »*A vereshajú*« — Lukácsy Sándor népszínműve.
- 39 »*testvérhúgom*« — Blaha Lujza (előbbi nevén: Kölesi Lujza) nővére: Kölesi Mária. A Nemzeti Színház jelentéktelen tagja volt. Nevét még színházi lexikonaink sem tartják számon. (Ld. még Krk 54. köt. 45. és 354. l.)
- 197 2 *richtig!* — igaz is!
- 25 *Pityi Anna* — a jelentéktelenséget jelző költött név (a közhassznalatú Pityi Palkó mintájára).
- 26 »*a paksziak azt mondják, hogy „Londonban sincs olyan harangláb, mint az övék.”*« — A naiv dicsekvésnek hasonló példával

Lap Sor

- MK egyéb munkáiban is találkozunk. Pl. *Az igazi humoristákban*, 1879., ld. Krk. 54. köt. és ottani jegyzeteinket: 490. l.
- 197 : 29 *írtli* — jelentését MK is megmondja alább: fertálmágnás (Akinek négy nagyszülője közül csak egy volt főúri származású.)
- 198 8 és 20 *a királyi biztos* — Tisza Lajos.
12 *portentum* — csodás jelenség.
15 *»egy szép színész»*, ... *akinek valaha érdekes viszonya volt egy gróffal.* — Hasonló színházi pletykákat MK többször is említ a Szegedi Naplóba írt apró karcolataiban. (Ld. Krk 55—59. köt.)

JÖN-E BLAHÁNE VAGY NEM?

M. *SzN*, szeptember 13., 205. sz. 3. l., az »Újdonságok« rovatában. *Teljes névjelzéssel.*
Kötetben itt először.

A telefon szerepéről

Ez a pár soros közlemény: a SzN szerkesztőjéhez levél formájában küldött értesítés Mikszáthnak Blaha Lujzával folytatott telefonbeszélgetéséről. A kérdés ismét az, mint a két nappal korábbi (szept. 11-i, vasárnapi) karcolatban: lemegy-e a művész Szegedre vendégszerepelni vagy nem? A válasz ezúttal is határozatlan, sőt nem is nagyon biztató.

Ennek a kis írásműnek különleges érdekessége: a telefon szerepe. A Pesti Hírlap szerkesztőségében Mikszáth kiélvezi az új technikai találmány hasznát és kényelmét. A telefonhasználatnak szinte gyermekiesen dicsekvő látszata van a szegediek előtt.

Igen érdekes olvasni ezekben a hónapokban más íróink telefonos témájú cikkeit és karcolatait is. Például Rudnyánszky Gyula ily tárgyú tárcájával szintén találkozunk a Pesti Hírlap hasábjain. A lap kiadója, Légrády maga is eldicsekszik azzal, hogy a legfőbb hivatalos szervek mellett a Pesti Hírlap szerkesztősége elsőknek kapott telefont a magyar fővárosban.

A 198. lap 3. sorában említett *Göczel-ügyről* ld. majd a Krk 62. kötetét.

A hazafias érzelmű katonatiszt személye iránti országos érdeklődésre jellemző, hogy a SzN — közvetlenül MK ezen közleménye alatt — a »Különlélek« rovatában a következőkben tájékoztatja olvasóit:

»A Göczel-eset élénk megbeszélés tárgyát képezi a bécsi lapokban is, melyek egynémelyike szintén elítéli Lendl századost és annak megbüntetését követeli. Budapesten a hazafias érzelmű Göczel hadnagy

rokonszenves tüntetésekben részesül. Az egyetemi ifjúság Pázmány Dénes országgyűlési képviselő indítványára díszkardot készül neki átnyújtani s legközelebb társas vacsorát rendez tiszteletére, melyre a katonai önkény ez újabb áldozatát küldöttségileg hívta meg.*

MIÉRT SZERETI A KIRÁLY GR. ANDRÁSSYT?

- M. I. *SzN, szeptember 18., 210. sz. 1—2. l., a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.*
- II. a) *Jk 44. köt. = Hi 12. köt. Anekdoták I. 1917. 52—54. l. Önkényesen módosított címmel: Miért szerette a király Andrássyt? Csonkított közléséről ld. A szövegről c. alábbi jegyzeteinket!*
- b) *Ua., sorozate címlapok nélkül. [Címlapkiadás.]*

Mikszáth Andrassy-fotografiai és a jelen anekdota

Mikszáth nagyon helyes történeti érzékkel ítélte meg Andrassy személyét és politikai működését. Nem tartotta őt kiváló államférfinak, Sokszor megírta róla, hogy lépéseiben mindvégig Bismarck külpolitikájához igazodott.

Annál érdekesebb, hogy ezúttal »jeles magyar államférfi«-nak nevezi és egyszerre két olyan anekdotát jegyez föl róla, amelyek egyenes, bátor fellépéséről és határozott magatartásáról tanúskodnak — királyával szemben is. (Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy a király és Andrassy ajkára adott itteni párbeszéd mindkettőjükre nézve hízelt!)

Jó volna tudni: kitől, milyen baráti körben hallotta s gyűjtögette Mikszáth ezeket a bizalmas jellegű politikai anekdotákat? Mint a PH belső munkatársának jócskán kiszélesedett baráti és ismeretségi köre. Eljárogatott már a parlamentbe is . . . — ezekben a berkekben hallhatta valahol.

Mindenesetre figyelemre méltó az a megjegyzése, amely szerint: *Ma már a nagyközönség is tudhatja legalább nagyjában: hogyan lett Andrassy a király előtt grata persona . . .*

»A magyar anekdotakincs«-ben Tóth Béla is közli az adoma egy változatát (IV. köt. 174—175. l.), jeléül annak, hogy Mikszáth által elbeszélte történet annak idején széles körben ismeretes volt. — Tóth Béla Szóts Pál »Andrassy-adomái« nyomán következőképpen mondja el a tréfás históriát:

»Egy ízben egy magas katonai méltóság, uralkodónk egyik rokona [Minden bizonnyal: Albrecht főherceg] arra akarta rávenni Andrassyt, hogy oly rendszabályt támogasson, melyről tudta, hogy a gróf hátrányosnak tartja. Andrassy következetesen és állhatatosan megtagadta közreműködését, mire a katonai méltóság ingerülten tört ki:

— Ha nem is akarja megtenni, legalább ígérje meg, mint mások.

Az ingerült, de egyáltalán nem megtisztelő fölszólításra Andrásny meg szokott flegmájával csak ennyit válaszolt:
— Ígérni nehéz, megtartani könnyű!»

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük.

Félreértések elkerülése végett rámutatunk egypár mondat pongyola megfogalmazására:

199 : 1 — 3 oly nagy mértékben élvezte az udvar és a király szere-
tetét, mint [az] csak igen kevés halandónak jut.

200 6 — Andrásnyak mindég kell lenni egy királyának

35 Andrásny megfordult erre a szavakra

Utalunk arra is, hogy a *felsőg* (200 : 21 és 201 16) és *fölség* szavakat (200 : 4, 24 stb.) MK vegyesen használja.

Mint a közlések adatainál már említettük: ez a karcolat a Hi-kiadásban önkényesen megváltoztatott címmel (*Miért szerette a király Andrásny?*) és csonka szöveggel jelent meg. (A szövegcsontkítást a Hi semmilyen formában sem jelzi!) Mellőzte a karcolat 1—11. bekezdését, s csak ezzel a szakasszal kezdi: »Mikor az Andrásny-minisztérium kineveztetett...«

De ezen az önkényes szerkezeti eljárásom felül szövegközlésében is mutatkoznak az illetéktelen beavatkozás jelei. Néhány kirívó példa:

201 2 beváltani. (Hi. betartani. [!])

20 gyűrűs kezével (Hi: gyűrűjével)

36 fölségednek joga van... minden honvédet fölakasztatni (Hi: ... fölakasztani [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

199 : 6 — 8 *Az, aki akasztófára volt ítélve, majdnem herceggé lesz ugyanazon uralkodó kegye folytán, ki a halálítéletet írta alá egykor!* — Andrásny Gyula neve is szerepel az 1851. szept. 22-i haditörvényszéki ítéletek listáján; kötélt általi halálra ítélték harminchatod magával (köztük van Kossuth, Szemere Bertalan, Táncsics Mihály stb.). — Az 1870-es években mint a Monarchia külügyminisztere — hercegi címre vágyott, de ezt a címet nem nyerte el; ehelyett Ferenc József a legmagasabb rendjellel: az aranygyapjas renddel tüntette ki. (Ld. Krk 54. köt.)

10 *Andrásny mostani szereplése* — bukaresti látogatása Károly román királynál. (E látogatással MK egyik PH-beli cikkében is foglalkozik. Ld. majd Krk 62. köt.)

200 : 18 *grata persona* — kedvelt (kegyelt) személy; itt: aki a király föltétlen bizalmát élvez.

A KIRÁLYNÉRŐL

M. SzN, szeptember 28., 218. sz., 1—2. l. (a tárcarovatban). Név-
jelzés: M—th K—n.

Kötetben itt először.

A gödöllői cikkek és a népies legendaképzés

Mikszáth gödöllői cikkei, melyekben a királyi család ottani nyaralásának egyes mozzanatairól beszámol — fontos adalékok a századvégi magyarság közgondolkodásának megismeréséhez.

Az uralkodóház iránti lojalitásnak nem afféle sablonos megnyilatkozásai ezek, aminőkkel az egykorú sajtóban lépten-nyomon találkozunk (s amelyekből az utókor történésze semmit sem tanulhat!) — hanem életszerű képek, jelenetek; nemcsak »a felséges személyek« fotográfiái, de olyan pillanatfelvételek, amelyek egyúttal a magyar nép közelükbe került fiainak, lányainak vonásait is őrzik.

Az egykorú vezércikkeket és ünnepi ódákat ma már csak zörgő papirosoknak érezzük, míg ezekkel szemben Mikszáth cikkei az életbe közvetlen betekintést engedő ablakokat tárnak ki előttünk.

A jó újságíró keze mindig messzire elért s szeme messzire látott. Mikszáth is megtalálta az utat-módot ahhoz, hogy a királyi család gödöllői megánéletéről kiszivárgó hírekből minél többet s minél érdekesebbeket megtudhasson. Cikke elején azt írja, hogy »egy jó barátja lakik Gödöllőn, kinek szép, fecsegő hűgaitól« szerzi információit. Így volt-e? nem így volt? — annyi kétségtelen, hogy a királyi család környezete útján kerültek ki ezek a kedves, bizalmas közlések. S valószínű, hogy Mikszáth nem is közvetlenül, hanem csak közvetve kapta e témákat.

Másfelől viszont rendkívül érdekes, hogy írónk milyen finom tapintattal s művészi intuícióval ragadta ki azokat a jeleneteket, amelyekkel az általa tisztelt és csodált Erzsébet alakját a magyar nép legendakörébe szőhette. (»Pedig — siet megjegyezni — nem akarak odvari író lenni!«)

Hogyan tölti egy-egy hétköznapját a királyné: reggeli lovaglás, a beérkezett kérvények ügyintézése a főudvarmester szertartásos jelentései alapján, »a kis főhercegnővel« való rövid anyáskodás — mindezt más is megírhatta volna egy-egy riport keretében. De ahogy Mikszáth mindehhez egy zárójelenetet fűz (igaziból? vagy csak ide alkalmazva? — nem fontos!), és ahogy elmondja a szegényasszony történetét, aki az »újig« (az új termésig) »a kisasszonykától« (a kis főhercegnőtől) kölesönként zsák búzát becsülettel visszahozza »a tekintetes királyné asszonynak«, s ahogy a neki visszaajándékozott ajándékot köszöngeti (»csak osztán baj ne legyen belőle, ha a király hazajön!«) — ez bizony poétikusabb és feledhetlenebb jelenet, mint amit az egykorú ódák és cikkek együttesen összehordottak!

Látni fogjuk majd (a Krk 62. stb. kötetében), hogy a Ferenc Józsefről szóló anekdotikus történetek és a Rudolf királyfiról költött

mesék is hasonlóképpen magyar paraszti figurák szerepeltetésé-
válnak közvetlenné, életszerűen emberivé.

Mikszáth nem élezi ki tételszerűen, de az egész cikken át érezteti,
hogy a nemzet és az uralkodóház közti kapcsolatot a nép naiv szem-
lélete tükrözteti leghívebben, legőszintébben. Legbiztosabb mérő-
eszköze: hogy »ott laknak-e a szívekben, koldusok, polgárok, parasz-
tok és nemesek szíveiben?« — És sietve hozzáteszes egy kirekesztő
toldalékot is: »A többi magas urasággal nem törődöm!«

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 202 5 — 20 *már nem mai asszony a királyné . . .* stb. — MK legenda-
képzése is a valóság talaján folyik. A királyné alakját tava-
szai szépsége múltán is eszményíteni tudja a nevéhez fűződő
emlékekkel. Erzsébet ekkor negyvennégy éves, ahogy MK
is írja. *»Már nagyanya is«*: leánya, Gizella főhercegnő
(szül. 1856), Lipót bajor herceg felesége már három unokával
örvendeztette meg; ezek: Erzsébet (1874), Augusztia (1875),
György (1880).
- 204 26 *Aglája hercegnkisasszony* — Mária Valéria főhercegnő »kis
barátnője«; valamelyik osztrák, vagy cseh előkelőségnek a
leánya, akit játszótársnak adtak a királykisasszony mellé.
30 *az angol királynő* — Viktória. (Ld. az Életrajzi jegyzetek
közt!) Szó esvén az ajándékba kapott játékbabáról, meg-
jegyezzük, hogy Viktória és Erzsébet között egyáltalán nem
volt jó kapcsolat.
34 — 39 A királyné lovardáját MK »magáncirkusz«-nak is
nevezi. Erre nézve ld. egyik előbbi cikkét (*Istenek mulatsága*)
és ahhoz fűzött jegyzeteinket.
- 205 11 *ad captam: szegedi hajdú.* — éppen olyan, mint a szegedi
hajdú, vagy: akárcsak a szegedi hajdú. (MK gúnyos megjegy-
zése az akkori korszerűtlen rendőrségre. Budapest és Szeged
ügyetlen, öreg rendőreit nemegyszer korholja.)
13 *Meiszel kisasszony* — Erzsébet királyné egyik komornája
lehetett.
30 *interes* (a szegényasszony szóhasználatában: *interés*) —
kamat.

IGAZÁN SZEGEDEN VAGYOK-E?

- M. I. *SzN*, október 9., 228. sz., 2—3. l., tárcarovatban. Névjelzés:
M.K.
- II. a) *Jk* 39. köt. = *Hi* 7. köt. *Szeged könyve II. 1914.* 231—236. l.
b) Ua., sorozatcímlapok és évszámjelzés nélkül. A kötetűb-
lán: »Révai Magyar Klasszikusai.« [Címlapkiadás.]

Mikszáth elégiáiról

A prózaírónak — ha az Mikszáth — szintén vannak ódái, rapszódái, epigrammái, elégiái és olykor balladái is, akárcsak a költőnek.

Ez a cikk Mikszáth egyik legszebb elégiája. Viasszósá hajtja benne azt, ami elmúlt, aminek már csak az emlékképei élnek tovább.

Ellátogat Szegedre s keresi a régi várost, az ismerős utcákat, tereket, házakat — s nem találja . . . Az újjáépített Szeged már nem az ő egykori városa! Idegen város.

Az elégikus hangulatot fokozza az elmúlás évszaka is: már itt az ősz . . . Szeptember vége, október eleje . . . »A haldokló természet szomorú melankóliája, az őszi napfény fájó mosolya, a hervadás és a pusztulás benyomásával hangol le . . .« — Mintha csak valami szép őszi vers foszlányait hallanók. Azt halljuk valóban: Tompa Mihály őszi hegedűinek akkordjai sírnak fel e sorokban. (Mikszáth jól ismerte Tompa költeményeit. Tompa Rimaszombatban született — s Mikszáthot hat éven át a rimaszombati gimnázium nevelte.)

Az elmúlt idők nyomait keresni nemcsak fájdalom, hanem egy kicsit szánalmas dolog is. Majdnem komikus. Ezt Mikszáth is érzi, tudja, be is ismeri: »Szegedre jöttem, de nem találok Szegedet többé Szegeden. — Igaz, hogy újabb, igaz, hogy szebb, de nem ismerős . . .« [!] Az újabb és szebb város igazán nem tehet arról, hogy a vándor, aki utcáit rója, — a régít keresi. A kevésbé szépet, kevésbé kényelmest; amit az 1879. évi árvíz elsodort . . .

De Mikszáthnak még az elégiái sem lehetnek meg egy kis nap-sugár, derű, mosoly nélkül. (Mint ahogy nekrológjaiba is belopódzik a humor.) Tréfa az elégikus cikk elején: hitelezői még távolléte alatt is zaklatták; tréfa a cikk végén: a színházi est: az új színésznők csinosak, szépek, de szintén ismeretlenek; végre egy nagy öröm, egy régi ismerős: az egyik színészen a régi színház ruhatárának díszdarabja: egy tulipános cifra szűr! Ennyi maradt meg számára a régi Szegedből. »Az Isten áldja meg azt a szürke, vén szűrt, melyen nem fogott a rekonstrukció!«

. . . Ismerjük már Mikszáthot: az elérékenyülés perceit sietve üti el egy-egy tréfával.

A szövegről

A Hi szövege ezúttal sem egyezik egészen az eredetivel! Csak egypár kiszakított példát idézünk (zárójelben a Hi önkényes módosításai):

Lap Sor

207 30 *már én itt. (én már itt.)*

208 4 *Bebarangolom (Bebarangoltam)* [Pedig a mondat folytatásában is jelenidőt találunk: . . . s mindég tűnődve hökkének meg . . . stb.]

32 *Ceresé.* (Értelemzavaró sajtóhibával: *Cercsé.* [!])

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 206 : 28 »Halpiarc« — Itt feliratként ezt a régies szóalakot említi MK. Egy korábbi cikkében a felirat hibás frászmódját szerkesztette ki (»Hallpiarc«).
- 207 8 »a Borcsának picike lába nyoma« — MK szegedi éveiben kedves nőalakjait rendszerint Borcsának vagy Marcsának nevezte.
- „ 32 János — Felmayer János.
- 208 : 8 »az ebéd semmi egyéb, mint küzdelem a feketekávéhoz« — MK többször hangoztatott gasztronómiai tétele.
- 18 »... de nem a régi páholyomban.« — Mikszáthnak, mint a SzN belső munkatársának és irodalmi—színházi rovatvezetőjének állandó sajtópáholya volt. Ennek emlékéét egyik tárcájában is megörökítette, ily címen: *A 10. sz. páholyból.* (SzN 1880., 302. sz., Krk 59. köt.)
- 30 »Az asszony, aki öl! Dumas híres mondata...« — Utalás az ifjabb Dumas egyik röpiratára, amelynek címe: »Les femmes qui tuent et les femmes qui votent« (A nők, akik ölnek és a nők, akik szavaznak).
- 31 »Az asszony, aki öl... Egy asszony bolhát öl a mutató- és hüvelykujjával.« — MK szívesen följegyeztette az efféle groteszk karikatúrákat. Találkoztunk nála már olyan izlés-telen plakátfelirattal is, ahol egy meztelen lábú hölgy képe alatt ez a reklámszövegnek használt Heine-idézet ékeskedett: »Du hast die schönsten Augen.« (Tudniillik: Neked vannak a legszebb tyúkszemeid!) (Krk 51. köt. 52. l.)
- 32 Ceres — a római mitológiában: az istenasszonnyá avatott anyaföld; a termékenység és az aratás istennője.
- „ 37 Nana mint színésznő — utalás a dramatizált Zola-regényre.
- 209 7 Bebe csokor (bébé-csokor) — a kislányok csokorba kötött hajszalagja.

A TÉKOZLÁS

- M. I. SzN, november 20., 263. sz. 2—3. l., a tárcarovatban. *Teljes névelzéssel.*
- II.a) Jk 34. köt. = Hi 2. köt. *Az igazi humoristák.* Olvasmányok, Úti jegyzetek, Tárcacikkek. 1914. (A vegyes tartalmú kötet Tárcacikkek c. ciklusában.) 116—120. l. Önkényes módosítással vagy figyelmetlenségből származó módosulás következtében a cím: *A tékozló.* (A cikk végén megtévesztő, hibás adatközlés: Szegedi Napló 1881. okt. [helyesen: nov.] 263. sz.)
- b) Ua., sorozatcímlapok nélkül. [Címlapkiadás.]

Mikszáth, a nemzetgazda

Az író nemzeti karakterünk egyik nagy hibájának, súlyos fogyatkozásának tartja a jövedelmünkön felüli költelekezést, az ok-talan pazarlást; más szóval azt, hogy *nem tudunk takarékoskodni*. S még ráadásul: ezért a súlyos hibánkért nem »haszontalan fogyasztók-
nak nevezzzük magunkat — amik pedig vagyunk! —, hanem hazug önáltatással: »gavallér nemzet«-nek . . .

Mint magánember Mikszáth nem volt sem jó gazda, sem pedig okosan takarékoskodó polgár. Kertelés nélkül kimondhatjuk (kivált a fiatal Mikszáthról): a pénzzel bánni nem tudó, könnyelmű ember volt.

De itt most nem egyéni hibáinkat vizsgálja, hanem az országos költségvetés, a pénzügyi beszámolók és tíz évre visszatekintő statisztikai adatok alapján vonja le a szomorú tanulságokat. Nálunk nem tud takarékoskodni sem az egyén, sem a család, sem az ország. A lakosságnak mindössze négy—öt százaléka köt biztosítást családjá számára (Angliában tízszer ekkora a százalék!); birtokosaink olyan költségesen élnek, mintha legalább is kétszer annyi vagyonuk volna stb. stb.

Könnyű ráismerni, hogy ezeket a nemzetgazdasági adatokat és megállapításokat Mikszáth elsősorban Láng Lajos »A társadalmi deficit« című, 1881-ben megjelent tanulmányából merítette. Ezzel a tanulmánnyal már jún. elején is foglalkozott egyik PH-beli cikkében. (Ld. Krk 61. köt.)

De a takarónkon túli nyújtózkodás mozzanatainak ábrázolásához szépirodalmunkban is fölös számban találhatott szemléltető példákat. Amikor e sorait olvassuk: »A luxus, a rangvágy és a könnyelműség e betegségnek, amelyet festek, a legfőbb szimptomái . . . Nálunk a kétszáz holdas ember úgy él, mint a négyszáz holdas, a négyszáz holdas pedig mint a mágnás, mindenik többet mutat, mint amennyi, de azért szomorú is az ilyen táncnak a muzsikája . . .« stb. — önkéntelenül eszünkbe jut a legismertebb példák egyike: Szigligeti Ede vígjátéka: »Fenn az ernyő, nincsen kas« (1858).

Jellemző Mikszáthnak Deák Ferenc iránti nagy tiszteletére (ami egyébként a korszellemben gyökerezett!) — hogy még e komoly elmélkedéséhez is egy Deák-anekdótát alkalmaz szemléltető s tanító példaképpen.

A szövegről

A SzN szövegét közvetítjük.

Megjegyezzük, hogy javítanunk kellett a SzN egy értelemzavaró sajtóhibáját:

211 : 13 allúzió (SzN: illúzió)

Felhívjuk továbbá a figyelmet arra, hogy a 212. lap 26. sorában ez a mondat: »küldje le azonnal Pestre« — kissé furcsán hangzik.

A Pesttől délnyugatra fekvő Zalaegerszegről (212 : 22) inkább *fel* szoktunk küldeni, jönni stb. a fővárosba!

A Hi közlése — sajnos — valósággal iskolapéldája az illetéktelen beavatkozással »javítgató« szövegrontásnak. A Hi hibás címet közöl (A tékozlás helyett Hi: A tékozló) és tizennyolc esetben változtatja meg a szöveget. Kírtvó példák:

Lap Sor

210 : 23 lelkiismereti *furdalások*at érez, (Hi: lelkiismereti *fordulá-*sokat [!] érez,)

211 : 16 már be nem *illik*. (Hi: már be nem *illeszthető*.)

212 : 26 s ha megvan *ott még a bicskája, kérje el és küldje le azonnal* Pestre. (Hi kihagyással: s ha megvan, küldje le *azonnal* Pestre.)

213 : 11 *az a nagy, sötét* kérdés: (Hi. az a nagy kérdés:) stb.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

210 : 8 — 10 »*egy magyar államférfiú kimondta . . . , hogy az ég boljára kellene fölírni, lángoló betűkkel: „takarékoság” . . .*«

— A »Takarékoság«-nak mint jelszónak ilyen patetikus megfogalmazásáról forrásaink (szállóige-gyűjteményeink stb.) nem tudnak. A magunk részéről valószínűnek tartjuk, hogy ez a kijelentés Ghyeczy Kálmántól származik. Az ő jószándékú (de nem sok eredménnyel járt) pénzügyi politikájának ugyanis a legszigorúbb takarékoság volt az alapelve. Több új adónem mellett főleg takarékos állami gazdálkodással igyekezett meggyógyítani »a nagy beteg«-et, a hazát. (Ld. MK ide vonatkozó utalásait: Krk 51. köt. 88., 106., 129., 145., 147—148., 159. l.; 52. köt. 105. l. stb.) — De gondolhatunk esetleg Zsedényi Edére is, aki mint a parlamenti pénzügyi bizottság elnöke szintén a legmesszebbmenő takarékoság elvét képviselte. (Egyszer talán még rátalálunk ezen aranymondás eredetére.)

211 1 — 2 »*akít az Isten egy garasra teremtett, csinálhat az amit akar, sohasem lesz két garasa . . .*« — MK-nál többször előforduló szállóige. Pl. *A fátum gyermeke* c. elbeszélésében (Krk 33. köt.): »Akit az Isten egy garasra teremtett, sohasem lesznek forintjai . . .« stb.

8 *arkánium* — titkos szer, orvosság.

10 — 12 »*Jó dolga van annak . . .*« stb. — MK török dalnak mondja. Többször tapasztaltuk nála, hogy ifjúkorából ismerős szlovák dalokat is török daloknak nevezett. Valószínűleg ez is azok közé tartozik.

„ 13 *allúzió* — utalás, példálódzás.

213 : 4 *pars pro toto* — rész az egész helyett. Itteni jelentése — mint alább MK is kifejti —: Ez a kis epizód (példa) az egész nemzet karakterét kifejti.

1

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetekre utal)

1880

TISZA LAJOS ÉS UDVARA SZEGEDEN

Előszó	5	217
Bakay Nándor	7	219
Horváth Gyula	15	219
Két kir. biztosi tanácsosi szalonkabát	18	220
Jankovich Miklós	22	220
Dobó Miklós	27	220
Szemző Gyula	31	222
Komjáthy Béla	34	222
Tallán Béla	40	223
Tisza Lajos	44	224
Komjáthy mint költő	63	228
Pálfy	67	237
Szluha Ágoston	69	237
A ruha	71	237
A partnerek	76	239
I. Végh Aurél	76	—
II. Rónay Béla	79	—
III. Pillich Kálmán	80	—
A kis törpe	83	239
Dáni	85	239
Rosenberg Izidor	88	239
Utószó	91	—
Néhány szó	92	—

1881

SZEGEDI NAPLÓ

Fővárosi tárcalevél (jan. 9.)	95	276
Apróságok	99	281
A fővárosból (jan. 19.)	102	283

Farsangi tárcsa.....	105 286
A szerelem költője (Tóth Kálmán)	108 288
Gr. Andrássy Gyula pongyolában	111 290
Opera Szegeden	114 292
Fővárosi tárcalevél (febr. 13.)	117 293
A gödöllői paraszt meg a király ..	120 295
[Válasz a szegedi színügy-egylet választmányának]	122 296
Miriám vagy A szerelem útja	123 297
»Nötre cher Jules«	127 299
Helvey Laura	130 300
Levél a fővárosból (márc. 18.)	132 302
Szegedi emlékek Budapesten	135 305
Gróf Zichy Géza	138 307
Levél a fővárosból (ápr. 15.)	141 309
Fővárosi tárcalevél (ápr. 24.)	144 312
Levél a fővárosból (ápr. 29.)	146 314
Fővárosi levél (május 8.)	149 316
A kisebbik királyasszony és a királyfi	152 318
Levél a fővárosból (május 20.)	155 321
A főváros csütörtökön (május 21.)	157 322
Adieu! Adieu!	160 324
Levél a fővárosból (jún. 3.)	162 327
A pártok	165 330
Az alföldi városok	168 331
Az emigráció gyermekei .	171 333
A kártya ..	173 335
Hogy lettem én négy gyermek apja?	178 338
Apróságok	182 340
Mehádiai utam	184 341
A szegediek Pesten	186 344
Mínél kevesebb mozgás....	189 345
Tisza Ilona.....	191 347
Istenek mulatsága	192 349
A legszebb asszony	195 352
Jön-e Blaháné vagy nem?	198 353
Miért szereti a király gr. Andrássyt?	199 354
A királynéről	202 356
Igazán Szegeden vagyok-e?	206 357
A tékozlás	209 359

JEGYZETEK

Rövidítések	216
Tisza Lajos és udvara Szegeden	217
Keletkezéséről	217
Szövegváltozatok	218
Életrajzi jegyzetek	240
Tárgyi magyarázatok	244

A »Tisza Lajos és udvara Szegeden« fogadtatása	248
A »Tisza Lajos és udvara Szegeden« a Mikszáth-irodalomban	250
Mikszáth utolsó évi kapcsolata a Szegedi Naplóval	253
Életrajzi jegyzetek	257
Helységnevek, földrajzi nevek	273
Részletező jegyzetek	275

EGY CIKK CÍM- ÉS SZÖVEGVÁLTOZATA

Egy kép az udvari életből (324—327. l.) ld. Adieu! Adieu!

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. A *Tisza Lajos és udvara Szegeden* c. brosúra címlapja.
- II. Pillich Kálmán (A brosúra képmelléklete.)
- III. Tisza Lajos. (Egykorú karikatúra.)
- IV. A szegedi színház.
- V. A régi Nemzeti Színház.
- VI. Helvey Laura.
- VII. A Népszínház.
- VIII. Blaha Lujza.

50207

Jan 23, 1911